Anatole France

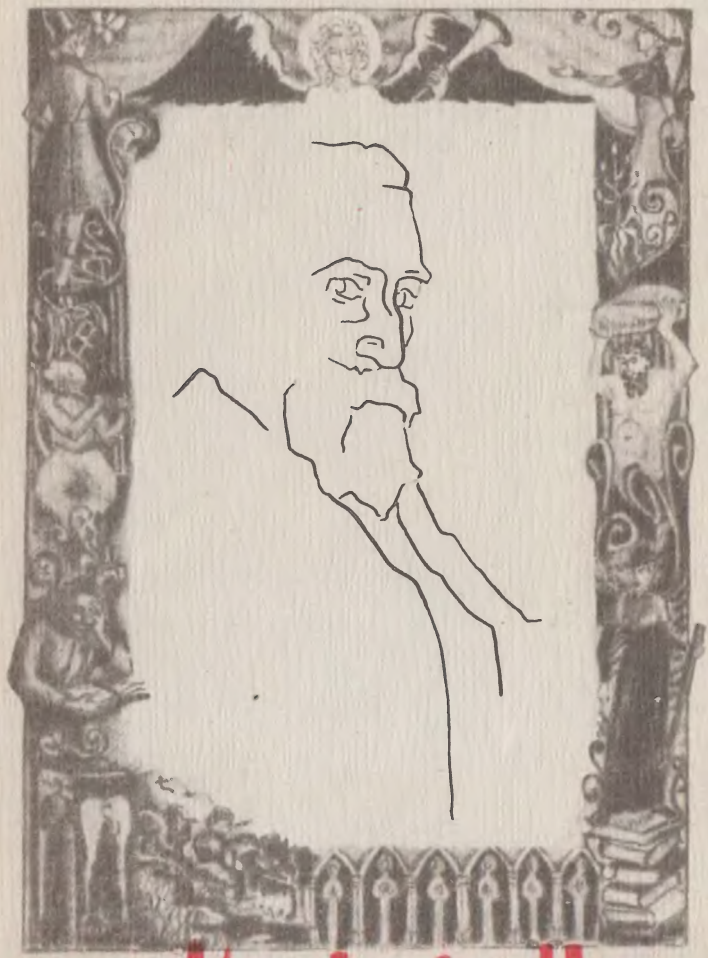

revolta îngerilor

Coperta de ELENA STĂNESCU

ANATOLE FRANCE
LA RÉVOLTE DES ANGES
Paris, Calmann-Lévy, éditeurs, 1914

Toate drepturile asupra acestei versiuni sunt rezervate
Editurii Dacia

revolta ingerilor
la révolte des anges

anatole france

în românește de virgil bulat
editura dacia cluj-napoca 1978

CAPITOLUL I

Cuprinzînd în cîteva rînduri istoria unei familii franceze, din 1789 pînă în zilele noastre.

În umbra bisericii Saint-Sulpice, reşedinţa d'Esparvieu îşi înalţă cele trei etaje austere între o curte înverzită de muşchi şi o grădină micşorată din timp în timp de construcţiile tot mai înalte, tot mai apropiate, şi în care doi mari castani îşi mai înalţă creştetele ofilite. Aici a trăit, între 1825 şi 1857, marele bărbat al familiei, Alexandre Bussart d'Esparvieu, vice-preşedinte al Consiliului de Stat sub guvernul din Iulie, membru al Academiei de Ştiinţe morale şi politice, autor al *Eseului asupra instituţiilor civile şi religioase ale popoarelor*, în trei volume in-octavo, lucrare din păcate neterminată.

Acest eminent teoretician al monarhiei liberale lăsă drept moştenitor al sîngelui, averii şi gloriei sale pe Fulgence-Adolphe Bussart d'Esparvieu, care fu senator sub al doilea Imperiu, îşi mări substanţial patrimoniul cumpărînd terenuri pe care avea să treacă Bulevardul Împărătesei şi pronunţă un discurs remarcabil în favoarea puterii vremelnice a papilor.

Fulgence avu trei fii. Cel mare, Marc-Alexandre, intrat în armată, făcu acolo o splendidă carieră: se pricepea să vorbească. Al doilea, Gaétan, cum nu dovedise nici o aptitudine deosebită, trăia mai mult la ţară, vîna, creştea cai, făcea muzică şi pictură. Al treilea, René, menit din copilărie magistraturii, îşi dădu demisia din funcţia de substitut pentru a nu contribui la aplicarea decretelor Ferry[1] asupra congre-

[1] Jules Ferry (1832—1893), în calitatea sa de ministru al Instrucţiunii publice, a obţinut laicizarea, gratuitatea şi obligativitatea învăţămîntului. *[Notele din acest volum aparţin, cu o singură excepţie, traducătorului.]*

gaţiilor; şi mai tîrziu, văzînd că sub preşedinţia domnului Fallières[1] revin zilele lui Decius şi Diocleţian[2], îşi puse ştiinţa şi zelul în slujba Bisericii persecutate.

Din vremea Concordatului de la 1801 şi pînă în ultimii ani ai celui de-al doilea Imperiu, toţi membrii familiei d'Esparvieu merseră regulat la liturghie, pentru a da exemplu. În sinea lor sceptici, considerau religia drept un mijloc de guvernare. Domnii Marc şi René, primii din stirpea lor, vădiră semnele unei devoţiuni sincere. Generalul, pe cînd mai era colonel, îşi pusese regimentul sub patronajul Sfintei Inimi şi practica religia cu o fervoare care sărea în ochi chiar şi pentru un militar, deşi se ştie că pietatea, fiică a Cerului, a ales ca loc preferat pe pămînt inima generalilor celei de a treia Republici. Credinţa îşi are însă vicisitudinile ei. Sub vechiul regim, poporul era credincios; nobilimea deloc, nici burghezia învăţată. Sub primul Imperiu, armata se dovedise, de sus pînă jos, ireverenţioasă la culme. Astăzi, poporul nu crede în nimic. Burghezia vrea să creadă, şi reuşeşte uneori, aşa cum reuşiră domnii Marc şi René d'Esparvieu. În schimb, domnul Gaétan, fratele lor, gentilom de ţară, nu izbuti defel; era agnostic, după cum se spune în societate pentru a nu folosi odiosul termen de liber cugetător. Şi se şi declara agnostic, în ciuda bunei-cuviinţe care pretinde ca aşa ceva să se treacă sub tăcere. Există în secolul în care ne aflăm atîtea feluri de a crede şi de a nu crede, încît istoricii viitorului greu se vor putea descurca. Noi înşine însă ne descurcăm mai bine în ce priveşte situaţia religiilor pe timpul lui Symmaque şi Ambrozie[3]?

Creştin fervent, René d'Esparvieu rămînea puternic ataşat ideilor liberale pe care strămoşii i le transmiseseră ca pe o sacră moştenire. Constrîns să lupte împotriva republicii atee

---

[1] Armand Fallières (1841—1931), preşedinte al Republicii Franceze între 1906—1913, continuă politica anticlericală iniţiată de Jules Ferry şi de primul ministru între 1902—1905, Emile Combes — expulzarea congregaţiilor, separarea bisericii de stat etc.

[2] Decius, împărat roman între 248—251, şi Diocleţian, împărat între 284—305, au încercat să dea un suflu nou vechii credinţe în zei şi au înăsprit prigoana împotriva creştinilor în care vedeau o forţă centrifugă, dăunătoare unităţii şi puterii statului.

[3] Quintus Aurelius Symmaque (340—410), orator şi consul roman, apărător al păgînismului într-o celebră dispută cu Ambrosius, episcop de Milano, reformator al bisericii, ulterior canonizat.

și iacobine, încă se mai proclama republican. Și în numele libertății cerea independența și suveranitatea bisericii. Pe vremea marilor dezbateri asupra Separării religiei de stat și a certurilor prilejuite de Inventarierea averilor bisericești, sinodurile episcopale și adunările credincioșilor se țineau în casa lui.

În timp ce se reuneau în marele salon verde cei mai autorizați șefi ai partidului catolic, prelați, generali, senatori, deputați, ziariști, cînd toate sufletele de față se întorceau spre Roma cu blîndă supunere sau cu o ascultare constrînsă, și în timp ce dl d'Esparvieu, rezemîndu-și cotul de marmora șemineului, opunea dreptului civil dreptul canonic protestînd elocvent împotriva spolierii Bisericii Franței, două antice figuri neclintite și mute scrutau moderna adunare; la dreapta căminului, pictat de David[1], în vestă și cu pantalon de abà, se afla Romain Bussart, plugar din Esparvieu, cu un aer colțuros, parcă zeflemitor. Avea motivele lui să rîdă: om cumsecade, întemeiase averea familiei cumpărînd bunuri de-ale Bisericii. La stînga, pictat de Gérard[2], în ținută de gală garnisită cu ordine, putea fi văzut fiul țăranului, baronul Émile Bussart d'Esparvieu, prefect al Imperiului și mare referendar al sigiliului Franței sub Carol X, mort în 1837 ca administrator al parohiei sale și cu versulețele nostime din *La Pucelle d'Orléans*[3] pe buze.

René d'Esparvieu se căsătorise în 1888 cu Marie-Antoinette Coupelle, fiica baronului Coupelle, proprietarul oțelăriei din Blainville (Haute-Loire). Doamna René d'Esparvieu prezidează, din 1903, asociația mamelor creștine. Acești soți perfecți, măritîndu-și fiica mai mare în 1908, mai păstrau încă în juru-le trei copii, o fată și doi băieți.

Léon, cel mai mic, în vîrstă de șase ani, își avea camera alături de acelea ale mamei și surorii lui, Berthe. Maurice, băiatul mai mare, locuia într-un mic pavilion compus din

---

[1] Louis David (1748—1825), celebru pictor francez, întemeietorul școlii neoclasice, membru al Convenției în timpul Revoluției franceze, apoi pictorul lui Napoleon *(Jurămîntul Horațiilor, Marat murind, Încoronarea lui Napoleon).*

[2] François Gérard (1770—1837), pictor francez elev al lui David, portretist de talent și autor al celebrei pînze *Bătălia de la Austerlitz.*

[3] Epopee satirică (1771) în care Voltaire despoaie de caracterul ei superstițios și mistic legenda Jeannei d'Arc.

două încăperi şi aflat în fundul grădinii. Tînărul bărbat dispunea aici de o libertate care-i făcea viaţa de familie suportabilă. Era băiat destul de chipeş, elegant fără prea multă fandoseală; surîsul discret, care-i ridica doar un colţ al buzelor, nu era lipsit de farmec.

La douăzeci şi cinci de ani, Maurice avea înţelepciunea Eclesiastului. Îndoindu-se că omul ar avea ceva de cîştigat din toată cazna pe care o îndură sub soare, nu-şi făcea niciodată griji. Din cea mai fragedă copilărie, acest descendent de familie bună studie cum să evite studiul, şi numai rămînînd străin de instruirea din şcoală devenise doctor în drept şi avocat la Curtea de apel.

Nu pleda, nici nu făcea procedură. Nu ştia nimic, de nimic nu voia să ştie, conformîndu-se geniului său căruia nu-i supraîncărca prin nimic agreabila-i micime, şi fericitu-i instinct îl sfătuia să înţeleagă mai degrabă puţin decît prost.

Cerul îl înzestrase pe Maurice, după expresia dlui abate Patouille, cu binefacerile unei educaţii creştineşti. Din copilărie credinţa i-a fost inoculată prin pilde domestice, iar cînd absolvi colegiul şi se înscrise la Şcoala de drept, găsi întreaga ştiinţă a doctorilor, virtuţile confesorilor şi constanţa femeilor temeinic statornicite în căminul părintesc. Admis în viaţa socială şi politică pe vremea marii persecuţii a Bisericii Franţei, Maurice nu prejudicie prin absenţă nici o manifestaţie a tineretului catolic; lucră la baricadele din parohia sa în timpul tulburărilor prilejuite de Inventarierea averilor bisericeşti, şi împreună cu ceilalţi tovarăşi deshămă caii arhiepiscopului alungat din palatul său. Totuşi arătă în aceste împrejurări un zel moderat: nu fu văzut niciodată în primele rînduri ale eroicei formaţii care aţîţa soldaţii la o glorioasă nesupunere şi care împroşca agenţii fiscului cu necuviinţe şi insulte.

Îşi făcea datoria, nimic mai mult, şi dacă în timpul marelui pelerinaj din 1911 se distinse printre brancardierii de la Lourdes, există temeiuri să se creadă că a făcut-o de dragul doamnei de la Verdelière, căreia îi plac bărbaţii robuşti. Abatele Patouille, prietenul familiei şi profund cunoscător al sufletelor, ştia că Maurice aspira doar cu moderaţie spre martiriu. Îi reproşa felul călduţ de a fi şi odinioară îl trăsese de urechi zicîndu-i licheluţă. Dar cel puţin Maurice rămînea credincios. În rătăcirile tinereţii, credinţa îi scăpă intactă pentru că nici nu se atinsese vreodată de ea. Nicicînd nu-i

cercetase măcar un punct. Nu cîntărise mai atent ideile morale care domneau în societatea din care făcea parte. Le lua așa cum îi erau date: iată de ce se arăta în toate circumstanțele un om perfect, onest, ceea ce n-ar fi izbutit să facă dacă ar fi meditat asupra fundamentului moravurilor. Era iritabil, coleric, avea simțul onoarei și și-l cultiva cu grijă. Nu era nici ambițios, nici fudul. Asemeni celor mai mulți dintre francezi, nu-i plăcea să cheltuiască; n-ar fi dăruit nimic femeilor dacă ele n-ar fi știut să-l constrîngă la asta. Crezînd că le disprețuiește, de fapt le adora și prea era senzual din fire ca să-și dea seama. Ceea ce nu se știa despre el și el însuși ignora profund, ceea ce totuși s-ar fi putut ghici după o mică licărire umedă care scînteia uneori în frumoșii săi ochi de un cafeniu limpede, era faptul că putea fi tandru și prietenos; altfel, în comerțul obișnuit al vieții, destul de cusurgiu.

CAPITOLUL II

În care se vor afla informații utile despre o bibliotecă unde se vor petrece curînd evenimente stranii.

Ahtiat să cuprindă întreaga sferă a cunoștințelor omenești și dornic să dea geniului său enciclopedic un simbol concret și un cadru pe măsura mijloacelor lui pecuniare, baronul Alexandre d'Esparvieu își formase o bibliotecă din trei sute șaizeci de mii de volume, atît tipărituri cît și manuscrise, și al cărei fond principal provenea de la benedictinii din Ligugé[1].

Printr-o clauză specială a testamentului său, baronul prescrisese moștenitorilor ca după stingerea lui să mărească biblioteca prin tot ce apărea mai de seamă în științele naturale, morale, politice, sociale, filozofice și religioase. Indicase sumele care se cuveneau rezervate din moștenire acestui scop și îl însărcinase pe fiul mai mare, Fulgence-Adolphe, de a proceda la amintita dezvoltare. Cu respect filial, Fulgence-Adolphe îndeplini dorințele exprimate de ilustru-i tată.

După ce muri, imensa bibliotecă, reprezentînd, mai mult decît partea ce revenea unui moștenitor, rămase neîmpărțită între cei trei fii și cele două fiice ale senatorului, și lui René d'Esparvieu, căruia îi reveni locuința din strada Garancière, i se încredință păstrarea bogatei colecții. Amîndouă surorile sale, doamnele Paulet de Saint-Fair și Cuissart, cerură în mai multe rînduri lichidarea acestui bun considerabil și care nu aducea nici un cîștig. Dar René și Gaétan răscumpărară partea celor două co-moștenitoare, și biblioteca fu salvată. René d'Esparvieu se străduí chiar să o dezvolte, conform inten-

[1] Comună din arondismentul Poitiers, lîngă care sfîntul Martin a fondat în anul 361 prima mănăstire franceză catolică, ulterior benedictină.

țiilor fondatorului. Însă din an în an micșoră numărul și importanța achizițiilor, considerînd că producția intelectuală din Europa era în scădere.

Cu toate acestea, Gaétan continuă să o îmbogățească pe cheltuiala lui cu noi lucrări publicate atît în Franța cît și în străinătate, pe care el le socotea bune, și nu-i lipsea judecata, deși frații săi refuzau să admită că ar avea măcar un dram. Grație acestui curios pierde-vară, colecțiile baronului Alexandre furi ținute aproape la zi.

Biblioteca d'Esparvieu rămîne și astăzi în teologie, în jurisprudență și în istorie una din cele mai frumoase biblioteci particulare din întreaga Europă. Poți studia aici fizica sau mai bine zis fizicile cu toate ramurile lor, iar dacă asta îți dă ghes, metafizica sau metafizicile, adică tot ce e legat de fizici și care n-are alt nume, atît e de cu neputință să desemnezi printr-un substantiv ceea ce n-are pic de substanță și nu e decît vis și iluzie. Poți admira aici filozofii procedînd la soluționarea, disoluționarea și rezoluționarea absolutului, la determinarea indeterminatului și la definirea infinitului. Întîlnești de toate în adunătura asta de biblii și biblioare sacre sau profane, pînă la cel mai nou și elegant pragmatism.

Alte biblioteci se fălesc cu o mai mare abundență de legături venerabile prin vechime, ilustre prin proveniență, suave prin fibra și nuanțele pielii, prețioase prin arta auritorului care a întipărit feroneriile în plasă, în dantelă, în arabescuri, în înfloriturî, în embleme, în steme, și care, cu dulcea lor scînteiere, încîntă ochii savanți; alte biblioteci pot cuprinde un mai mare număr de manuscrise ornate de o pensulă venețiană, flamandă ori de Touraine, sau de fine și vii miniaturi. Niciuna n-o întrece însă pe aceasta în ediții și frumoase și bune, din autori vechi sau moderni, sacri sau profani.

Poate fi găsit aici tot ceea ce ne-a rămas din antichitate; toți părinții bisericii, apologiștii și decretaliștii, toți umaniștii renașterii, toți enciclopediștii, toată filozofia, toată știința.

Așa l-a făcut pe cardinalul Merlin să spună, cînd a catadixit să o viziteze:

— Nu există om care să aibă capul suficient de zdravăn pentru a stăpîni întreaga știință îngrămădită în rafturile astea. Din fericire, nu-i cîtuși de puțin necesar.

Monseniorul Cachepot, care adesea lucra în bibliotecă pe cînd era vicar de Paris, obișnuia să spună:

— Văd aici destule în stare să facă mai mulţi Thomas d'Aquino şi cîţiva Arius, dacă spiritele nu şi-ar fi pierdut antica lor ardoare spre bine şi rău.

Fără îndoială, manuscrisele constituiau cea mai de seamă bogăţie a imensei colecţii. Găseai printre ele scrisori inedite din corespondenţa lui Gassendi[1], a părintelui Mersenne[2], a lui Pascal[3], care aruncau noi lumini asupra secolului 17. Şi e de neiertat să uiţi bibliile ebraice, talmudurile, tratatele rabinice tipărite sau în manuscris, textele arameice şi samaritene pe piele de oaie ori pe tăbliţe de sicomor, în sfîrşit toate acele exemplare străvechi şi preţioase, adunate din Egipt şi Siria de celebrul Moïse de Dina şi pe care Alexandre d'Esparvieu le-a achiziţionat cu puţină cheltuială, cînd savantul în ebraistică veni la Paris să moară de bătrîneţe şi de mizerie.

Biblioteca esparviană ocupa al doilea etaj al vechii locuinţe. Lucrările socotite de un interes mediocru, precum cărţile de exegeză protestantă din secolele 19 şi 20, donate de dl Gaétan, erau exilate fără legături în adîncimea infinită a poliţelor de sus. Catalogul şi suplimentele lui nu alcătuiau mai puţin de optsprezece volume in-folio. Acest ghid era ţinut la zi, iar biblioteca — într-o ordine perfectă. Domnul Julien Sariette, arhivar paleograf care, sărac şi modest, dădea lecţii pentru a-şi ţine zilele, la recomandarea arhiepiscopului de Agra, deveni în 1895 preceptor al tînărului Maurice şi aproape concomitent conservator al bibliotecii esparviene. Înzestrat cu o metodică putere de lucru şi cu răbdarea obstinaţiei, dl Sariette clasificase el însuşi toate piesele acestui vast corp. Sistemul conceput şi aplicat de el avea un asemenea grad de complexitate — cotele pe care le stabilea cărţilor se compuneau din atîtea litere majuscule şi minuscule, latineşti şi greceşti, din atîtea cifre arabe şi romane însoţite de asteriscuri, de duble asteriscuri, de triple asteriscuri, de acele

---

[1] Pierre Gassendi (1592—1655), teolog şi matematician francez, adversar al filosofiei lui Aristotel şi Descartes, şi partizan al unei morale epicureene întemeiată pe plăcerea serenităţii.

[2] Marin Mersenne (1588—1648), savant francez (a măsurat viteza sunetului), autor al *Armoniei universale*, prieten şi corespondent al lui Descartes.

[3] Blaise Pascal (1622—1662) savant, filosof şi scriitor francez, autor al unor numeroase lucrări de matematică, fizica gazelor şi lichidelor etc. Convertit la jansenism, atacă iezuitismul în celebrele sale *Provinciale* — eseuri cu un deosebit rol în modernizarea limbii franceze literare.

semne care exprimă în aritmetică puterile şi rădăcinile — încît studierea tuturor acestora ar fi costat mai multă muncă şi mai mult timp decît ar fi necesar pentru perfecta învăţare a algebrei, şi, cum nu se găsi nimeni care să acorde aprofundării acestor simboluri obscure orele mai util folosite în descoperirea legilor numerelor, dl Sariette rămase unicul capabil să se descurce în clasificările sale şi deveni un lucru pentru totdeauna imposibil să descoperi fără ajutorul său cartea de care aveai nevoie, printre cele trei sute şaizeci de mii de volume încredinţate lui în pază. Acesta fu rezultatul străduinţei sale. Departe de a se plînge, custodele încerca, dimpotrivă, o vie satisfacţie.

Dl Sariette îşi iubea biblioteca. O iubea cu o pasiune geloasă. În fiecare dimineaţă sosea la ora şapte şi, instalîndu-se la un masiv birou de acaju, cataloga. Fişele scrise de mîna lui umpleau cartoteca monumentală ridicată alături şi pe care o împodobea un bust de ghips, reprezentîndu-l pe Alexandre d'Esparvieu cu părul în vînt, privirea sublimă, avînd asemeni lui Chateaubriand pata ca o labă de iepure pe marginea urechii, gura rotunjită, pieptul gol. Cînd bătea de amiază, dl Sariette ieşea să prînzească pe strîmta şi întunecoasa stradă a Răţuştelor, în mica iaurgerie „Patru Episcopi", frecventată odinioară de Baudelaire, Théodore de Banville[1], Charles Asselineau[2], Louis Ménard[3] şi un grand de Spania care tradusese *Misterele Parisului* pe limba conchistadorilor. Şi ratele care se bălăceau atît de drăgălaş pe vechiul blazon tăiat în piatră ce dăduse nume străzii, îl recunoşteau pe dl Sariette. Se întorcea la bibliotecă exact după trei sferturi de ceas, şi nu mai ieşea decît la şapte seara, pentru a se aşeza la „Patru Episcopi" în faţa cinei frugale, încoronată de un compot din prune uscate. În fiecare seară, după cină, prietenul său, Michel Guinardon, căruia toată lumea îi spunea moş Guinardon, pictor decorator şi restaurator de tablouri, care lucra pentru biserici, îşi părăsea mansarda de pe strada Prinţesei şi apărea

---

[1] Théodore de Banville (1823—1891), poet şi dramaturg francez reprezentativ pentru a doua generaţie romantică.

[2] Charles Asselineau (1821—1874), erudit francez; autor printre altele al *Infernului bibliofilului* şi al unei monografii — *Baudelaire, viaţa şi opera sa.*

[3] Louis Ménard (1822—1901), chimist şi poet francez, autor al *Reveriilor unui păgîn mistic.*

la „Patru Episcopi" să-şi ia cafeaua şi lichiorurile şi să-şi facă împreună cu prietenul său partida de domino. De o aspră vînjoşenie şi plin de vlagă, moş Guinardon era mai bătrîn decît s-ar crede: îl cunoscuse pe Chenavard[1]. Adept al unei castităţi fanatice, deplîngea tot timpul necurăţeniile neopăgînismului într-un limbaj de o obscenitate formidabilă. Îi plăcea să vorbească. Dl Sariette îl asculta bucuros. Moş Guinardon îşi întreţinea prietenul mai ales despre Capela Îngerilor de la Saint-Sulpice, ale cărei zugrăveli se scorojeau pe alocuri şi pe care avea să le restaureze cînd o da Domnul, căci, după Separarea bunurilor, bisericile nu mai aparţineau decît lui Dumnezeu şi nimeni nu-şi asuma nici măcar spesele celor mai urgente reparaţii. Dar moş Guinardon nu pretindea nici o remunerare:

— Mihail este patronul meu, şi am o datorie anume a mea faţă de Sfinţii Îngeri.

După partida de domino, pipernicitul domn Sariette şi moş Guinardon, cel robust ca un stejar, pletos ca un leu şi înalt ca un sfînt Christophe, plecau pălăvrăgind alături prin piaţa Saint-Sulpice cufundată în noaptea blîndă ori vijelioasă. Dl Sariette se ducea de-a dreptul acasă, spre marea mîhnire a pictorului care era şi limbut, şi noctambul.

A doua zi dimineaţa, cînd bătea de şapte, dl Sariette se instala în bibliotecă şi continua catalogările. Cînd apărea cineva, dl Sariette îi arunca de dincolo de birou o privire de Meduză, temîndu-se ca nu cumva vizitatorul să ceară împrumut vreo carte. Ar fi vrut, prin acea privire, să prefacă în stană de piatră nu numai magistraţii, oameni politici, ori prelaţii care, bizuindu-se pe familiaritatea lor cu stăpînul casei, cereau vreo lucrare, ci chiar şi pe dl Gaétan, binefăcătorul bibliotecii, care împrumuta cîteodată cine ştie ce vechitură licenţioasă ori eretică, bună de răsfoit în zilele ploioase de la ţară, chiar pe doamna René d'Esparvieu cînd venea să caute o carte de citit bolnavilor din spitalul patronat de ea, sau pe însuşi dl d'Esparvieu, care totuşi se mulţumea de obicei cu *Codul Civil* sau cu Dalloz[2]. Împrumutînd cea mai ne-

[1] Paul Marc Joseph Chenavard (1807—1895), pictor francez care a lucrat în atelierele lui Ingres şi Delacroix. I s-a încredinţat pictarea, în frescă, a *Istoriei lumii*, la Panthéon.

[2] Désiré Dalloz (1795—1869), faimos jurisconsult francez şi autor al unor lucrări de drept.

însemnată cărţulie, îi smulgeai sufletul. Pentru a-i refuza pînă şi pe cei îndreptăţiţi să-i ordone, Dl Sariette inventa o mie de minciuni, ingenioase ori legate cu aţă albă şi nu se da înlături nici de la a-şi calomnia administraţia, nici de la a vădi neglijenţă declarînd rătăcit ori pierdut un volum pe care cu o clipă înainte îl mînca din ochi, îl strîngea la inimă. Şi cînd în cele din urmă era obligat să împrumute o carte, o relua din mîinile solicitantului de douăzeci de ori înainte de a se despărţi de ea.

Tremura tot timpul ca nu cumva vreunul din obiectele lăsate în grija lui să se rătăcească. Păstrător a trei sute şaizeci de mii de volume, avea neîncetat trei sute şaizeci de mii de motive de panică. Uneori, scăldat într-o sudoare rece, se trezea noaptea urlînd de groază pentru că văzuse în vis un gol pe raftul unuia din dulapuri.

I se părea monstruos, nedrept şi dezolant ca o carte să-şi părăsească vreodată locul. Nobila-i avariţie era exasperantă pentru dl René d'Esparvieu, care, neînţelegînd virtuţile perfectului său bibliotecar, îl trata drept maniac bătrîn. Dl Sariette habar n-avea de această nedreptate; dar ar fi fost gata să înfrunte cea mai crudă dizgraţie, să îndure dispreţ şi insulte numai şi numai să-şi salveze neatins depozitul. Datorită asiduităţii, vigilenţei şi zelului lui — sau, pentru a spune totul într-un singur cuvînt, graţie dragostei sale — biblioteca d'Esparvieu n-a pierdut o singură filă sub administraţia lui, în timpul celor şaisprezece ani care se împliniră la 9 septembrie 1912.

CAPITOLUL III

În care se pătrunde în mister.

În seara acelei zile, la ora şapte, după ce reaşeză ca de obicei în rafturile lor cărţile care fuseseră scoase şi după ce se convinse că lăsa totul în perfectă ordine, dl Sariette părăsi biblioteca şi încuie uşa răsucind de două ori cheia în broască.

Cină ca de obicei la „Patru Episcopi", citi ziarul *Crucea* şi se întoarse pe la zece în mica sa locuinţă din strada Privirii. Om simplu de felul său, n-avea nici griji deosebite, nici presentimente; somnul îi fu liniştit. În dimineaţa următoare, pătrunzînd la şapte fix în anticamera bibliotecii, îşi scoase redingota cea bună conform obiceiului zilnic, luă din dulapul îngropat în zid deasupra lavaboului o redingotă veche şi o îmbrăcă. Apoi trecu în cabinetul de lucru în care, de şaisprezece ani, şase zile din şapte lucra la catalogări sub sublima privire a lui Alexandre d'Esparvieu şi, dispus să-şi facă obişnuita trecere în revistă a sălilor, intră în prima şi cea mai mare, cuprinzînd Teologia şi Religiile în dulapuri vaste pe ale căror cornişe se înşirau busturile de ghips patinat cu bronz ale poeţilor şi oratorilor antichităţii. Două sfere enorme împodobeau deschizăturile ferestrelor, configurînd pămîntul şi cerul. Însă la primul pas pe care-l făcu, dl Sariette se opri năucit, neputîndu-se îndoi de ceea ce vedea şi totodată nevenindu-i a crede. Pe postavul albastru al mesei de lucru se zăreau cărţi împrăştiate în dezordine, unele puse de-a latul, altele cu cotorul în aer. Nişte in-quarto formau o coloană şubredă. Două dicţionare greceşti pătrundeau unul în celălalt alcătuind o singură făptură, mai monstruoasă decît cuplurile umane ale divinului Platon. Un in-folio cu marginile aurite căsca, lăsînd vederii trei dintre filele sale ruşinos îndoite la colţuri.

Ieşind după cîteva clipe din adînca-i stupoare, bibliotecarul se apropie de masă şi recunoscu în îngrămădeala haotică cele mai preţioase din bibliile sale ebraice, greceşti şi latine, un talmud unic, tratate rabinice în tipărituri şi manuscrise. texte arameice şi samaritene, suluri de sinagogă — în sfîrşit, cele mai preţioase monumente ale Israelului îngrămădite, prăbuşite, deschise ca o rană.

Dl Sariette se găsea în prezenţa unui lucru cu neputinţă de înţeles, şi totuşi făcea eforturi să şi-l explice. Cu cîtă grabă ar fi îmbrăţişat ideea că dl Gaétan era autorul acestei respingătoare dezordini, el care n-avea principii şi care, datorită funestei sale dărnicii faţă de bibliotecă, îşi permitea să o scotocească la sînge în timpul şederilor sale la Paris. Dar dl Gaétan tocmai călătorea prin Italia. După cîteva clipe de meditaţie, dl Sariette presupuse că, tîrziu, după plecarea sa, dl René d'Esparvieu luase cheile de la Hippolyte, valetul său, care de douăzeci şi cinci de ani îngrijea încăperile de la al doilea etaj şi de la mansardă. Dl René d'Esparvieu nu lucra niciodată noaptea şi nu citea în ebraică; însă, gîndea dl Sariette, poate că dl René va fi condus sau va fi trimis în încăpere vreun preot ori vreun călugăr hierosolymitan[1], savant orientalist consacrat exegezei sacre şi aflat în trecere prin Paris. Dl Sariette se mai întrebă dacă dl abate Patouille, care avea unele curiozităţi intelectuale şi obiceiul de a îndoi filele, nu s-a repezit asupra tuturor acelor texte biblice şi talmudice într-o subită ardoare de a descoperi sufletul lui Sem[2]. Stătu în cumpănă un moment dacă nu cumva însuşi bătrînul Hippolyte, bătrînul valet, după ce desprăfuise şi măturase biblioteca un sfert de secol, pe încetul otrăvit de colbul savant, şi devenit prea curios, nu-şi va fi îngropat ochi şi raţiune sub raza lunii din acea noapte, pierzîndu-şi sufletul printre semnele acelea indescifrabile. Dl Sariette merse pînă la a concepe că tînărul Maurice, ieşind de la cerc sau de la cine ştie ce întrunire naţionalistă, ar fi putut să smulgă cărţile evreieşti din lăcaşul lor, aruncîndu-le grămadă, din ură pentru anticul Iacov şi noua sa posteritate, căci tînărul acesta de familie bună se proclama antisemit şi nu frecventa decît evrei antisemiţi ca şi el. Însemna să acorde prea multă atenţie ipotezei;

[1] Călugăr aparţinînd vreunei mănăstiri creştine din Ierusalim.
[2] Fiul mai mare al lui Noe, considerat întemeietorul neamurilor semite.

dar spiritul dlui Sariette, neputîndu-şi afla tihna, rătăcea printre presupunerile cele mai extravagante. Nerăbdător să descopere adevărul, zelosul paznic al cărţilor îl chemă pe valet.

Hippolyte nu ştia nimic. Interogat la rîndul lui, portarul nu putu furniza nici un indiciu. Din personalul de servici, nimeni nu auzise nimic. Dl Sariette coborî în cabinetul dlui René d'Esparvieu care îl primi în halat şi cu bonetă de noapte, îi ascultă relatarea cu aerul omului serios care e pliotisit cu fleacuri, şi îl concedie cu cîteva cuvinte străbătute de o milă crudă:

— Nu te necăji şi fii sigur, bunul meu domn Sariette, că în dimineaţa aceasta cărţile se aflau acolo unde le-ai lăsat ieri.

Dl Sariette reîncepu şi refăcu de douăzeci de ori ancheta, nu descoperi nimic, şi-l încolţi o neliniştе care îi răpi somnul. A doua zi, pătrunzînd la şapte dimineaţa în sala busturilor şi sferelor, găsi totul în ordine şi lăsă să-i scape un suspin de uşurare. Apoi, dintr-o dată inima începu să-i bată mai-mai să se spargă; zări culcat pe o policioară a şemineului un modern in-octavo broşat, închis deasupra cuţitului din lemn de buxus cu care i se tăiaseră paginile. Era o disertaţie asupra a două versiuni juxtapuse ale Genezei, care, exilată la mansardă de dl Sariette, nu-şi mai părăsise niciodată locul, nimeni din anturajul dlui d'Esparvieu neavînd curiozitatea să facă distincţia între partea redactorului monoteist şi acea a redactorului politeist în alcătuirea celei dintîi dintre cărţile sacre. Cartea purta cota $R<3214\ \frac{VIII}{2}$. Şi spiritul dlui Sariette fu pe neaşteptate zguduit de penibila descoperire că nici numerotarea cea mai savantă nu te poate face să găseşti o carte care a dispărut de la locul ei.

Timp de o lună, masa din sala cea mare fu găsită zilnic supraîncărcată de cărţi. Greaca şi latina se învălmăşeau cu ebraica. Dl Sariette se întrebă dacă harababura nocturnă nu era isprava unor răufăcători care se strecurau prin lucarnele acoperişului ca să fure piese rare şi preţioase. Dar nu descoperi nici o urmă de efracţie şi, în ciuda celor mai minuţioase cercetări, nu remarcă niciodată să fi dispărut vreun lucru. O tulburare cumplită îi invadă creierul şi se întrebă dacă nu cumva vreo maimuţă din împrejurimi cobora de pe acoperiş prin şemineu ca să se distreze imitînd munca de cercetare. Maimu-

țele, medita el, reproduc cu abilitate acțiunile omenești. Cunoscînd moravurile acestor animale mai ales din picturile lui Watteau[1] și Chardin[2], și le imagina, în arta de a imita un gest ori un comportament, asemănătoare Arlechinilor, Scaramușilor, Zerlinelor sau doctorilor din comedia italiană; le și vedea mînuind paleta și pensulele, pisînd droguri în creuzete, sau răsfoind lîngă athanor un vechi tratat de alchimie. Or, într-o dimineață nefericită, zărind o întinsă pată de cerneală pe una din filele celui de-al treilea volum din biblia poliglotă, legată în marochin albastru ornat cu armele contelui Mirabeau[3], nu se mai îndoi că o maimuță era autorul nelegiuirii. Maimuța mimase că ia note și răsturnase călimara. Trebuie că era vorba de maimuța unui savant.

Pătruns de idee, dl Sariette studie cu grijă topografia cartierului cu scopul de a circumscrie exact insulița de imobile în care se ridica reședința d'Esparvieu. Apoi colindă tuspatru străzile înconjurătoare, întrebînd la fiecare poartă dacă nu se află vreo maimuță în casă. Interogă portari și portărese, servitoare, spălătorese, un pantofar, o fructăreasă, un geamgiu, niște vînzători de librărie, un preot, un legător de cărți, doi paznici de noapte, copii, și îndură mulțimea de caractere și varietatea stărilor de spirit pe care le cunoaște unul și același popor; căci răspunsurile primite nu se asemănau deloc: avu parte de aspre și de plăcute, de grosolane și de stilate, de simple și de înțepătoare, de întortocheate și de concise, și chiar de unele mute. Dar de animalul atîta căutat nu izbuti să afle nici cît negru sub unghie cînd, în gangul unei vechi clădiri din strada Servandoni, o fetiță roșcovană cu fața parcă tăvălită în tărîțe, care păzea loja portarului, îi dădu mult așteptatul răspuns:

— Avem aici o maimuță, a domnului Ordonneau. Ați dori s-o vedeți? . . .

---

[1] Antoine Watteau (1684—1721), prin grația desenului și transparența coloritului din scenele sale cîmpenești și galante a influențat pictura franceză a sec. 18. *(Imbarcarea pentru Insula Cytera, Gilles, Indiferentul* ș.a.)

[2] Jean-Baptiste Chardin (1699—1779), supranumit marele realist al sec. 18. Pictor al unor cunoscute naturi moarte, portrete, scene de gen și pasteluri *(Femeia cu provizii, Baloanele de săpun, Toaleta de dimineață* etc.)

[3] Honoré-Gabriel Riqueti, conte de Mirabeau (1749—1791), om politic francez cu vederi progresiste, ajuns președinte al Adunării Constituante la 1791.

Şi fără să mai scoată o vorbă, conduse bătrînul într-o remiză din fundul curţii. Acolo, pe nişte paie încinse amestecate cu zdrenţele unei cuverturi, prins într-un lanţ care-i strîngea mijlocul, dîrdîia un macac tînăr. Nu era mai mare decît un copil de cinci ani. Faţa-i lividă, fruntea zbîrcită şi buzele subţiri exprimau o tristeţe ucigătoare. Maimuţa înalţă spre vizitator privirea încă vioaie a irişilor ei galbeni. Apoi, cu o mînă pipernicită, uscată, apucă un morcov, îl duse la gură pentru ca îndată să-l şi arunce. După ce îi privi o clipă pe vizitatori, surghiunitul îşi întoarse faţa, ca şi cum nu mai aştepta nimic nici de la oameni, nici de la viaţă. Se făcu ghem apucîndu-şi între palme un genunchi şi nu se mai clinti; doar din cînd în cînd o tuse uscată îi zguduia pieptul.

— El e Edgar, spuse fetiţa. E de vînzare, ştiţi?...

Dar bătrînul amant al cărţilor, care se înarmase cu mînie şi ură convins că va da peste batjocoritoru-i duşman, monstrul maliţiei, antibibliofilul, rămînea acum descumpănit, întristat, copleşit în faţa micii făpturi fără putere, fără bucurii şi fără dorinţe. Îşi recunoscu eroarea, tulburat de chipul acela aproape omenesc, pe care tristeţea şi suferinţa îl umanizau încă şi mai mult:

— Iertare, făcu el înclinîndu-şi capul.

CAPITOLUL IV

Care, în concizia-i plină de forță, ne aruncă la hotarele lumii sensibile.

Se scurseră două luni; cum harababura nu înceta, dl Sariette se gîndi la francmasoni. Ziarele pe care le citea erau pline de crimele lor. Dl abate Patouille îi considera capabili de cele mai negre mașinații criminale și era convins că plănuiau, împreună cu evreii, ruina totală a societății creștine.

Ajunși acum în culmea puterii, ei dominau toate marile instituții ale Statului, conduceau Camerele parlamentului, cinci dintre ai lor erau miniștri și ocupaseră cu totul palatul Elysée. După ce asasinaseră nu demult un președinte al Republicii[1] din cauza patriotismului său, făceau acum să dispară complicii și martorii execrabilului act de înaltă trădare. Puține zile se scurgeau fără ca Parisul îngrozit să nu afle știrea unei noi și misterioase crime pusă la cale de Loji. Erau adevăruri care nu puteau fi puse la îndoială. Dar prin ce mijloace pătrundeau în bibliotecă? Dl Sariette nu putea să priceapă. Ce voiau să săvîrșească acolo?

De ce îi preocupa antichitatea sacră și începuturile Bisericii? Ce urzeli nelegiuite puneau la cale? Un văl de nepătruns acoperea înfricoșătoarele lor uneltiri. Simțind ațintiți asupră-i ochii fiilor lui Hiram[2], catolicul arhivist căzu bolnav de spaimă.

După ce își reveni cît de cît, hotărî să petreacă noaptea

---

[1] În realitate, inginerul Marie François Sadi Carnot, președinte al Republicii Franceze din 1887, a fost asasinat în 1894, la Lyon, de către anarhistul Caserio.

[2] Regele Tyrului (969—935 î.e.n.); i-a furnizat lui Solomon cei mai pricepuți meșteri zidari și materialele pentru templul din Ierusalim.

în chiar locul unde se săvîrşeau îngrozitoarele mistere şi să-i surprindă asupra faptului pe dibăcii şi temuţii săi vizitatori.

Şubred de felul lui şi cu un psihic neliniştit, dl Sariette era din născare tributar fricii. În 8 ianuarie, pe la nouă seara, în timp ce oraşul adormea sub învîrtejirea viscolului, după ce aprinse un foc zdravăn în sala împodobită cu busturile poeţilor şi filozofilor din vechime, bibliotecarul se înfundă în fotoliul de lîngă colţul şemineului, acoperindu-şi genunchii cu o pătură. Pe măsuţa pusă alături se aflau o lampă, o cană cu cafea neagră şi un revolver împrumutat de la tînărul Maurice. Încercă să citească ziarul *Crucea*, dar rîndurile îi jucau în faţa ochilor. Atunci îşi aţinti privirea asupra spaţiului din faţă, nu văzu nimic altceva decît întunericul, nu auzi nimic altceva decît vîntul, şi adormi.

Cînd se trezi, focul murise; lampa, stinsă, răspîndea o miasmă acră; în jurul lui, întunericul era populat de pete lăptoase şi licăriri fosforescente. Crezu că zăreşte ceva agitîndu-se pe masă. Pătruns de teamă şi frig pînă-n măduva oaselor, dar susţinut de o hotărîre mai tare decît frica, se ridică, se apropie de masă şi îşi trecu mîinile pe deasupra postavului. Nu se vedea nimic: pînă şi luminiţele dispăruseră; dar iată că simţi sub degete un in-folio larg deschis; vru să-l închidă; cartea i se împotrivi, apoi făcu un salt şi aplică trei lovituri strașnice în creştetul imprudentului bibliotecar. Dl Sariette se prăbuşi leşinat...

De atunci, lucrurile luară o întorsătură şi mai proastă. În număr mai mare ca oricînd cărţile îşi părăseau raftul, şi uneori era cu neputinţă să le pună la loc: dispăreau. Dl Sariette constată zilnic noi pierderi. Bollandiştii[1] erau desperecheaţi, treizeci de volume exegetice lipseau. Bibliotecarul deveni de nerecunoscut; capul i se făcuse cît pumnul şi galben ca o lămîie; gîtul i se lungise peste măsură, umerii îi căzuseră; hainele pe care le purta păreau spînzurate de un cui. Nu mai mînca şi la iaurgeria celor „Patru Episcopi", cu ochii înecaţi de tristeţe şi capul aplecat, fixa fără să vadă farfuria în care, într-o zeamă tulbure, îi pluteau prunele. Nu-l auzi pe

[1] Continuatorii operei iezuitului Jean Bolland (1596—1665), care a început vasta culegere intitulată *Acta sanctorum*.

moş Guinardon în sfîrşit anunţînd că va restaura picturile lui Delacroix[1] de la Saint-Sulpice.

Dl René d'Esparvieu răspundea sec rapoartelor alarmante ale nefericitului conservator:

— Cărţile acestea sunt numai rătăcite, nu pierdute; caută-le bine, domnule Sariette, caută-le bine şi le vei găsi.

Şi în spatele bătrînului murmura:

— Bietul Sariette s-a cam şubrezit în ultima vreme.

— Mi se pare, adăuga abatele Patouille, că mintea îi părăseşte rafturile căpăţînii.

---

[1] Eugène Delacroix (1798—1863), pictor celebru, considerat şef al şcolii romantice franceze, autor al unor vestite fresce de la Louvre, Camera deputaţilor, biserica Saint-Sulpice şi al unor pînze ca *Dante şi Virgiliu în infern*, *Scene din masacrele de la Scio*, *Libertatea conducînd poporul* etc.

CAPITOLUL V

În care Capela Îngerilor de la Saint-Sulpice oferă prilejul unor reflecţii asupra artei şi teologiei.

Capela Sfinţilor Îngeri, aflată la dreapta intrării în biserica Saint-Sulpice, dispărea înapoia unui paravan de scînduri. Dl abate Patouille, dl Gaétan, dl Maurice, nepotul său, şi dl Sariette intrară unul după celălalt prin uşa scundă tăiată în paravan, şi îl găsiră pe moş Guinardon căţărat pe platforma din vîrful unei scări rezemate de *Heliodor*. Înarmat cu tot soiul de ingrediente şi unelte, bătrînul artist introducea o pastă alburie în crăpătura care-l tăiase în două pe marele preot Onias. Zéphyrine, modelul preferat al lui Paul Baudry[1], Zéphyrine care-şi împrumutase frumoasele-i cosiţe blonde şi umerii de sidef atîtor Magdalene, Margarete, silfide şi ondine, acea Zéphyrine care, după cum se zvonea, fusese iubită de împăratul Napoleon III — îşi arăta la piciorul scării claia de păr încîlcit, faţa pămîntie, privirea scămoşată, bărbia înflorită în peri lungi, mai bătrînă decît moş Guinardon cu care îşi împărţea zilele de mai bine de o jumătate de veac. Aducea, într-un paner, dejunul pictorului.

Cu toate că, prin fereastra prinsă între nervuri de plumb şi zăbrelită, lumina zilei pătrundea oblic şi rece, culorile lui Delacroix scînteiau, iar carnaţia oamenilor şi a îngerilor săi rivaliza strălucit cu mutra congestionată a lui moş Guinardon, care se ridica deasupra unei coloane a bisericii. Aceste picturi murale din Capela Îngerilor, luate în zeflemea şi batjocorite

[1] Paul Baudry (1828—1886), pictor francez, a decorat foaierul Operei şi a executat fresce la Curtea de casaţie şi castelul Chantilly.

odinioară, intrate acum în tradiția clasică, se alăturaseră în nemurire capodoperelor lui Rubens[1] și Tintoretto[2].

Bătrînul Guinardon, bărbos și pletos, semăna cu Timpul ștergînd lucrările Geniului. Gaétan, înspăimîntat, îi strigă:

— Aveți grijă, domnule Guinardon, aveți grijă. Nu răzuiți prea tare.

Pictorul îl liniști:

— Nu vă temeți, domnule d'Esparvieu. Eu nu pictez în maniera asta. Arta mea e mai înaltă. Lucrez ca un Cimabue[3], un Giotto[4], un Beato Angelico[5], dar nu ca un Delacroix. Zugrăveala asta prea e încărcată de opoziții și de contraste pentru a da cu adevărat o impresie de sfințenie. E drept că Chenavard spunea că artei creștine îi place pitorescul, însă Chenavard era o pramatie lipsită de smerenie, un nelegiuit și un necredincios... Vedeți, domnule d'Esparvieu: eu umplu crăpătura, lipesc la loc solzii scorojelilor. Și asta-i totul... Stricăciunile datorate unei lăsări a zidului sau, mai degrabă, unei zguduiri seismice sunt circumscrise într-un spațiu foarte restrîns. Vopseaua asta de ulei și de ceară, întinsă pe un grund bine uscat, e mai rezistentă decît s-ar crede. L-am văzut pe Delacroix muncind la lucrarea asta. Focos dar neliniștit, modela febril, ștergea, încăroa mereu strat peste strat; mîna lui puternică avea stîngăcii de copil; totul e făcut cu măiestria geniului și cu lipsa de experiență a școlarului. E o adevărată minune că mai ține.

Bravul pictor tăcu și reîncepu să umple crăpătura.

— Cît de clasică și de tradițională este compoziția aceasta!

---

[1] Petrus Paulus Rubens (1577—1640), celebru pictor flamand a cărui personalitate a marcat puternic întreaga pictură flamandă a sec. 17. *(Coborîrea de pe cruce, Răpirea fiicelor lui Leucip, Lupta lui Hercule cu leul din Nemeea).*

[2] Iacopo Robusti zis Tintoretto (1518—1594), celebru pictor renascentist venețian, autor al unui însemnat număr de lucrări cu subiect mitologic și religios *(Suzana în baie, Veneția regina mărilor* ș.a.)

[3] Giovanni Cimabue (1240—1302), cel mai de seamă dintre așa-zișii „primitivi" italieni, profesor al lui Giotto.

[4] Giotto di Bondone (1266—1337), pictor și arhitect italian care, prin bogăția viziunii, prin descoperirile din domeniul perspectivei, poate fi considerat unul din întemeietorii picturii moderne *(Viața sfîntului Francisc, Scene din viața lui Crist* etc.).

[5] Guido di Pietro, zis il Beato sau Fra Angelico (1385—1455), maestru al școlii florentine și unul din cei mai mari creatori de iconografie creștină.

spuse Gaétan. Odinioară se vedeau în ea numai noutăți surprinzătoare. Astăzi recunoaștem o multitudine de vechi formule italiene.

— Pot să-mi permit luxul de a fi drept, am destule motive, spuse bătrînul din înaltul semeței lui scări. Delacroix a trăit în vremea blasfemiei și a nelegiuirii. Pictor de decadență, nu i-au lipsit nici mîndria, nici măreția. Valora mai mult decît epoca. Dar îi lipsea credința, simplitatea inimii, puritatea. Ca să vadă și să picteze îngeri, i-ar fi trebuit virtutea îngerilor și a primitivilor italieni, virtutea supremă pe care eu, cu ajutorul lui Dumnezeu, am practicat-o cît am putut mai bine — castitatea.

— Taci odată, Michel, ești un porc ca toți ceilalți!

Așa strigă Zéphyrine, devorată de gelozie, pentru că își văzuse chiar în dimineața aceea amantul sărutînd-o pe scară pe fiica vînzătoarei de pîine, fetișcana aia de Octavie, nespălată și luminoasă ca o logodnică de Rembrandt[1]. Amorezată la nebunie de Michel în frumoasele zile de multă vreme apuse, dragostea nu se stinsese deloc în inima Zéphyrinei.

Moș Guinardon primi măgulitoarea insultă cu un surîs repede ascuns în barbă, ridicîndu-și ochii către cerul pe care arhanghelul Mihail, teribil în platoșă azurie și coif roșu, țîșnea dintre razele gloriei sale.

În timpul ăsta, dl abate Patouille, ținîndu-și pălăria pavăză împotriva luminii crude care cădea din fereastră, îi examină succesiv pe Heliodor biciuit de îngeri, pe sfîntul Mihail învingătorul demonilor și pe Iacob luptîndu-se cu Îngerul.

— Totul e foarte frumos, murmură el în cele din urmă, dar de ce pictorul a înfățișat pe aceste ziduri numai îngeri furioși? Oricît m-aș uita prin capelă, văd numai soli ai mîniei cerești, numai demnitari ai răzbunării divine. Dumnezeu vrea să fie temut; dar de asemenea se vrea și iubit. Ar fi o încîntare să găsești pe-aici și trimiși ai îndurării și păcii. Să-l vezi pe serafimul care a purificat buzele profetului; pe sfîntul Rafael, redînd vederea bătrînului Tobias; pe Gabriel, care vesti Mariei taina întrupării; pe îngerul care l-a eliberat pe

[1] Rembrandt Harmenszoon Van Rijn (1606—1669), pictor și gravor, cel mai de seamă reprezentant al renașterii olandeze. Bogăția coloritului și arta clarobscurului îl situează printre marii maeștri ai lumii (*Rondul de noapte, Pelerinii din Emaus, Lecția de anatomie, Logodnica evreică* etc.).

sfîntul Petru din lanțuri; heruvimii care au purtat trupul mort al sfintei Ecaterina în vîrful Muntelui Sinai. Și mai cu seamă ar fi plăcut să-i poți contempla pe îngerii păzitori pe care Dumnezeu îi dă tuturor oamenilor, botezați ori nu. Fiecare îl avem pe al nostru, însoțindu-ne fiecare pas, alinîndu-ne, întărindu-ne. Ce mîngîiere ar fi să poți admira aici, în capelă, duhurile acestea încîntătoare, cu chipuri pline de farmec!

— Deh! Domnule abate, trebuie să te pui în locul lui, replică Gaétan. Delacroix n-avea duhul blîndeței. Tata Ingres[1] nu se sfia să spună că pictura acestui mare om miroase a pucioasă. Uitați-vă la îngerii aceștia, de o frumusețe pe cît de strălucită, pe atît de sumbră, androginii aceștia mîndri și sălbateci, adolescenții aceștia cruzi care ridică asupra lui Heliodor vergile răzbunătoare, sau tînărul și misteriosul atlet care atinge șoldul patriarhului...

— Sssst! făcu abatele Patouille, acesta nu apare în Biblie drept un înger ca toți ceilalți; dacă e un înger, e Îngerul creator, Fiul etern al Domnului. Mă surprinde că venerabilul paroh de la Saint-Sulpice, care i-a încredințat domnului Delacroix decorația capelei, nu i-a atras atenția că lupta simbolică a patriarhului cu Cel care nu și-a spus numele a avut loc într-o noapte adîncă, și că subiectul nu se află cîtuși de puțin la locul său aici, întrucît el prefigurează întruparea lui Isus Cristos. Pînă și cei mai buni artiști se pot rătăci cînd nu primesc noțiuni de iconografie creștină din partea unui ecleziast autorizat. Instituțiile artei creștine au constituit obiectul a numeroase lucrări pe care dumneavoastră le cunoașteți fără îndoială, domnule Sariette.

Dl Sariette holba ochi lipsiți de priviri. Dimineața aceasta era a treia de după aventura nocturnă din bibliotecă. Interpelat însă de venerabilul ecleziast, își adună gîndurile și răspunse:

— În această materie se poate consulta rodnic Molanus, *De historia sacrarum imaginum et picturarum*[2], în ediția dată de Noël Paquot, Louvain, 1771, apoi cardinalul Frédéric

[1] Dominique Ingres (1780—1867), pictor francez elev al lui David, și faimos prin puritatea desenului *(Apoteoza lui Homer, Baia turcească)*.

[2] *Despre istoria chipurilor și picturilor sfinte* (în lat., în orig.).

Borromée, *De Pictura Sacra*, și iconografia lui Didron; dar această din urmă lucrare trebuie citită cu precauție.

Cuvîntînd astfel, dl Sariette reintră în tăcere. Medita la umilita-i bibliotecă.

— Dimpotrivă, reluă abatele Patouille, pentru că era necesar să se afle în această capelă și un exemplu al sfintei mînii îngerești, trebuie să-l aprobăm pe pictor că, asemenea lui Rafael[1], i-a înfățișat pe trimișii cerului pedepsindu-l pe Heliodor. Însărcinat de Seleucus, regele Siriei, să fure comorile închise în Templu, Heliodor fu lovit de un înger împlătoșat în aur și călărind un cal magnific împodobit. Alți doi îngeri îl băturâ cu vergile. El căzu la pămînt, cum ni-l arată aici domnul Delacroix, și îl învălui întunericul. Este și drept, și salutar ca aventura lui să fie înfățișată spre exemplu comisarilor republicani de poliție și agenților lipsiți de credință ai fiscului. Vor exista totdeauna Heliodori, dar să se știe: de fiecare dată cînd vor pune mîna pe bunul Bisericii, care este bunul sărmanilor, fi-vor loviți cu vergile și orbiți de îngeri. Aș dori ca această pictură, sau, încă mai bine, sublima compoziție pe aceeași temă a lui Rafael să fie gravată miniatural în toate culorile și distribuită ca premii în școli.

— Unchiule, spuse tînărul Maurice căscînd, chestiile astea-s cam pocite. Îmi plac mai mult Matisse[2] și Metzinger[3].

Cuvintele lui căzură pe neașteptate, și moș Guinardon profetiză din vîrful scării:

— Numai primitivii au întrezărit cerul. Nu găsești frumosul decît între secolele 13 și 15. Anticul, impurul antic, care și-a înrădăcinat vătămătoarea influență asupra spiritelor din secolul 16, a inspirat poeților și pictorilor gînduri criminale, imagini necuviincioase, necurățenii oribile și porcării.

---

[1] Aluzie la *Izgonirea lui Heliodor din templu*, una din pînzele genialului pictor renascentist Raffaello Sanzio (1483—1520). Printre capodoperele sale, caracterizate prin echilibru armonios, clasic, prin precizia desenului și delicatețea și transparența coloritului, se numără și *Școala din Atena, Madona sixtină, Sfînta familie, Psihé, Parnasul, Frumoasa grădinăreasă*.

[2] Henri Matisse (1869—1954), pictor francez, principal reprezentant al fovismului *(Dansul, Atelierul roșu, Bluză românească, Femeie în fața ferestrei)*.

[3] Jean Metzinger (1883—1956), pictor francez și autor, împreună cu Gleizes, al primului tratat *Despre Cubism* (1912).

Toți artiștii Renașterii au fost niște porcoși, și nici Michelangelo[1] nu face excepție.

Apoi, văzîndu-l pe Gaétan gata să plece, moș Guinardon luă un aer bonom și îi suflă confidențial:

— Domnule Gaétan, dacă nu vă temeți să urcați cele cinci etaje pînă la mine, treceți pe la bîrlogul meu; am două-trei pînzulițe de care aș vrea să mă scap și care ar putea să vă intereseze. Lucru bun, franc, cinstit. Vă voi arăta printre altele un Baudouin[2] mititel, orocant și piperat de-ți lasă gura apă.

Odată încheiat discursul, Gaétan plecă și, pe cînd cobora treptele bisericii și cotea pe strada Prințesei, avîndu-l la îndemînă pe moș Sariette, îi mărturisi cum ar fi mărturisit oricărei ființe umane, unui copac, unui felinar cu gaz, unui cîine ori umbrei lui indignarea pe care i-o inspirau teoriile estetice ale bătrînului pictor:

— Ce ne-a mai îndrugat la verzi și uscate moș Guinardon, cu arta lui creștină și cu primitivii lui! Tot ce concepe pictorul despre cer e luat de pe pămînt: Dumnezeu, Fecioara, îngerii, sfinții, sfintele, norii, lumina. Pe cînd făcea schițe pentru vitraliile de la capela din Dreux, bătrînul Ingres lucră cu mină de plumb, după model, un nud academic fin și pur, care poate fi văzut printre multe altele la muzeul Bonnat din Bayonne. Și scrise tata Ingres în josul paginii, ca nu cumva să uite: *„Domnișoara Cécile, picioare și coapse admirabile"*. Și ca să facă din domnișoara Cécile o sfîntă din paradis, îi puse o rochie, o mantie, un voal, obligînd-o astfel la o rușinoasă decădere, pentru că țesăturile de Lyon și de Geneva nu fac doi bani pe lîngă mătasea vie și tînără, împurpurată de un sînge curat; pentru că și faldurile celei mai iscusite draperii sunt vrednice de dispreț dacă le compari cu liniile unui trup frumos, și în sfîrșit pentru că veșmîntul

---

[1] Michelangelo Buonarroti (1475—1564), artist întruchipînd aspirația renascentistă spre universalitate — sculptor, pictor, arhitect, inginer militar și poet. Printre capodoperele sale sculpturale se numără *David, Moise, Pietá, Mormîntul lui Lorenzo de Medici* etc. Ca pictor, este autorul celebrelor fresce din Capela Sixtină.

[2] Pierre Antoine Baudouin (1723—1769), pictor francez lucrînd în genul lui Boucher, celebru prin subiectele libertine ale guașelor sale — *Confesionalul* (care a provocat scandal), *Fructul amorului secret, Pericolul ședерii între patru ochi* etc.

este, pentru o carnație nubilă și ademenitoare, o nemeritată rușine și cea mai vătămătoare dintre umiliri.

Și Gaétan, călcînd neglijent prin băltoacele înghețate de pe strada Garancière, continuă:

— Moș Guinardon e un idiot vătămător. Hulește antichitatea, sfînta antichitate, vremurile în care zeii erau buni. Ridică în slăvi o epocă în care pictorul și sculptorul au fost obligați să învețe din nou totul. În realitate, creștinismul a fost potrivnic artei, prin aceea că n-a favorizat studiul nudului. Arta înseamnă reprezentarea naturii, iar natura prin excelență înseamnă corpul uman, înseamnă nudul.

— Dați-mi voie, dați-mi voie susură moș Saniette. Există o frumusețe spirituală și, ca să zic așa, interioară, pe care, de la Fra Angelico și pînă la Hippolyte Flandrin[1], arta creștină...

Dar fără să asculte o vorbă măcar, Gaétan își arunca impetuoasele-i cuvinte pietrelor de pe bătrîna stradă și norilor care, grei de zăpadă, treceau pe deasupra capului:

— Asupra primitivilor nu poți pronunța o judecată de ansamblu, căci nu se aseamănă deloc între ei. Bătrînul ăsta nebun încurcă totul. Cimabue e un bizantin corupt. Giotto lasă să se ghicească un geniu puternic, dar nu știe să modeleze și face ca un copil același cap tuturor personajelor lui. Primitivii italieni au grație și voioșie pentru că sunt italieni. Cei din Veneția posedă instinctul culorii frumoase. Dar în definitiv meșteșugarii aceștia delicați mai mult decorează și auresc decît pictează. Beato Angelico al vostru are fără-ndoială inima și paleta prea blînde pentru gustul meu. În ce-i privește pe flamanzi, asta-i altă mîncare de pește. Flamanzii au mînă, și prin splendoarea lucrăturii îi egalează pe lăcuitorii chinezi. Tehnica fraților Van Eyck[2] e minunată. Cu toate că n-aș putea descoperi în *Adorația Mielului* acel farmec și acel mister atîta lăudate. Totul e tratat în panoul lor cu o implacabilă perfecțiune, dar totul apare vulgar ca sen-

---

[1] Pictor francez, elev al lui Ingres, autor al unor tablouri religioase academice dar lipsite de strălucire.

[2] Jan van Eyck (1390—1441), reprezentant de frunte al renașterii flamande, autor de scene religioase și vestit portretist (*Margareta, Omul cu tichia albastră* ș.a.). Fratele său, Hubert, este coautor al unora din creațiile sale, ca în cazul polipticului *Adorației mielului mistic* de la catedrala Sint-Bavo, din Gand.

timent și crîncen de urît. Memling[1] poate că e tulburător; dar nu creează decît pirpirii și estropiați, iar sub bogatele, grelele și dizgrațioasele rochii ale fecioarelor lui ghicești nuduri lamentabile. N-am așteptat ca Rogier van der Wyden[2] să-și spună Roger de la Pasture și să devină francez pentru a-l prefera lui Memling. Acest Rogier sau Roger este mai puțin neghiob; în schimb e mai lugubru, și fermitatea tușei acuză puternic în pînzele sale mizeria formelor. Ce aberație stranie să-ți placă figurile astea parcă ieșite din Postul Mare cînd există picturile lui Leonardo[3], Tițian[4], Correggio[5], Velasquez[6], Rubens, Rembrandt, Poussin[7] Prud'hon[8]! Fără glumă, așa ceva ține de sadism!...

În timpul acesta, în spatele estetului și al bibliotecarului pășeau fără grabă dl abate Patouille și Maurice d'Esparvieu. Dl abate Patouille, de obicei puțin înclinat să facă teologie cu laicii, de fapt nici măcar cu clericii, antrenat totuși de farmecul subiectului, îi expunea tînărului Maurice sfînta menire a îngerilor păzitori pe care dl Delacroix, într-un mod atît de nelalocul lui, i-a exclus din compozițiile sale. Și pentru a-și exprima încă mai bine părerea asupra acestor exis-

---

[1] Hans Memling (1433—1494), celebru pictor flamand, supranumit pentru grația și coloritul pînzelor sale „Fra Angelico al Nordului" *(Judecata de apoi, Relicvariul Sfintei Ursula, Bărbat citind, Sibila Sambetha).*

[2] Pictor flamand (1400—1464), stabilit ulterior la curtea ducilor de Burgundia. Arta compoziției și coloritul tablourilor sale au influențat sensibil arta flamandă (Memling i-a fost elev).

[3] Leonardo da Vinci (1452—1519), reprezintă, alături de Michelangelo prin excelență spiritul universal renascentist. S-a afirmat ca pictor, sculptor, arhitect, inginer, literat. Geniul său dăruie picturii capodopere ca *Mona Lisa Gioconda, Cina cea de taină, Madona în grotă* ș.a.

[4] Tiziano Vecello (1490—1576), celebru pictor renascentist italian excelînd în tratarea unor subiecte mitologice *(Venus din Urbino, Danae, Bacanală)* ca și în portrete mistice *(Magdalena)* sau laice *(la Bella).*

[5] Antonio Allegri, zis Correggio (1489—1534), pictor italian celebru prin cutezanța perspectivelor aeriene *(Domul din Parma),* ca și prin senzualitatea pînzelor cu subiect mitologic *(Somnul Antiopei, Leda* etc.).

[6] Diego Velasquez (1599—1660), cel mai de seamă pictor spaniol și unul din marii coloriști ai lumii. A excelat mai cu seamă în portrete *(Don Antonio el Inglés, Femeie cu evantai, Infanta Margarita de Austria* etc.).

[7] Nicolas Poussin (1594—1665), celebru în epocă prin pînzele cu subiect mitologic și pastoral *(Polifem, Tancred și Erminia, Păstorii din Arcadia).*

[8] Pierre-Paul Prud'hon (1758—1823), supranumit „Correggio al francezilor", portretist și pictor de subiecte mitologice *(Răpirea Psychei* etc.).

tenţe sublime, dl abate Patouille împrumuta din Bossuet[1] întorsături, expresii, fraze întregi pe care le învăţase pe dinafară ca să le plaseze în predicile sale, căci era foarte ataşat tradiţiei.

— Da, fiule, spunea el, da, Dumnezeu ne-a aşezat în preajmă spirite tutelare. Ele vin să ne încarce cu darurile sale; ele se întorc încărcate cu vrerile noastre. Aceasta le e menirea. La orice oră, în orice clipă, ele sunt gata să ne ajute, păzitori mereu neobosiţi şi plini de elan, sentinele totdeauna de veghe.

— Fără-ndoială, domnule abate, murmură Maurice, preocupat să găsească un fericit artificiu prin care să mişte iubirea mamei sale şi astfel să obţină o anume sumă de bani de care avea neapărată nevoie.

---

[1] Jacques Bénigne Bossuet (1627—1704), episcop catolic şi scriitor francez, autor al unor celebre *Predici* şi *Oraţii funebre* care au contribuit la modernizarea limbii franceze literare.

CAPITOLUL VI

În care moș Sariette își regăsește comorile.

A doua zi dimineața, dl Sariette intră fără să bată în cabinetul dlui René d'Esparvieu. Înălță brațele către cer; părul rar îi sta măciucă, iar ochii i se holbaseră de groază. Dezvălui, bîlbîindu-se, dezastrul: un foarte vechi manuscris al lui Flavius Josephus[1], șaizeci de volume de toate formatele, apoi inestimabila bijuterie — un *Lucrețiu*[2], ediție rară, însemnată cu armele lui Philippe de Vendôme, Mare Egumen al Franței, și adnotată de mîna lui Voltaire — un manuscris al lui Richard Simon[3] și corespondența lui Gassendi cu Gabriel Naudé[4], conținînd două sute treizeci și opt de scrisori inedite — toate dispăruseră. De data aceasta, proprietarul bibliotecii se alarmă. Urcă în grabă în sala filozofilor și a sferelor, unde odată ajuns constată cu propriii săi ochi întinderea pagubei.

---

[1] Istoric și militar evreu (aprox. 37—100 e.n.), participant la răscoala din 66 e.n. împotriva dominației romane. Stabilit apoi la Roma, scrie cîteva lucrări printre care *Războiul iudaic* și *Antichități iudaice* (în 20 de cărți).

[2] Este vorba de una din cărțile preferate ale lui Anatole France — *De rerum natura (Poemul naturii)*, scrisă de poetul și filosoful materialist Titus Lucretius Carus (99—55 î.e.n.) și prezentînd o viziune atomist-epicureică asupra lumii.

[3] Richard Simon (1638—1712), teolog și exeget, autor al unei *Istorii critice a Vechiului Testament* care, prin raționalismul său, a făcut scandal în epocă, fiind considerată de Bossuet „îngrămădire de necuviințenii și redută a libertinajului".

[4] Gabriel Naudé (1600—1653), medic și bibliotecar al lui Mazarin. A scris lucrarea cu caracter bibliografic *Păreri pentru întemeierea unei biblioteci.*

În mai multe rafturi se căscau goluri largi. Căută la întîmplare, deschise dulapuri descoperind măturoi, cîrpe, bombe contra incendiilor, răscoli cu lopăţica în focul de cărbuni, scutură redingota cea bună a dlui Sariette spînzurată de cuierul lavaboului, şi, descurajat, contemplă vidul lăsat de portofoliile lui Gassendi. De o jumătate de secol, întreaga lume a savanţilor reclama în gura mare publicarea acestei corespondenţe. Dl René d'Esparvieu n-a răspuns acestei dorinţe universale, neconsimţind nici să-şi asume o sarcină atît de grea, nici să o treacă altora. Cum constatase în aceste scrisori multe temerităţi în gîndire şi un număr de pasaje mai libertine decît putea suporta pietatea secolului 20, preferase să păstreze inedită corespondenţa; se simţea însă răspunzător de acest depozit în ochii ţării sale şi ai civilizaţiei universale.

— Cum ai putut lăsa să ţi se fure o asemenea comoară? îl întrebă cu severitate pe dl Sariette.

— Cum am putut lăsa să mi se fure o asemenea comoară, răspunse nefericitul bibliotecar; domnule, dacă cineva mi-ar deschide pieptul, ar găsi întrebarea aceasta gravată în inima mea.

Fără să-l emoţioneze teribilele cuvinte, dl d'Esparvieu reluă cu o mînie reţinută:

— Şi n-ai descoperit nici un indiciu care să te pună pe urma hoţului, domnule Sariette? N-ai nici o bănuială, nici cea mai vagă idee despre felul în care s-au petrecut lucrurile! N-ai văzut, n-ai auzit, n-ai observat şi n-ai aflat nimic? Recunoaşte că aşa ceva este de neconceput. Gîndeşte-te, domnule Sariette, gîndeşte-te la consecinţele posibile ale acestui furt nemaipomenit, săvîrşit sub ochii dumitale. Un document inestimabil pentru istoria spiritului uman dispare. Cine l-a furat? Pentru ce a fost furat? În folosul cui? Cei care au pus mîna pe el ştiu bine, fără-ndoială, că nu-l pot plasa în Franţa. Vor merge să-l vîndă în America, în Germania. Germania este avidă de astfel de documente literare. Dacă această corespondenţă a lui Gassendi cu Gabriel Naudé ajunge la Berlin, dacă savanţii germani o publică, ce dezastru, mai mult, aş spune, ce scandal! Nu ţi-a trecut deloc prin minte, domnule Sariette?

Sub lovitura unei blamări cu atît mai crude cu cît el însuşi şi-o adresa, dl Sariette rămase prostit, fără să scoată o vorbă.

Şi dl d'Esparvieu îşi înmulţea reproşurile acerbe:

— Şi dumneata nu încerci nimic, nu imaginezi nici o soluţie pentru regăsirea acestor bogăţii inestimabile! Cercetează, domnule Sariette, mişcă-te, pune-ţi inteligenţa la contribuţie. Scopul merită toată osteneala.

Ieşind, dl d'Esparvieu aruncă bibliotecarului o privire de gheaţă.

Dl Sariette căută cărţile şi manuscrisele pierdute în toate locurile pe unde le mai căutase de o sută de ori şi unde era cu neputinţă să se afle, pînă şi în lada cu cărbuni ori sub periniţa rotundă, de piele, din fotoliul său, şi coborî în virtutea obişnuinţei cînd bătu de amiază. La picioarele scării îşi întîlni fostul elev, pe Maurice, cu care schimbă un salut. Dar nu mai vedea oamenii şi lucrurile decît ca prin ceaţă.

Nemîngîiatul conservator al bibliotecii era deja în vestibul, cînd Maurice îl chemă:

— Domnule Sariette, ca să nu uit, pune să se scoată odată cărţoaiele care au fost înghesuite în pavilionul meu.

— Ce cărţoaie, Maurice?

— N-aş putea să spun, domnule Sariette; dar e acolo o grămadă de chestii în ebraică, roase de cari, şi o claie de hîrţoage vechi. Mă încurcă. Nici nu mai poţi să te întorci prin anticameră.

— Cine ţi le-a pus acolo?

— La naiba, habar n-am.

Şi tînărul porni sprinten către sufragerie, întrucît deja se anunţase de cîteva clipe dejunul.

Dl Sariette alergă la pavilion. Maurice spusese adevărul. Vreo sută de volume se aflau îngrămădite pe mese, pe scaune, pe duşumea. La această priveliştе, împărţit între bucurie şi teamă, copleşit de surpriză şi tulburare, fericit de regăsirea comorii sale pierdute şi temîndu-se să n-o piardă iarăşi, rînd pe rînd omul cărţilor gînguri ca un sugar şi ţipă ascuţit ca un zănatec. Recunoştea bibliile sale ebraice, vechile talmuduri, foarte vechiul său manuscris al lui Flavius Josephus, scumpele lui scrisori ale lui Gassendi către Gabriel Naudé,

și cea mai prețioasă dintre bijuteriile sale — *Lucrețiul* cu armele marelui egumen al Franței și adnotată de mîna lui Voltaire. Rîdea, plîngea, săruta marochinurile, legăturile în piele de vițel, în pergament de oaie, velinurile subțiri din piele de vițel sacrificat înainte de naștere, tartajele de lemn garnisite cu ținte. Pe măsură ce Hippolyte, valetul, aducea cîte un braț de cărți în bibliotecă, dl Sariette le așeza pios, cu mîna tremurîndă, la locul lor.

CAPITOLUL VII

De un destul de viu interes și de o moralitate care va fi, sper, foarte gustată de majoritatea cititorilor, pentru că ea se formulează prin următoarea dureroasă exclamație: «Încotro mă tîrăști, gîndire?» și pentru că un adevăr îndeobște admis chiar spune că este nesănătos să meditezi și că adevărata înțelepciune este de a nu te gîndi la nimic.

Toate cărțile erau din nou reunite sub mîinile pioase ale dlui Sariette. Dar fericita împreunare nu avea să dăinuiască decît un moment. În noaptea următoare, douăzeci de volume părăsiră dulapurile și, printre ele, *Lucrețiul* egumenului Vendôme. Într-o săptămînă, toate vechile texte ebraice și grecești ale celor două testamente se reîntoarseră în pavilionul lui Maurice. Și în luna care urmă, părăsindu-și noapte de noapte rafturile, luau la fel de misterios același drum. Altele dispărură nu se știe unde.

Cînd i se relatau noile întîmplări tenebroase, dl d'Esparvieu se mărginea să observe fără bunăvoință:

— Sărmanul meu domn Sariette, toate acestea sunt foarte ciudate, foarte ciudate, într-adevăr.

Și cînd dl Sariette își dădu cu părerea că ar trebui depusă o plîngere sau să fie înștiințat comisarul de poliție, dl d'Esparvieu izbucni:

— Ce-mi propui, domnule Sariette? Să divulg secretele casei, să fac zarvă!... Nici să nu te gîndești la așa ceva!... Am inamici, și mă laud cu asta: cred că i-am meritat. Dacă m-aș putea plînge de ceva, e că sunt atacat cu nemaipomenită

violență în propriul meu partid de regaliștii fervenți care sunt buni catolici, aș vrea s-o cred, dar foarte răi creștini... În sfîrșit, sunt iscodit, supravegheat, pîndit, și dumneata, dle Sariette, îmi propui să ofer malignității ziariștilor un mister comic, o aventură burlescă, în fine, o afacere în care amîndoi ne-am dovedit demni de milă. Vrei, deci, să mă acoperi de ridicol?...

La capătul acestei întrevederi, cei doi domni conveniră să schimbe toate încuietorile bibliotecii. S-au întocmit devize și fură aduși lucrători. Timp de șase săptămîni, reședința d'Esparvieu răsună de dimineața pînă seara de loviturile ciocanelor, de șuieratul burghiurilor, de scrîșnetul pilelor. În sala filozofilor și sferelor se aprinseră focuri, și un miros de ulei încins întorcea pe dos stomacul celor din casă. La ușile sălilor și dulapurilor, vechile închizători care alunecau fără zgomot fură înlocuite cu altele, capricioase și nărăvașe. Se instalară numai închizători cu combinații, lacăte cu cifru, zăvoare de siguranță, drugi de protecție, lanțuri, avertizoare electrice. Toate fieroteniile astea inspirau teamă. Capacele metalice scînteiau și zarurile se opinteau scrîșnit. Pentru a deschide fiecare sală, dulap ori sertar trebuia să cunoști un cifru pe care numai dl Sariette îl știa. Își umpluse capul de cuvinte bizare, de cifre nesfîrșite, și se încurca în atîtea criptograme, numere pătrate, cubice, triunghiulare. Nu mai putea deschide nici uși, nici dulapuri, dar le găsea în fiecare dimineață larg deschise, iar cărțile risipite, învălmășite, șterpelite. Într-o noapte, un sergent de stradă ridică dintr-un șanț de pe strada Servandoni o broșură a lui Salomon Reinach asupra identității dintre Barrabas și Isus. Cum purta ex librisul bibliotecii d'Esparvieu, el o aduse proprietarului.

Fără a se mai osteni să-l informeze pe bibliotecar, dl d'Esparvieu hotărî să-l consulte pe unul dintre prietenii săi magistrați, un bărbat demn de încredere, domnul des Aubels, consilier la Curtea de justiție, și care instruise mai multe afaceri importante. Era un omuleț rotofei, foarte roșu, foarte chel, cu craniul lustruit ca o bilă de biliard. Într-o dimineață apăru în bibliotecă, prefăcîndu-se că venise în calitate de bibliofil, însă curînd dovedi că nu se pricepea deloc la cărți. Pe cînd toate busturile filozofilor antici se oglindeau în cerc pe craniul său, puse cîteva întrebări insidioase dlui Sariette, care se tulbură și roși. Căci nevinovăția e promptă în a se

tulbura. De atunci, dl des Aubels bănui cu tărie că dl Sariette e autorul ştergelelilor pe care tot el le denunţa cu oroare, şi se gîndi să-i caute fără întîrziere complicii. Cît priveşte mobilurile, magistratul nu-şi bătea capul: mobiluri se găsesc totdeauna. Dl des Aubels propuse dlui René d'Esparvieu ca un agent de la prefectura poliţiei să supravegheze cu discreţie reşedinţa.

— Voi face să vi se dea Mignon. E un excelent slujitor, acţionează cu atenţie şi prudenţă.

A doua zi de dimineaţă, de la ora şase, Mignon se plimba prin faţa reşedinţei d'Esparvieu. Cu capul vîrît între umeri, cu perciunii răsuciţi în cîrlig ivindu-i-se de sub borurile înguste ale melonului, ochios, cu o uriaşă mustaţă de un negru mat, cu mîini şi picioare gigantice, în fine, cu o înfăţişare de neuitat, se plimba metodic din dreptul celei mai apropiate dintre marile coloane cu cap de berbec care decorau reşedinţa de la Sordière şi pînă la capătul străzii Garancière, înspre altarul bisericii Saint-Sulpice şi domul Capelei Fecioarei. De atunci, nimeni nu mai putu nici ieşi, nici intra în reşedinţa d'Esparvieu fără să se simtă pîndit în toate mişcările, şi pînă şi în gînduri. Mignon era un adevărat fenomen, dotat cu calităţi pe care natura le refuză tuturor celorlalţi oameni. Nu mînca, nu dormea: la orice oră din zi şi din noapte, pe ploaie şi vînt, se afla în faţa reşedinţei şi nimeni nu scăpa radiumului privirilor sale. Te simţeai străbătut dintr-o parte într-alta, cu oasele scoase la iveală — mai rău decît în pielea goală: scheletic. Era treabă de-o clipă; agentul nici măcar nu se oprea, ci îşi continua eterna plimbare. Aşa ceva nu se mai putea suporta. Tînărul Maurice ameninţă că nu se mai întoarce sub acoperişul părintesc dacă mai era astfel radiografiat. Mama şi sora lui, Berthe, se plîngeau de acea privire penetrantă care ofensa casta modestie a sufletului lor. Domnişoara Caporal, guvernanta tînărului Léon d'Esparvieu, încerca o jenă indicibilă. Dl René d'Esparvieu, depăşit, nu mai trecea peste propriu-i prag fără să-şi tragă pălăria pe ochi pentru a evita raza iscoditoare, şi fără să-l trimită la dracu pe moş Sariette, principiu şi cauză ale întregului rău. Obişnuiţii casei, precum abatele Patouille şi unchiul Gaétan, se arătau rar, vizitatorii îşi întrerupseră vizitele, furnizorii ezitau să-şi aducă marfa, maşinile marilor magazine abia îndrăzneau să oprească. Dar supravegherea cauză cele mai grave dezor-

dini în rîndul personalului de serviciu. Valetul dlui René, temîndu-se să se mai întîlnească după-amiaza, sub ochiul poliției, cu nevasta cizmarului pe cînd aceasta lucra singură acasă, găsi slujba insuportabilă și își anunță stăpînul că pleacă; Odile, camerista doamnei d'Esparvieu, nemaiîndrăznind ca de obicei, după ce se culca stăpîna, să-l introducă în mansarda ei pe Octave, cel mai chipeș dintre vînzătorii librăriei vecine, deveni tristă, supărăcioasă, nervoasă, își trăgea de păr stăpîna la pieptănat, îi vorbea insolent, și începu să-i facă avansuri dlui Maurice; bucătăreasa, madam Magloire, femeie serioasă, în vîrstă de cincizeci de ani, nemaiprimind vizitele lui Auguste, chelner la negustorul de vinuri din strada Servandoni, și nemaiputînd îndura o privațiune atît de contrară temperamentului său, înnebuni subit, servi la masa stăpînilor un iepure crud și anunță că papa o cerea în căsătorie.

În fine, după două luni de supraomenească asiduitate, contrară tuturor legilor cunoscute ale vieții organice și condițiilor esențiale economiei animale, neobservînd nimic anormal, agentul Mignon își încetă supravegherea și se retrase fără un cuvînt, refuzînd orice gratificație. În bibliotecă, dănțuiala cărților continua cu și mai multă ardoare.

— E cît se poate de bine, spuse dl des Aubels. Pentru că nimeni nu intră, nici nu iese, răufăcătorul se află în casă.

Magistratul socoti că va putea descoperi criminalul și fără interogatorii sau percheziții. Într-o bună zi dădu dispoziții ca la miezul nopții să se presare cu un strat de praf de talc dușumeaua bibliotecii, treptele scării, aleea din grădină care ducea la pavilionul dlui Maurice și antreul pavilionului. A doua zi dimineața, dl des Aubels, asistat de un fotograf de la prefectura poliției și întovărășit de dl René d'Esparvieu și dl Sariette, sosi să ia amprentele. Nu se găsi nimic în grădină (vîntul suflase praful de talc) și nimic mai mult în pavilion. Crezînd — spunea el — că e vorba de o farsă, Maurice înlăturase pulberea albă cu măturica de la șemineu. Adevărul e că șterse urma lăsată de botinele cameristei Odile. Pe scară și în bibliotecă se descoperi din loc în loc amprenta foarte ușoară a unui picior gol, care părea că plutise prin aer, coborînd numai după lungi intervale și fără să apese. În total se găsiră cinci urme de felul acesta. Cea mai distinctă se afla în sala busturilor și sferelor, pe marginea mesei unde

fuseseră îngrămădite cărţile. Fotograful prefecturii prinse amprenta în cîteva clişee.

— Iată ceva mai cumplit decît toate de pînă acum, murmură dl Sariette.

Dl des Aubels îşi disimulă rău surpriza.

Trei zile mai tîrziu, serviciul antropometric al prefecturii înapoie clişeele trimise spre analiză cu menţiunea că urma nu exista în fişele sale. În aceeaşi seară, după cină dl Réne arătă fotografiile fratelui său Gaétan, care le examină cu o profundă atenţie şi, după o lungă tăcere:

— Cred şi eu că n-au aşa ceva la prefectură, strigă el; e piciorul unui zeu ori al unui atlet antic. Planta tălpii care a imprimat urma aceasta este de o perfecţiune necunoscută raselor şi climatelor ştiute de noi. Ea dezvăluie degete de o eleganţă delicată, un călcîi divin.

René d'Esparvieu strigă la rîndu-i că fratele său e nebun.

— E poet, suspină doamna d'Esparvieu.

— Unchiule, spuse Maurice, cred că te-ai îndrăgosti de piciorul acesta dacă vreodată l-ai întîlni.

— Asta a fost soarta lui Vivant Denon, care l-a însoţit pe Bonaparte în Egipt, răspunse Gaétan. Denon găsi la Teba, într-un hipogeu violat de arabi, un picioruş mumificat, de o uluitoare frumuseţe. Îl contemplă cu o fervoare extraordinară: „este piciorul unei femei tinere, visa el, al unei prinţese, al unei fiinţe fermecătoare; nici un fel de încălţări nu i-au alterat formele perfecte." Denon le admiră, le adoră, le iubi. Un desen după picioruşul acestei mumii poate fi găsit în atlasul călătoriei lui Denon în Egipt, care, pentru a nu merge mai departe, ar putea fi răsfoit colo sus, dacă moş Sariette ar permite vreodată să i se răsfoaiscă un singur volum din bibliotecă.

*

Cîteodată, Maurice se trezea în tăria nopţii, părîndu-i-se că aude în camera vecină zgomot de file întoarse sau plesnetul înfundat al unor tartaje căzînd pe parchet.

Într-o dimineaţă, întorcîndu-se de la cerc după o noapte de ghinion, pe cînd îşi căuta în faţa pavilionului cheile rătăcite prin buzunare, urechea îi prinse distinct un glas care suspina:

— Cunoaştere, unde mă duci? Unde mă tîrăşti, gîndire?

Dar, pătrunzînd înăuntru, nu văzu pe nimeni şi îşi spuse că îi ţiuiseră urechile.

CAPITOLUL VIII

În care este vorba de dragoste; lucru care va place, căci o poveste fără dragoste e ca sîngeretele fără muştar: searbădă.

Nimic nu-l intriga pe Maurice. Nu căuta să descopere cauzele ascunse ale lucrurilor şi trăia liniştit, în lumea aparenţelor. Fără a tăgădui adevărul etern, el urmărea, lăsîndu-se în voia dorinţelor, numai formele zădărniciei.

Mai puţin înclinat decît majoritatea tinerilor din generaţia lui spre sporturi şi spre exerciţii violente, Maurice rămînea inconştient ataşat vechii tradiţii erotice a rasei. Dintotdeauna francezii au fost cei mai galanţi dintre bărbaţi şi ar fi fost supărător ca ei să piardă acest avantaj. Maurice îl păstra; nu era îndrăgostit de nici o femeie, dar iubea să iubească — pentru a folosi cuvintele sfîntului Augustin. După ce aduse un cuvenit omagiu trainicei frumuseţi şi artelor secrete ale doamnei de la Verdelière, gustase dezmierdările grăbite ale unei tinere artiste lirice, pe nume Luciole; acum suporta fără bucurie perversităţile elementare ale cameristei Odile şi adulaţia lăcrimoasă a frumoasei doamne Boittier. Şi simţea un gol enorm în inimă. Or, într-o miercuri, intrînd în salonul în care mama sa primea doamnele — cele mai multe austere şi lipsite de atracţie, laolaltă cu domni bătrîni, sau foarte tineri — Maurice o remarcă în acest cadru intim pe doamna des Aubels, soţia distinsului consilier al Curţii, pe care dl René d'Esparvieu îl consultase zadarnic asupra furturilor misterioase din bibliotecă. Doamna des Aubels era tînără; Maurice o găsi frumoasă, şi nu fără motiv. Gilberte fusese modelată de Geniul Speciei şi nici un alt Geniu nu se asociase acestei opere. Aşa se face că totul în ea inspira dorinţa, şi nimic din formele sau esenţa ei nu îndemna su-

fletul spre alte sentimente. Ideea care face să graviteze lumile dădu ghes tînărului Maurice să se apropie de această ființă delicioasă. Iată de ce îi oferi brațul pentru a o conduce spre masa de ceai. Și cînd Gilberte fu servită, el îi spuse:

— Am putea să ne aranjăm amîndoi. Ți-ar conveni?

Vorbea în felul acesta, potrivit convenienţelor moderne, spre a evita complimentele fade și ca să cruțe unei femei plictiseala de a asculta una din acele vechi declarații care, neconținînd decît lucruri vagi și nelămurite, nu comportă nici un răspuns exact și precis. Și, profitînd de împrejurarea că pentru cîteva clipe îi putea vorbi în taină doamnei des Aubels, îi făcu propuneri stăruitoare și zorite. După cît se poate socoti, Gilberte era mai degrabă făcută să inspire dorința decît s-o încerce ea însăși. Cu toate acestea simțea prea bine că menirea ei era să iubească, și-o urma bucuros și cu plăcere. Maurice nu-i displăcea în mod special. L-ar fi preferat orfan, știind din experiență cît e uneori de decepționant să iubești un tînăr de familie bună.

— Vrei? făcu el în chip de concluzie.

Ea se prefăcu a nu înțelege și, suspendîndu-și cu o mînă nemișcată bucățica de pateu la marginea buzelor, îl fixă pe Maurice cu ochi mirați.

— Ce? întrebă ea.

— Știi foarte bine ce.

Doamna des Aubels coborî privirea, bău o gură de ceai și nu răspunse nimic, pentru că pudoarea nu-i era încă învinsă.

Maurice îi șopti totuși, luîndu-i ceașca goală din mîini:

— Sîmbătă, la ora cinci, în strada Romei numărul 126, la parter, ușa din dreapta, sub gang: bate de trei ori.

Doamna des Aubels ridică spre fiul gazdei o privire severă și liniștită, apoi reveni cu pași siguri în cercul doamnelor oneste, cărora dl senator Le Fol le explica tocmai funcționarea clocitoarelor artificiale din colonia agricolă Sfînta Iuliana.

*

Sîmbăta următoare, în parterul de pe strada Romei, Maurice o așteptă pe doamna des Aubels. Așteptă degeaba. Nici o mînuță nu se ivi în gang ca să bată de trei ori la ușă.

Şi Maurice se dezlănţui în imprecaţii la adresa absentei, gratificînd-o în sinea lui cu mîrţoagă şi cămilă. Aşteptarea înşelată şi dorinţele frustrate îl făceau nedrept. Căci doamna des Aubels, pentru a nu fi venit unde nu promisese că va merge, nu merita asemenea epitete. Însă judecăm faptele oamenilor după plăcerea sau mîhnirea pe care ni le provoacă.

Maurice nu reapăru în salonul mamei sale decît la două săptămîni după intima discuţie de lîngă masa de ceai. Ajunse tîrziu, cînd doamna des Aubels se şi afla acolo de o jumătate de ceas. O salută rece, se aşeză departe de ea şi îşi compuse mina celui care ascultă cu atenţie.

— ... Vrednici unul de celălalt, rostea un glas bărbătesc şi plăcut, cei doi adversari erau întocmai clădiţi ca lupta să fie nesigură şi teribilă. Generalul Bol, de o tenacitate nemaipomenită, rămînea, ca să zic aşa, bine înfipt în pămînt. Generalul Milpertuis, înzestrat cu o agilitate supraomenească, manevra cu o rapiditate năucitoare în jurul adversarului de neclintit. Bătălia continua cu o îndîrjire teribilă. Eram cu toţii îngroziţi ...

Era generalul d'Esparvieu, care povestea marile manevre de toamnă doamnelor palpitînde. Vorbea cu măiestrie şi plăcere. Trasînd apoi o paralelă între metoda franceză şi metoda germană, el le definì caracterele distinctive, reliefă meritele uneia ca şi ale celeilalte cu o înaltă imparţialitate, neezitînd să afirme că amîndouă prezintă avantaje. Mai întîi făcu să apară Germania ducînd de nas Franţa, în ochii doamnelor surprinse, dezamăgite, tulburate, ale căror feţe cuprinse de umbră se alungiră. Dar puţin cîte puţin, pe măsură ce războinicul descria mai precis ambele metode, cea franceză apăru mai suplă, elegantă, viguroasă, plină de graţie, de spirit, de voioşie, pe cînd cea germană se întrevedea greoaie, stîngace şi timidă. Încetul cu încetul, feţele doamnelor se rotunjiră şi se limpeziră într-un zîmbet vesel. Pentru a întări încrederea acestor mame, soţii, surori şi amante, generalul le aduse la cunoştinţă că noi, francezii, suntem în stare să folosim metoda germană cînd ne avantajează, în timp ce germanii nu dispun de mijloace ca să poată aplica metoda franceză.

Acestea fiind spuse, generalul fu tras deoparte de domnul le Truc de Ruffec, care tocmai fonda o societate patriotică,

„Scrima pentru toți", în scopul (el spunea: în scopul) de a regenera Franța și de a-i asigura superioritatea asupra tuturor adversarilor. Societatea înrola copiii încă din leagăn, și domnul le Truc de Ruffec oferi președinția de onoare generalului d'Esparvieu.

În timpul acesta, Maurice se arăta atent la conversația pe care o bătrînă doamnă foarte blîndă o avea cu abatele Lapetite, duhovnicul asociației pentru doamne „Sfîntul Sînge". Bătrîna doamnă, greu încercată în ultima vreme de dolii și boli, dorea să știe de ce oamenii sunt nefericiți în lumea aceasta și îl întrebă pe abatele Lapetite:

— Cum vă explicați flagelele care bîntuie omenirea? De ce atîtea epidemii de ciumă, foamete, inundații, cutremure?

— E nevoie ca Domnul să ne reamintească de el din timp în timp, răspunse abatele Lapetite cu un surîs celest.

Maurice se arătă viu interesat de discuție. Apoi păru fascinat de doamna Fillot-Grandin, femeie tînără și destul de proaspătă, dar a cărei inocență cam simplă îi răpea toată savoarea frumuseții, toată picanteria carnației. O prea bătrînă doamnă, acră și stridentă, care etala în veșminte sărăcăcioase din lînă neagră orgoliul unei mari doamne din lumea finanțelor creștine, strigă ascuțit:

— Ei bine, scumpa mea doamnă d'Esparvieu, ați avut deci neplăceri; ziarele au vorbit în cuvinte voalate de furturi, de înstrăinări din bogata bibliotecă a domnului d'Esparvieu, de scrisori sustrase.

— Ah! făcu doamna d'Esparvieu, dacă ar trebui să crezi tot ce spun ziarele! . . .

— În fine, scumpă doamnă, v-ați regăsit comorile. Totul e bine cînd se sfîrșește cu bine.

— Colecțiile se află în perfectă ordine. Nu lipsește nimic.

— Biblioteca e instalată la etajul de sus, nu-i așa? întrebă tînăra doamnă des Aubels, arătînd un neașteptat interes pentru cărți.

Doamna d'Esparvieu îi răspunse că biblioteca ocupa întreg etajul doi, iar cărțile mai puțin prețioase fuseseră instalate la mansardă.

— N-aș putea să o vizitez puțin?

Stăpîna casei răspunse că nimic nu era mai uşor. Îşi chemă fiul:

— Maurice, duceţi-vă să faceţi onorurile bibliotecii pentru doamna des Aubels.

Maurice se ridică şi fără să pronunţe un singur cuvînt urcă la al doilea etaj, urmînd-o pe doamna des Aubels. Făcea pe indiferentul, dar în sinea lui jubila, căci nu se îndoia că Gilberte simulase dorinţa de a vedea biblioteca numai pentru a se întreţine cu el între patru ochi. Şi, afectînd în continuare indiferenţa, îşi făgădui să-şi reînnoiască propunerile care, de astă dată, n-aveau să-i mai fie refuzate.

Sub bustul romantic al lui Alexandre d'Esparvieu, îi întîmpină în tăcere umbra scundă a unui bătrîn livid, cu ochi găunoşi şi cu o expresie de groază resemnată şi calmă.

— Nu te deranja, domnule Sariette, spuse Maurice; îi arăt eu doamnei des Aubels biblioteca.

Maurice şi doamna des Aubels trecură în marea sală unde, pe tuspatru pereţii, se ridicau dulapurile pline de cărţi, împodobite cu busturile date cu bronz ale poeţilor, filozofilor şi oratorilor antichităţii. Totul se odihnea într-o perfectă ordine, care părea să nu fi fost niciciînd tulburată dintru începuturi. Atîta că se zărea, în locul încă în ajun ocupat de un manuscris inedit al lui Richard Simon, o gaură neagră. În timpul acesta, dl Sariette păşea fără zgomot, pal, nedesluşit şi mut în apropierea tinerei perechi.

Maurice, aruncîndu-i doamnei des Aubels o privire încărcată de reproş:

— Zău, n-ai prea fost drăguţă!

Ea îi făcu semn că bibliotecarul îl putea auzi. Maurice o linişti:

— Nu-i da atenţie. E moş Sariette. S-a tîmpit cu totul.

Şi repetă:

— Nu, n-ai fost deloc drăguţă. Te-am aşteptat; n-ai venit. M-ai făcut nefericit.

După un moment de tăcere în timpul căreia se putea auzi cînteoul trist şi domol al astmei în bronhiile bătrînului Sariette, Maurice reîncepu cu tărie:

— N-ai dreptate.

Ea:

— Apropo de ce?

— De a nu te aranja cu mine.
— Încă te mai gîndeşti la asta?
— Bineînţeles!
— Era deci serios?!
— Tot ce poate fi mai serios!

Mişcată de încrederea pe care el i-o inspira printr-un astfel de sentiment sincer şi constant, şi socotind că se apărase destul, Gilberte îi acordă lui Maurice ceea ce îi refuzase cu cincisprezece zile înainte.

Se strecurară în firida unei ferestre, în spatele enormei sfere cereşti pe care se zăreau gravate semnele zodiacului şi figurile constelaţiilor, şi acolo, cu privirea fixată asupra Leului, Fecioarei şi Balanţei, în prezenţa unei mulţimi de biblii, dinaintea operelor Părinţilor greci şi latini, sub chipurile lui Homer, Eschil, Sofocle, Euripide, Herodot, Tucidide, Socrate, Platon, Aristotel, Demostene, Cicero, Vergiliu, Horaţiu, Seneca şi Epictet, îşi promiseră amîndoi iubire şi se sărutară prelung.

Imediat după, doamna des Aubels îşi aminti că mai avea de făcut nişte vizite şi că trebuie să plece în grabă: căci dragostea n-o făcuse să-şi piardă cu totul grija pentru reputaţia sa. Abia ajunsese pe palier împreună cu Maurice, cînd auziră un strigăt răguşit şi îl zăriră pe dl Sariette năpustindu-se pe scară în neştire, ţipînd:

— Opriţi-l! Opriţi-l! L-am văzut cum şi-a luat zborul!... A ieşit singur din raft... A traversat încăperea... Uite-l! Uite-l! Coboară scara... Opriţi-l... A trecut prin uşa de la parter...

— Cine? întrebă Maurice.

Dl Sariette privea prin fereastra palierului şi murmura plin de oroare:

— Traversează grădina!... Intră în pavilion!... Opriţi-l!... Opriţi-l!

— Dar pe cine? întrebă din nou Maurice. Pentru numele lui Dumnezeu, pe cine?

— Flavius Josephus al meu! strigă dl Sariette. Opriţi-l!... Şi se prăbuşi greoi pe spate.

— Vezi bine că-i nebun, se adresă Maurice doamnei des Aubels în timp ce-l ridica pe nefericitul bibliotecar.

Puţin cam palidă, Gilberte mărturisi că i se păruse şi ei că vede zburînd ceva în direcţia arătată de bietul om. Maurice nu văzuse nimic, dar simţise ceva ca o pală de vînt.

Îl lăsă pe dl Sariette în braţele lui Hippolyte şi ale femeii de serviciu, care alergaseră la zarvă.

Bătrînul avea o tăietură la cap.

— Cu atît mai bine, spuse femeia de serviciu. Rana asta poate că l-a scutit de-o dambla.

Doamna des Aubels îşi dădu batista pentru a potoli sîngerarea şi recomandă o compresă cu arnică.

CAPITOLUL IX

În care se arată că, după cum spunea un bătrîn poet grec, „nimic nu e mai dulce ca Afrodita cea de aur".

Cu toate că trecuseră şase luni împlinite de cînd o avusese pe doamna des Aubels, Maurice încă o mai iubea. La drept vorbind, îi despărţiseră frumoasele zile de vară. Lipsindu-i banii, el fusese nevoit să-şi însoţească mama în Elveţia, apoi să rămînă în familie, la castelul d'Esparvieu. Gilberte îşi petrecuse vara la mama ei, la Niort, iar toamna, împreună cu soţul, pe o mică plajă normandă. Aşa se face că se întîlniseră cu totul abia de patru-cinci ori. De cînd iarna, prielnică amanţilor, îi reunise din nou în oraş sub mantia-i de ceaţă, Maurice o primea de două ori pe săptămînă în micul lui apartament din strada Romei, unde nu venea nimeni altcineva. Nici o femeie nu-i inspirase sentimente atît de constante, atît de fidele. Ceea ce îi sporea plăcerea era tocmai faptul că se credea iubit. Nutrea convingerea că Gilberte nu-l înşeală nu pentru că ar fi avut vreun motiv să creadă astfel, ci pentru că i se părea şi drept şi firesc ca ea să se mulţumească doar cu el. Cel mai mult îl supăra că ea se lăsa mereu aşteptată, şi adesea întîrzia la întîlniri destul de mult.

Or, sîmbătă 30 ianuarie, de pe la patru, galant îmveşmîntat într-o pijama înflorată, Maurice o aştepta pe doamna des Aubels în cămăruţa roz, aşezat lîngă focul limpede din cămin şi fumînd un trabuc oriental. Visă mai întîi cum s-o întîmpine cu sărutări uluitoare şi îmbrăţişări nemaiîntîlnite. Scurgîndu-se un sfert de ceas, cugetă la nişte reproşuri afectuoase dar grave. Apoi, după un ceas de aşteptare înşelată, îşi promise să o întîmpine cu o adversitate rece.

În sfîrșit ea apăru, proaspătă și parfumată.

— Nu merita să te mai oboseşti, i se adresă el cu amărăciune în timp ce ea lăsa pe masă manşonul, sacul de mînă, şi îşi scotea voaleta dinaintea dulapului cu oglindă.

Gilberte îl asigură pe scumpul ei iubit că niciodată nu-şi făcuse atîta sînge rău, şi abundă în scuze pe care el le respingea îndărătnic. Dar de îndată ce ei îi dădu prin minte să tacă, el nu-i mai adresă reproşuri: nimic nu-l mai distrăgea acum de la dorinţa pe care i-o inspira simpla ei prezenţă.

Făcută să placă şi să farmece, ea se dezbrăca fără ezitări, ca femeie ce ştie că e convenabil să fie goală şi decent să-şi arate frumuseţea. El o iubi întîi cu posaca furie a celui căzut pradă Necesităţii, stăpîna oamenilor şi a zeilor. Sub o aparenţă plăpîndă, Gilberte dispunea de tăria de a suporta loviturile inevitabilei zeiţe. Apoi el o iubi într-o manieră mai puţin fatală, urmînd sfaturile eruditei Venus şi potrivit capriciilor iscusitului Eros. Vigorii lui naturale i se adăugară atunci invenţiile unui spirit dedat plăcerilor lubrice, aşa precum se înfăşoară lăstarul de viţă în jurul sulniţei Bacantelor. Văzînd că ei îi plac jocurile, el le prelungi, căci e în firea amanţilor să caute satisfacerea obiectului iubirii. După care amîndoi căzură într-o moale şi mută toropeală.

Perdelele erau trase; camera se învăluia într-o umbră caldă în care dansau licăririle tăciunilor. Trupuri şi cearşafuri păreau fosforescente; oglinzile dulapului şi ale şemineului se umpleau de limpezimi misterioase. Rezemîndu-şi cotul în pernă şi obrazul în palmă, Gilberte medita cu glas tare. Un mic bijutier, om de încredere şi foarte inteligent, îi arătase o brăţară fermecător de drăguţă, din perle şi safire, care valora o avere şi putea fi luată pe mai nimica toată. I-o dase o cocotă aflată la mare strîmtoare şi nevoită să se descotorosească repede de ea. Era o ocazie cu care nu te întîlneşti în fiecare zi, şi ar fi fost păcat să le scape.

— Nu vrei s-o vezi, scumpule? I-aş putea cere bijutierașului să mi-o încredinţeze.

Maurice nu refuză de-a dreptul propunerea. Dar era vizibil că fermecătoarea brăţară nu-l interesa deloc.

— Cînd bijutierașii dau peste un asemenea chilipir, replică el, îl păstrează pentru ei, nu-i fac pe clienţi să profite. Dealtminteri, bijuteriile n-au căutare. Femeile bine nu mai poartă.

Toată lumea e cu trup și suflet pentru sporturi, și bijuteria e dușmanul sporturilor.

Așa glăsui în pofida adevărului Maurice, pentru că dăruindu-i de curînd prietenei sale o haină de blană, nu se grăbea să-i facă un nou cadou. Fără a fi avar, se uita pe ce cheltuie banii. Părinții nu-i alocau o rentă prea mare, și datoriile creșteau cu fiecare zi. Satisfăcînd prea prompt dorințele prietenei sale, se temea să nu pricinuiască apariția altora, încă mai vii. Ocazia i se părea mai puțin grozavă decît Gilbertei, și la urma urmei voia să aibă el inițiativa propriei dărnicii. În sfîrșit, își mai spunea că dacă făcea prea multe cadouri, nu mai putea fi sigur că e iubit pentru el însuși.

Doamna des Aubels nu încercă din cauza acestei atitudini nici dezamăgire, nici surprindere: era blîndă și cumpătată; cunoscînd bărbații, socotea că trebuie luați așa cum sunt, că în marea lor majoritate nu prea dăruie bucuroși, și că o femeie trebuie să se priceapă să-i facă darnici.

Aprins brusc în stradă, un bec cu gaz lumină deschizăturile perdelelor.

— Șase și jumătate, spuse ea, trebuie să mă îmbrac.

Îmboldit de bătaia de aripă a timpului care trecea, Maurice simți trezindu-i-se dorințele și revenindu-i forțele. Albă și radioasă ostie, cu capul răsturnat, privirea în stingere, buzele întredeschise, pierdută, Gilberte lăsa să-i scape o răsuflare prelungă, cînd, dintr-o dată, ridicîndu-se din mijloc, scoase un țipăt înfricoșat:

— Ce-i asta?

— Stai liniștită, zise Maurice, reținînd-o în brațe.

În starea în care se afla, nici prăbușirea cerului nu l-ar fi făcut să se sinchisească. Dar, dintr-un salt, ea îi scăpă. Ghemuită între pat și perete, cu ochii plini de groază, arătă cu degetul o figură apărută într-un ungher al încăperii, între șemineu și dulapul cu oglindă. Apoi, nemaiputînd suporta vederea, și gata-gata să leșine, ea își ascunse fața în mîini.

CAPITOLUL X

Care depășește cu mult în cutezanță imaginația lui Dante și Milton.

Întorcîndu-și în fine capul, Maurice văzu apariția și, dîndu-și seama că mișcă, fu la rîndu-i cuprins de teamă. În timpul acesta, Gilberte își revenea; își închipui că ceea ce abia deslușise era vreo metresă pe care amantul său o ascunsese undeva, în încăpere. La gîndul unei asemenea trădări, aprinsă de mînie și necaz, fierbînd de indignare și măsurînd cu privirea pretinsa rivală, țipă:

— O femeie!... Și încă una goală!... Mă primești într-o cameră în care ți-aduci femeile, iar cînd sosesc, nici măcar n-au timp să se îmbrace. Și tu care-mi reproșezi că vin prea tîrziu. Ai o nerușinare...! Hai, mișcă, fă-ți pipița să se cărăbănească... Ascultă, dacă vroiai să ne ai pe amîndouă laolaltă, trebuia cel puțin să mă întrebi dacă-mi convine...

Maurice, holbîndu-și ochii și căutînd pe dibuite un revolver care nu fusese niciodată pus acolo, pe măsuța de noapte, suflă la urechea prietenei sale:

— Taci odată! Nu e o femeie... Nu i se văd deloc... dar mi se pare că e mai degrabă un bărbat.

Ea își ascunse iarăși ochii cu mîinile și urlă și mai dihai:

— Un bărbat! De unde-a ieșit? Un hoț!... Un asasin... Ajutor! Ajutor! Maurice, omoară-l! Omoară-l!... Aprinde lumina... Nu! N-aprinde!

În gînd, ea se jurui să aprindă o lumînare Sfintei Fecioare dacă scapă cu bine din primejdie. Îi clănțăneau dinții.

Vedenia făcu o mișcare.

— Nu te apropia! strigă Gilberte. Nu te apropia!

Se oferi să arunce hoțului tot ce avea pe măsuță în bani și bijuterii, dacă acesta accepta să nu se miște.

Printre uluiri și spaime, îi trecu prin minte că probabil soțul ei, ascunzîndu-și bănuielile, a pus să fie urmărită, a trimis martori și l-a prevenit pe un comisar de poliție. Într-o clipită, întrezări limpede un lung și dureros viitor: izbucnirea unui scandal monden, disprețul prefăcut, lașa lepădare a prietenelor ei, îndreptățita batjocură a lumii bune, căci, în sfîrșit, e ridicol să te lași prinsă. Văzu divorțul, pierderea rangului și situației sale. Văzu existența strîmtă și amărîtă pe care ar fi dus-o la mama ei, unde nimeni nu-i va face curte, căci bărbații fug de femeile care nu le dau siguranța unei situații conjugale. Și pentru ce toate acestea? Pentru ce ruina, dezastrul? Pentru o prostie, pentru un fleac. Astfel cuvîntă, într-o străfulgerare, conștiința Gilbertei des Aubels.

— Nu vă temeți, doamnă, se auzi o voce foarte dulce

Ea se mai liniști puțin și găsi tărie să întrebe:

— Cine ești dumneata?

— Sunt un înger, răspunse vocea.

— Ce spui?...

— Sunt un înger; sunt îngerul păzitor al lui Maurice.

— Mai spune o dată!... Înnebunesc... Nu înțeleg.

Fără să înțeleagă mai mult, Maurice era indignat. Potrivindu-și pijamaua, sări din pat și iată-l, ca acoperit cu flori. Înarmat cu un papuc în mîna dreaptă, schiță un gest amenințător și spuse aspru:

— Ești un necioplit... Fă-mi plăcerea și ieși pe unde-ai venit.

— Maurice d'Esparvieu, reluă glasul cel dulce, Acela pe care îl adorați drept creatorul vostru a rînduit pe lîngă fiecare credincios un înger, cu menirea de a-l îndruma și păzi: este părerea constantă a Părinților Bisericii: ea se întemeiază pe mai multe texte din Scriptură; Biserica o admite în totalitatea ei, fără să arunce totuși anatema asupra celor care au o opinie contrară. Aveți în fața voastră unul din acești îngeri — al vostru, Maurice. Am fost însărcinat să veghez asupra curățeniei voastre și să vă apăr castitatea.

— Se poate, replică Maurice; dar cu siguranță nu ești om de lume. Un om de lume nu-și permitea să dea buzna într-o încăpere tocmai cînd... În sfîrșit, la ce naiba te învîrți pe aici?

— Am luat înfățișarea pe care o vezi, Maurice, pentru că fiind nevoit să acționez de-acum înainte printre oameni, tre-

buia să mă fac asemănător lor. Duhurile cereşti posedă facultatea de a se putea înveşmînta într-o formă de aparenţă care le face vizibile şi sensibile. Această formă este reală pentru că este aparentă, şi pentru că nu există pe lume alte realităţi decît aparenţele.

Acum liniştită, Gilberte îşi potrivea părul pe frunte.

Îngerul continuă:

— Duhurile cereşti îşi aleg, după voie, un sex sau altul, sau amîndouă deodată. Dar n-ar putea să se deghizeze în orice moment după cum le dictează capriciul ori fantezia. Metamorfozele lor sunt supuse unor legi fixe, pe care nu le-aţi putea înţelege. Aşa se face că nici nu vreau, nici n-aş putea să mă transform sub ochii şi spre amuzamentul vostru sau al meu, în leu, tigru, muscă sau aşchie de sicomor, după pilda acelui tînăr egiptean a cărui istorie fu descoperită într-un mormînt, ori încă şi mai şi în măgar, cum făcu Lucius ungîndu-se cu pomada tinerei Fotis. Înţelepciunea mea a fixat dinainte ora apariţiei mele printre oameni; nimic n-ar putea-o nici grăbi, nici întîrzia.

Nerăbdător să se dumirească, Maurice întrebă pentru a doua oară:

— Mă rog, dar ce „învîrţi" pe aici?

Unindu-şi vocea cu aceea a amantului:

— Într-adevăr, ce cauţi aici? întrebă doamna des Aubels.

Îngerul răspunse:

— Omule, pleacă-ţi urechea; femeie, ascultă-mi glasul! Vă voi dezvălui o taină de care depinde soarta universului. Ridicîndu-mă împotriva Celui pe care îl socotiţi creatorul tuturor văzutelor şi nevăzutelor, eu pregătesc revolta îngerilor.

— Îţi arde de glumă, spuse Maurice, care era credincios şi nu suporta să fie luate în derîdere cele sfinte.

Dar îngerul, cu mustrare în glas:

— Ce te face să crezi, Maurice, că sunt uşuratic şi că mă pierd în vorbe deşarte?

— Haida, de! făcu Maurice ridicînd din umeri, doar nu cumva o să te revolţi împotriva...

Arătă plafonul, neîndrăznind să încheie.

Dar îngerul:

— Nici n-aţi auzit pomenindu-se că fiii Domnului s-au şi răzgîndit şi că în cer s-a dat o mare bătălie?

— E multă vreme de-atunci, spuse Maurice trăgîndu-şi ciorapii.

Atunci îngerul:

— S-a mai întîmplat înainte de facerea lumii. Dar de atunci nimic nu s-a schimbat în ceruri. Natura îngerilor nu se deosebeşte astăzi de aceea care a fost la început. Şi ce-au făcut odinioară, pot face din nou acum.

— Nu! Nu e cu putinţă: ar fi împotriva credinţei. Dacă ai fi un înger, un înger bun, cum pretinzi, nu ţi-ar veni ideea nesupunerii faţă de creatorul tău.

— Te înşeli, Maurice, şi autoritatea Părinţilor Bisericii te condamnă. Origen întăreşte în omeliile lui că şi îngerii cei buni sunt supuşi greşelii, că păcătuiesc în fiecare zi şi cad din cer ca muştele. Poate te simţi ispitit să-l recuzi pe acest Părinte (dacă mi-e-ngăduit să-i spun astfel), în ciuda profundei lui cunoaşteri a Scripturilor, pe motiv că este exclus din Canonul Sfinţilor. În cazul ăsta îţi voi reaminti capitolul din *Apocalips*, în care îngerii din Efes şi Pergam sunt mustraţi că şi-au păzit prost Biserica. Vei pretexta fără îndoială că îngerii despre care vorbeşte apostolul sunt de fapt episcopii celor două oraşe, că el le spune îngeri datorită dregătoriei lor. Se prea poate, şi sunt de acord. Dar ce vei opune, Maurice, opiniei atîtor doctori şi pontifi care învaţă cu toţii că îngerii sunt supuşi schimbării de la bine la rău? Tocmai asta susţine sfîntul Ieronim, în a sa *Epistolă către Damasc* . . .

— Domnule, spuse doamna des Aubels, te rog, retrage-te.

Dar îngerul nu-i dădu cîtuşi de puţin atenţie, continuînd:

— . . . Sfîntul Augustin, *Despre adevărata religie*, capitolul XIII; sfîntul Gregorie, *Morale*, capitolul XXIV; Isidor, . . .

— Domnule, lasă-mă să mă îmbrac; sunt grăbită.

— . . . *Despre binele suprem*, cartea întîi, capitolul XII; Bède, *Despre Iov*, . . .

— Domnule, te rog . . .

— . . . capitolul VIII; Damaschin, *Despre Credinţă*, cartea II, capitolul III. Sunt, cred eu, autorităţi cu suficientă greutate; şi nu-ţi mai rămîne, Maurice, decît să-ţi recunoşti greşeala. Ceea ce te-a indus în eroare este că n-ai ţinut seama de natura mea, care e liberă, activă şi schimbătoare, ca a tuturor îngerilor, şi că ai avut în vedere numai favorurile şi harurile de care mă orezi copleşit. Lucifer n-a avut parte de mai puţine: şi totuşi s-a revoltat.

— Dar dumneata, de ce te revolți? De ce? întrebă Maurice.

— Isaia, răspunse copilul luminii, Isaia întrebase înaintea voastră: *„Quomodo cecidisti de coelo, Lucifer, qui mane oriebaris?"*[1]. Mai citește cîte ceva, Maurice! Înaintea tuturor timpurilor, îngerii se ridicară pentru stăpînirea cerului. Cel mai frumos dintre serafimi s-a revoltat din orgoliu. În ce mă privește, știința este aceea care mi-a insuflat generoasa dorință de a mă dezrobi. Aflîndu-mă în preajma dumitale, într-o casă care adăpostește una din cele mai vaste biblioteci din lume, am prins gustul lecturii și dragostea pentru studiu. În vreme ce, obosit de eforturile vieții dumitale grosiere, te cuprindea un somn greu, înconjurîndu-mă de cărți eu studiam, meditam asupra textelor, cînd într-o sală a bibliotecii, sub chipurile marilor oameni ai antichității, cînd în fundul grădinii, în anticamera pavilionului.

La aceste cuvinte, tînărul d'Esparvieu izbucni în rîs și începu să dea zdravăn cu pumnul în pernă — semn sigur de ilaritate imposibil de stăpînit.

— Ha, ha, ha! Va să zică dumneata șterpeleai din biblioteca lui papă, înnebunindu-l pe bietul moș Sariette. Știi: s-a tîmpit de-a binelea.

— Ocupat, făcu îngerul, să-mi formez o inteligență suverană, nu m-am prea sinchisit de ființa asta inferioară; și cînd i-a trecut prin minte să pună stavilă cercetărilor mele, să-mi tulbure lucrările, l-am pedepsit pentru inoportunitatea sa.

Așa se face că într-o noapte de iarnă, în sala filozofilor și sferelor l-am pocnit în cap cu o carte grea, nu glumă, pe care încerca să o smulgă mîinilor mele nevăzute. Mai ieri, ridicînd cu braț viguros alcătuit dintr-o coloană de aer condensat un prețios manuscris de Flavius Josephus, îi pricinuii imbecilului o asemenea spaimă, că se năpusti urlînd pe palier și (ca să împrumut o expresie robustă din Dante Alighieri) căzu precum un trup mort cade. Fu răsplătit, cu dărnicie, căci dumneavoastră, doamnă, i-ați dat, spre oblojirea rănii sîngerînde, batista voastră parfumată... Dacă mai țineți minte, era în ziua în care, în spatele sferei cerești, ați schimbat cu Maurice o lungă sărutare.

---

[1] Cum ai căzut din cer, Luceafăr strălucitor, fiu al zorilor? (Isaia, cap. 14, vers. 12 — în lat., în original.)

— Domnule! făcu încruntînd din sprînceană doamna des Aubels ultragiată, nu-ți permit să ...

Dar se opri îndată, socotind că nu era momentul să se arate prea pretențioasă în privința respectului.

Îngerul continuă netulburat:

— Mă decisesem să examinez fundamentele credinței. M-am apucat mai întîi de monumentele iudaismului și am citit toate textele ebraice.

— Deci știi ebraica! strigă Maurice.

— Ebraica e limba mea natală: multă vreme în Rai nu s-a vorbit decît astfel.

— Aha! Ești evreu! Ar fi trebuit să-mi dau seama după lipsa dumitale de tact.

Fără a găsi de cuviință să-i dea atenție, îngerul reluă cu vocea lui melodioasă:

— Am pătruns antichitatea orientală, Grecia și Roma, am devorat teologii, filozofii, fizicienii, geologii, naturaliștii. Am cunoscut, am cugetat, mi-am pierdut credința.

— Cum? Nu crezi în Dumnezeu?

— De crezut, cred — pentru că existența mea depinde de a lui și pentru că dacă el nu mai este, eu însumi cad în neant. Cred așa cum silenele și menadele credeau în Dionisos, și pentru aceleași motive. Cred în Dumnezeul evreilor și al creștinilor. Dar neg că el ar fi creat lumea; cel mult, a pus rînduială într-o mică parte din ea, și tot ce-a atins poartă pecetea spiritului lui nesocotit și brutal. Nu cred că ar fi veșnic ori nemărginit, căci e absurd să concepi o existență care să nu fie finită în spațiu și timp. Îl cred mărginit, chiar foarte mărginit. Nu mai cred că ar fi Dumnezeul unic; multă vreme el însuși n-a crezut-o: la început a fost politeist. Abia mai tîrziu, propria-i trufie și lingușelile adoratorilor îl făcură monoteist. Are puțină continuitate în idei; e mai puțin puternic decît s-ar crede. Și, pentru a spune totul, nu e atît un dumnezeu, cît un demiurg neștiutor și îngîmfat. Cei care, ca și mine, îi cunosc adevărata fire îi spun Ialdabaoth.

— Cum ai zis?

— Ialdabaoth.

— Ce înseamnă asta, Ialdabaoth?

— Ți-am spus-o: e demiurgul pe care, în orbirea voastră, îl adorați ca pe unicul dumnezeu.

— Eşti nebun! Nu te sfătuiesc să-i vinzi o gogoaşă ca asta abatelui Patouille.

— N-am nici o nădejde, dragă Maurice, să pot străpunge groasele neguri din mintea ta. Află numai că-l voi înfrunta pe Ialdabaoth cu nădejdea că-l voi învinge.

— Crede-mă, nu vei reuşi.

— Lucifer i-a zguduit tronul şi o vreme victoria fu nedecisă.

— Care-i numele dumitale?

— Abdiel pentru îngeri şi sfinţi, Arcadie pentru oameni.

— Ei bine, sărmane Arcadie, regret că te văd luînd-o razna. Dar mărturiseşte că-ţi rîzi de noi. Aş mai înţelege, la nevoie, să părăseşti cerul pentru o femeie. Dragostea poate împinge la cele mai mari nerozii. Dar n-o să mă faci niciodată să cred că dumneata, care ai văzut dinainte-ţi chipul lui Dumnezeu, ai aflat abia pe urmă adevărul, din hîrţoagele lui moş Sariette. Nu, aşa ceva n-o să-mi intre niciodată în cap!

— Dragul meu Maurice, şi Lucifer a stat faţă în faţă cu Dumnezeu, şi cu toate acestea n-a mai consimţit să-l slujească. Cît despre ce fel de adevăr e acela care poate fi găsit în cărţi: e un adevăr care face să ne dăm seama cum nu sunt lucrurile, fără ca vreodată să ne facă să descoperim cum sunt. Şi a fost deajuns acest biet crîmpei de adevăr ca să-mi dovedească faptul că Acela în care credeam orbeşte nu este vrednic de crezare, şi că şi oameni şi îngeri au fost înşelaţi de minciunile lui Ialdabaoth.

— Nu există nici un fel de Ialdabaoth. Există numai Dumnezeu. Haide, vino-ţi în fire, Arcadie! Renunţă la smintelile, la nelegiuirile dumitale, dezincarnează-te, fă-te din nou numai spirit şi reia-ţi slujba de înger păzitor. Întoarce-te la datorie. Eu, unul, te iert, cu condiţia să nu te mai arăţi niciodată.

— Aş vrea să-ţi fac pe plac, Maurice. Simt pentru dumneata un pic de tandreţe, căci am o inimă slabă. Dar soarta mă-ndeamnă de-acum înainte spre fiinţele capabile să gîndească şi să acţioneze.

— Domnule Arcadie, spuse doamna des Aubels, te rog, retrage-te. Mă jeneză oribil să mă găsesc doar în cămaşă între doi bărbaţi. Crede-mă, zău, nu sunt obişnuită.

CAPITOLUL XI

Cum îngerul, înveşmîntat în borfele unui sinucigaş, îl văduvi pe Maurice de cerescul lui păzitor.

Aşa cum sta ghemuită în vîrful patului, genunchii ei netezi licăreau în umbră, ivindu-se de sub cămaşa scurtă, uşoară; cu braţele încrucişate acoperindu-şi sînii, Gilberte abandona privirilor doar umerii plini, rotunzi, şi părul de flăcări, teribil de încîlcit.

— Linişteşte-te, doamnă, răspunse apariţia; situaţia dumitale nu e atît de scabroasă precum spui: nu te afli în faţa a doi bărbaţi, ci numai a unui bărbat şi a unui înger.

Ea examină străinul cu ochi care, scrutînd umbrele, se neliniştiră din pricina unui oarecare indiciu vag, însă nu mediocru, şi întrebă:

— Domnule, e oare absolut sigur că dumneata eşti înger?

Apariţia o rugă să nu se mai îndoiască şi dădu lămuriri precise asupra originii sale:

— Există trei ierarhii de duhuri cereşti, compuse fiecare din cîte nouă coruri; prima cuprinde Serafimii, Heruvimii şi Scaunele; a doua — Stăpîniile, Domniile şi Puterile; a treia — Începătoriile, Arhanghelii şi Îngerii propriu-zişi. Eu aparţin celui de al nouălea cor din a treia ierarhie.

Doamna des Aubels, păstrîndu-şi temeiurile îndoielii, dădu glas măcar unuia:

— Nu ai aripi.

— De ce-aş avea, doamnă? Sunt oare obligat să mă asemăn îngerilor de pe agheasmatarele voastre? Mesagerii cerului nu-şi încarcă totdeauna umerii cu vîslele astea de pene, care bat în cadenţă unda văzduhurilor. Heruvimii pot fi neînaripaţi. N-aveau deloc aripi nici cei doi preafrumoşi în-

geri care petrecură o noapte neliniștită în casa lui Lot, asediată de o trupă de orientali. Nu! Amîndoi păreau întru totul asemănători unor bărbați și pulberea drumului le acoperea picioarele, pe care patriarhul le spală cu o mînă pioasă. Vă invit să observați, doamnă, că, după știința metamorfozelor organice întemeiată de Lamarck și Darwin, aripile păsărilor s-au transformat succesiv în membre anterioare la patrupede și în brațe la primate. Și poate-ți aduci aminte, Maurice, că, printr-un destul de supărător fenomen atavic, bona englezoaică, miss Kat, care gusta o vie plăcere să te pălmuiască peste poponeață, avea brațele aidoma aripilor unei orătănii. S-ar putea spune, așadar, că o ființă care posedă în același timp brațe și aripi este un monstru și că aparține teratologiei. Avem în rai heruvimi sau cherubi cu înfățișarea unor tauri înaripați; dar acestea-s născocirile greoaie ale unui Dumnezeu nu prea artist. Și totuși este adevărat, cît se poate de adevărat că Victoriile templului Athena Niké de pe Acropole sunt frumoase și cu brațe, și cu aripi; cît se poate de adevărat că Victoria din Brescia este încîntătoare cu brațele întinse și lungile ei aripi căzînd pe șolduri puternice. Știința de a crea monștri armonioși, iată unul din miracolele geniului grec. Grecii nu se înșelau niciodată. Modernii se-nșeală totdeauna.

— În fine, spuse doamna des Aubels, nu ai aerul unui spirit pur.

— Cu toate acestea, doamnă, sunt unul, dacă vreodată a existat așa ceva. Și nu se cade ca tocmai dumneata, care ai fost botezată, să te îndoiești. Mulți Părinți, ca de pildă sfinții Justinian, Tertulian, Origen și Clement din Alexandria credeau că îngerii nu sunt pur spirituali, ci posedă un trup format dintr-o materie subtilă. Sfîntul Augustin e de părere că îngerii au un trup care răspîndește lumină. Opinia aceasta a fost respinsă de Biserică; prin urmare, sunt Spirit. Dar ce este Spiritul și ce-i materia? Odinioară erau opuse, ca formînd cele două contrarii; și iată că acum știința voastră omenească tinde să le reunească, socotindu-le două aspecte ale unuia și aceluiași lucru. Ea afirmă că totul pornește din etherul în care se întoarce totul, că singură mișcarea transformă undele cerești în pietre și metale, și că atomii răspîndiți în spațiul infinit alcătuiesc, prin vitezele diferite ale orbitelor lor, toate substanțele lumii sensibile ...

Dar doamna des Aubels nu-l mai asculta; o preocupa un gînd și, pentru a fi cu conștiința împăcată, întrebă:

— De cînd te afli aici?

— Am sosit odată cu Maurice.

Ea clătină din cap:

— Frumos, n-am ce spune!

Dar îngerul continuă cu o cerească serenitate:

— Totul în univers nu-i decît cercuri, elipse, hiperbole, și aceleași legi care conduc astrele guvernează și firul acesta de praf. Prin mișcările originare și native ale substanței sale, trupul meu e spirit; dar el poate încorpora, după cum vedeți, starea materială schimbînd ritmul elementelor care-l compun.

Acestea fiind spuse, îngerul se așeză într-un fotoliu, peste ciorapii negri ai doamnei des Aubels.

Undeva bătu un orologiu:

— Dumnezeule, e șapte! strigă Gilberte. Ce-o să-i spun soțului meu? Mă știe la ceaiul din strada Rivoli. În seara asta cinăm la familia de la Verdelière. Pleacă-odată mai repede, domnule Arcadie. Trebuie să mă îmbrac: nu pot pierde nici o secundă.

Îngerul răspunse că și-ar face o datorie din a se supune doamnei des Aubels dacă ar fi în măsură să se arate decent în public, însă nu putea să-și imagineze cum să apară-n lume fără nici un veșmînt.

— Dacă aș ieși gol pe stradă, adăugă el, aș ofensa un popor legat de obișnuințe străvechi pe care nu le-a pus niciodată sub semnul îndoielii. Aceasta e temelia moravurilor. Odinioară, îngerii revoltați ca și mine se arătau creștinilor sub înfățișări grotești și ridicole, negri, încornorați, părоși, codați, cu picioare în furculiță și uneori cu o față omenească la spate. Curată neghiobie!... Ajunseseră de rîsul oamenilor de gust, nu înfricoșau decît femeile bătrîne și copiii, și încă fără nici un folos.

— E drept, nu poate ieși așa cum este, aprecie cu nepărtinire doamna des Aubels.

Maurice aruncă solului ceresc pijamaua și papucii. Ca îmbrăcăminte de oraș, nu era destul. Gilberte își zori iubitul să alerge numaidecît în căutarea unor haine. El se gîndi să-i ceară portarului. Ea reacționă violent pentru a-l hotărî să renunțe. E-o imprudență nebunească, susținea ea, să amesteci niște portari într-o asemenea afacere.

— Ai vrea, ţipă ea, să ştie că ...

Arătă spre înger şi nu-şi isprăvi vorba.

Tînărul d'Esparvieu alergă în căutarea unui negustor de haine.

În vremea asta Gilberte, neputînd să mai întîrzie fără să prilejuiască un oribil scandal monden, aprinse lumina şi se îmbrăcă în faţa îngerului. O făcu fără să se simtă stînjenită, căci ştia să se adapteze împrejurărilor şi îşi imagină că într-o întîlnire nemaipomenită, care amestecă cer şi pămînt într-o confuzie de nedescris, nu e mare lucru dacă mai scurtezi din pudoare. Dealtfel se ştia bine făcută şi desuuri scurtate după ultimul răcnet al modei. Cum aparitia se abţinea, din discreţie, să îmbrace pijamaua lui Maurice, la lumina lămpilor Gilbertei îi fu imposibil să nu observe că bănuielile îi erau întemeiate şi că îngerii într-adevăr posedă o înfăţişare omenească. Curioasă să afle dacă acea aparenţă era iluzorie sau reală, ea îl întrebă pe fiul luminii dacă îngerii sunt ca maimuţele, cărora, pentru a iubi femeile, nu le lipsesc decît banii.

— Da, Gilberte, răspunse Arcadie, îngerii pot iubi muritoarele. O arată şi Scriptura. În cartea a şaptea a *Genezei*[1] stă scris: „Cînd au început oamenii să se înmulţească pe faţa pămîntului şi li s-au născut fete, fiii lui Dumnezeu văzură că fetele oamenilor erau frumoase; şi din toate şi-au luat de neveste pe acelea pe care şi le-au ales".

Dintr-o dată, Gilberte se lamentă:

— Dumnezeule! N-o să-mi pot prinde niciodată rochia: se încheie la spate!

Cînd Maurice intră în încăpere, găsi îngerul îngenuncheat, legînd pantofii femeii adultere.

După ce luă de pe masă manşonul şi sacul de mînă:

— N-am uitat nimic? Nu... făcu Gilberte. Bună seara, domnule Arcadie, bună seara, Maurice... Da, zău! Chiar că n-am să uit ziua de azi!

Şi dispăru ca un vis.

— Ţine, făcu Maurice aruncînd îngerului o legătură de boarfe.

Cum zărise în vitrina unui negustor de vechituri nişte veşminte ponosite zăcînd de-a valma printre clarinete şi clisoponipe, cumpărase pentru nouăsprezece franci boarfele bie-

---

[1] Vădită eroare de tipar în textul ediţiei franceze. De fapt e vorba de cap. 6, versetul 12.

tului copleşit de ruşine, care, după ce se îmbrăcase în negru, se sinucisese. Cu o maiestate înnăscută, îngerul luă veşmintele şi se îmbrăcă. Purtate de el, hainele căpătară o neaşteptată eleganţă.

Făcu un pas către uşă.

— Aşadar mă părăseşti, îi spuse Maurice. Te-ai hotărît definitiv? Tare mă tem că într-o zi ai să-ţi regreţi amar nesăbuinţa.

— Nu trebuie să privesc înapoi. Adio, Maurice.

Maurice îi strecură timid în palmă cinci ludovici.

— Adio, Arcadie.

Dar pe cînd îngerul trecea pragul, în chiar momentul în care nu i se mai zări prin deschizătura uşii decît călcîiul ridicat, Maurice îl chemă înapoi:

— Arcadie!... Nici nu mi-a trecut prin minte!... Nu mai am înger păzitor!

— Aşa e, Maurice, nu mai ai.

— Atunci ce-o să se întîmple cu mine? Fiecare are nevoie de un înger păzitor. Spune-mi: nu te pasc nici un fel de neajunsuri însemnate, nici o primejdie, cînd n-ai?

— Înainte de a-ţi răspunde, Maurice, te-aş întreba dacă vrei să-ţi vorbesc potrivit credinţei dumitale, care a fost şi a mea, potrivit învăţăturilor Bisericii şi ale ritului catolic, ori potrivit filozofiei naturale?

— Puţin îmi pasă mie de filozofia ta naturală! Răspunde-mi conform religiei în care cred şi pe care o profesez, în care vreau să trăiesc şi să mor.

— Ei bine, dragul meu Maurice, pierderea îngerului dumitale păzitor te va lipsi probabil de unele ajutoare spirituale, de anumite haruri cereşti. Îţi arăt care este referitor la asta opinia constantă a Bisericii. Îţi vor lipsi o prezenţă, un sprijin, o întremare spirituală care te-ar fi călăuzit şi întărit pe calea mîntuirii. Vei avea mai puţină tărie să eviţi păcatul. Deşi oricum deja n-aveai prea multă. În sfîrşit, în ce priveşte cele ale spiritului, rămîi fără vigoare şi fără bucurie. Adio, Maurice. Cînd ai s-o mai vezi pe doamna des Aubels, te rog salut-o din partea mea.

— Pleci?

— Adio.

Arcadie dispăru, iar Maurice, adîncit într-un fotoliu, rămase multă vreme cu capul în mîini.

CAPITOLUL XII

În care se arată cum îngerul Mirar, aducînd izbăviri şi alinări în cartierul Champs-Elysées din Paris, văzu o cîntăreaţă de café-concert, pe nume Bouchotte, şi o iubi.

Pe străzile scăldate într-o ceaţă roşcată străpunsă ici-colo de lumini galbene şi albe, unde caii scoteau caiere fumurii de aburi iar farurile automobilelor tăiau repezi brazde, îngerul îşi începu alergătura şi, intrat în valurile negre ale pietonilor care se scurgeau fără încetare, traversă oraşul de la nord la sud, pînă pe bulevardele pustii de pe malul stîng. Nu departe de vechile ziduri de la Port-Royal, un mic restaurant îşi aruncă seară de seară în stradă lumina tulbure a geamurilor aburite. Oprindu-şi aici paşii, Arcadie pătrunse în sala care emana miasme grase, încinse, atît de plăcute nenorociţilor răzbiţi de foame şi frig. Dintr-o aruncătură de ochi, observă nihilişti ruşi, anarhişti italieni, refugiaţi, conspiratori, răzvrătiţi din toate ţările — bătrîne capete pitoreşti de pe care plete şi barbă curg precum torentele şi cascadele de pe stînci, feţe tinere de o asprime virginală, priviri sumbre şi neîmblînzite, irişi palizi, de o blîndeţe nesfîrşită, feţe torturate, şi într-un colţ două rusoaice, una răpitor de frumoasă, alta hidoasă, amîndouă aidoma în egala lor indiferenţă faţă de frumuseţe ca şi faţă de urîţenie. Dar nezărind defel chipul pe care îl căuta, căci îngeri nu se aflau defel în încăpere, Arcadie luă loc la o măsuţă de marmură rămasă liberă.

Sub împunsăturile foamei, îngerii mănîncă asemeni animalelor terestre, iar hrana, transformată de căldura digestivă, se identifică substanţei lor celeste. Văzînd trei îngeri sub stejarii din Mamre, Abraham le dădu plăcinte frămîntate de Sara, un

viţel întreg, unt şi lapte, şi ei se ospătară. Primindu-i în casa lui pe cei doi îngeri, Lot puse să li se coacă azime, şi ei se ospătară. Arcadie primi de la un chelner slinos un biftec îndărătnic ca o talpă veche, şi el se ospătă. Pe cînd visa la dulcea desfătare, la tihnă, la delicioase studii părăsite-acum, la grele sarcini asumate, la chinuri, oboseli, şi la primejdiile care-şi pregătea, adînc se întrista în suflet iar inima-i se tulbura.

Pe cînd îşi termina modesta cină, un tînăr cu înfăţişare sărăcăcioasă şi veşminte subţirele intră în încăpere şi, după ce cuprinse cu privirea mesele, se apropie de înger şi îl salută pe numele de Abdiel, pentru că era el însuşi duh ceresc.

— Eram sigur, Mirar, că vei apare la chemarea, mea, răspunse Arcadie adresîndu-se şi el îngerescului său frate cu numele pe care acesta îl avusese odinioară în cer.

Dar memoria lui Mirar tot pe acolo se pierduse, de cînd arhanghelul plecase din slujba Domnului. Pe pămînt, se numea Théophile Belais, şi, pentru a-şi cîştiga pîinea, ziua dădea lecţii de muzică unor copilaşi, iar seara cînta la vioară prin spelunci.

— Deci tu erai, dragă Abdiel! replică Teofil; iată-ne dar împreună în lumea asta tristă!... Sunt fericit să te revăd. Şi totuşi te plîng, căci ducem aici o viaţă tare aspră.

Dar Arcadie:

— Prietene, exilul tău va lua sfîrşit. Am planuri mari: vreau să ţi le dezvălui şi să te fac părtaşul lor.

Şi după ce comandă două cafele, îngerul tutelar al tînărului Maurice îşi destăinui ideile şi intenţiile; îi povesti cum odată ajuns pe pămînt, începuse cercetări puţin obişnuite pentru spiritele cereşti şi aprofundase teologiile, cosmogoniile, sistemele lumii, teoriile materiei, experimentele moderne asupra transformării şi pierderii energiei. Studiind natura, spunea el, o descoperise în perpetuă contradicţie cu învăţăturile Stăpînului pe care îl servea. Şi acest senior avid de linguşeli, pe care multă vreme îl adorase, îi apărea acum ca un tiran ignorant, stupid şi orud. Îl renegase, îl afurisise şi ardea de nerăbdare să-l înfrunte. Planul său era să pună iar la cale revolta Îngerilor. Dorea războiul, spera în victorie.

— Dar înainte de toate, adăugă el, trebuie să ne cunoaştem propriile forţe şi pe acelea ale vrăjmaşului.

Iată de ce își întreba colegul dacă Ialdabaoth are dușmani numeroși și puternici pe pămînt.

Teofil ridică spre fratele său o privire surprinsă. Părea că nu înțelege cuvintele care îi erau adresate.

— Scump compatriot, răspunse el, am răspuns invitației tale, pentru că venea din partea unui vechi tovarăș; dar nu-mi dau seama ce aștepți de la mine, și mă tem că nu te voi putea ajuta cu nimic. Eu, unul, nu fac politică: nu mă erijez deloc în reformator. Nu sunt asemeni ție un spirit revoltat, un liber cugetător, un revoluționar. În adîncul sufletului, rămîn fidel creatorului meu ceresc. Încă îmi venerez Domnul pe care nu-l mai slujesc și plîng după frumoasele zile cînd, întinzîndu-mi aripile laolaltă cu mulțimea copiilor luminii, formam o roată de flăcări în jurul tronului său slăvit. Numai dragostea, dragostea profană, m-a despărțit de Dumnezeu. Am părăsit cerul ca să urmez o fiică a oamenilor. Era frumoasă și cînta prin localuri de café-concert.

Se ridicară. Arcadie îl întovărăși pe Teofil, care locuia în celălalt capăt al Parisului, în colțul pe care-l făcea bulevardul Rochechouart cu strada Steinkerque. Pe cînd treceau prin străzile pustii, iubitul cîntăreței își povesti dragostea și necazurile.

Prăbușirea sa, care se consumase cu doi ani în urmă, fusese fulgerătoare. Aparținînd celui de al optulea cor din ierarhia a treia, avea misiunea să ducă iertarea de păcate pentru credincioșii care mai dăinuie în număr mare în Franța, în special printre ofițerii superiori din armata de uscat și din marină.

— Într-o noapte de vară, povesti el, pe cînd coboram din ceruri pentru a împărți alinări, întăriri sufletești și morți ușoare la mai multe persoane pioase din cartierul l'Étoile, deși obișnuiți cu luminile nemuritoare, ochii mei fură orbiți de florile de foc cu care era presărată splendoarea Champs-Élysées-ului. Candelabrele uriașe, care marcau sub arbori intrările în cafenele și restaurante, dădeau frunzișului scînteierea prețioasă a smaraldului. Lungi ghirlănzi de perle luminoase înconjurau localurile-grădină în care se înghesuiau o mulțime de bărbați și femei dinaintea unor orchestre vesele, ale căror acorduri urcau nedeslușit pînă la urechile mele. Noaptea era caldă, aripile începuseră să-mi ostenească. Mă coborîi într-un

café-concert și mă așezai, nevăzut, printre auditori. Chiar atunci, pe scenă apăru o femeie învești mîntată într-o rochie scurtă, din paiete. Luminile rampei și machiajul care-i acoperea fața lăsau să i se distingă doar privirea și surîsul. Trupul îi era numai mlădiere și voluptate. Cîntă și dansă... Arcadie, mie-mi plăcuseră dintotdeauna muzica și dansul; dar vocea răscolitoare și mișcările insinuante ale acelei creaturi mă aruncară pradă unei tulburări necunoscute. Pălii, roșii, ochii mi se împăienjeniră, limba mi se uscă în gură; nu puteam să mă mai mișc din loc.

Și Teofil povesti gemînd cum, stăpînit de dorința pe care i-o inspira acea femeie, nu se mai înălțase la cer, ci, luînd chip de bărbat, trăi viața pămîntenilor, căci este scris: „În vremea aceea, fiii lui Dumnezeu văzură că fetele oamenilor erau frumoase".

Deși înger căzut, pierzîndu-și odată cu inocența dreptul de a-l vedea pe Dumnezeu, Teofil își păstrase totuși naivitatea. Îmbrăcat în niște vechituri șterpelite de pe tejgheaua unui telal israelit, plecase în căutarea celei pe care o iubea: o chema Bouchotte și stătea într-o mică locuință din Montmartre. Se aruncă la picioarele ei și-i spuse că e adorabilă, că are o voce delicioasă, că o iubește la nebunie, că pentru ea renunță la familia și patria lui, că este muzician și n-are nici cu ce să-și astîmpere foamea. Mișcată de atîta tinerețe, candoare, mizerie și dragoste, ea îl hrăni, îl îmbrăcă și-l iubi.

După lungi și penibile demersuri, el găsi totuși niște lecții de solfegiu și cîștigă ceva bani pe care îi aduse prietenei sale fără a păstra ceva pentru sine. Din ziua aceea, ea nu-l mai iubi. Îl disprețuia pentru cît de puțin cîștiga și nu-și mai ascunse indiferența, lehamitea și dezgustul. Îl copleșea cu reproșuri, ironii și ocări; totuși îl păstra pentru că făcuse menajuri și mai proaste cu alții, pentru că era obișnuită cu gîlcevile domestice și pentru că, la urma urmei, ducea în afara casei o existență foarte ocupată, foarte serioasă și foarte dură, ca artistă și femeie. Teofil o iubea ca în prima noapte și suferea.

— Se surmenează, spuse el cerescului său frate, și asta îi face firea dificilă; dar sunt sigur că mă iubește. Sper ca în curînd să-i pot oferi mai multă bunăstare.

Şi îi vorbi îndelung despre o operetă la care lucra şi pe care spera să o impună unui teatru parizian. Libretul i-l dăduse un tînăr poet. Era istoria Alinei, regina Golcondei, scrisă după o povestire din secolul 18.

— Am presărat în ea, adăugă Teofil, o mulţime de melodii, doar din adîncurile inimii îmi ţîşneşte numai muzică. Inima mea e un izvor nesecat de cîntece. Din nefericire, azi au trecere aranjamentele savante, compoziţiile întortocheate. Mi se reproşează că aş fi prea fluid, prea limpede, că nu-mi colorez destul stilul, că nu pretind armoniei destule efecte puternice şi contraste viguroase. Armonia, armonia!... Fără îndoială, are meritele ei; dar nu spune nimic inimii. Numai melodia ne transportă, ne farmecă şi ne-aduce pe buze şi-n priviri surîsul şi lacrimile.

Spunînd aceste cuvinte, îşi surîse şi se plînse pe sine. Apoi reluă emoţionat:

— Sunt o fîntînă de melodii. Dar orchestraţia — asta da, scîrboşenie curată. În Rai, ştii bine, Arcadie, nu cunoşteam dintre instrumente decît harfa, psalterionul şi orga hidraulică.

Arcadie îl asculta cu o ureche distrată. Se gîndea la proiectele care-i umpleau sufletul şi făceau să-i crească inima.

— Cunoşti ceva îngeri revoltaţi? îşi întrebă tovarăşul. În ce mă priveşte, nu cunosc decît unul, prinţul Iştar, cu care am schimbat cîteva scrisori şi care s-a oferit să-şi împartă cu mine mansarda pînă îmi voi găsi un adăpost în oraşul ăsta, unde am impresia că locuinţele sunt foarte scumpe.

De alţi îngeri revoltaţi, Teofil habar n-avea. Cînd întîlnea un duh decăzut şi cu care fusese odinioară camarad, îi strîngea mîna, căci era fidel prieteniei. Cîteodată îl vedea pe prinţul Iştar. Dar îi evita pe toţi acei îngeri răutăcioşi care îl şocau prin violenţa opiniilor şi ale căror discuţii îl adormeau.

— Vasăzică, nu mă aprobi? întrebă impetuosul Arcadie.

— Prietene, eu nici nu te aprob, nici nu te condamn. Nu înţeleg nimic din ideile care te agită. Şi nu cred c-ar fi bine pentru un artist să facă politică. Are destule pe cap ocupîndu-se de artă.

Îşi iubea meseria şi avea nădejde să răzbească într-o zi, dar

moravurile teatrului îl umpleau de dezgust. Nu credea să aibă norocul de a-şi vedea piesa jucată decît luîndu-şi unul, doi sau poate trei colaboratori care, fără să fi scris o notă, aveau să semneze şi să împartă beneficiile cu el. Curînd Bouchotte nu va mai găsi angajamente. Cînd se prezenta într-o bombă oarecare, directorul începea prin a o întreba cîte procente pretinde în afacere. Toate astea erau, după Teofil, moravuri foarte triste.

CAPITOLUL XIII

În care o auzim pe frumoasa arhanghelă Zita expunîndu-şi superbele-i planuri şi în care vedem aripile lui Mirar mîncate de viermi într-un dulap.

Discutînd astfel, cei doi îngeri ajunseră pe bulevardul Rochechouart. Zărind o braserie care arunca pe drum, în ceaţă, o lumină aurie, Teofil îşi aminti dintr-o dată de arhanghela Ithuriel, care, sub aparenţa unei femei frumoase şi sărace, locuia într-o mizeră odaie mobilată pe Colină şi venea în fiecare seară la braserie să citească ziarele. Muzicianul o întîlnea adesea aici. Numele ei era Zita. În ce-l priveşte, nu avusese niciodată curiozitatea să cunoască opiniile acestei arhanghele. Dar cum trecea drept nihilistă rusă, el credea că este răzvrătită şi atee asemeni lui Arcadie. Auzise vorbindu-se despre ea lucruri stranii: se spunea că ar fi androgină şi că principiul activ şi principiul pasiv reunindu-se în ea într-un echilibru stabil, ea alcătuia o fiinţă perfectă, care-şi găsea în sine o deplină şi constantă satisfacţie, fiinţă nefericită în fericirea ei de a ignora dorinţa.

— Dar, adăugă Teofil, mă îndoiesc serios de toate astea. Eu o cred femeie şi supusă iubirii ca tot ce respiră în univers. Şi apoi a fost surprinsă într-o zi purtîndu-se ca o amantă cu un ţăran robust.

Propuse deci tovarăşului său să îl prezinte Zitei.

Cei doi îngeri o găsiră singură, citind. La apropierea lor, ridică doi ochi mari, din al căror aur lichid ţîşneau scîntei. Sprîncenele ei formau cuta aceea severă care se vede pe fruntea lui Apollo pythianul; nasul desăvîrşit cobora în linie dreaptă; buzele strînse imprimau feţei întregi o grimasă tru-

față. Părul-i sălbatic, cu răsfrîngeri de flacără, se răsucea sub o pălărie neagră, care purta neglijent resturile jumulite ale unei păsări de pradă; hainele îi atîrnau, întunecate și fără formă. Își sprijinea bărbia într-o mînă mică, puțin cam neîngrijită.

Arcadie, care odinioară auzise vorbindu-se de acest puternic arhanghel, îi arătă o înaltă stimă și deplină încredere, îi expuse fără întîrziere progresele făcute de spiritul său pe calea cunoașterii și libertății, îi relată nopțile de veghe din biblioteca d'Esparvieu, lecturile filosofice, studierea naturii, lucrările de exegeză, mînia și disprețul pe care le încercase descoperind minciunile demiurgului, exilul voluntar printre oameni și felul în care plănuia să ațîțe revolta în ceruri. Gata să îndrăznească orice împotriva crudului stăpîn pe care îl urmărea cu neîmpăcată ură, el își exprimă adînca bucurie de a întîlni în Ithuriel un spirit capabil să-l povățuiască și să-l susțină în marea întreprindere.

— Nu s-ar putea spune că ai îmbătrînit de-a binelea în revoltă, făcu Zita surîzînd.

Totuși nu se îndoia nici de sinceritatea, nici de tăria hotărîrii arătate de el și-l felicită pentru temeritatea lui intelectuală.

— Asta-i cea mai mare lipsă a poporului nostru, spuse ea: nu gîndește.

Și adăugă aproape imediat:

— Dar cu ce s-ar putea ascuți inteligențele într-o țară în care clima e dulce și traiul ușor? Pînă și aici, unde nevoia pune la încercare spiritele, nimic nu-i mai rar ca o ființă care gîndește.

— Cu toate acestea, replică îngerul păzitor al lui Maurice, oamenii au creat știința. Trebuie neapărat să o facem să pătrundă în cer. Cînd îngerii vor poseda noțiuni de fizică, de chimie, de astronomie, de fiziologie, cînd studiul materiei îi va face să întrevadă universuri într-un atom și cît un atom miriadele de sori, cînd se vor vedea pierduți între cele două infinituri, cînd vor cîntări și măsura astrii analizîndu-le substanța, calculîndu-le orbita, ei vor ajunge la convingerea că acești monștri se supun unor forțe pe care nici un spirit nu le poate defini, sau că fiecare uriaș astral își are demonul lui local, dumnezeul lui indigen; și vor pricepe că dumnezeii lui

Aldebaran, Betelgeuse și Sirius sunt mai mari decît Ialdabaoth. Cînd apoi vor arunca o privire pătrunzătoare asupra micii lumi de care rămîn legați și, săpînd scoarța pămîntului, vor observa evoluția lentă a florelor, a faunelor, asprele începuturi ale omului din adăposturile de sub stînci și din așezările lacustre, care n-a avut alt Dumnezeu decît pe el însuși, cînd vor fi descoperit că, uniți prin legăturile universalei înrudiri cu plantele, cu animalele, cu oamenii, ei au îmbrăcat succesiv toate formele vieții organice, de la cele mai simple și grosolane, pentru a ajunge în sfîrșit cei mai frumoși copii ai Soarelui — atunci își vor da seama că Ialdabaoth, demon obscur într-o minusculă lume pierdută în spațiu, îi înșeală cumplit pretinzîndu-i ieșiți din neant la cuvîntul său, că minte zicîndu-și Cel Nemărginit, Cel Veșnic și Atotputernic, și că, departe de a fi creat universurile, el nu le cunoaște nici numărul, nici legile; își vor da seama că el e asemenea oricăruia dintre ei, îl vor urî și, scuturînd tirania, îl vor azvîrli în gheena în care i-a aruncat pe cei care prețuiau mai mult decît el.

— S-ar putea să ai dreptate! făcu Zita suflînd fumul țigării... Totuși aceste cunoștințe, pe care mizezi în eliberarea cerurilor, n-au nimicit sentimentul religios pe pămînt. În țările unde au fost alcătuite și unde se învață aceste fizici, chimii, astronomii, geologii pe care le crezi capabile să izbăvească lumea, creștinismul și-a păstrat aproape întregul său imperiu. Dacă aceste cunoștințe pozitive au o atît de slabă influență asupra credințelor omenești, nu e deloc probabil ca ele să exercite una mai mare asupra opiniilor îngerilor, și nimic nu e mai puțin sigur decît eficacitatea propagandei prin știință.

Arcadie strigă:

— Cum? Tăgăduiești că știința a dat lovituri de moarte Bisericii? Cum e cu putință? Biserica judecă altfel decît dumneata. De știința aceasta, despre care crezi că n-are putere asupră-i, Biserica se teme, dovadă că a proscris-o. Ea îi condamnă expozeurile, de la dialogurile lui Galilei[1] și pînă la micile manuale ale domnului Aulard[2]. Și nu fără motiv.

[1] Galileo Galilei (1564—1642), matematician, fizician și astronom italian. Alături de Copernic a demonstrat că Pămîntul nu constituie centrul universului, ci e doar o planetă, teză care punea sub acuză cosmogonia teologică.

[2] Obscur autor catolic de lucrări științifice de popularizare.

Altădată, pe cînd acumula tot ce însemna măreţie şi gîndirea umană, Biserica guverna trupurile odată cu sufletele şi impunea prin foc şi sabie unitatea supunerii. Astăzi, puterea ei nu mai e decît o umbră, şi elita spiritelor s-a desprins de ea. Iată starea la care a redus-o ştiinţa!

— Poate, replică frumoasa arhanghelă, dar cît de lent! Cu ce pendulări! Şi cu preţul cîtor eforturi, cîtor sacrificii!

Zita nu condamna cu totul propaganda ştiinţifică; dar nici nu aştepta din parte-i rezultate grabnice şi sigure. Socotea că nu se pune problema luminării îngerilor, ci aceea a eliberării lor. După părerea ei, asupra unor indivizi, oricare ar fi aceştia, nu se poate exercita o acţiune puternică decît trezindu-le pasiunile şi făcînd apel la interesele lor.

— Să-i convingem pe îngeri că se vor acoperi de glorie răsturnînd tiranul şi că vor fi fericiţi odată ajunşi liberi, iată cel mai eficace lucru pe care îl putem încerca; şi în ce mă priveşte, mă străduiesc din toate puterile. Nu-i deloc uşor, desigur, pentru că împărăţia cerurilor constituie o autocraţie militară în care nu există o opinie publică. În ciuda acestor fapte, nu-mi pierd speranţa că voi izbuti să formez acolo un curent de idei. Fără să mă laud, nimeni nu cunoaşte mai bine ca mine diferitele clase ale societăţii îngereşti.

Aruncîndu-şi ţigara, Zita rămase un timp pe gînduri, apoi — în zarva bilelor de fildeş care se ciocneau pe masa biliardului, a clinchetului de pahare, a glasurilor jucătorilor anunţîndu-şi punctele, a răspunsului monoton al chelnerilor la chemările clienţilor — arhanghela enumeră întregul popor al glorioaselor duhuri.

— Nu trebuie să ne bizuim pe Domnii, Stăpînii şi Puteri, care compun mica burghezie celestă. Nu trebuie să ţi-o mai descriu, căci cunoşti tot atît de bine ca mine egoismul, josnicia şi lăşitatea clasei mijlocii. În ce-i priveşte pe marii demnitari, miniştri, generali — Scaunele, Heruvimii, Serafimii, — îi ştii doar: vor lăsa lucrurile în voia lor. Să fim noi cei puternici, şi vor trece de partea noastră. Căci dacă autocraţii nu se lasă răsturnaţi cu uşurinţă, nu ignoră faptul că, odată înfrînţi, toate forţele pe care le conduc li s-ar întoarce împotrivă. Ar fi bine să prelucrăm armata. Oricît de credincioasă ar fi, se va lăsa ademenită de o abilă propagandă anarhistă. Dar cel mai mare şi constant efort trebuie să-l îndreptăm spre îngerii din categoria dumitale, Arcadie, îngerii păzitori care

sălăşluiesc pe pămînt într-un atît de mare număr. Ei ocupă cele mai de jos trepte ale ierarhiei, majoritatea sunt nemulţumiţi de soarta lor şi, mai mult sau mai puţin, contaminaţi de ideile secolului.

Zita se şi înţelesese deja cu îngerii păzitori din Montmartre[1], Clignancourt[2], Filles-du-Calvaire[3]. Concepuse planul unei vaste Asociaţii a spiritelor de pe pămînt, în vederea cuceririi cerului.

— Pentru îndeplinirea acestei misiuni, preciză ea, m-am stabilit în Franţa. Nu că aş avea prostia de a mă crede mai liberă într-o republică decît într-o monarhie. Dimpotrivă, nu există ţară în care libertatea personală să fie mai puţin respectată ca în Franţa. Dar poporul de-aici este indiferent în materie de religie; iată pentru ce nicăieri în altă parte nu m-aş simţi mai liniştită.

Ea îl îndemnă pe Arcadie să-şi consacre eforturile aceluiaşi scop, după care se despărţiră în faţa braseriei, pe cînd obloanele de tablă coborau huruind pe vitrine.

— Înainte de toate, spuse Zita, trebuie să faci cunoştinţă cu grădinarul Nectarie. O să te conduc într-o zi la casa lui cîmpenească.

Teofil, care dormise în tot timpul discuţiei, îşi rugă stăruitor prietenul să urce pînă la el să fumeze împreună o ţigară. Locuia la doi paşi, în colţul străduţei Steinkerque, care se zărea coborînd în bulevard.

Arcadie avea s-o cunoască pe Bouchotte; şi cu siguranţă, o să-i placă.

*

Urcară cinci etaje. Bouchotte încă nu se întorsese. Pe pian se afla o cutie de sardele deschisă. Nişte ciorapi roşii se încolăceau pe fotolii.

— E cam strîmt aici, dar drăguţ, spuse Teofil.

Şi, privind prin fereastra deschisă deasupra nopţii roşietice, pline de lumini:

— De-aici se vede Sacré-Coeur.

Cu mîna pe umărul lui Arcadie, repetă de cîteva ori:

---

[1] şi [2] Cartier, respectiv suburbie pariziană.

[3] Mănăstire şi pension pentru fetele din familii înstărite.

— Mă bucur că te-am întîlnit.

Apoi trăgîndu-l pe vechiu-i tovarăș de glorie în culoarul bucătăriei, puse jos sfeșnicul, scoase din buzunar o cheie cu care deschise un dulap în perete și, ridicînd o pînză, descoperi două mari aripi albe.

— Vezi, spuse el, le-am păstrat. Din cînd în cînd, vin și mă uit la ele cînd rămîn singur, și asta îmi face bine.

Și își șterse ochii înroșiți.

După cîteva clipe de tulburată liniște, apropiind lumînarea de penele lungi care pe alocuri se jupuiseră din tecile lor:

— Sunt mereu mai roase, murmură el.

— Trebuie să presari piper, făcu Arcadie.

— Am pus, răspunse oftînd îngerul muzician. Am pus piper, camfor, săruri. Dar nu ajută la nimic.

CAPITOLUL XIV

Ni-l arată pe heruvimul care lucrează întru fericirea umanității și se termină cum nu te-ai aștepta, prin minunea flautului.

În prima noapte de după întruparea sa, Arcadie merse să se culce la îngerul Iștar, într-o mansardă de pe strîmta și întunecata stradă Mazarine, care clocește la umbra bătrînului Institut de France. În așteptarea lui, Iștar măturase sub un perete retortele sparte, vasele crăpate, cioburile de sticlă, resturile de cuptor care îi compuneau mobilierul și își aranjase pe lespezi catrafusele pe care urma să se culce, rezervînd musafirului patul său de campanie cu saltea de paie.

Ca înfățișare, spiritele cerești se deosebesc între ele după ierarhia și corul cărora aparțin, ca și după propria-le fire. Toți sunt frumoși; însă în chip felurit, și nu toți arată privirii rotunjimile moi și rîzătoarele gropițe ale unor trupuri de copii, în care se oglindesc reflexe de sidef și licăriri rumene. Nu toate duhurile se împodobesc cu eterna adolescență de un farmec ambiguu pe care arta greacă în declin l-a fixat în cele mai dezmierdate dintre marmurele ei, și pe care de atîtea ori, pictura creștină a redat-o timid în icoane atenuate, voalate. Unele au bărbia încălzită de o barbă stufoasă și membre hrănind mușchi atît de viguroși, de parcă sub piele li s-ar încolăci șerpi. Unele nu poartă deloc aripi, altele au două, patru ori șase; există duhuri formate numai din aripi împerecheate, iar altele, nu mai puțin ilustre, au înfățișarea unor monștri superbi, aidoma Centaurilor din legendă; pot fi văzute și duhuri în chip de care vii, ori de roți de foc. Membru al celei mai înalte ierarhii cerești, Iștar aparținea corului heruvimilor sau cherubilor, care îi au deasupra lor numai

pe serafimi. Ca toate duhurile din ordinul său, el avea odinioară în ceruri un cap bărbos, împodobit cu coarne, deasupra unui trup de taur înaripat şi purtînd sub şale atributele unei fecundităţi generoase. Mai masiv şi mai viguros decît oricare animal terestru, stînd ridicat şi cu aripile desfăcute, el acoperea cu umbra-i şaizeci de arhangheli. Astfel era Iştar în patria lui: strălucind de putere şi blîndeţe. Inima îi era cutezătoare şi sufletul plin de bunăvoinţă. Încă nu demult îşi mai iubea seniorul, pe care-l credea bun şi îl servea cu credinţă. Dar, tot stînd de pază pe pragul Stăpînului, mereu îi zbura gîndul la pedepsirea îngerilor răzvrătiţi şi la blestemarea Evei. Avea un fel de a se gîndi lent şi profund. Cînd, după un lung şir de veacuri, se convinse că, odată cu universul, Ialdabaoth zămislise şi răul şi moartea, Iştar încetă să-l mai iubească şi să-l servească. Dragostea i se preschimbă în ură, veneraţia în dispreţ. Îi strigă scîrba în faţă şi fugi pe pămînt.

Luînd formă omenească, deşi redus la mărimea fiilor lui Adam, mai păstră cîteva din însuşirile primei sale naturi. Cu ochi mari, bulbucaţi, nas coroiat, buze groase încadrate de o barbă neagră coborîndu-i în bucle negre pe piept, reamintea de cherubii tabernacolului lui Iahveh, pe care ni-i redau cu destulă fidelitate taurii din Ninive. Pe pămînt purta, ca în cer, numele de Iştar şi, cu toate că era lipsit de vanitate, dezbărat de orice fel de prejudecăţi sociale, datorită unei imense nevoi de a se arăta în toate privinţele sincer şi neprefăcut, îşi declara ilustrul rang în care naşterea îl aşezase în ierarhia cerească şi, traducînd în franţuzeşte titlul său de cherub printr-unul echivalent, cerea să fie numit prinţul Iştar. Refugiat printre oameni, îl cuprinsese o arzătoare iubire pentru ei. În aşteptarea ceasului eliberării cerurilor, proiecta mîntuirea unei umanităţi reînnoite şi se zorea să desăvîrşească ruina acestei rele lumi spre a ridica din cenuşa ei, în sunete de liră, cetatea radioasă a bucuriei şi iubirii. Chimist în slujba unui negustor de îngrăşăminte, trăia din te miri ce, colabora la ziare anarhiste, lua cuvîntul la întruniri publice şi reuşise, ca antimilitarist, să fie condamnat la cîteva luni de închisoare.

Iştar îl primi cordial pe fratele său Arcadie, înouviinţă ruperea acestuia de partida crimei şi îl puse la curent cu coborîrea a vreo cincizeci de copii ai cerului care acum formau

aproape de Val-de-Grâce[1] o colonie impregnată de cea mai bună stare de spirit.

— Plouă cu îngeri la Paris, spuse el rîzînd. Nu trece zi fără să ne cadă pe cap vreun demnitar al sfîntului palat; curînd Sultanul Norilor nu va mai avea ca viziri şi gărzi decît pe mititelele funduri-goale din colivia-i personală.

Legănat de fericitele noutăţi, Arcadie adormi plin de speranţă şi voie bună.

Se trezi cu noaptea-n cap şi-l zări pe prinţul Iştar aplecat asupra cuptoarelor, retortelor şi baloanelor sale de sticlă. Prinţul Iştar lucra pentru fericirea umanităţii.

*

În fiecare dimineaţă, deşteptîndu-se, Arcadie îl afla pe prinţul Iştar împlinindu-şi opera de bunătate şi iubire. Cînd ghemuit, cu capul în mîini, cherubul murmura încetişor nişte formule chimice, cînd ridicîndu-se cît era de lung, asemeni unui întunecat stîlp de nouri, cu capul, braţele şi tot pieptul scos pe fereastră, aşeza pe acoperiş oala de fontă de teama unei percheziţii mereu iminente. Pătruns de o imensă milă pentru mizeriile lumii în care era surghiunit, sensibil, poate, la zvonurile răspîndite în jurul numelui său, îmbătat de propria-i virtute el exersa apostolatul omenesc şi, neglijîndu-şi misiunea pe care şi-o propusese căzînd pe pămînt, nu se mai gîndea la dezrobirea îngerilor. Arcadie, care, dimpotrivă, nu dorea altceva decît să se întoarcă învingător într-un cer cucerit, îi reproşă cherubului că şi-a uitat patria. Cu un hohot sălbatec şi naiv, prinţul Iştar mărturisi că nu-i prefera pe îngeri oamenilor.

— Dacă mă străduiesc să ridic Franţa şi Europa, răspunse el fratelui ceresc, e pentru că se ivesc zorii care vor vedea triumfînd revoluţia socială. E o plăcere să semeni în pămîntul ăsta adînc arat. Trecînd de la feudalitate la monarhie şi de la monarhie la oligarhia financiară, francezii vor trece uşor şi de la oligarhia financiară la anarhie.

— Ce eroare, replică Arcadie, să crezi în mari schimbări înfăptuite peste noapte în ordinea socială a Europei! Vechea

[1] Mănăstire pariziană ridicată între 1645—1665 la ordinul Anei de Austria, ulterior transformată în spital şi clinică militară.

societate e încă tînără în putere şi forţă. Mijloacele de apărare de care dispune sunt formidabile. Proletariatul, dimpotrivă, abia schiţează o organizare defensivă şi aduce în luptă doar slăbiciune şi confuzie. În patria noastră cerească, lucrurile merg cu totul altfel: sub o aparenţă imuabilă, totul e putred; ajunge o opintire de umăr ca să răstorni acel edificiu neatins de miliarde de secole. Administraţie veche, armată veche, finanţe vechi — toate acestea sunt mai măcinate decît autocraţia rusă ori persană.

Şi prietenosul Arcadie îl imploră pe cherub să zboare mai întîi în ajutorul fraţilor lui, mai nenorociţi în norii molateci, în sunetele ţiterelor, între cupele cu vin paradiziac, decît oamenii aplecaţi deasupra pămîntului avar; căci oamenii rîvnesc dreptatea, pe cînd îngerii se desfată în nedreptate. Îl conjură să purceadă la eliberarea Prinţului luminii şi a tovarăşilor lui fulgeraţi, la reînălţarea lor în onorurile de demult.

Iştar se lăsă convins. Promise să pună blîndeţea persuasivă a cuvintelor şi excelentele formule ale explozivelor sale în serviciul revoluţiei cereşti. O promitea solemn.

— Mîine, spuse el.

Şi a doua zi îşi continuă propaganda antiimperialistă la Issy-les-Moulineaux[1]. Asemenea titanului Prometeu, Iştar iubea oamenii.

Obligat să facă faţă tuturor necesităţilor cărora le este supusă rasa lui Adam, Arcadie se trezi fără mijloacele trebuitoare satisfacerii lor. Cherubul mijloci să fie angajat într-o tipografie de pe strada Vaugirard, unde îl cunoştea pe contramaistru. Graţie inteligenţei lui cereşti, Arcadie ştiu curînd să culeagă litera şi în scurtă vreme deveni un bun zeţar.

După ce întreaga zi şi-o petrecea în atelierul zgomotos stînd în picioare, cu matriţa în mîna stîngă şi culegînd cu repeziciune din casetă micile semne de plumb, în ordinea cerută de copia prinsă în *visorium*, Arcadie se spăla pe mîini la pompă, apoi cina într-o cîrciumioară, cu ziarul deschis dinainte, pe marmura mesei.

Cum încetase să mai fie invizibil, nu se mai putea strecura în biblioteca d'Esparvieu şi nu-şi mai potolea la acest izvor

[1] Comună în departamentul Seine, arondismentul Sceaux, nedezvoltată industrial pe vremea cînd Anatole France îşi scria romanul. Transpare clar intenţia autorului de a ridiculiza acţiunile anarhistului Iştar.

inepuizabil arzătoarea lui sete de învăţătură. Seara mergea să citească la biblioteca Sainte-Geneviève, pe ilustra colină a studiilor; aici însă nu dispunea decît de cărţi prea puţin rare, jegoase, acoperite cu adnotări ridicole şi cu multe pagini smulse.

Vederea femeilor îl tulbura, amintindu-i de doamna des Aubels şi de genunchii ei netezi, strălucind în patul răvăşit. Şi cu toate că era chipeş, cum n-avea bani şi purta haine de lucru, nu-l iubea nimeni. O frecventa pe Zita şi-i plăcea întrucîtva să se plimbe împreună duminica pe drumeagurile prăfuite care mărginesc gropile pline de iarba grasă din preajma fortificaţiilor. Păşeau alături pe lîngă cîrciumi de mahala, grădini de zarzavaturi, bolţi acoperite cu verdeaţă, expunînd şi discutînd cele mai vaste planuri puse vreodată la cale pe pămînt; şi, uneori, la margine de bîlci, orchestra căluţilor de lemn acompania cuvintele lor care ameninţau cerul.

Adesea, Zita repeta:

— Iştar e cinstit, dar e un naiv. Crede în bunătatea fiinţelor şi lucrurilor. Purcede la nimicirea vechii lumi, sprijinindu-se pe anarhia spontană în străduinţa de a crea ordine şi armonie. Dumneata, Arcadie, crezi în ştiinţă; îţi imaginezi că oamenii şi îngerii sunt capabili să înţeleagă, în timp ce ei nu sunt făcuţi decît pentru a simţi. Află că nu obţii nimic de la ei adresîndu-te inteligenţei: trebuie să vorbeşti intereselor şi patimilor lor.

*

Arcadie, Iştar, Zita şi alţi trei-patru îngeri conjuraţi se întîlneau uneori în mica locuinţă a lui Teofil, unde Bouchotte le servea ceaiul. Fără să ştie că erau îngeri rebeli, ea îi ura instinctiv şi se temea de ei ca reflex al unei educaţii creştine cîndva poate primite, deşi serios neglijate. Îi plăcea numai prinţul Iştar, găsindu-l cumsecade şi de o distincţie naturală. Acesta deşela divanul, desfunda fotoliile şi, ca să-şi noteze ceva, smulgea filelor de partitură cîte un colţ pe care-l înghesuia în vreunul din buzunarele tixite de broşuri şi cărţi. Muzicianul privea cu strîngere de inimă cum manuscrisul operetei sale, *Alina, regina Golcondei*, rămînea astfel ciuntit cu totul. De asemenea, prinţul obişnuia să-i încredinţeze lui Teofil tot felul de maşinării, substanţe chimice, fierotenii, alice, pulberi, lichide, care răspîndeau o duhoare infectă. Teofil le

incuia cu grijă în dulapul în care-şi păstra aripile, deşi depozitul acesta îl neliniştea.

Arcadie suporta dureros dispreţul pe care i-l arătau tovarăşii săi rămaşi fideli. Cînd îl întîlneau în misiile lor sfinte, îi arătau în treacăt o ură plină de cruzime, sau o milă încă mai crudă decît ura.

Mergea în vizită la cîţiva dintre îngerii revoltaţi pe care i-i recomandase Iştar şi de obicei era bine primit. Dar de îndată ce le vorbea de cucerirea cerului, aceştia nu-şi ascundeau jena şi neplăcerea pe care le-o cauza. Arcadie îşi dădu seama că nu doreau să fie stînjeniţi în gusturi, în treburi, în tabieturi. Judecata lor strîmbă şi îngustimea de spirit îl şocau, iar duşmăniile şi pizma pe care le arătau unii altora îi răpeau orice speranţă de a-i vedea asociaţi operei comune. Observînd cît de mult exilul deprimă caracterele şi strîmbă inteligenţa, simţea că-i cedează curajul.

Mărturisindu-şi descurajarea într-o seară, pe cînd discuta cu Zita, frumoasa arhanghelă îi spuse:

— Haide să-l vedem pe Neotarie, Nectarie are secretele lui, capabile să vindece tristeţea şi oboseala.

Îl duse în pădurea Montmorency şi se opri în pragul unei căsuţe albe, aflată lîngă o grădină de legume pustiită de iarnă, în care pe fondul întunericului licăreau geamurile serelor şi învelitorile crăpate folosite la pepeni.

Neotarie deschise uşa musafirilor şi după ce linişti lătratul masivului buldog care păzea grădina, îi conduse în încăperea joasă, încălzită de o sobă de faianţă. Pe o scîndură de brad, sprijinită de peretele spoit cu var, printre cepe şi seminţe, se odihnea un flaut gata să se îmbie buzelor. Pe o masă rotundă de nuc se zăreau o ulcică de gresie cu tutun, o pipă, o sticlă cu vin şi cîteva pahare. Grădinarul oferi cîte un scaun de pai fiecăruia dintre oaspeţi, aşezîndu-se la rîndu-i pe un taburet de lîngă masă.

Era un bătrîn robust; o claie de păr cărunt şi stufos îi împodobea capul; avea fruntea boltită, nasul cîrn, faţa rumenă, barba neîmblînzită. Dogul masiv se întinse la picioarele stăpînului, îşi aşeză pe labe botul negru şi scurt, şi închise ochii. Grădinarul turnă oaspeţilor vin. Şi după ce băură schimbînd cîteva cuvinte, Zita i se adresă lui Nectarie:

— Te rog, cîntă-ne puţin din flaut. Vei bucura inima prietenului pe care l-am adus.

Bătrînul nu se lăsă mult rugat. Îşi apropie de buze tubul din lemn de buxus, grosolan de parcă l-ar fi fasonat el însuşi, şi preludie cîteva fraze stranii. Apoi se desfăşură în melodii bogate, în care trilurile scînteiau asemeni unor diamante şi perle rostogolite pe catifea. Sub degete iscusite şi animată de un suflu creator, ţeava rustică răsuna ca un flaut de argint. Nu scotea sunete prea ascuţite, şi timbrul se păstra mereu egal şi pur. Părea că se aud în acelaşi timp privighetoarea şi Muzele, întreaga natură şi tot ce omeneşte e mai plăcut. Şi bătrînul îşi dezvăluia, orînduia şi dezvolta gîndurile într-un discurs muzical plin de graţie şi de îndrăzneală. Făcea să glăsuiască Iubirea, Teama, Certurile zadarnice, Rîsul triumfător, limpezimile liniştite ale Inteligenţei, săgeţile Spiritului ţintuind cu vîrfurile lor de aur monştrii Ignoranţei şi Urii. Glăsuiau de asemenea Bucuria şi Durerea aplecîndu-şi spre pămînt capetele lor gemene, şi Dorinţa care zămisleşte lumile.

Noaptea întreagă se auzi flautul lui Nectarie. Steaua ciobanului urca pe orizontul pal. Zita, îmbrăţişîndu-şi genunchii cu mîinile împreunate, şi Arcadie, cu fruntea în mîini şi buzele întredeschise, ascultau amîndoi în neclintire. O ciocîrlie care se trezi într-un cîmp nisipos din apropiere, atrasă de sunetele proaspete, se ridică sprinten în văzduh, rămase cîteva clipe nemişcată şi coborî apoi drept spre grădina muzicantului. Vrăbiile din vecinătate, părăsind crăpăturile vechilor ziduri, se lăsară în stol pe pervazul ferestrei prin care se revărsau sunete mai plăcute încă decît grăunţele de orz şi ovăz. O gaiţă, ieşind pentru întîia oară din pădure, îşi strînse pe ramura unui cireş desfrunzit aripile-i de safir. În faţa unei răsuflători, un şobolan negru, voinic, şiroind de apa grasă din canal, proptit pe labele dinapoi îşi ridică a mirare labele scurte din faţă şi degetele subţiri. Un şoarece de cîmp, localnic al grădinii, se aţinea lîngă el. Coborît de pe streaşină, motanul casei, care moştenise de la strămoşii lui sălbatici blana cenuşie, coada inelată, şalele puternice, curajul şi mîndria, împinse cu botul uşa întredeschisă, se apropie cu paşi muţi de flautist şi, aşezîndu-se grav, îşi înălţă urechile zdrenţuite în bătăliile nocturne. Pisica albă a băcanului îl urmă, adulmecînd văzduhul sonor, apoi,

cu spinarea făcută arc şi închizîndu-şi frumoşii ochi albaştri, ascultă vrăjită. O mulţime de şoareci apăruţi în goană de sub duşumele îi înconjurau fără să se teamă de colţi ori de gheare, împreunîndu-şi pe piept, cu voluptate, lăbuţele trandafirii. Departe de pînzele lor, cu picioruşele cuprinse de freamăt, păianjenii se bulucisră, fermecaţi, pe tavan. O mică şopîrlă cenuşie, care se prelinsese pe prag, încremeni fascinată, iar în pod ai fi putut zări cum liliacul, agăţat de gheare cu capul în jos şi pe jumătate trezit acum din somnul lui iernatic, se legăna în ritmul nemaipomenitului flaut.

CAPITOLUL XV

În care îl vedem pe tînărul Maurice regretîndu-şi pînă şi în braţele amantei îngerul pierdut, şi în care îl ascultăm pe dl abate Patouille respingînd ca deşănţată şi păcătuind prin trufie orice idee despre o nouă revoltă a îngerilor.

Se împlineau cincisprezece zile de cînd îngerul se arătase în garsoniera din strada Romei. Pentru întîia oară, Gilberte sosise înaintea lui Maurice la întîlnire. Maurice era întunecat, Gilberte morocănoasă. În ochii lor, firea îşi reluase trista-i monotonie. Privirile pe care şi le aruncau fără tragere de inimă, se întorceau mereu spre ungherul dintre dulapul cu oglindă şi fereastră, unde se înfiripase nu demult forma pală a lui Arcadie, şi care acum nu mai arăta decît cretonul albăstrui al tapetului.

Fără să-l numească (nu era nevoie), doamna des Aubels întrebă:

— Nu l-ai mai văzut?

Încet şi trist, Maurice clătină capul de la dreapta la stînga şi de la stînga la dreapta.

— Ai aerul că-ţi pare rău după el, reîncepu doamna des Aubels. Mărturiseşte totuşi: te-a speriat îngrozitor şi pe urmă te-a şocat cu necuviinţa lui.

— E drept, n-a fost cuviincios, făcu Maurice fără nici un resentiment.

Aşezată în mijlocul patului, pe jumătate goală, cu bărbia rezemată de genunchi şi cuprinzîndu-şi în braţe picioarele, ea îşi cercetă amantul cu ascuţită curiozitate.

— Ia zi-i, Maurice, nu-ţi mai spune nimic să mă vezi aşa,

singură? ... Ai nevoie de un înger care să te inspire. Ce păcat, la vîrsta ta! ...

Maurice se prefăcu a nu înțelege și întrebă grav:

— Ascultă, Gilberte, tu simți prezența îngerului tău păzitor?

— Eu? Nici pomeneală! Nu m-am gîndit niciodată că aș avea un ... Și cu toate astea, nu-mi lipsește credința. În primul rînd, cei care n-au sunt ca animalele. Și la urma urmei, nu poți fi cinstită fără credință: e imposibil!

— Ei bine, da, asta așa e! zise Maurice cu ochii pe dungile violete ale pijamalei lui fără flori; cînd ai îngerul tău, nici măcar nu te gîndești la el. Și cînd nu-l ai, te simți foarte singur.

— Atunci îți pare rău după ...

— Vreau să spun că ...

— Ba da, ba da! Îți pare rău ... Ei bine, scumpule, nu-i cine știe ce nenorocire să pierzi un înger păzitor ca ăsta. O, nu! Nu făcea prea multe parale Arcadie al tău. În seara aia de pomină, în timp ce tu cumpărai vechiturile, el nu mai sfîrșea să-mi încheie rochia și i-am simțit bine mîna care mă ... În fine, să nu crezi nu știu ce.

Maurice aprinse o țigară și rămase pe gînduri. Mai stătură la taclale trecînd de la cursa ciclistă de șase zile la velodromul de iarnă și de la salonul de aviație la cercul automobilistic din Bruxelles, dar nu găsiră nimic amuzant în toate astea. Atunci încercară să facă dragoste, oricum o distracție mai la îndemînă și care îi absorbi îndeajuns, dar chiar în momentul în care ar fi trebuit să vădească o atitudine mai participantă și sentimente de mai mare reciprocitate, Gilberte strigă într-o neașteptată tresărire:

— Doamne, Maurice, ce tîmpenie să-mi spui că îngerul meu păzitor mă vede. Nu-ți poți închipui cît mă deranjează gîndul ăsta!

Descumpănit, Maurice își invită puțin cam brutal iubita la reculegere. Ea însă declară că are principii care o împiedică să accepte ideea unei partide în patru cu niște îngeri.

*

Maurice dorea fierbinte să-l revadă pe Arcadie și nu se mai gîndea la nimic altceva. Își reproșa amar că îl lăsase la plecare să-și piardă urma și reflecta zi și noapte la mijlocul de a-l regăsi.

La noroc, introduse în mica publicitate a unui mare cotidian un anunț conceput astfel: „Maurice lui Arcadie. Revino." Zilele treceau, dar Arcadie nu mai revenea.

*

Într-o dimineață, pe la șapte, Maurice se duse la Saint-Sulpice să asculte liturghia dlui abate Patouille, apoi, cînd preotul ieși din sacristie, îl abordă rugîndu-l să-i acorde o clipă. Coborîră împreună treptele bisericii și se plimbară sub cerul limpede jur împrejurul fîntînii celor Patru Episcopi. În ciuda conștiinței sale tulburate și a dificultății de a face demn de crezare un caz atît de extraordinar, Maurice povesti cum, arătîndu-i-se, îngerul său păzitor îi anunțase hotărîrea funestă de a se despărți de el și de a pune la cale o nouă revoltă a slăvitelor duhuri. Și tînărul d'Esparvieu îi ceru respectabilului ecleziast să-i arate ce cale ar fi de urmat pentru regăsirea cerescului său protector căruia nu-i mai putea suporta absența, și pentru a readuce îngerul la sînul credinței creștine. Dl abate Patouille răspunse cu afectuoasă mîhnire că de bună seamă scumpul lui fiu visase, că lua drept realitate o nălucire bolnavă și că nu e îngăduit să crezi că îngerii cei buni s-ar putea răzvrăti.

— Oamenii își închipuie, adăugă el, că pot trăi nepedepsiți o viață de desfrîu și risipă. Se înșeală. Abuzul plăcerilor corupe inteligența și tulbură puterea de judecată. Diavolul pune stăpînire pe simțurile păcătosului spre a pătrunde în sufletul lui. El te-a amăgit, Maurice, cu momeli vulgare.

Maurice susținu că nu era cîtuși de puțin victima unei năluciri, că nu visase, ci-l văzuse cu ochii lui și îl ascultase cu urechile lui pe îngerul păzitor. Stărui:

— Domnule abate, o doamnă care se găsea atunci în preajma mea, și pe care n-are rost s-o numesc, de asemenea l-a văzut și ascultat. Și, mai mult, ea a și simțit degetele îngerului care se... care se rătăciseră sub... În sfîrșit, ea le-a simțit... Vă rog să mă credeți, domnule abate, nimic mai adevărat, nimic mai real, nimic mai sigur decît această apariție. Îngerul era blond, tînăr, foarte frumos. Pielea-i curată arăta în umbră ca scăldată de o lumină lăptoasă. Vorbea cu un glas blînd și pur.

Abatele îl întrerupse cu aprindere:

— Fie numai şi-atît, fiule, şi tot ar dovedi că ai visat. După părerea tuturor demonologilor, îngerii răi au un glas răguşit, scrîşnind ca o broască ruginită; chiar atunci cînd sunt în stare să dea chipului lor aparenţa unei oarecari frumuseţi, tot nu reuşesc să imite vocea curată a spiritelor bune. Faptul acesta, atestat prin numeroase mărturii, e demn de toată încrederea.

— Dar l-am văzut, domnule abate! S-a aşezat gol-goluţ într-un fotoliu, pe o pereche de ciorapi negri. Ce trebuie să vă spun mai mult?

Abatele Patouille nu păru deloc zguduit de această declaraţie:

— Ţi-o repet, fiule, nălucirile astea funeste, visele astea zămislite din suflet profund tulburat trebuie legate de starea jalnică a conştiinţei dumitale. Şi cred că pot să-mi dau seama de împrejurarea ocazională care a făcut să se poticnească spiritul dumitale şovăitor. Astă-iarnă, aflîndu-te într-o proastă dispoziţie, ai venit împreună cu domnul Sariette şi cu unchiul dumitale Gaétan să vizitaţi în biserica aceasta Capela Îngerilor, pe atunci în reparaţie. Cum ziceam atunci, niciodată nu poţi aminti destul artiştilor legile artei creştine; niciodată nu le poţi impune suficient respect pentru Sfînta Scriptură şi pentru interpreţii ei autorizaţi. Domnul Eugène Delacroix nu şi-a supus tradiţiei geniul năvalnic. N-a făcut decît cum l-a tăiat capul şi în capela aceasta a lucrat picturi mirosind a pucioasă — pentru a relua o expresie cunoscută — compoziţii violente, înfricoşătoare, care, departe de a aduce în suflete pacea, reculegerea, liniştea, le aruncă într-un fel de zbucium plin de spaime. Îngerii de-aici arată feţe aţîţate: trăsăturile lor sunt sălbatice şi întunecate. Mai să zici că Lucifer şi tovarăşii săi pun la cale revolta. Ei bine, fiule, lucrînd asupra spiritului dumitale deja slăbit şi zdruncinat prin tot felul de necumpătări, imaginile astea i-au cauzat tulburarea căreia îi e pradă.

Maurice protestă:

— Oh! Nu, domnule abate, nu, nu! Să nu credeţi că m-au tulburat picturile lui Eugène Delacroix. Nici măcar nu le-am privit. Arta asta mi-e cu totul indiferentă.

— În sfîrşit, dragul meu fiu, crede-mă: nu e nimic adevărat, nimic real în tot ce mi-ai povestit. Îngerul dumitale păzitor nu ţi s-a arătat.

— Dar, domnule abate, reluă Maurice căruia mărturia simţurilor îi inspira deplină încredere, l-am văzut legînd pantofii unei doamne şi trăgîndu-şi pantalonii unui sinucigaş!...

Şi bătînd cu piciorul în asfalt, Maurice luă de martori pentru adevărul spuselor sale cerul, pămîntul, întreaga natură, turlele de la Saint-Sulpice, zidurile marelui seminar, fîntîna celor Patru Episcopi, toaleta publică, chioşcul pentru trăsuri şi taxiuri şi chioşcul staţiei de autobuz, copacii, trecătorii, cîinii, vrăbiile, florăreasa şi florile ei.

Abatele se grăbea să încheie convorbirea:

— Rătăcire, zădărnicie, închipuire sunt toate, fiul meu. Eşti creştin, gîndeşte ca un creştin. Un creştin nu se lasă amăgit de arătări deşarte. Credinţa îl apără de ademenelile celor mai presus de fire, iar el lasă liberilor cugetători credulitatea. Oameni creduli, nu glumă, liber cugetătorii! Şi nu se află gogoaşă pe care să nu-i faci s-o înghită. Dar creştinul poartă o armă care risipeşte amăgirile drăceşti: semnul crucii. Linişteşte-te, Maurice, nu ţi-ai pierdut îngerul păzitor. El veghează mereu asupra dumitale. De dumneata depinde să nu-i faci veghea nici prea grea, nici prea penibilă. Rămas bun, Maurice. O să se schimbe vremea, simt cum mă înjunghie degetele de la picioare.

Şi ţinînd breviarul sub braţ, dl abate Patouille se îndepărtă şchiopătînd cu o demnitate care prevestea un episcop.

*

În aceeaşi zi, rezemaţi de parapetul care mărgineşte scara Colinei, Arcadie contempla împreună cu Zita fumurile şi pîcla care se ridicau deasupra nesfîrşitului oraş.

— Poate oare cuprinde mintea, făcu Arcadie, toate durerile şi suferinţele unui mare oraş? Cred că dacă un om ar ajunge să şi le zugrăvească, atît de copleşitoare ar fi oroarea viziunii, că ar cădea trăsnit.

— Şi totuşi, răspunse Zita, tot ce respiră în gheena asta iubeşte viaţa. Iată marele mister!

— Nenorociţi cîtă vreme trăiesc, îi îngrozeşte gîndul că pot înceta să existe; nu caută în dispariţie o consolare; nici măcar nu văd în ea un prilej de odihnă. Necugetarea îi face să se teamă pînă şi de neant: l-au populat cu fantome. Şi iată cîte fantome — clopotniţe, domuri şi săgeţi care stră-

pung ceața, toate dominate de cîte-o oruce scînteietoare!... Culmea e că oamenii îl venerează pe demiurgul care le-a hărăzit o viață mai rea decît moartea și o moarte mai rea decît viața.

Zita rămase multă vreme pe gînduri, apoi spuse:

— Trebuie să-ți fac o mărturisire, Arcadie. Nu căutarea unei justiții mai drepte, nici năzuința spre o lege mai înțeleaptă l-au grăbit pe Ithuriel pe pămînt. Ambiția, gustul intrigii, iubirea bogățiilor și onorurilor îmi făceau insuportabilă tihna din cer și ardeam de dorința de a mă contopi cu neliniștita rasă a oamenilor. Venii aici și, cu ajutorul unei arte neștiute aproape tuturor îngerilor, știui să-mi fac un astfel de trup că, schimbîndu-mi după plac sex și vîrstă, îmi îngădui cunoașterea celor mai deosebite și uluitoare destine. De sute de ori m-am bucurat de un rang ilustru printre stăpînii vremii — regi ai aurului și prinți ai semințiilor. Nu-ți voi dezvălui, Arcadie, faimoasele nume pe care le-am purtat; află numai că am domnit prin științe, prin arte, putere, bogăție și frumusețe în toate națiunile lumii. În fine, călătorind acum cîțiva ani prin Franța sub înfățișarea unei celebrități străine, pe cînd rătăceam într-o seară prin pădurea Montmorency, am auzit un flaut care dădea glas mîhnirilor cerului. Cîntecul lui dureros și pur mi-a sfîșiat sufletul. Nu auzisem pînă atunci nimic atît de frumos. Cu ochii plini de lacrimi, sugrumată de suspine mă apropiai și văzui la marginea unui luminiș un bătrîn aidoma unui faun, care sufla într-un fluier țărănesc. Era Nectarie. Mă aruncai la picioarele lui, îi sărutai mîinile, buzele dumnezeiești, și fugii...

De atunci, simțind nimicnicia mărețiilor omenești, obosită de neantul tumultuos al străduințelor pămîntești, umilită de uriașa mea zbatere zadarnică, și dînd un țel mai înalt ambiției mele, îmi ridicai ochii către sublima patrie și-mi promisei să mă întorc în ea ca eliberatoare. Îmi părăsii titlurile, numele, averea, prietenii, mulțimea adulatorilor și devenii obscura Zita, care conspiră în sărăcie și singurătate la dezrobirea cerurilor.

— Am ascultat și eu flautul lui Neotarie, spuse Arcadie. Dar în definitiv cine-i grădinarul acesta bătrîn care dă unei țevi grosolane de lemn un glas capabil de atîta tulburare, atîta frumusețe?

— O vei afla curînd.

CAPITOLUL XVI

Care-i aduce rînd pe rînd în scenă pe Mira ghicitoarea, pe Zéphyrine și pe fatalul Amédée, și care ilustrează prin înfricoșătoarea pildă a dlui Sariette spusa lui Euripide, cum că Jupiter ia mințile acelora pe care vrea să-i piardă.

Dezamăgit că n-a putut aduce lumină cunoștințelor religioase ale unui ecleziast reputat pentru luminarea sa, și părăsindu-l speranța de a-și regăsi îngerul pe căi ortodoxe, Maurice se gîndi să recurgă la științele oculte, așa că hotărî să consulte o ghicitoare. Fără îndoială, s-ar fi adresat doamnei de Thèbes; dar o cercetase deja cu ocazia primelor necazuri în dragoste și ea îi răspunse cu atîta înțelepciune, încît n-o mai crezu vrăjitoare. Mai degrabă ar fi recurs la clarviziunea unei somnambule la modă, madam Mira.

I se citaseră numeroase exemple grăitoare pentru extraordinara perspicacitate a acestei ghicitoare; în ciuda ei, era însă nevoie ca madam Mira să dispună de un obiect purtat ori atins de cel absent, asupra căruia se concentrau privirile ei translucide. Căutînd niscai obiecte atinse de înger după multnefericita lui întrupare, Maurice își aduse aminte că, în frumoasa-i nuditate paradiziacă, Arcadie se așezase în încăpătorul fotoliu pe care se răsfățau ciorapii negri ai doamnei des Aubels, și că apoi o ajutase pe această doamnă să se îmbrace. Maurice ceru Gilbertei măcar unul din talismanele pretinse de ghicitoare. Dar Gilberte nu mai găsi nici unul, exceptînd cazul de a fi considerată ea însăși unul din aceste talismane. Căci față de dînsa îngerul se arătase extrem de indiscret și prea agil pentru a-i putea preveni totdeauna întreprinderile.

Ascultîndu-i mărturisirea care nu-l făcea totuşi să afle nimic nou, Maurice se înfurie pe înger, îl blagoslovi cu numele celor mai abjecte animale şi jură să-i tragă cîteva picioare în spate, dacă acesta din urmă se va găsi vreodată la îndemîna piciorului său. Curînd însă furia i se întoarse împotriva doamnei des Aubels: o acuză că a provocat insolenţele pe care acum le denunţa, şi cuprins de mînie o descrise sub toate simbolurile zoologice ale nerușinării şi perversităţii. În inima lui, iubirea pentru Arcadie se aprinse iarăşi, mai arzătoare, mai pură ca oricînd, şi cu braţele întinse, îngenunchind, tînărul abandonat îşi chemă îngerul cu lacrimi în ochi şi suspinul pe buze.

Într-una din nopţile de insomnie, lui Maurice îi dete prin gînd că vreuna din cărţile răsfoite de înger înainte de apariţie ar putea servi ca talisman. Iată de ce urcă într-o dimineaţă în bibliotecă, dîndu-i bună ziua dlui Sariette care cataloga sub privirea romantică a lui Alexandre d'Esparvieu. Dl Sariette surîdea, pal ca un mort. Acum cînd nici o mînă invizibilă nu-i mai răscolea cărţile aflate în păstrarea sa, acum cînd totul în bibliotecă îşi regăsise rînduiala şi tihna, dl Sariette era fericit. Dar puterile îi slăbeau cu fiecare zi; nu mai rămînea din el decît o umbră uşoară şi împăcată.

Murim în plină fericire de vechile nefericiri.

— Domnule Sariette, îţi mai aduci aminte de vremea cînd cărţoaiele dumitale, în fiecare noapte răscolite, învălmăşite, trambalate, tăvălite, rostogolite, năruite, ajungeau de-a valma pînă-n rigola din strada Palatinului? Ferice vremuri! Ia arată-mi-le, domnule Sariette, pe acelea care au fost mai mult hărţuite.

Aceste cuvinte îl aruncară pe dl Sariette într-o stupoare posacă, şi Maurice trebui să le repete de vreo trei ori ca să se facă înţeles de bătrînul bibliotecar, care arătă în cele din urmă un foarte vechi talmud din Ierusalim, ca fiind adesea manipulat de mîinile invizibile. De asemenea, o evanghelie apocrifă din secolul 3, compusă din douăzeci de file de papirus, îşi părăsise în numeroase rînduri locul; corespondenţa lui Gassendi părea şi ea să fi fost mult răsfoită.

— Dar, adăugă dl Sariette, cartea pe care fără îndoială o cerceta de preferinţă misteriosul vizitator este un mic *Lu-*

creţiu legat în marochin roşu, cu armele lui Philippe de Vendôme, Mare Egumen al Franţei, cu note-autograf de Voltaire, care, după cum se ştie, frecventa în tinereţea lui mănăstirea Temple[1]. Cumplitul cititor care mi-a dat atîtea griji nu renunţa în ruptul capului la acest *Lucreţiu*, făcînd din el, ca să zic aşa, cartea sa de căpătîi. Avea gust, căci este-un juvaer. Dar, vai! Monstrul i-a lăsat la pagina 137 o pată de cerneală, pe care toată arta chimiştilor nu va fi poate în stare s-o şteargă.

Şi dl Sariette scoase un suspin adînc. Deja regreta că vorbise prea mult, cînd tînărul d'Esparvieu ceru să i se înmîneze acel preţios *Lucreţiu*. Zadarnic pretextă gelosul conservator că volumul se afla în reparaţie, la legător şi deci nu-i putea fi înmînat. Printr-un singur semn, Maurice dădu de înţeles că la el aşa ceva nu prinde. Pătrunse hotărît în sala filozofilor şi sferelor, şi aşezîndu-se într-un fotoliu rosti:

— Aştept.

Dl Sariette îi propuse o altă ediţie din poetul latin. Erau, spunea el, altele, mai corecte ca text şi, în consecinţă, mai potrivite pentru studiu. Îi oferi *Lucreţiul* lui Barbou, *Lucreţiul* lui Constelier, sau, încă şi mai la-ndemînă, o traducere franceză. Se putea alege între aceea a baronului des Coutures, poate puţin cam veche, cea a lui La Grange, cea a colecţiilor Nisard şi Panckouke, şi două versiuni deosebit de elegante, una în versuri, cealaltă în proză, datorate şi una şi alta dlui de Pongerville, membru al Academiei franceze.

— N-am nevoie de nici o traducere, strigă plin de măreţie Maurice. Dă-mi *Lucreţiul* egumenului Vendôme.

Dl Sariette se apropie cu încetineală de dulapul în care era încuiat juvaerul. Cheile zăngăniră în mîna tremurătoare; el le apropie de broască, apoi le îndepărtă ca ars şi-i oferi lui Maurice vulgarul *Lucreţiu* din colecţia Garnier.

— E foarte maniabil, zîmbi el încurajator.

Cînd însă numai tăcerea răspunse ofertei, trebui să consimtă că orice împotrivire era zadarnică; scoase încet cartea din raft şi, după ce se asigură că nu se afla nici un fir de

---

[1] Veche mănăstire fortificată a templierilor, construită în sec. 12 şi distrusă în 1811. Philippe de Vendôme (1655—1727), mare prior al Franţei şi locotenent general distins în luptele de la Namur, Steinkerque, în Italia şi Catalonia, primea în reşedinţa sa din mănăstire pe oamenii de litere ai vremii.

praf pe postavul mesei, o depuse tremurînd în fața strănepotului lui Alexandre d'Esparvieu.

Maurice se apucă de răsfoit și ajungînd la pagina 137 contemplă pata, care era de cerneală violetă și mare cît un bob de mazăre.

— Da, iată, spuse moș Sariette, care nu pierdea din ochi cartea, iată urma lăsată pe *Lucrețiu* de monștrii aceia invizibili...

— Cum, domnule Sariette, erau deci mai mulți? strigă Maurice.

— Nu-mi dau seama. Nu știu însă dacă am dreptul să fac să dispară pata aceasta care, asemeni mîzgăliturii de cerneală făcută de Paul-Louis Courier[1] pe un manuscris florentin constituie, ca să zic așa, un document literar.

Abia pronunțase bătrînul aceste cuvinte, că răsună clopoțelul ușii de la intrare și din sala vecină răzbi mare zarvă de pași și de glasuri. Sariette alergă într-acolo și se izbi de metresa lui moș Guinardon, bătrîna Zéphyrine care, cu părul zbîrlit ca un cuib de vipere, cu fața arzîndă, cu pieptul săltat furtunos, cu pîntecul cît o dună de puf groaznic zgîlțîită de vijelie, se sufoca de durere și de furie. Și printre oftături, suspine, gemete și o mie de alte sunete care, plăsmuite de trupu-i, compuneau întreaga hărmălaie ce sporește pe lume emoția ființelor și zarva întîmplărilor:

— Și-a luat tălpășița, monstrul! strigă ea. A-ntins-o cu aia! Și-a strîns tot calabalîcul și m-a lăsat singură, numai c-un franc și șaptezeci în pungă!...

Și povesti multă vreme, încîlcit, că Michel Guinardon a părăsit-o ca să trăiască undeva cu Octavie, fiica vînzătoarei de pîine. Și vomă împotriva trădătorului valuri de injurii:

— Un om pe care l-am ținut cu banii mei cinzeci de ani și mai bine. Că avui ceva parale la viața mea, și relații frumoase și de toate. L-am scos din mizerie, și uite cum mă răsplătește! Curat ca lacrima, prietenul dumitale, ai? Un trîntor! Trebuia să-l îmbrac ca pe un țînc, bețivanul!... Un om de nimica. Nu-l cunoști încă, dom'le Sariette... I-un falsificator. Face cîți Giotto vrei, da, Giotto și Fra Ange-

[1] Scriitor francez (1772—1825). celebru prin pamfletele scrise împotriva Restaurației, prin volumul *Lettres* și prin valoroase traduceri.

lico și Greco, la marea viteză, dom'le Sariette, ca să-i vîndă negustorilor de tablouri, și Fragonarzi și Baudouini, uiteașa!... Un dezmățat, care nu cerede în Dumnezeu!... Și asta-i ăl mai rău, dom'le Sariette, că fără frica lui Dumnezeu...

Multă vreme Zéphyrine se revărsă în invective. Și cînd i se tăie răsuflarea, dl Sariette i-o luă înainte ca s-o îndemne să se liniștească și să revină pe calea nădejdii. Guinardon o să se întoarcă: nu poți uita cincizeci de ani de armonie și unire...

Cuvintele acestea blajine iscară noi furori și Zéphyrine jură că nu va uita niciodată afrontul suferit, că monstrul nu mai avea ce căuta la ea. Și dacă ar veni vreodată să-și ceară iertare în genunchi, l-ar lăsa pînă l-ar înțepeni frigul la picioarele ei.

— Nu înțelegi, dom'le Sariette, că-l disprețuiesc, că-l urăsc, că mă dezgustă?

De șaizeci de ori dădu glas acestor mîndre sentimente și de șaizeci de ori jură că nu voia să-l mai primească pe Guinardon, că n-avea ochi să-l vadă nici măcar pictat.

Dl Sariette nu se încumetă cîtuși de puțin să înfrunte o hotărîre care, judecînd după gravitatea plîngerilor, o socotea de neclintit. Nu o blamă cîtuși de puțin pe Zéphyrine, dimpotrivă, o aprobă chiar. Deschizînd abandonatei zări mai curate, el îi zugrăvi cît de fragile sunt sentimentele omenești, o îndemnă la renunțare și-o povățui la pioasă resemnare în voia Domnului.

— Pentru că, într-adevăr, prietenul dumneavoastră este atît de nevrednic de afecțiune...

Nu reuși să spună mai mult. Zéphyrine se aruncase asupră-i și-l zgîlțîia cu furie de gulerul redingotei.

— Nevrednic de afecțiune, strigă ea sufocîndu-se, Michel nevrednic de afecțiune!... Așa, băiețel? Găsește-mi atunci altul mai prietenos, mai vesel, mai isteț, altul care să fie ca el mereu tînăr, mereu... Nevrednic de afecțiune! Se vede de la o poștă că habar n-ai de dragoste, boșorog bătrîn!...

Profitînd de faptul că moș Sariette era astfel foarte ocupat, tînărul d'Esparvieu strecură în buzunar micul *Lucrețiu* și trecu dinadins prin fața zguduitului bibliotecar, făcîndu-i cu mîna un discret semn de adio.

Înarmat cu talismanul dorit, alergă în piața Ternes la ma-

dam Mira, care îl primi într-un salon zugrăvit în roşu şi auriu, unde n-ai fi descoperit nici urmă de bufniţă ori broască rîioasă, ori de altă unealtă a vechii magii. Într-o rochie ca pruna şi cu părul pudrat, deşi trecută de cumpăna vieţii, madam Mira arăta foarte bine. Vorbea cu eleganţă şi se lăuda că descoperă lucrurile tainice recurgînd numai la ştiinţă, filosofie şi religie. Ea pipăi legătura de marochin şi, închizînd aproape cu totul ochii, măsură printre pleoape titlul latin şi blazoanele din care nu înţelegea nimic. Obişnuită să primească drept indiciu inele, batiste, scrisori, şuviţe de păr, nu putea pricepe cărui fel de persoană putea să-i aparţină această carte ciudată. Cu maşinala abilitate a obişnuinţei, îşi ascunse surpriza reală sub haina uneia prefăcute:

— Straniu, murmură ea, straniu!... Nu disting prea bine... Văd o femeie...

Pronunţînd acest cuvînt magic, iscodi pe furiş ce efect produce şi citi pe faţa solicitatorului său o dezamăgire neaşteptată. Observînd că apucase pe-o pistă falsă, schimbă imediat ţinta oracolului:

— Dar iată, se şterge văzînd cu ochii... Straniu... straniu... Zăresc neclar o formă şovăielnică, o fiinţă de nedefinit...

Şi convingîndu-se dintr-o aruncătură de ochi că de data asta i se sorbeau cuvintele, se tot întinse asupra ambiguităţii persoanei, asupra ceţii care o învăluia.

Treptat, viziunea se preciza pe nesimţite ochilor lui madam Mira, care, pas cu pas, nu-i mai slăbi urma.

— Un mare bulevard... o piaţă cu o statuie... o stradă pustie, o scară. E-aici, într-o cameră albăstrie... e-un bărbat tînăr, faţa i-e palidă şi îngrijorată. Există lucruri pe care, se pare, le regretă şi pe care nu le-ar mai face dacă ar mai fi de făcut...

Dar prezicerea ceruse un prea mare efort. Oboseala o împiedică pe ghicitoare să-şi continue transcendentele-i investigaţii. Îşi epuiză ultimele puteri recomandînd stăruitor celui care o consulta să rămînă în strînsă comuniune cu Dumnezeu, dacă dorea să regăsească ceea ce pierduse şi să reuşească în încercările sale.

La plecare, Maurice lăsă un ludovic pe şemineu şi o luă din loc emoţionat, tulburat, convins că madam Mira poseda calităţi supranaturale, din păcate însă insuficiente.

Ajuns la capătul scării, își reaminti că lăsase micul *Lucreţiu* pe masa pythiei şi, la gîndul că bătrînul maniac nu va supravieţui pierderii cărţuliei, urcă înapoi după ea. Revenit sub acoperişul părintesc, se trezi faţă în faţă cu o umbră urgisită. Era moş Sariette care, cu glas tînguitor ca vîntul de noiembrie, îşi cerşea *Lucreţiul*. Maurice îl trase neglijent din buzunarul pardesiului:

— Nu te pierde cu firea, domnule Sariette. Uite-l pe cutărică al dumitale!

Strîngînd la piept juvaerul regăsit, bibliotecarul plecă să-l depună încetişor pe postavul albastru al mesei, chibzuind la o ascunzătoare sigură pentru comoara la care ţinea cu avariţie şi croind planuri demne de un zelos conservator. Dar care dintre noi se poate făli că e înţelept? Prevederea omenească e mărginită, iar prudenţa — fără încetare zădărnicită. Loviturile sorţii sunt ineluctabile: nimeni nu-şi poate ocoli destinul. Nu există nici povaţă, nici precauţie care să poată înfrînge fatalitatea. Nefericiţii de noi, forţa aceasta oarbă, care conduce aştrii şi atomii, compune din propriile noastre metehne ordinea universală! Nenorocirea noastră e necesară armoniei lumilor!

Ziua în cauză era destinată legătorului, pe care curgerea anotimpurilor îl aducea aici de două ori pe an, sub semnul Berbecului şi sub acela al Cumpenei. În ziua aceea, încă de dimineaţă dl Sariette pregătea teancul destinat legătorului: aşeza pe masă cărţile broşate achiziţionate recent, socotite vrednice de a fi legate sau măcar cartonate, şi de asemenea pe acelea al căror veşmînt avea nevoie de o reparaţie, tuturor indicîndu-le detaliat soarta. La cinci precis, bătrînul Amédée, slujbaş la Léger-Massieu, legătorul din strada Abaţiei, se prezentă la biblioteca d'Esparvieu şi, după o dublă verificare operată de dl Sariette, vrăfui teancurile de cărţi într-o pînză căreia îi înnodă cele patru colţuri, săltînd-o pe umăr; apoi îl salută pe bibliotecar cu un

— Bună seara la toată lumea!

Şi coborî scara.

Lucrurile se petrecuseră şi de data aceasta ca de obicei. Dar găsind *Lucreţiul* pe masă, Amédée îl puse cu bună-credinţă în legătura de pînză şi-l luă împreună cu celelalte cărţi, fără ca dl Sariette să observe. Bibliotecarul părăsi sala sferelor şi filosofilor, uitînd cu totul de cartea a cărei lipsă îi pro-

vocase de-a lungul zilei o atît de chinuitoare neliniște. Adică exact ceea ce niște judecători severi i-ar reproșa drept o șubrezire a geniului său. Însă n-ar fi mai bine, oare, să spunem că așa a vrut destinul, că acel ceva numit întîmplare, și care de fapt alcătuiește ordinea din natură, săvîrși faptul acesta imperceptibil, ale cărui consecințe aveau să pară înfricoșătoare judecății oamenilor? Dl Sariette se duse să cineze la iaurgeria celor *Patru Episcopi*, unde își citi ziarul *Crucea*. Era liniștit și senin. Numai a doua zi, pătrunzînd în sala sferelor și filozofilor își aminti de *Lucrețiu*, și, nevăzîndu-l pe masă, îl căută peste tot fără să-i dea de urmă. Nu-i trecu prin minte că Amédée ar fi putut să-l ia din nebăgare de seamă. Cugetul îi sugeră că e vorba de întoarcerea invizibilului vizitator și îl cuprinse o mare tulburare.

Deslușind zarvă pe palier, nefericitul conservator deschise ușa și îl zări pe micul Léon care, gătit cu un chipiu galonat și strigînd „Vive la France!", azvîrlea cîrpele, periile și ceara de parchet ale lui Hippolyte asupra unor dușmani imaginari. Pentru jocurile lui războinice, copilul prefera palierul acesta oricărui alt colț din casă și, uneori, de aici se fofila în bibliotecă. Brusc, dl Sariette bănui că el luase *Lucrețiul* pentru a-l face proiectil și i-l ceru cu glas amenințător. Copilul negă că s-ar fi atins de el, și atunci dl Sariette recurse la promisiuni.

— Léon, dacă mi-aduci cărțulia roșie, am să-ți dau ciocolată.

Și copilul rămase pe gînduri. Iar seara, cînd dl Sariette coborî scara, îl întîlni pe Léon care-i spuse:

— Poftim cartea!

Și întinzîndu-i un album cu poze ferfeniță, *Povestea Nătărăului*, îi ceru ciocolata.

Cîteva zile mai tîrziu, Maurice primi prin poștă prospectul unei agenții de detectivi, condusă de un fost funcționar al prefecturii de poliție, promițînd rapiditate și discreție. La adresa indicată, tînărul găsi un bărbat mustăcios, posomorît și grijuliu, care îi ceru un avans și promise să caute persoana dorită.

Fostul funcționar al prefecturii îi scrise curînd iarăși, pentru a-l anunța că începuse niște investigații foarte costisitoare și pentru a-i cere un nou avans. Maurice nu mai acordă nici un avans și hotărî să facă el însuși cercetări. Își închipui,

nu fără oarecare temeinicie, că îngerul era nevoit să caute tovărășia celor săraci, pentru că nu avea bani, ca și tovărășia exilaților de toate națiile, revoluționari ca și el. Scotoci prin camerele mobilate de la Saint-Ouen, la Chapelle, Montmartre, bariera Italiei, scotoci prin cocioabele în care se doarme înghesuit ca sardelele, prin cabaretele în care se mănîncă numai burtă și prin cele în care pentru trei parale ți se servește un amestec de resturi, prin pivnițele halelor și la moș Momîie.

Maurice vizită restaurantele unde luau masa nihiliștii și anarhiștii; întîlni aici femei îmbrăcate bărbătește, bărbați îmbrăcați femeiește, adolescenți întunecați și sălbatici, octogenari cu ochi albaștri și cu rîs de copil. Observă, puse întrebări, fu luat drept spion, primi de la o foarte frumoasă femeie o lovitură de cuțit, dar chiar în dimineața următoare își continuă cercetările prin cabarete, camere mobilate, case de toleranță, tripouri, bîrloguri de coate-goale, prin speluncile și tavernele de mahala din preajma fortificațiilor, printre samsarii de vechituri și printre apași.

Văzîndu-l palid, sleit de puteri, tăcut, maică-sa fu cuprinsă de frămîntare:

— Trebuie să-l căsătorim, zicea ea. Păcat că domnișoara de la Verdelière n-are o zestre mai frumoasă.

Abatele Patouille nu-și mai asounse îngrijorarea:

— Băiatul ăsta, spuse el, trece printr-o criză morală.

— Mai degrabă îmi vine să cred, răspunse domnul d'Esparvieu, că e sub influența cine știe cărei femeiuști. Ar trebui să-i găsim o ocupație care să-l absoarbă și să-i măgulească amorul propriu. Aș putea face să fie numit secretar al Comitetului pentru conservarea bisericilor de țară, sau avocat consultant al Sindicatului instalatorilor sanitari catolici.

CAPITOLUL XVII

În care aflăm că Sofar, tot atît de însetat de aur ca și Mammon, preferă patriei sale cerești Franța, pămînt binecuvîntat al Casei de Economii și al Creditului, și care dovedește odată mai mult că acela care are avere se teme de orice schimbare.

În vremea asta, Arcadie ducea o viață obscură și harnică. Lucra la o tipografie din strada Sfîntul Benoît și locuia într-o mansardă din strada Mouffetard. Cînd tovarășii săi începură o grevă, el părăsi atelierul și-și consacră zilele de răgaz unei acțiuni de propagandă atît de fericit duse, încît cîștigă de partea revoltei peste cincizeci de mii de îngeri păzitori care, așa cum bine judecase Zita, nemulțumiți de situația lor mizeră, se adăpaseră la idelie secolului. Dar îi lipseau banii, deci și libertatea, și nu-și putea folosi cum ar fi vrut timpul pentru instruirea fiilor cerului. Tot din lipsă de bani, prințul Ițtar confecționa mai puține bombe decît ar fi trebuit și mai puțin frumoase. Fără-ndoială, continua să prepare multe explozibile mici, de buzunar. Umpluse cu ele apartamentul lui Teofil, și nu trecea zi fără să uite altele pe cîte o banchetă de cafenea. Însă o bombă elegantă, ușor de mînuit, comodă, și care poate distruge cîteva clădiri mari, costă între douăzeci și douăzeci și cinci de mii de franci. Și prințul Ițtar nu poseda decît două de felul acesta. Dornici în egală măsură să-și procure ceva capital, Arcadie și Ițtar se duseră să solicite fonduri unui financiar celebru, Max Everdingen, care conduce, așa cum știe toată lumea, cel mai mare așezămînt de credit din Franța și din lume. Se știe mai puțin însă că Max Everdingen nu s-a născut din femeie și că

este înger căzut. Şi totuşi, acesta este adevărul. În cer se numea Sofar şi păzea comorile lui Ialdabaoth, mare amator de aur şi de pietre preţioase. În exerciţiul funcţiunii, Sofar contractase pentru bogăţii o pasiune care nu putea fi satisfăcută într-o societate nedispunînd nici de bursă, nici de bănci. Inima îi era mistuită de o arzătoare iubire pentru dumnezeul evreilor, căruia îi rămase fidel evi fără număr. Dar la începutul secolului 20 din era creştină, aruncîndu-şi din înaltul firmamentului ochii asupra Franţei, descoperi că sub numele de republică ţara aceasta se constituise într-o adevărată plutocraţie, şi că, sub aparenţele unei guvernări democratice, înalta finanţă exercita o putere suverană, fără nici un fel de supraveghere sau de control. Din acel moment, şederea în Empireu îi deveni insuportabilă. Aspira spre Franţa ca spre o patrie a pămîntului făgăduinţei, şi punînd într-o zi mîna pe toate pietrele preţioase cu care se putea încărca, se pogorî pe pămînt stabilindu-se la Paris. Îngerul acesta hrăpăreţ făcu aici afaceri strasnice. După ce se întrupă, faţa lui nu mai păstră nimic ceresc; reproducea în toată puritatea sa profilul fiilor lui Sem, şi-i puteai admira ridurile şi cutele care brăzdează faţa bancherilor şi pe care le găseşti dealtfel la cîntăritorii de aur ai lui Quentin Matsys[1]. Începuturile i-au fost umile, norocul insolent. Se însură cu o femeie urîtă şi amîndoi se putură recunoaşte în copiii lor ca într-o oglindă. Reşedinţa baronului Max Everdingen, care se ridică pe înălţimile Trocadéro, se revarsă de-a dreptul de atîtea relicve ale Europei creştine.

Baronul îi primi pe Arcadie şi Iştar în cabinetul său de lucru, care constituie una din cele mai simple încăperi ale reşedinţei. Plafonul e ornat cu o frescă de Tiepolo[2], scoasă dintr-un palat din Veneţia. În cabinet poate fi văzut biroul regentului Philippe d'Orléans, alături de dulapuri, vitrine, tablouri, statui.

Arcadie, plimbîndu-şi privirea pe pereţi:

— Cum se face oare — o, frate al meu, Sofar — că avînd

[1] Quentin Matsys, Massys sau Metzys (1465 sau 1466—1530), pictor religios flamand şi cunoscut portretist.

[2] Giambattista Tiepolo (1696—1770), celebru pictor şi gravor venetian, remarcîndu-se prin inventivitatea compoziţiilor şi printr-un colorit luminos.

încă o inimă israelită, nesocotești în așa hal porunca Dumnezeului tău care a zis: „Să nu-ți faci chip cioplit"? căci văd aici un Apolo de Houdon[1], o Hebe de Lemoine[2] și mai multe busturi de Caffieri[3]. Și ca Solomon la bătrînețe — o, tu, fiu al lui Dumnezeu — așezi în locuința ta idoli de-ai națiilor străine; ce altceva sunt, la urma urmei, această Venus de Boucher, acest Jupiter de Rubens, nimfele astea datorînd penelului lui Fragonard dulceața de coacăze care le scaldă fesele surîzătoare? Și numai în vitrina asta, Sofar, păstrezi sceptrul sfîntului Ludovic[4], șase sute din perlele colierului împrăștiat al reginei Marie-Antoinette[5], pelerina imperială a lui Carol Quintul[6], tiara cizelată de Ghiberti[7] pentru papa Martin V Colonna, sabia lui Bonaparte... Și mai știu eu ce încă?...

— Fleacuri! făcu Max Everdingen.

— Dragul meu baron, spuse prințul Ișstar, ai pînă și inelul pe care Carol cel Mare l-a pus în degetul unei zîne și care se crezuse pierdut... Dar să ne întoarcem la treburile noastre. Prietenul meu și cu mine am venit să-ți cerem bani.

— Mă gîndeam eu, răspunse Max Everdingen. Toată lumea cere bani, dar din rațiuni diferite. Pentru ce-mi cereți bani?

Prințul Ișstar răspunse de-a dreptul:

---

[1] Jean-Antoine Houdon (1741—1828), cunoscut sculptor francez, autor al unor remarcabile lucrări concepute în spiritul armoniei clasice.

[2] Jean-Baptiste Lemoine (1704—1778), sculptor francez, autor al unor lucrări cu subiect mitologic și mai cu seamă de busturi.

[3] Familie de sculptori italieni. Cîțiva dintre aceștia și-au exersat arta la Paris, Jean-Jacques Caffieri remarcîndu-se în mod deosebit pentru busturile sale.

[4] Ludovic IX sau Ludovic cel Sfînt (1214—1270), rege al Franței între 1226—1270, realizînd centralizarea puterii în statul feudal francez și reorganizînd justiția, armata, sistemul monetar.

[5] Marie-Antoinette de Lorraine (1755—1793), soția lui Ludovic XVI, regină a Franței din 1774. A devenit repede nepopulară prin opoziția transantă față de orice fel de reforme sociale. Îndemnîndu-și soțul să se opună Revoluției, a fost și ea decapitată în 1793.

[6] Carol V sau Carol Quintul (1500—1558), ambițios rege al Spaniei și împărat al Germaniei, Flandrei, Austriei, care a purtat în 30 de ani numeroase campanii împotriva Franței lui Francisc I.

[7] Lorenzo Ghiberti (1378—1445) arhitect, sculptor și pictor florentin, autor, printre altele, al celor două celebre porți — a Baptisteriului din Florența și a Paradisului.

— Ca să facem revoluție în Franța.

— În Franța, repetă baronul, în Franța? ... Ei bine, pentru asta n-am să vă dau bani: puteți fi siguri.

Arcadie nu ascunse că s-ar fi așteptat din partea unui frate ceresc la mai multă dărnicie și la un mai generos sprijin.

— Planul nostru, spuse el, e vast. Îmbrățișează cer și pămînt. A fost hotărît în toate amănuntele. Vom face mai întîi revoluția socială în Franța, în Europa, pe întreaga planetă; apoi vom muta războiul în cer și vom instala acolo o democrație pașnică. Dar pentru a birui citadelele cerului, pentru a răsturna Muntele Stăpînului, pentru a lua cu asalt Ierusalimul ceresc, ne trebuie o armată imensă, o cantitate enormă de materiale, bombe formidabile, electrofoare de o putere încă necunoscută. Nu avem resursele necesare pentru a ne procura astfel de mijloace. Revoluția în Europa se poate face cu mai puțină cheltuială. Intenția noastră este de-a începe cu Franța.

— Sînteți nebuni, strigă baronul Max Everdingen, niște nebuni și niște imbecili! Ascultați-mă: n-a mai rămas nici măcar o singură reformă de înfăptuit în Franța. Totul e-aici perfect, definitiv, de neschimbat. Pricepeți: de neschimbat!

Și pentru a da mai multă putere spuselor lui, baronul Everdingen izbi de trei ori cu pumnul în biroul Regentului.

— Punctele noastre de vedere diferă, glăsui blînd Arcadie. Și eu cred, asemeni prințului Ițtar, că totul trebuie schimbat în țara asta. Dar la ce bun să ne certăm? Și-apoi e prea tîrziu. Am venit să-ți vorbim — o, frate al meu, Sofar — în numele celor cinci sute de mii de duhuri cerești hotărîte să înceapă mîine revoluția universală.

Baronul Everdingen strigă că sunt niște descreierați, că el n-o să dea un sfanț, că e o crimă și o nebunie să lovești în cel mai minunat lucru din lume, în lucrul care făcea pămîntul mai frumos decît cerul: finanțele.

Era poet și profet: inima îi vibră de un entuziasm sfînt: descrise Casa franceză de Economie, virtuoasa Economie, Economia castă și pură asemeni fecioarei din Cîntarea Cîntărilor, venind dintr-un adînc de provincie, în fotă țărănească, să aducă logodnicului care o așteaptă, vînjosul și arătosul Credit, comoara dragostei sale. Și înfățișă Creditul, bogat prin dărnicia soației lui, vărsînd asupra tuturor popoarelor universului torente de aur, care prin ele însele, și sub chipul a mii

de firişoare invizibile, revin mai abundente încă pe binecuvîntatul pămînt din care au ţîşnit.

— Prin Economie şi Credit, Franţa a devenit noul Ierusalim care-şi împrăştie razele asupra tuturor naţiunilor Europei, şi regii pămîntului vin să sărute picioarele ei rumene. Şi asta vreţi voi să distrugeţi! Sunteţi nişte nelegiuiţi şi nişte pîngăritori!

Astfel grăi îngerul financiar. O harfă nevăzută îi acompania glasul şi ochii lui aruncau fulgere.

În timpul acesta, rezemat nonşalant cu cotul de biroul Regentului, Arcadie desfăşură sub privirile baronului hărţi ale solului, subsolului şi cerului parizian, avînd însemnate cu cruci roşii punctele în care bombe aveau să fie simultan detonate în pivniţe şi catacombe, aruncate asupra căilor publice, lansate de o flotilă de aeroplane. Toate stabilimentele financiare, şi în special banca Everdingen împreună cu sucursalele ei, erau marcate cu cruci roşii.

Financiarul ridică din umeri:

— Haida de! Nu sunteţi decît nişte prăpădiţi şi nişte vagabonzi, hăituiţi de toate poliţiile din lume. N-aveţi un sfanţ. Cu ce să fabricaţi toate bombele astea?

În chip de răspuns, prinţul Iştar trase din buzunar un mic cilindru de aramă pe care îl întinse graţios baronului Everdingen.

— Vedeţi, întrebă el, fleacul acesta de cutiuţă? Ar fi de-ajuns să-i dau drumul pe duşumea, ca să transform pe loc într-o mînă de cenuşă fumegîndă clădirea asta vastă, cu locuitorii ei cu tot, provocînd totodată un incendiu care să mistuie întregul cartier Trocadéro. Am zece mii ca asta; şi fabric trei duzini pe zi.

Financiarul îl invită pe cherub să-şi pună bomba în buzunar, şi pe un ton împăciuitor:

— Ascultaţi-mă, prieteni. Apucaţi-vă de pe acum să faceţi revoluţie în cer şi lăsaţi lucrurile aşa cum sînt aici, în ţara asta. O să vă semnez un cec. Veţi putea să vă procuraţi tot materialul de care aveţi nevoie în atacarea Ierusalimului ceresc.

Şi baronul Everdingen se şi apucă să combine în minte o magnifică afacere cu electrofoare şi furnituri de război.

CAPITOLUL XVIII

Începe povestirea grădinarului, în cursul căreia se vor vedea desfăşurîndu-se destinele lumii într-un discurs tot atît de vast şi măreţ în viziunile lui pe cît Discursul asupra istoriei universale al lui Bossuet este strîmt şi trist în ale sale.

Grădinarul îi aşează pe Arcadie şi pe Zita în fundul livezii, sub un umbrar înveşmîntat în viţă sălbatică.

— Arcadie, spuse frumoasa arhanghelă, poate că Nectarie o să-ţi destăinuie astăzi ceea ce arzi de nerăbdare să ştii. Roagă-l să vorbească.

Arcadie îl rugă şi, lăsîndu-şi pipa, bătrînul Nectarie începu cu aceste cuvinte:

— L-am cunoscut: era cel mai frumos dintre Serafimi. Strălucea de inteligenţă şi îndrăzneală. Inima lui largă se umplea de toate virtuţile care se nasc din orgoliu: sinceritate, curaj, statornicie în restrişte, speranţă obstinată. În vremea aceea de dinaintea vremurilor, el îşi avea lăcaşul în cerul boreal pe care scînteiază cele şapte stele magnetice, într-un palat de diamant şi de aur, fremătînd veşnic în fîlfîit de aripi şi cînturi de slavă. Din înaltul Muntelui său, Iahvé îl pizmuia pe Lucifer.

Ştiţi amîndoi prea bine: îngerii, ca şi oamenii, simt încolţind în ei iubirea şi ura. Capabili uneori de hotărîri generoase, ei se supun prea ades intereselor, şi frica îi face să cedeze. Pe-atunci, ca şi azi, cea mai mare parte dintre ei se vădeau incapabili de cugetări înalte, şi teama faţă de Domnul alcătuia întreaga lor virtute. Lucifer, care nutrea nespus dispreţ pentru josnicie, desconsidera gloata asta de spirite

domestice, veşnic tîrîte în jocuri şi sărbători. Dar celor animaţi de o minte cutezătoare, de un suflet neliniştit, celor înflăcăraţi de o neîmblînzită dragoste de libertate, le oferea o prietenie pe care ei i-o întorceau cu veneraţie. Aceştia părăseau cu grămada Muntele Stăpînului şi aduceau Serafimului omagiile pe care Celălalt le voia doar pentru sine.

Eram rînduit printre Stăpînii, şi numele meu de Alaciel nu era lipsit de glorie. Pentru a-mi îndestula spiritul chinuit de o nesăţioasă sete de a cunoaşte şi înţelege, observam natura lucrurilor, cercetam proprietăţile pietrelor, văzduhului şi apelor, căutam legile care cîrmuiesc materia brută sau subtilă, şi după lungi meditaţii am înţeles că universul nu se formase deloc aşa cum pretinsul lui creator se străduia să ne facă să credem; am descoperit că tot ceea ce există, există numai din sine şi nu din capriciul lui Iahvé, că lumea îşi este sieşi autoare şi că spiritul îşi este sieşi Dumnezeu. De atunci îl dispreţuii pe Iahvé pentru şarlataniile lui şi îl urîi pentru că se arăta potrivnic a tot ce socoteam bun şi demn de a fi dorit: libertatea, curiozitatea, îndoiala. Sentimentele acestea mă apropiară de Serafim. Îl admirai, îl îndrăgii: trăii în lumina lui. Cînd în sfîrşit s-a vădit că trebuie ales între el şi Celălalt, mă alăturai partidei lui Lucifer şi nu mai cunoscui altă ambiţie decît să-l slujesc, altă dorinţă decît să-i împărtăşesc soarta.

Cînd războiul deveni inevitabil, el îl pregăti cu neobosită vigilenţă şi uzînd de toate resursele unui spirit chibzuit. Preschimbînd Scaune şi Stăpînii în Chalybi şi Ciclopi, din munţii ce-i mărgineau imperiul extrase fierul, pe care îl prefera aurului, şi căli arme în cavernele cerului. Apoi adună în cîmpiile pustii ale septentrionului miriade de duhuri, le înarmă, le instrui, le antrenă în arta războiului. Cu toate că fu pregătită în taină, întreprinderea era prea vastă pentru ca duşmanul să nu fie curînd înştiinţat. Se poate spune că dintotdeauna o prevăzuse şi se temuse de ea, căci îşi făcuse din lăcaş o citadelă, din cetele de îngeri o miliţie şi îşi dădu sieşi numele de Dumnezeul Oştirilor. Îşi pregăti trăsnetele. Mai bine de jumătate din copiii cerurilor îi rămîneau oredincioşi; vedea strîngîndu-se în juru-i sumedenie de suflete supuse şi inimi răbdătoare. Arhanghelul Mihail, care nu ştia ce-i frica, luă conducerea trupelor docile.

De îndată ce-şi văzu armata pe punctul de a nu mai creşte, nici de a trebui să se mai oţelească, Lucifer o îndreptă fără

întîrziere asupra dușmanului și, făgăduindu-le îngerilor săi bogăția și slava, se avîntă în fruntea lor spre Muntele care poartă pe creasta sa tronul domniei universului. Trei zile pîrjolirăm cu zborul nostru eteratele plaiuri. Deasupra capetelor ne fluturau stindardele negre ale revoltei. Iată că Muntele Stăpînului apăru trandafiriu în zarea răsăritului și șeful nostru îi măsură cu privirea întăriturile strălucitoare. Sub zidurile de safir se rînduiau șirurile dușmane care, în timp ce noi mărșăluiam împlătoșați în bronz și fier, scînteiau de atîta aur și pietre prețioase. Flamurile lor albastre și roșii fluturau în vînt și fulgere se aprindeau în vîrful lăncilor. Curînd armatele nu mai fură despărțite decît de un interval îngust, o fîșie de pămînt netedă și goală, a cărei vedere îi făcea să se cutremure pînă și pe cei mai viteji la gîndul că aici, într-o sîngeroasă încleștare, se vor împlini sorții.

Îngerii, precum știți, nu mor niciodată. Dar cînd bronzul, fierul, vîrful de diamant sau sabia de foc le sfîșie corpul subtil, simt o durere mai crudă decît pot încerca oamenii, căci carnea le e mai delicată, iar dacă vreun organ esențial este distrus, cad inerți, se descompun lent, se resorb în nebuloase și insensibili, risipiți, plutesc îndelungate ere prin eterul rece. Și cînd în sfîrșit își recapătă conștiința odată cu forma, nu-și mai regăsesc întreaga memorie a vieții lor trecute. Precum e și firesc, îngerii se tem de suferință și pînă și cei mai viteji se tulbură la gîndul că pot ajunge lipsiți de lumină și de dulcea amintire. Dacă ar fi altfel, rasa îngerească n-ar mai cunoaște nici frumusețea luptei, nici gloria sacrificiului. Cei care luptară în Empireu înainte de începutul timpurilor, pentru sau împotriva Dumnezeului Oștirilor, s-ar fi dedat fără onoare la încăierări viclene, și n-aș putea, copiii mei, să vă spun cu îndreptățit orgoliu: „Am fost și eu acolo".

Lucifer dădu semnalul și se aruncă în luptă cel dintîi. Ne năpustirăm asupra dușmanului, siguri că-l vom distruge deîndată și că vom cuceri din primul avînt sfînta cetate. Soldații Dumnezeului pizmaș, mai puțin focoși dar nu mai puțin dîrji ca ai noștri, rămaseră neclintiți. Arhanghelul Mihail îi comanda cu calmul și hotărîrea unei inimi mari. De trei ori am încercat să le frîngem rîndurile, care, de trei ori, înfruntară piepturile noastre de fier cu vîrfurile de foc ale lăncilor lor, capabile să străpungă și cele mai tari platoșe. Cu milioanele căzură slăvitele trupuri. În sfîrșit, aripa noastră din

dreapta sparse aripa stîngă a dușmanului și văzurăm spatele Începătoriilor, Puterilor, Stăpînirilor, Domniilor, Scaunelor care fugeau lovindu-se dinapoi cu călcîiele, în timp ce îngerii din al treilea cor, zburînd năuciți pe deasupra, îi acoperau cu o ninsoare de pene amestecată cu o ploaie de sînge. Alunecam în urmărirea lor pe sfărîmături de care și resturi de arme, grăbindu-le sprintena goană... Dintr-o dată, o furtună de țipete ne umple de mirare auzul, se umflă și se apropie grea de urlete disperate și strigăte triumfătoare: aripa dreaptă a dușmanului, Arhanghelii uriași ai Prea Înaltului se năpustiseră asupra flancului nostru stîng, rupîndu-l. A trebuit să părăsim fugarii și să sărim în ajutorul propriilor trupe intrate în debandadă. Prințul nostru zboară într-acolo și cumpănește din nou lupta. Dar aripa stîngă a dușmanului pe care n-o nimicisem în derută, nemaisimțindu-se înghesuită de lănci și săgeți, prinde curaj, se întoarce și iarăși ne înfruntă.

Căderea nopții opri bătălia într-un moment îndoielnic. În timp ce, sub ocrotirea umbrei lăsate din văzduhul liniștit, străbătut cînd și cînd de gemetele răniților, tabăra se odihnea, Lucifer pregătea cea de a doua zi. Înaintea zorilor, trîmbițele sună deșteptarea. Războinicii noștri surprind dușmanii la ceasul rugăciunii, îi împrăștie și purced la o lungă măcelărire. Cînd toți fură doborîți sau puși pe fugă, Arhanghelul Mihail, rămas doar cu o mînă de tovarăși cu patru aripi de flăcări, încă mai rezista izbirii unei armii fără de număr. Dădeau înapoi fără a înceta să ne înfrunte cu piepturile, și Mihail încă mai arăta o față netulburată. Soarele făcuse a treia parte din drum cînd începurăm cățărarea pe Muntele Domnului. Anevoios urcuș: sudoarea ne șiroia de pe frunți, lumina arzîndă orbea. Împovărate de fier, aripile noastre de pene nu ne mai puteau purta; dar speranța ne dădea aripi care ne înălțau iar. Cu brațu-i de raze scînteind tot mai sus, frumosul Serafim ne arăta calea. Toată ziua ne cățărarăm pe muntele trufaș, care se-nveșmîntă spre seară în azur, trandafiriu și opal. Oștirea stelelor, ivită pe boltă, părea că răsfrînge armele noastre. O tăcere nesfîrșită plutea deasupra capetelor. Deodată, pe cerul invadat de bezne țîșniră fulgere. Trăsnetul bubuie și din înaltul muntelui înnourat, cade focul ceresc. Pe coifurile și pe platoșele noastre curg șiroaie de flăcări și scuturile ni se sfarmă sub săgețile trase de mîini nevăzute. În uraganul de foc, Lucifer își păstrează semeția. Zadarnic tunetul îl iz-

beşte cu îndoită putere: rămîne în picioare, sfidîndu-şi încă duşmanul. În cele din urmă, zguduind muntele, trăsnetul ne prăbuşi amestecaţi claie peste grămadă cu stînci uriaşe de rubine şi safire, şi ne rostogolirăm inerţi, pieriţi, de-a lungul unui răstimp căruia nimeni n-a putut să-i măsoare întinderea.

Mă trezii între bezne tînguitoare. Şi cînd ochii mi se obişnuiră cu întunericul des, zării în juru-mi tovarăşii de arme zăcînd cu miile în nisipurile de pucioasă peste care treceau licăriri livide. Privirile nu-mi arătară decît roci sulfuroase, cratere fumegînde, smîrcuri otrăvite. Munţi de gheaţă şi mări de tenebre închideau orizontul. Un cer de plumb ne apăsa frunţile. Şi atît de copleşitoare era oroarea locului, că, ghemuindu-ne cu coatele pe genunchi şi faţa în pumni, adînc jelirăm.

Dar curînd, ridicîndu-mi ochii, zării Serafimul înălţîndu-se în faţa mea ca un turn. Pe strălucirea lui dintîi, durerea îşi arunca întunecata şi minunata ei podoabă.

— Fraţilor, ni se adresă el, se cuvine să ne bucurăm şi să ne veselim, căci iată-ne descătuşaţi din robia cerului. Aici suntem liberi, şi mai mult preţuieşte libertatea în iad decît sclavia în ceruri*. Nu suntem cîtuşi de puţin înfrînţi, de vreme ce ne rămîne voinţa de a învinge. Prin noi s-a zguduit tronul Zeului pizmaş; prin noi se va prăbuşi. Sculaţi-vă, prieteni, sus inimile!

Numaidecît, la ordinele lui grămădirăm munţi peste munţi şi ridicarăm pe creste maşinării care aruncară stînci aprinse asupra lăcaşurilor divine. Armia cerească se tulbură şi din plaiurile slavei ţîşniră gemete şi strigăte de groază. Credeam deja că ne vom întoarce biruitori în înalta noastră patrie; dar Muntele Domnului se încoronă de fulgerări şi trăsnetul, căzînd asupra fortăreţei noastre, o preschimbă în pulbere.

După noul dezastru, Serafimul rămase o bucată de vreme pe gînduri, cu capul în mîini. Apoi îşi arătă chipul înnegrit. Acum era Satan, mai măreţ încă decît Lucifer. Îngerii credincioşi se adunară în juru-i.

— Prieteni, ne spuse, dacă încă n-am învins înseamnă că nu suntem nici vrednici, nici capabili. Să cugetăm la ce anume

---

* Better to reign in Hell, than serve in Heav'n. *Paradise Lost*, book I, v. 254. [Notă Anatole France.]

ne-a lipsit. Nu poți domni asupra Firii, nu poți dobîndi imperiul Universului, nu poți ajunge Dumnezeu decît prin cunoaștere. Trebuie să cucerim trăsnetul; iată la ce se cuvine să lucrăm fără de tihnă. Or, nu curajul orb (nimeni în ziua aceea n-avu mai mult curaj decît voi) ne va preda săgețile dumnezeiești, ci numai studiul și gîndirea. În locurile astea mute în care am căzut, să cercetăm, să medităm asupra cauzelor tăinuite în lucruri. Să observăm natura; să o urmăm cu nestinsă ardoare și dor cuceritor; să ne străduim să-i pătrundem măreția infinită, și infinitul unui fir de praf. Să știm cînd este stearpă și cînd fecundă; cum zămislește căldura și frigul, bucuria și durerea, viața și moartea; cum contopește și cum divizează elementele, cum produce aerul subtil pe care-l respirăm, și stîncile de diamant sau de safir de pe care am fost prăbușiți, și focul divin care ne-a înnegrit, și gîndul înalt care ne frămîntă spiritul. Sfîșiați de răni adînci, arși de flăcări și gheață, să mulțumim destinului care a avut grijă să ne deschidă ochii, și să ne bucurăm de ce ne-a dăruit ursita. Căci numai prin durerea pe care ne-o dădu întîia întîlnire cu natura, azi suntem îndemnați să o cunoaștem și să o îmblînzim. Cînd natura ni se va supune, vom fi Dumnezei. Dar chiar de-ar fi ca pentru totdeauna ea să ne ție ferecate tainele-i, să ne refuze armele, să ne ascundă secretul trăsnetului, încă ar trebui să ne felicităm pentru cunoașterea durerii, căci ea ne dezvăluie sentimente noi, mai prețioase și mai plăcute decît toate celelalte încercate în beatitudinea eternă, pentru că ne insuflă iubirea și mila, daruri necunoscute cerurilor.

Aceste cuvinte ale Serafimului ne primeniră inimile și ni le deschise spre noi speranțe. O imensă dorință de a cunoaște și de a iubi ne umplu piepturile.

În vremea asta, se năștea Pămîntul. Sfera sa imensă, nebuloasă, din ceas în ceas se strîngea și se întărea. Apele-i care hrăneau alge, polipi coraliferi, scoici, și purtau flotele ușoare ale nautililor, nu-l mai acopereau în întregime; ele își săpară albii și iată apărînd continente acolo unde în noroiul călduț se tîrau monștri-amfibii. Apoi munții se acoperiră de păduri și fel de fel de rase de animale începură să pască iarba, mușchii, ciorchinii arbuștilor și ghinda stejarilor.

Apoi pe caverne și pe adăposturile de sub stînci puse stăpînire acela care a știut cu ajutorul unei pietre ascuțite să străpungă animalele sălbatice și să-i depășească în șiretenie pe stră-

vechii băştinaşi ai pădurilor, cîmpiilor şi munţilor. Omul îşi începu anevoios domnia. Era slab şi gol. Părul rar îl apăra rău de frig. Mîinile i se terminau prin unghii prea firave pentru a se lupta cu gheara fiarelor, dar poziţia degetului mare, opusă celorlalte, îi permitea să apuce cu uşurinţă cele mai diferite obiecte şi îi dădea agerime în schimbul forţei. Fără să se deosebească esenţial de restul animalelor, se dovedi mai înzestrat decît oricare altul să observe şi să compare. Cum scotea din gîtlej sunete diferite, născoci să arate printr-o anume inflexiune a glasului fiecare din obiectele care îi impresionau atenţia, şi suita de sunete felurite îl ajută să-şi fixeze şi să-şi comunice ideile. Soarta sa vitregă şi spiritul lui nelinişţit inspirară simpatie îngerilor învinşi, care întrezăreau în el o cutezanţă asemănătoare cu a lor şi germenii acelei mîndrii, cauză propriei lor suferinţi şi glorii. Veniră în număr mare să locuiască în preajma omului acest pămînt tînăr, unde aripile îi purtau cu atîta uşurinţă. Le făcu plăcere să-i ascută isteţimea şi să-i aţîţe geniul. Îl învăţară să se îmbrace în pieile sălbăticiunilor şi să rostogolească pietre înaintea cavernelor pentru a nu permite intrarea tigrilor şi urşilor. Îl deprinseră să facă să ţîşnească flacăra frecînd un băţ în frunze uscate şi să păstreze pe vatra căminului focul sacru. La inspiraţia demonilor născocitori, el îndrăzni să treacă fluviile cu trunchiuri de arbori, arse şi scobite; inventă roata, rîşniţa şi plugul; brăzdarul sfîşie pămîntul într-o rană fecundă şi sămînţa oferi celor care o zdrobeau o hrană dumnezeiască. Modelă vase din argilă şi ciopli cremenea în unelte variate. În sfîrşit, locuind printre oameni, le uşurarăm viaţa şi îi instruirăm. Nu totdeauna le eram vizibili; dar seara, la răspîntii, ne arătam sub înfăţişări adesea bizare şi stranii, alteori auguste şi fermecătoare, luînd după voie chipul vreunui monstru al pădurilor sau al apelor, al unui bărbat venerabil, copil frumos ori al unei femei îmbietoare în şolduri. Uneori se mai întîmpla să-i luăm peste picior în cîntecele noastre, sau să le punem inteligenţa la încercare zeflemisindu-i muşcător. Unora dintre noi, cu un umor mai turbulent, le plăcea să necăjească femeile şi copiii, dar totdeauna eram gata să venim în ajutorul acestor fraţi inferiori nouă.

Sub îngrijirea noastră, inteligenţa li se extinse destul pentru a cuprinde eroarea şi pentru a concepe false raporturi între lucruri. Întrucît presupuneau că legături magice unesc ima-

ginea și realitatea, acoperiră cu desene de animale pereții peșterilor și crestară în fildeș simulacre de reni și mamuți, crezînd că astfel puteau să-și asigure prada pe care acestea o reprezentau. Veacuri după veacuri se scurseră cu infinită încetineală peste începuturile geniului lor. Le trimiteam în vis gînduri bune, inspirîndu-i cum să îmblînzească armăsarii, să castreze taurii, să deprindă cîinii la paza mieilor. Creară familia, apoi tribul. Într-o zi, unul din triburile lor rătăcitoare fu atacat de niște vînători feroci. Îndată bărbații tineri ai tribului alcătuiră din care o incintă, închizînd înăuntrul ei femeile, copiii, bătrînii, boii, avutul, și din înaltul carelor loviră cu pietre ucigătoare în atacatori. Astfel fu întemeiată prima așezare. Născut în păcat și sortit omuciderii, după legea lui Iahvé, omul își căli în lupte inima și pentru cele mai înalte virtuți ale sale rămase îndatorat războiului. Sfinți cu propriu-i sînge sacra iubire de patrie, care (în caz că omul și-ar fi urmat pînă la capăt destinul) urma să cuprindă pașnic întregul pămînt. Unul de-ai noștri, Dedal[1], dărui omului barda, nivela, pînza de corabie. Astfel făcurăm viața muritorilor mai puțin aspră, mai puțin dificilă. Ridicară pe lacuri sate din stuf, în care putură gusta o tihnă propice meditației și necunoscută celorlalți locuitori ai pămîntului, iar cînd izbutiră să-și astîmpere foamea fără eforturi prea mari, le aprinserăm în piepturi dragostea pentru frumos.

Apoi înălțară piramide, obeliscuri, turnuri, statui colosale surîzînd semețe și trufașe, născociră simboluri pentru geneză. Învățînd să ne cunoască ori măcar să ne bănuie prezența, oamenii încercară pentru noi teamă și prietenie. Cei mai înțelepți dintre ei ne iscodeau cu sfîntă oroare, reflectînd asupra învățăturilor noastre. În recunoștința lor, popoarele Greciei și Asiei ne consacrară pietre, arbori falnici, ori păduri umbrite, ne oferiră victime, ne înălțară imnuri; într-un cuvînt, în ochii lor eram zei și ne botezară Horus, Isis, Astarteea, Zeus, Pallas, Cybelle, Demeter, Triptolemes[2]. Satan era adorat sub

[1] Inventator și arhitect legendar grec, constructor al labirintului în care a fost închis Minotaurul. Închis tot acolo și Dedal împreună cu fiul său Icar, cei doi s-au salvat zburînd cu ajutorul unor aripi din pene și ceară.

[2] Nume ale unor zeități (sau personaje mitologice) egiptene, feniciene și grecești.

felurite nume — Dionisos[1], Evan, Iacchos şi Leneea. Cînd hotăra să li se înfăţişeze, dezvăluia întocmai atîta frumuseţe şi putere cîtă puteau concepe oamenii. Ochii săi aveau dulceaţa toporaşilor de prin păduri; pe buze îi lucea rubiniul rodiilor deschise; un puf mai moale decît catifeaua piersicii îi dezmierda obrajii şi bărbia; pletele blonde, împletite ca o diademă şi înnodate şăgalnic în creştet, i le strîngea o cunună de iederă. El fermeca fiarele fioroase şi, pătrunzînd în codrii fără fund, atrăgea toate duhurile sălbatice, tot ce se căţăra în copaci ivind dintre crengi o pupilă neîmblînzită, toate fiinţele violente şi temătoare hrănite cu poame amare şi în al căror piept păros bătea o inimă barbară, jumătate-oamenii pădurilor, împărtăşiţi de el în ale bunăvoiei şi harurilor, şi care îl urmau beţi de bucurie şi frumuseţe. El sădi viţa de vie şi-i învăţă pe muritori să strivească ciorchinii, ca să curgă vinul. Falnic şi întru toate binefăcător, străbătu lumea urmat de un nesfîrşit alai. Spre a-l însoţi, luai înfăţişarea unui capriped: doi muguri de cornuţe îmi împungeau fruntea; nasul mi-era cîrn şi urechile ascuţite la vîrfuri; doi glanzi, cum au caprele, mi se legănau sub bărbie; pe şale îmi fremăta o coadă de ţap, iar picioarele mi se sfîrşeau într-o unghie neagră, despicată, care lovea pămîntul în cadenţă.

Dionisos străbătea lumea în marşu-i triumfal. Trecui cu el prin Lydia, prin cîmpiile Frygiei, prin arzătoarele întinderi ale Persiei, prin Mezia zbîrlită sub brume, prin fericita Arabie şi bogata Asie, căreia marea îi scălda înfloritoare cetăţi. Înainta într-o cvadrigă trasă de lei şi lincşi, în zvon de flaute, chimvale şi tobe anume născocite pentru misterele sale. Bacantele, Thyadele şi Menadele[2], încinse cu ferigi pestriţe, îşi agitau toiegele împletite cu iederi. În alai Dionisos purta după sine Satirii, a căror veselă ceată eu o conduceam, Silenii, Panii, Centaurii. Paşii lui iveau flori şi roade, lovind în stînci toiagu-i făcea să ţîşnească limpezi izvoare.

---

[1] Zeu al vinului şi bucuriei la vechii greci. Mama sa, Semele, fiica regelui Caduros a fost sedusă de Zeus şi apoi ucisă de acesta prin trăsnet înainte de vreme. Zeus l-a adăpostit pe Dionisos în propria-i coapsă pînă la naştere, apoi fiul său l-a sprijinit cu vitejie în lupta împotriva titanilor. Un motiv în plus ca Nectarie să-l identifice pe Lucifer tocmai cu Dionisos (sau cu Bachus, corespondentul său latin).

[2] Preotese fecioare ale lui Dionisos. Sub euforia vinului, Bacantele deveneau lubrice, Menadele erau cuprinse de un extaz furios, iar Thyadele dănţuiau dezlănţuit.

La vremea culesului din vii, vizita Grecia; şi sătenii îi alergau în întîmpinare vopsiţi cu seve roşii sau verzi, cu faţa acoperită de măşti din lemn, scoarţă ori frunze, închinînd cupe de lut şi sălţînd în dansuri aţîţătoare. Femeile lor, imitîndu-le pe însoţitoarele Zeului, cu coroniţe din ramuri de salcie, îşi prindeau şoldurile mlădioase în piei de pui de căprioară sau de iezi. Fecioarele frămîntau făina în prăjituri, îşi atîrnau la gît ghirlănzi de smochine şi la procesiuni purtau Simbolul Falic în panere mistice. Şi podgorenii cei mînjiţi cu drojdie de vin, care îşi mînau în picioare caretele, întrecîndu-se în zeflemea şi invective cu trecătorii, inventară tragedia.

Desigur, nu moţăind la marginea unei fîntîni, ci doar prin muncă aspră Dionisos învăţase cum se cultivă plantele, silindu-le apoi să producă fructe savuroase. Şi pe cînd punea la punct arta de a transforma neciopliţii locuitori ai pădurii într-o rasă prietenă lirei şi supusă legilor drepte, nu o dată fruntea-i arsă de entuziasm fu umbrită de melancolie sau de un întunecat delir. Dar profunda sa ştiinţă şi prietenia pentru oameni îl făcură să treacă peste toate stavilele. O, dumnezeieşti zile! O, încîntători zori ai vieţii! Puneam la cale bacanale pe culmile pletoase ale munţilor, şi pe bălaiul ţărm al mării Naiade şi Oreade[1] se prindeau în jocurile noastre. Cînd ne apropiam, Afrodita[2] ieşea din spuma valului să ne surîdă.

[1] Naiadele — duhuri mitologice ale apelor, iar Oreadele ale munţilor.
[2] După una din legendele mitologice, Afrodita, zeiţa frumuseţii şi a iubirii (la romani — Venus) s-arfi născut din apele mării.

CAPITOLUL XIX

Continuarea povestirii.

Cînd oamenii învăţaseră să cultive pămîntul, să stăpînească turmele, să înconjoare cu ziduri citadelele sfinte şi să-i recunoască pe zei după frumuseţea lor, m-am retras în dulcele ţinut înconjurat de codri deşi, pe care-i scaldă Stymphalul, Olbiosul, Erymanthul şi orgoliosul Cratis umflat de apele îngheţate ale Styxului[1], şi acolo, într-o vale plină de prospeţime, la picioarele unei coline plantate cu arbusieri, măslini şi pini, sub un pîlc de platani şi plopi argintii, pe malul unui pîrîiaş ce curge cu murmur blînd între tufişuri de fistic — acolo cîntam păstorilor şi nimfelor imnuri despre naşterea lumii, despre obîrşia focului, a subtilului aer, a apei şi a pămîntului. Le povesteam cum hălăduiseră primii oameni mizeri şi goi prin păduri, înainte ca iscusiţii demoni să-i fi învăţat artele, le istoriseam thiasele[2] Zeului şi cum se credea că Semele cea sedusă de Zeus îi fu mamă lui Dionisos, pentru că gîndirea lui binevoitoare se născuse din trăsnet.

Acest neam plăcut între toate în ochii demonilor, fericele neam al grecilor, nu-şi descoperise fără trudă temeiurile bunei orînduiri şi măiestria artelor. Primul lor templu fu o colibă din ramuri de laur; prima imagine a zeilor, un trunchi de copac; primul altar, o piatră grosolană, pătată de sîngele Ifigeniei[3]. Dar în scurtă vreme înălţară înţelepciunea şi frumu-

[1] Nume legendare ale fluviilor care mărginesc Cîmpurile Elizee, ultimul avînd ca afluent Styxul — frontieră spre tărîmul umbrelor.

[2] Astfel erau numite atît asociaţiile religioase consacrate unor zeităţi, asociaţii care aveau preoţi şi preotese proprii, cît şi ceremoniile lor rituale.

[3] Fiica lui Agamemnon şi a Clitemnestrei, sacrificată de tatăl său pentru a-i îndupleca pe zei să dea vînt prielnic flotei pornite împotriva Troiei.

seţea pe culmi neatinse de nici un alt popor pînă la ei, şi de care nimeni nu s-a mai apropiat după aceea. De unde crezi că provine, Arcadie, minunea aceasta fără pereche pe lume? Cum de a putut hrăni pămîntul sacru al Ioniei şi Atticei floarea aceasta neasemuită? Pentru că n-a oferit sălaş nici sacerdoţiului, nici dogmei, nici revelaţiilor şi pentru că grecii nu-l cunoscură pe dumnezeul pizmei. Din propriu-i geniu şi din propria-i frumuseţe Elenul îşi făcu zei, şi cînd ridica privirea spre cer, propriu-i chip şi-l regăsea acolo. Concepu toate după propria-i măsură şi dădu templelor sale proporţii perfecte: totul era numai graţie, armonie, măsură şi înţelepciune; totul se dovedea demn de nemuritorii care-şi aveau acolo sălaşul şi care, sub nume fericite şi desăvîrşite înfăţişări, întruchipau geniul omului. Coloanele care susţineau grinzile de marmoră, frizele şi cornişele aveau în ele ceva omenesc prin care inspirau veneraţie, şi pe alocuri puteai admira, ca la Atena sau Delphi, tinere răpitor de frumoase susţinînd, robuste şi surîzătoare, antablamentele clădirilor publice şi ale templelor. O, strălucire, armonie, înţelepciune!

Dionisos hotărî să călătorească în Italia, unde era numit Bachus de către popoarele dornice să-i celebreze misterele. Urcai în corabia lui împodobită cu lăstari de viţă şi acostai sub privirile celor doi fraţi ai frumoasei Elena[1] la gura galbenului Tibru. De pe acum, la sfatul Zeului, locuitorii Latiumului învăţaseră să nuntească viţa de vie cu ulmii cei tineri. Îmi plăcu să-mi fac sălaşul la poalele munţilor Sabini, într-o vîlcea umbrită de frunziş şi udată de izvoare limpezi. De pe pajişti, culegeam verbină şi nalbă. Măslinii cei palizi, care-şi răsuceau pe povîrnişul colinelor trunchiurile pline de scorburi, îmi dăruiau fructele lor onctuoase. Acolo mă străduii să-i instruiesc pe localnicii cu capete cam pătrate, care n-aveau, ca grecii, o minte născocitoare, dar care aveau inimă tare, suflet perseverent, şi-i venerau pe zei. Vecinul meu, un soldat de ţară, timp de cincisprezece ani urmase încovoiat sub povară vulturul roman peste mări şi ţări, şi văzuse cum o iau la goană duşmanii poporului-rege. Acum îşi mîna de-a lungul brazdei cei doi boi roşcaţi, cu steluţă albă în fruntea

[1] Castor şi Pollux, fii ai lui Zeus şi ai Ledei, fraţi ai frumoasei Elena. Purtaţi în cer după moarte, alcătuiră Constelaţia Gemenilor. Roma însăşi se năştea sub semnul gemenilor, prin Romulus şi Remus.

dintre coarnele depărtate. În timpul acesta, sub streaşina de paie a colibei, casta şi grava lui nevastă zdrobea usturoiul într-o piuliţă de bronz şi fierbea bobul pe piatra sacră a vetrei. Iar eu, prietenul său, aşezat sub un stejar din apropiere, îi înveseleam cu sunetul flautului roboteala şi surîdeam copilaşilor săi care, la ceasul cînd soarele spre asfinţit lungeşte umbra, se întorceau din pădure încărcaţi cu snopi de lăstari. La poarta grădinii în care înfloreau crinul şi talpaursului veşnic verde, iar perii şi lămîii se pîrguiau, un Priap cioplit dintr-un trunchi de smochin ameninţa furii cu nemaipomenitul lui membru, şi trestiile pe care vîntul le agita deasupra capului său înspăimîntau păsările hoaţe. Cînd venea vremea lui Crai nou, piosul colon aducea larilor încoronaţi cu mirt şi rozmarin drept ofrandă un pumn de sare şi altul de orz.

I-am văzut crescînd copiii, apoi pe copiii copiilor lui, păstrînd în inimă cucernicia dintîi şi neuitînd nici să aducă jertfe pentru Bachus, Diana, Venus, nici să verse vin curat şi să presare flori în apa fîntînilor. Dar, cu încetul, decăzură din perseverenţa şi simplitatea de demult. Îi auzii gemînd cînd şuvoiul umflat de ploi abundente îi silea să ridice un dig pentru apărarea ogorului părintesc: vinul aspru din Sabina[1] le obosea delicatul cer al gurii. Se duceau să bea vinuri greceşti în taverna vecină şi uitau de trecerea ceasurilor privind cum dănţuie, sub umbrarul de viţă, cîntăreaţa din flaut, care-şi unduia iscusit în clinchetul clopoţeilor şoldurile netede. Colonii petreceau dulci răgazuri în murmurul frunzişului şi al pîraielor, dar vedeai printre plopi, la marginea Căii Sacre[2], ridicîndu-se morminte semeţe, statui, altare şi huruitul carelor se înteţi pe dalele uzate. Un altoi de cireş, adus de un veteran, ne vesti depărtatele cuceriri ale unui consul[3], şi ode[4] cîntate la liră ne înştiinţară de victoriile Romei, stăpîna lumii.

---

[1] Vechi stat de pe teritoriul Italiei antice, avînd Picenum-ul la nord şi Latium-ul la sud. De aici erau originare Sabinele răpite de supuşii lui Romulus.

[2] Licenţă poetică; în realitate, monumentele se ridicau pe Via Apia, care numai în preajma Capitoliului devenea Via Sacra.

[3] Lucius Licinius Lucullus (106—57 î.e.n.). consul şi general roman aduce în Europa cireşul după înfrîngerea lui Mitridate VI, regele Pontului.

[4] Aluzie la cunoscutele *Ode* ale lui Horaţiu, care le-a compus după strălucita revanşă romană asupra parţilor.

Toate ţinuturile străbătute de Dionisos, transformînd pretutindeni fiinţele sălbatice în oameni şi ivind în calea Menadelor sale fructe şi holde, respirau acum pacea romană. Pruncul alăptat de Lupoaică, soldat şi lucrător de terasamente, prieten al popoarelor învinse, croia drumuri de pe malul Oceanului învăluit în ceţuri şi pînă pe povîrnişurile rîpoase ale Caucazului; în toate oraşele se ridicau temple lui August şi Romei, şi cu atîta tărie credea tot universul în dreptatea latină, că în trecătorile Tesaliei sau pe malurile împădurite ale Rinului, aproape strivit sub povara samavolniciei, sclavul mai găsea putere să strige „Cezar!". Dar de ce trebuie, oare, ca pe bulgărul acesta nefericit de lut şi de apă, totul să fie sortit ofilirii şi morţii, iar cele mai frumoase lucruri să fie şi cele mai trecătoare? O, fermecătoare fiice ale Greciei! O, Ştiinţă, Înţelepciune, Frumuseţe — zeităţi prielnice, cum vă lăsaţi furate de un somn letargic încă înainte de a îndura să fiţi necinstite de barbarii care, în hăţişurile nordului şi în stepele pustii, gata să vă ia cu asalt, deja încalecă pe deşelate căluţii lor lăţoşi!

Scumpe Arcadie, pe cînd legionarul tenace îşi ridica tabăra pe malurile Phasului[1] şi Tanaisului[2], femeile şi preoţii Asiei şi ai monstruoasei Africi invadară Cetatea Eternă şi-i tulburară cu seducţia lor pe fiii lui Remus[3]. Pînă atunci, persecutorul demonilor născocitori, Iahvé, nu era cunoscut în lumea pe care pretindea că o crease decît de cîteva triburi siriene prăpădite, multă vreme crude asemeni lui şi mereu tîrîte din robie în robie[4]. Profitînd de pacea romană, care asigura peste tot libertatea comerţului şi a călătoriilor şi încuraja schimburile de produse şi de idei, bătrînul zeu puse la cale cu neobrăzare cucerirea Universului. Nu era dealtfel singurul care să încerce aşa ceva. Odată cu el, o mulţime de alţi zei, demiurgi, demoni, precum Mithra, Thamuz, buna Isis, Eubulos[5] plănuiau să pună mîna pe lumea pacificată. Dintre toţi, cel mai

[1] Fluviu din vechea Colchidie, la sud de Caucaz. Astăzi, fluviul poartă numele de Rion.

[2] Veche denumire a Donului.

[3] Fratele legendarului Romulus, primul rege al Romei, şi întemeietor, alături de acesta, al Cetăţii Eterne.

[4] Aluzia vizează de fapt vechile triburi nomade ale păstorilor evrei pe anticul teritoriu al Siriei, şi care au fost duse în repetate rînduri în robie. Două, mai cu seamă reţin atenţia: robia babiloniană şi cea egipteană.

[5] Divinităţi ale Persiei şi Egiptului antic.

puțin pregătit să învingă părea Iahvé. Ignoranța, cruzimea, fastul, luxul lui asiatic, disprețul pentru legi, capriciul de a se face nevăzut nu-i puteau decît jigni pe elenii și latinii care primiseră lecții de la Dionisos și Muze. Simțind el însuși că nu era capabil să cîștige inimile unor oameni liberi și cu cugetul civilizat, recurse la violențe. Pentru a putea ademeni sufletele, născoci o fabulă care, fără să fie la fel de ingenioasă ca miturile cu care împodobisem spiritul discipolilor noștri antici, putea totuși impresiona inteligențele debile, aflate din belșug în tot locul. Iahvé proclamă că întrucît oamenii păcătuiseră cu toții împotriva sa prin săvîrșirea unei crime, o crimă ereditară, trebuiau să-i poarte osînda atît în viața lor prezentă, cît și în cea viitoare (căci muritorii își imaginează nebunește că viața lor poate fi prelungită în infern); și vicleanul zeu vesti că și-a trimis propriu-i fiu pe pămînt spre a răscumpăra cu sîngele său datoria oamenilor. Nu se poate crede că o jertfă poate răscumpăra un păcat și e și mai puțin de crezut că nevinovatul ar putea plăti pentru vinovat. Suferințele unui nevinovat nu compensează nimic și nu fac decît să adauge un rău altui rău. Cu toate acestea, se găsiră nefericiți care să-i venereze pe Iahvé și pe fiul său ispășitor, și care să-i vestească tainele drept cea mai mare dintre minuni. Ar fi trebuit să ne așteptăm la nebunia asta. Nu-i văzusem oare pe oameni, cînd încă erau nenorociți și goi, prosternîndu-se înaintea tuturor nălucirilor fricii, și decît să urmeze sfaturile demonilor voitori de bine, mai degrabă supunîndu-se poruncii demiurgilor cruzi? Prin violențe, Iahvé prinse sufletele ca într-o plasă. Dar nu spre slava lui trase foloasele jinduite. Nu el, ci fiul său primi veneratia oamenilor, și tot fiul dete nume noului cult. El însuși rămase aproape ignorat pe pămînt...

CAPITOLUL XX

Continuarea povestirii.

Noua superstiţie se întinse mai întîi în Siria şi Africa; ea ajunse în porturi, unde forfotea o plebe imundă, şi pătrunse în Italia molipsind la început curtezanele şi sclavii, făcînd apoi progrese rapide printre săracii oraşelor. Mult timp satele nu fură stingherite. Ca pe vremuri, ţăranii închinau Dianei un pin pe care-l stropeau în fiecare an cu sîngele unui mistreţ tînăr, îşi făceau Larii prielnici prin sacrificarea unei scroafe, lui Bachus, binefăcătorul oamenilor, îi aduceau ofrandă un ied de o albeaţă imaculată şi, dacă erau prea săraci, tot găseau cel puţin pentru protectorii căminului, viei şi ogorului un pic de vin şi de făină. Le arătasem că era deajuns să atingă altarul cu o mînă curată, şi că zeii se bucură şi de o ofrandă modestă. În timpul acesta, împărăţia lui Iahvé era vestită bezmetic în sute de locuri. Creştinii ardeau cărţile, dărîmau templele, incendiau oraşele, se dedau la pustiiri pînă şi în deşert. Acolo, mii de nenorociţi întorcîndu-şi asupra lor înşişi furiile, îşi sfîşiau coastele cu bice ferecate în fier. Şi de pe întreg pămîntul gemetele victimelor de bunăvoie se înălţau spre Dumnezeu în chip de osanale. Adăpostul meu umbrit nu putea scăpa multă vreme furiei acestor smintiţi.

În vîrful colinei care domina pădurea de măslini zilnic înveselită de sunetele flautului meu, încă din timpul primilor ani ai păcii romane se ridicase un mic templu de marmoră, rotund asemeni colibelor strămoşeşti. Pereţi n-avea; pe o temelie înălţată în şapte trepte, creşteau în cerc şaisprezece coloane cu volute de talpa-ursului, sprijinind o cupolă de ţigle albe. Cupola adăpostea o statuie a lui Amor încordîndu-şi arcul, cioplită de un sculptor atenian. Copilul părea

că respiră; de pe buzele sale irupea veselia; toate membrele îi erau armonioase și suple. În ce mă privește, cinsteam această imagine a celui mai puternic dintre zei, și-i învățasem pe săteni să-i aducă ofrandă o cupă împodobită cu verbină, plină cu vin de doi ani.

Într-o zi, pe cînd mă aflam așezat ca de obicei la picioarele Zeului, născocind zicători și cîntece, iată că se apropie de templu un necunoscut fioros, cu barba nețesălată, și urcă dintr-un salt treptele de marmoră, urlînd cu o veselie feroce:

— Piei, otrăvitor de suflete, și piară odată cu tine nelegiuita bucurie și frumusețe!

Abia rosti cuvintele că și trase de la brîu o bardă, pe care o ridică asupra Zeului. Îi prind brațul, îl răstorn și îl strivesc sub unghiile mele din corn.

— Demonule, îmi strigă el cu o întunecată cutezanță, lasă-mă să nărui idolul și n-ai decît să mă ucizi după aceea.

Nu-i împlinii cumplita rugăminte, ci apăsîndu-i cu toată greutatea pieptul pe care-l auzeam trosnind sub genunchi, îl sugrumai pe nerușinat.

Pe cînd rămase țeapăn, cu fața vînătă și limba spînzurînd, la picioarele Zeului surîzător, plecai să mă purific la izvorul sacru. Părăsind mai apoi acele meleaguri căzute pradă creștinilor, străbătui Galiile pînă pe malurile linei Saône, unde Dionisos adusese odinioară vița de vie. Dumnezeul creștinilor nu fusese încă vestit acelor fericite neamuri. Socotindu-l frumos, adorau un fag rotat ale cărui venerate crengi se aplecau pînă la pămînt și de ele spînzurau bentițe aspre de lînă. Mai venerau un izvor sacru, și depuneau chipuri modelate din lut într-o peșteră umedă. Cașuri minuscule și străchini cu lapte erau oferite Nimfelor de prin păduri și din munți. Dar curînd un apostol al tristeții le fu trimis de noul Dumnezeu. Era mai uscat decît o știucă afumată. Deși vlăguit de posturi și veghe, propovăduia cu înfocată ardoare nu știu ce fel de taine mohorîte. Iubea suferința, și o credea binefăcătoare: mînia lui hărțuia tot ce era frumos, ispititor și vesel. Copacul sfînt se prăbuși sub securea lui. Ura Nimfele pentru că prea erau frumoase, le copleșea cu afurisenii cînd șoldurile lor rotunde licăreau seara prin frunzișuri, și nu putea suferi nici flautul meu melodios. Bietul amărît era convins că există formule în stare să pună pe fugă demonii fără de moarte care sălășluiau în peșterile răcoroase, în fundul co-

drilor şi pe crestele munţilor. Credea că ne poate birui cu cîteva picături de apă deasupra căreia mormăise cîteva cuvinte şi însăilase cîteva gesturi.

Ca să se răzbune, Nimfele i se arătau în toiul nopţii şi aprindeau în el o arzătoare dorinţă, pe care secătura o socotea criminală; apoi ele fugeau dezghiocînd rîsete cristaline peste cîmpuri, în vreme ce victima li se zvîrcolea cu şalele arse prin frunzele culcuşului. Aşa îşi rîd divinele Nimfe de cei care se schingiuie pe sine, aşa îşi bat joc de cuvioşii meschini şi de slinoasa lor castitate.

Apostolul nu putu face tot răul pe care l-ar fi vrut, pentru că propovăduia unor ouguete simple, docile firii, şi pentru că majoritatea oamenilor e de o asemenea mediocritate, că nu rămîn cu mare lucru din principiile ce li se inculcă. Pădurricea în care locuiam aparţinea unui gal din neam de senatori care mai păstra o rămăşiţă din poleiala latină. Iubea o tînără sclavă pe care o eliberase şi cu ea împărţea patul de purpură brodată cu narcise. Sclavii îi cultivau via şi grădina pe cînd el, ca poet şi imitîndu-l pe Ausonius, o cînta pe Venus biciuindu-şi fiul cu trandafiri. Cu toate că era creştin, îmi oferea lapte, fructe şi legume aşa cum se cuvenea unui geniu al locului. În schimb, îi încîntam ceasurile de răgaz cu sunetele flautului meu şi-i trimiteam vise frumoase. Într-adevăr, galii aceştia liniştiţi nu prea ştiau mare lucru despre Iahvé şi despre fiul lui.

*

Dar iată că în zare se aprind focuri şi în luminişurile pădurilor noastre se aşterne cenuşa alungată de vînt. Pe drumuri, ţăranii înspăimîntaţi mînă lungi şiruri de care sau îşi îndeamnă fără tihnă turmele. Strigăte de groază se înalţă peste sate: „Burgunzii! Burgunzii!...“ Se iveşte primul cavaler cu lancea în mînă, acoperit tot cu bronz lucitor şi pletele lungi, roşii, îi cad pe umeri în două împletituri groase. Apoi apar doi, apoi vreo douăzeci, pe urmă cu miile, sălbatici, sîngeroşi. Masacrează moşnegi, copii, violează pînă şi bătrînele uitate de vreme al căror păr alb li se lipeşte sub tălpi cu creierii pruncilor. Tînărul meu gal şi juna libertă mînjesc în sîngele lor culcuşul brodat cu narcise. Barbarii ard bazilicile ca să frigă cu ele boi întregi, sparg amforele şi

vinul îl sorb din noroiul beciurilor inundate. Femeile lor îi întovărășesc, înghesuite pe jumătate goale în carele de război. După ce Senatul, populația orașelor și șefii bisericii pieriră în flăcări, iată-i pe burgunzi sforăind mahmuri sub arcadele Forumului. Și cincisprezece zile mai tîrziu, puteai să-l vezi pe unul zîmbind în barba-i deasă copilașului pe care, din pragul locuinței, blonda nevastă îl ridică în brațe, pe un altul aprinzîndu-și forja și izbind cadențat fierul, pe un al treilea, așezat sub un stejar, înconjurat de ai săi cîntîndu-i pe zeii și eroii neamului lor, și pe alții înșirînd spre vînzare pietre căzute din cer, coarne de zimbru și amulete. Și vechii locuitori ai ținutului, liniștindu-se încetul cu încetul, ies din pădurile în care se ascunseseră și se apucă să-și înalțe iar coliba incendiată, să-și are ogorul, să-și curețe via. Încep să trăiască din nou; dar vremurile acelea au fost cele mai nenorocite din cîte cunoscuse omenirea pînă atunci. Barbarii înghițiseră Imperiul. Aveau moravuri grosolane, și cum erau stăpîniți de sentimentul răzbunării și al vinovăției, credeau cu strășnicie în răscumpărarea greșelilor. Fabula lui Iahvé și a fiului său le plăcu și îi dădură crezare cu atît mai mult cu cît era propovăduită de romanii pe care îi știau mai învățați decît ei, și cărora le admirau în taină artele și moravurile. Dar vai! Grecia și Roma n-aveau decît moștenitori nătîngi. Întreaga știință se pierduse. Așa se face că era o mare scofală să cînți în strană, iar cei care țineau minte cîteva fraze din Biblie treceau drept genii uluitoare. Poeți se mai aflau, cam așa cum se mai aflau încă păsări, dar în versurile lor șchiopăta fiecare picior. Despuiați de onoruri, alungați, urmăriți, sîcîiți, demonii de demult, geniile binevoitoare omului, rămîneau ascunși prin păduri; sau, dacă se mai arătau oamenilor, luau ca să-i țină la respect o înfățișare de spaimă, cu pielea roșie, verde sau neagră, ochi spanchii, gură șuie garnisită cu colți de mistreț, coarne, la spate coadă și cîteodată și cu o față omenească pe pîntec. Nimfele rămîneau frumoase; dar barbarii, necunoscînd nici unul dintre cîntătoarele nume purtate de ele odinioară le botezară iele, le atribuiră firi capricioase și gusturi puerile, se temeau de ele și în același timp le îndrăgeau.

Căzusem într-un continuu declin; cu toate astea, nu ne pierdurăm curajul și rămînînd mereu bine dispuși, săritori la nevoie, noi furăm în acele vremi cumplite adevărații prieteni

ai oamenilor. Dîndu-ne seama că încetul cu încetul barbarii devin mai puțin întunecați și cruzi, ne străduirăm să stăm de vorbă cu ei, deghizîndu-ne în fel și chip. Cu mii de precauții și pe ocolite, îi îndemnarăm să nu-l recunoască pe bătrînul Iahvé drept stăpîn infailibil, să nu se supună orbește poruncilor sale, să nu se lase înfricoșați de amenințările lui. La nevoie, foloseam șiretlicurile magiei. Îi încurajam neîncetat să cerceteze natura și să caute vestigiile înțelepciunii antice. Oricît de grosolani ar fi fost, războinicii aceștia din nord se pricepeau la unele îndeletniciri mecanice. De asemenea, aveau credința că deslușesc dîndu-se bătălii în cer; sunetele harfei le storceau lacrimi și poate că aveau o inteligență capabilă să înfăptuiască lucruri mai însemnate decît galii și romanii degenerați, cărora le invadaseră pămînturile. Nu cunoșteau nici cioplitul pietrei, nici șlefuirea marmurei; dar aduceau porfire și coloane de la Roma și Ravena; șefii foloseau ca sigiliu cîte o gemă gravată de vreun grec în frumoasele zile de odinioară. Ridicau ziduri din cărămizi iscusit așezate în chip de barba-spicului și ajunseseră să construiască biserici destul de plăcute prin cornișele lor susținute de console cu capete amenințătoare și prin capitelurile grele pe care monștri fabuloși se devorau unul pe altul.

Îi instruiam în tainele literelor și ale științelor. Un vicar al dumnezeului lor, Gerbert[1], luă de la noi lecții de fizică, aritmetică, muzică și se spunea că ne-ar fi vîndut sufletul. Veacurile se perindau și moravurile rămîneau sălbatice. Lumea era trecută prin foc și sabie. Urmașii acelui studios Gerbert, nemulțumindu-se să posede numai sufletul (foloasele trase din asta sunt mai puțin sesizabile decît văzduhul), vrură să aibă și trupul. Îl pretindeau în numele monarhiei universale pe temeiul dreptului pe care li-l dăduse un pescar de pe lacul Tiberiada[2]. Unul dintre acei urmași[3] crezu, o clipă,

[1] Gerbert d'Aurillac, papă sub numele de Silvestru II între 999 și 1003. Amator de matematici și astronomie, a fost bănuit de vrăjitorie și astfel apare amintit în legendele legate de anul 1000.

[2] Apostolul Petru, întemeietorul bisericii Romei.

[3] Cum lupta pentru supremație între papalitate și Imperiul Romano-German durează cîteva secole, e greu de precizat dacă textul face aluzie la alungarea papei Ioan XII de pe scaunul pontifical în 964 de către Otton I cel Mare (încoronat de același papă în 962), sau, dimpotrivă, la umilirea lui Henric IV la Canossa (1077), de către papa Grigore VII.

că-l va putea întrece pe greoiul german, succesor al lui August. Dar în cele din urmă spiritualul trebui să cadă la înțelegere cu vremelnicul și neamurile fură sfîșiate între doi stăpîni potrivnici. Popoarele se alcătuiau într-o învălmășeală oribilă. Lumea nu mai cunoștea decît războaie, foamete, exterminări. Cum îi atribuiau dumnezeului lor nenumăratele năpaste care se abăteau asupră-le, îl numeau Prea Bun nu prin antifrază, ci pentru că după ei cel mai bun era acela care lovea mai tare. Ca să-mi acord un plăcut răgaz de studiu în vremurile acelea cumplite, luai o hotărîre care poate surprinde, dar la drept vorbind foarte înțeleaptă.

Între Saône și munții Charolais pe unde pasc boii, se află o colină împădurită care coboară dulce spre niște pajiști udate de un pîrîiaș răcoros. Pe acele locuri se ridica o mănăstire vestită în toată creștinătatea. Mi-ascunsei sub un anteriu picioarele despicate și mă făcui călugăr în abația aceea unde am trăit în tihnă, la adăpost de purtătorii de arme care, prieteni ori dușmani, se arătau la fel de inoportuni. Decăzut la vîrsta copilăriei, omul trebuia să învețe totul de la început. Vecinul meu de chilie, fratele Luca, studiind moravurile animalelor, afirma că nevăstuica procreează prin ureche. În ce mă privește, adunam de pe cîmpuri ierburi de leac pentru ușurarea bolnavilor, care pînă atunci, în chip de tratament, erau atinși cu moaște de sfinți. Asemeni mie, se mai aflau în abație cîțiva demoni, pe care îi recunoscui după picioarele lor despicate și după cuvintele binevoitoare. Ne unirăm eforturile pentru a șlefui mintea zgrunțuroasă a călugărilor.

Pe cînd puștii jucau șotron sub zidurile abației, cuviosii noștri se dedau la un alt joc, tot atît de zadarnic, iar eu mă amuzam împreună cu ei; căci la urma urmei trebuie să-ți omori cumva timpul și, dacă te gîndești bine, chiar în asta constă unicul rost al vieții. Jocul era un joc de cuvinte care plăcea spiritelor noastre, subtile și necioplite în același timp, înflăcăra școlile filosofilor și tulbura creștinătatea întreagă. Formam două tabere. Una din ele susținea că înainte de a exista mere, existase Mărul; că înainte de a exista papagali, existase Papagalul, că înainte de a exista călugări desfrînați și lacomi, existase Călugărul, Desfrînarea și Lăcomia, că înainte de a exista în lumea asta picioare și funduri, Piciorul în fund se afla din vecii vecilor la sînul Domnului. Tabăra cealaltă răspundea că dimpotrivă, merele i-au dat omului

ideea de măr, papagalii ideea de papagal, călugării ideea de călugăr, de lăcomie și de desfrîu, iar lovitura de picior în fund nu existase decît după ce fusese dată și primită. Jucătorii se încălzeau adesea pînă la încăierare. Făceam parte din a doua tabără, care-mi satisfăcea mai mult raţiunea, și care, e drept, a fost condamnată de Conciliul din Soissons.

Tot pe vremea aceea, săturîndu-se să se mai bată numai între ei, vasal contra suzeran, suzeran contra vasal, seniorilor le trecu prin minte să plece să se războiască în Orient. După cîte mi-aduc aminte, spuneau că merg să elibereze mormîntul fiului lui Dumnezeu. Asta spuneau; dar spiritul lor aventuros și hrăpăreţ îi asmuţea să caute pe depărtate meleaguri pămînt, femei, sclavi, aur, smirnă și tămîie. Expediţiile acestea — mai trebuie să o spun? — au fost dezastruoase; dar vulgarii noștri compatrioţi aduseră din ele cunoașterea meseriilor și artelor orientale, pe lîngă gustul somptuozităţii. De atunci, ne fu mai puţin greu să-i facem să muncească și să-i îndemnăm pe calea născocirilor. Înălţarăm împreună biserici uluitor de frumoase, cu bolţi îndrăzneţ frînte în arc, cu ferestre suple ca lanţeta, cu turnuri semeţe, acoperișuri în mii de ape, cu săgeţi ascuţite care, împlîntîndu-se în cerul lui Iahvé, îi duceau laolaltă rugăciunile umililor și sumeţirile orgolioșilor, căci toate acestea erau opera noastră pe cît era și a mîinilor omenești, și era un spectacol straniu să vezi lucrînd la catedrală cot la cot oameni și demoni, fiecare mînuind fierăstrăul, lustruind, potrivind pietrele, dăltuind pe capiteluri și cornișe frunze de urzică, vrejuri de mure, scaieţi, caprifoaie și căpșuni, cioplind chipuri de fecioare și sfinţi ori imagini bizare de șerpi, peşti cu cap de măgar, maimuţe scărpinîndu-și fesele — în sfîrșit, fiecare punînd în ceea ce făcea tot geniul său aspru, zburdalnic, sublim, grotesc, umil sau îndrăzneţ, și înălţînd din toate o cacofonie armonioasă, o cantică răpitoare prin bucuria și durerea ei, un Babel triumfal. La îndemnul nostru, cizelatorii, bijutierii, meșterii în emailuri săvîrșiră adevărate minuni, și toate artele somptuoase înfloriră în același timp: mătăsurile de Lyon, tapiseriile de Arras, pînzeturile de Reims, stofele de Rouen. Călărindu-și iapa, negustori iscusiţi băteau tîrgurile ducînd viguri de catifele și de brocart, dantele, tesături cu fir, juvaiere, talere de argint și cărţi ilustrate. Trupe vesele improvizau scene pe parvisul bisericilor sau în pieţele

publice și reprezentau după cum îi tăia capul gestele cerului, ale pămîntului și ale infernului. Femeile se împodobeau cu găteli superbe și făceau vrăji de dragoste. Primăvara, cînd cerul devenea albastru, nobili și bădărani erau cuprinși de pofta nesățioasă de a zburda pe pajiștile smălțuite cu flori. Muzicantul își acorda lăuta; doamne, cavaleri și domnișoare, burghezi și orășence, țărani și fetișcane, prinzîndu-se de mîini, porneau să dănțuiască. Dar dintr-o dată Războiul, Foametea și Ciuma intrau în horă și smulgînd vioara din mîinile lăutarului, Moartea diriguia pasul jocului. Pîrjolul mistuia sate și cocioabe, oștenii spînzurau în stejarul de la răspîntii pe țăranii care nu puteau plăti răscumpărarea, iar de trunchiul copacului legau femeile însărcinate, cărora, noaptea, lupii le devorau fătul din pîntec. Bieții oameni își pierdeau mințile. Uneori, odată restabilită pacea și-ntoarse vremurile bune, își părăseau fără nici un temei casele și, sub pintenii unei groaze nebune, alergau în haite, în turme, pe jumătate despuiați, sfîrtecîndu-se cu cîrlige de fier și cîntînd...[1] Nu-i socotesc vinovați pe Iahvé și pe fiul lui de toate relele astea. Multe răutăți se petreceau fără și chiar împotriva vrerii lor. Dar gîndirea Bunului Dumnezeu (cum îi spuneau bieții oameni) se vădește fără greș în obiceiul întemeiat de vicarii lui, și statornicit asupra întregii creștinătăți, de a arde, în dangăt de clopote și în cîntec de psalmi, bărbații și femeile care, instruiți de demoni, nu se fereau să spună și altora că au păreri ciudate despre acest Dumnezeu.

[1] Aluzia vizează deosebit de frecventele procesiuni flagelatorii organizate în evul mediu de biserica catolică.

CAPITOLUL XXI

Continuarea și sfîrșitul povestirii.

Se părea că știința și gîndirea pieriseră pentru totdeauna și că pămîntul nu avea să mai cunoască nicicînd pacea, bucuria și frumusețea.

Dar într-o zi, săpînd sub zidurile Romei pămîntul din marginea unui drum antic, niște muncitori dezgropară un sarcofag de marmură, avînd pe laturi sculptate imagini ale lui Amor și triumfurile lui Bachus. Odată ridicat capacul, apăru o fecioară a cărei față străluci într-o nemaivăzută prospețime. Cu lungile-i cosițe răsfirate pe umerii albi, surîdea în somn. Un grup de cetățeni cuprinși de înflăcărare ridicară patul funerar și-l duseră în Capitoliu. Mulțimea veni puzderie să contemple nespusa frumusețe a fecioarei romane și rămase fără grai, pîndind trezirea la viață a dumnezeiescului suflet pe care-l adăpostea minunea acelei făpturi. În fine, orașul fu atît de adînc tulburat de întîmplare, că papa, temîndu-se nu chiar fără temei ca nu cumva cine știe ce cult păgîn să se nască în preajma luminosului trup, puse într-o noapte să-l fure și să-l îngroape în taină. Zadarnică precauție! Inutile griji! După atîtea veacuri de barbarie, frumusețea antică se arătase o clipă privirii oamenilor: era însă destul ca, adînc săpat în inima lor, chipu-i să le insufle dorința arzătoare de a iubi, de a cunoaște. De atunci steaua Dumnezeului creștinilor începu să pălească și se apleacă spre declin. Corăbieri cutezători descoperiră lumi populate de neamuri numeroase care nu-l cunoșteau pe bătrînul Iahvé, și se bănui că nici acesta nu știa nimic despre ele, de vreme ce nu li se vestise nici el, nici ispășitorul lui fiu. Un canonic polonez[1] dovedi că pă-

[1] Aluzia îl vizează pe astronomul Nicolaus Copernicus (1473—1543), care, infirmînd vechea reprezentare a lumii după Ptolemeu, a demonstrat că pămîntul, departe de a se afla în centrul universului, nu este decît una din numeroasele planete care se rotesc în jurul Soarelui.

mîntul se mișcă și se văzu că, departe de a fi creat universul, bătrînul demiurg al lui Israil nici măcar nu-i bănuia alcătuirea. Scrierile filosofilor, oratorilor, juriștilor și poeților antici fură scoase din colbul mănăstirilor și, trecînd din mînă în mînă, insuflară cugetelor dragostea pentru înțelepciune. Întîiul vicar al Dumnezeului pizmei, papa însuși[1] nu mai crezu în Acela pe care îl reprezenta pe pămînt. Iubea artele și nu se mai îngriji decît de adunarea statuilor antice și de înălțarea unor clădiri somptuoase potrivit rînduielilor statornicite de Vitruvius[2] și restabilite de Bramante[3]. Începurăm și noi să respirăm ușurați. De pe acum, rechemați din lungul lor exil, adevărații zei se întorceau să locuiască pămîntul. Regăseau pe meleagurile lui temple și altare. Leon[4], punîndu-le la picioare inelul papal, cele trei coroane și cheile, le aprindea în taină tămîia ofrandei. De pe acum Polimnia[5] își rezemă iar tîmpla în palmă, reluîndu-și firul auriu al meditației; de pe acum prin grădini, decentele Grații și Nimfele se prindeau împreună cu Satirii în șiragurile dansului; pămîntul învăța iarăși ce înseamnă bucuria. Dar — o, năpastă! O, soartă haină! O, eveniment funest! iată că un călugăr neamț, umflat mai să se spargă de-atîta bere și teologie, se ridică împotriva acestui păgînism în renaștere, îl afurisește, tună și fulgeră împotrivă-i, biruie el singur toți prinții Bisericii, și, răsculînd popoarele, le îmbie la o reformă care salvează ceea ce urma să cadă în ruină[6]. În van încercară cei mai iscusiți dintre noi să-i abată atenția de la operă. Un demon subtil, căruia pe pămînt i se spune Belzebut, se ținu

---

[1] Iuliu II (papă între 1503—1513), iubitor al artelor, protector al lui Rafael, Michelangelo, Bramante etc.

[2] Marcus Vitruvius Pollio (sec. I î.e.n.), cel mai de seamă arhitect al antichității romane, autor al tratatului *De arhitectura* care stabilește o ideală teorie a proporțiilor constructive. Inspirator al arhitecților Renașterii.

[3] Donato Bramante (1444—1514), unul din cei mai vestiți arhitecți ai Renașterii, autor al multor construcții celebre. A alcătuit planurile și a început ridicarea bazilicei San Pietro din Roma.

[4] Leon X (papă între 1513—1521), mare admirator al capodoperelor Antichității, proteguitor al artelor, literaturii și științelor.

[5] Polimnia sau Polyhymnia, muza poeziei lirice și a muzicii.

[6] Este vorba de Martin Luther (1483—1546), inițiator al Reformei și care, printre altele, îl condamnă pe Leon X pentru „păgînismul" său.

scai de el, cînd încurcîndu-l cu argumentele unei savante controverse, cînd hărţuindu-l cu farse crude.

Călugărul cel încăpăţînat îi azvîrli călimara în cap şi continuă trista reformare. În sfîrşit, ce-ar mai fi de adăugat? Zdravănul cîrmaci cîrpi, călăfătui, puse pe linia de plutire nava avariată a Bisericii. Isus Cristos datorează acestui purtător de anteriu mulţumirea de a-şi vedea naufragiul amînat cu poate mai bine de zece secole. De atunci, lucrurile merseră din rău în mai rău. După mătăhălosul cu comănac, meşter la băut şi în zavistii, veni lungul şi uscatul doctor din Geneva[1], îmbibat de spiritul bătrînului Iahvé şi care se strădui să readucă în lume vremurile detestabile ale lui Iosua[2] şi ale judecătorilor Israelului[3], maniac furios la rece, eretic arzător de eretici[4], cel mai feroce duşman al Graţiilor.

Cei doi apostoli turbaţi şi turbaţii lor discipoli făcură ca pînă şi demonii asemeni mie, ori chiar diavolii încornoraţi, să regrete timpul în care Fiul domnea alături de Maica lui Fecioară asupra popoarelor orbite de abia înfăptuita splendoare: dantela de piatră a catedralelor, trandafirriurile scînteietoare ale vitraliilor, frescele viu colorate care depănau o mie de istorii uluitoare, bogatele stofe ţesute cu fir, emailurile sclipitoare ale raclelor şi relicvariilor, aurăria crucilor şi a chivoturilor, constelaţiile de lumînări din umbra bolţilor, bubuitul armonios al orgilor. Fără-ndoială, toate acestea nu aduceau nici pe departe cu Parthenonul, ori cu splendorile Panathenee; dar cel puţin rîdeau ochilor şi inimii; încă mai însemnau frumuseţe. Dar reformatorii ăştia blestemaţi nu pot suferi nimic plăcut ori vesel. Priviţi-i cum se caţără în roiuri negre pe portaluri, socluri, frontoane, clopotniţe şi cum izbesc cu baroasele lor nătîngе în imaginile de piatră pe care demonii le ciopliseră în înţelegere cu maiştrii, în soiul acela de sfinţi destul de cumsecade, în sfintele acelea

---

[1] Este vorba de Jean Calvin (1509—1564), întemeietor al calvinismului, cea de a doua mare reformă religioasă pe care o cunoaşte evul mediu.

[2] Autoritar şef religios şi militar al evreilor după Moise, cuceritor al Canaanului. Învingîndu-l pe regele Adonisedech, ocupă Ierusalimul.

[3] Conducătorii statului evreu de la moartea lui Josua şi pînă la instituirea regatului, sub Saul.

[4] Apărut în vremea inchiziţiei, calvinismul a făcut la rîndu-i excese de intoleranţă. Textul face aluzie la celebrul caz al medicului de origine spaniolă Michel Servet, ars pe rug la Geneva în 1553 datorită insistenţelor lui Calvin.

frumuşele, în acei tulburători idoli care înfăţişează mame fecioare strîngîndu-şi sugarii la sîn. Căci, ca să fiu drept, un strop de păgînism plăcut tot pătrunsese în cultul Dumnezeului pizmaş. Iar monştrii de eretici îşi puseseră în cap să stîrpească idolatria. Tovarăşii mei şi cu mine făcurăm tot ce ne-a stat în putere ca să le curmăm îngrozitoarea operă şi, în ce mă priveşte, avui plăcerea să azvîrl cîteva duzini dintre ei cu capul în jos, de la înălţimea portalurilor şi a galeriilor, risipindu-le creierii infecţi pe dalele parvisului.

Dar partea mai rea fu că biserica catolică se reformă şi ea, devenind mai haină decît fusese vreodată. În dulcea ţară a Franţei, căpoşii Sorbonei şi călugării se înverşunară cu nemaipomenită furie împotriva demonilor inventivi şi a oamenilor cu adevărat învăţaţi. Egumenul meu se nimeri să fie unul din cei mai îndîrjiţi potrivnici ai bunelor scrieri. De cîtva timp, veghile petrecute de mine în studiu îl nelinişteau, sau poate că-mi observase unghia despicată de la picior. Făţarnicul îmi scotoci chilia şi găsi hîrtie, cerneală, cărţi greceşti abia ieşite de sub tipar şi un nai agăţat pe perete. Socotindu-mă după aceste semne duh drăcesc, puse să fiu azvîrlit într-o celulă unde m-ar fi hrănit cu pîinea groazei şi apa plîngerii, dacă n-aş fi întins-o la repezeală pe fereastră, cătînd adăpost în coclaurii codrilor, printre Nimfe şi Fauni.

Pretutindeni rugurile aprinse răspîndeau duhoarea cărnii arse. Pretutindeni torturi, cazne, mădulare zdrobite şi limbi tăiate. Niciciînd spiritul lui Iahvé nu stîrnise atîta atroce nebunie. Şi totuşi, nu zadarnic ridicaseră oamenii capacul de pe sarcofagul antic, nu zadarnic contemplaseră Fecioara Romană. În miezul nemaipomenitei terori în care papistaşi şi reformatori se întreceau în violenţă şi cruzime, în mijlocul supliciilor, spiritul uman prindea iarăşi putere şi curaj. Îndrăznea să privească spre cer, văzîndu-l acolo nu pe vechiul semit îmbătat de răzbunare, ci pe liniştita şi scînteietoarea Venus Urania[1].

Atunci se zămisli o nouă ordine a lumii, atunci începură marile secole. Fără să-l renege public pe zeul înaintaşilor lor, minţile luminate se închinară celor doi duşmani de moarte

[1] Venus — zeiţa romană a frumuseţii şi iubirii, identificată cu Afrodita din mitologia greacă; Urania, fiică a lui Zeus şi Mnemosynei, era socotită printre muze patroana astronomiei.

ai săi, Ştiinţa şi Raţiunea, iar abatele Gassendi îl surghiuni cu blîndeţe în abisul îndepărtat al cauzelor prime. Demonii făcători de bine, care îi instruiesc şi îi îmbărbătează pe nefericiţii muritori, inspirară spiritelor alese din acel timp tot felul de discursuri, comedii şi istorioare de o desăvîrşită artă. Femeile inventară conversaţia, epistola intimă şi politeţea; moravurile căpătară o graţie şi o noblеţe necunoscute evurilor dinainte. Unul din cele mai alese spirite din secolul raţionalului, prietenosul Bernier[1], îi scria într-o zi lui Saint-Évremont[2]: „Nu e păcat mai mare decît să te lipseşti de o plăcere." Pînă şi numai afirmaţia asta ar fi de ajuns ca să dovedească propăşirea inteligenţelor în Europa. Nu că n-ar fi existat dintotdeauna epicurieni, dar nu avuseseră conştiinţa geniului lor ca Bernier, Chapelle[3] şi Molière[4]. Pînă şi devoţii înşişi începeau să înţeleagă natura. Şi Racine[5], cît era el de bigot, ştia tot atît de bine ca un fizician ateu, de-alde Guy-Patin[6], să lege de starea diferită a organelor pasiunile care-i agită pe oameni.

Chiar şi în mănăstire, unde mă reîntorsesem după trecerea vijeliei şi care nu adăpostea altceva decît ignoranţi şi nătîngi, un călugăr tînăr, mai puţin nerod decît alţii, îmi destăinui că Sfîntul Duh vorbeşte stricat greceşte ca să-i umilească pe savanţi.

Şi totuşi teologia şi controversa încă bîntuiau lumea aceasta rezonabilă. Într-o vale umbroasă din apropierea Parisului, puteau fi văzuţi nişte singuratici cărora li se spunea „Domnii"; se pretindeau discipoli ai Sfîntului Augustin şi susţineau cu lăudabilă constanţă că Dumnezeul Scripturilor îl loveşte pe acela care se teme de el, îl cruţă pe acela care-l înfruntă,

---

[1] François Bernier (1620—1688) medic şi scriitor francez, autor al unui cunoscut memorial, *Voyages*, relatînd o lungă călătorie în Orient.

[2] Charles de Saint-Évremont (1614—1703) scriitor satiric francez, autor de pamflete, eseuri, comedii. Pentru spiritul său de frondă a trebuit să se exileze la Londra.

[3] Pseudonim al lui Claude-Emmanuel Luillier (1626—1686), poet liric francez, cîntăreţ al bucuriei de a trăi, prieten cu La Fontaine.

[4] Pseudonim al lui Jean-Baptiste Poquelin (1622—1672), celebru dramaturg, considerat părinte al comediei clasice franceze.

[5] Jean Racine (1639—1699), alături de Pierre Corneille ilustrează tragedia clasică franceză.

[6] Guy-Patin (1601—1672) medic şi scriitor satiric francez, vestit prin verva sa.

nu ține nici un fel de socoteală a faptelor și, dacă-i face plăcere, îi poate osîndi pe cei care-l slujesc cu mai multă credință; căci judecata lui nu e cîtuși de puțin aceeași cu dreptatea noastră, și nepătrunse minților noastre sunt căile lui. Într-o seară, întîlnii pe unul din acești domni în grădina lui, pe cînd medita între niște straturi de varză și de salată. Îmi înclinai dinainte-i fruntea împodobită cu coarne și-i murmurai prietenește următoarele cuvinte:

— Fie ca bătrînul Iehova să vă aibă în paza lui, domnule! Îl cunoașteți bine. Oh! Cît de bine îl cunoașteți și cum i-ați mai înțeles caracterul!

Cuviosul văzu în mine un înger al abisului, se crezu damnat, și de groază își dete sufletul.

Secolul următor fu secolul filosofiei. Spiritul analitic se dezvoltă, respectul se pierdu; onorurile trupescului scăzură și spiritul căpătă noi puteri. Moravurile căpătau o distincție necunoscută pînă atunci. În schimb, călugării din ordinul meu deveneau din ce în ce mai inculți, mai soioși, și mănăstirea nu-mi mai oferea nici un avantaj, acum cînd politețea devenise stăpînă în orașe. Nu mai puteam rezista. Aruncîndu-mi rasa la gunoi, îmi aranjai o perucă pudrată deasupra frunții înmugurite de coarne, îmi ascunsei sub ciorapi albi picioarele de țap și, învîrtind un baston, cu buzunarele tixite de gazete, pornii în lume, frecventînd promenadele la modă și arătîndu-mă cu asiduitate în cafenelele în care se adunau literații. Eram primit în saloane, unde grație unei fericite născociri, fotoliile luau îndată forma șezutului și unde bărbați și femei discutau cu bun simț. Pînă și metafizicienii vorbeau limpede. Dobîndii în oraș o mare autoritate în materie de exegeză și, fără să mă laud, mi se cuvine o bună parte din testamentul părintelui Meslier[1] și din *Biblia explicată* de capelanii regelui Prusiei[2].

Bătrînului Iahvé i se întîmplă, tot cam pe atunci, o pă-

---

[1] Jean Meslier (1664—1729) preot de țară și filosof materialist francez. *Testamentul meu*, lucrare publicată postum, critică vehement instituțiile bisericii și ale feudalismului.

[2] Este vorba de Frederic II (1712—1786), rege al Prusiei între 1740—1786, monarh reprezentativ pentru absolutismul „luminat". Sprijinitor al științelor, artelor și filosofiei, îl aprecia în mod deosebit pe Voltaire, care a și rămas un timp la curtea sa.

ţanie burlescă şi crudă. Cu ajutorul unui zmeu, un quaker american[1] îi fură trăsnetul.

Locuiam la Paris şi am participat la supeul acela în care s-a vorbit de spînzurarea ultimului popă cu maţele ultimului rege. Franţa era în fierbere; izbucni o revoluţie înfricoşătoare. Şefii efemeri ai ţării răvăşite domnirăm prin groază în mijlocul unor nemaiîntîlnite primejdii. Cei mai mulţi dintre ei erau mai puţin cruzi şi neiertători decît prinţii sau judecătorii înscăunaţi de Iahvé în regatele pămîntului; cu toate acestea părură mai feroci, pentru că judecau în numele umanităţii. Din nefericire, se înduioşau cu uşurinţă şi aveau o sensibilitate mereu impresionabilă. Or, oamenii sensibili se irită lesne şi se lasă cuprinşi de furie. Erau virtuoşi; aveau o conduită etică — altfel spus, concepeau numai obligaţii morale foarte strict definite şi judecau faptele omeneşti nu după consecinţele lor fireşti, ci conform unor principii abstracte. Dintre toate viciile care pot pierde un om de stat, excesul de virtute e cel mai funest: împinge la crimă. Ca să poţi acţiona eficace pentru fericirea oamenilor trebuie să fii superior oricărei morale, aşa cum a fost acel divin Iuliu despre care am mai vorbit. Dumnezeu, oricît fu de batjocorit cîtva timp, nu avu la urma urmei prea mult de suferit din partea acestor oameni noi. Îşi găsi protectori printre ei şi fu adulat iarăşi sub titlul de Fiinţă supremă. Mai mult, s-ar putea spune că teroarea a provocat o diversiune pe plan filosofic; fu utilă bătrînului demiurg, care făcea impresia că reprezintă ordinea, pacea publică, securitatea personală şi a bunurilor.

Pe cînd libertatea se năştea în furtună, locuiam în foburgul Auteuil şi frecventam casa doamnei Helvétius[2], unde îşi dădeau întîlnire oameni care gîndeau liber despre orice. Nimic mai rar, chiar în preajma lui Voltaire. Cutare bărbat, care înfruntă moartea fără să tremure, n-are curajul să exprime o opinie cu totul personală în materie de moravuri. Acelaşi respect al umanului, care îl împinge să se lase ucis, îl face să se plece în faţa prejudecăţii comune. Gustam pe atunci

[1] Benjamin Franklin (1706—1790), om de stat, fizician şi filosof american, inventatorul paratrăsnetului.

[2] Soţia filosofului enciclopedist Claude-Adrien Helvétius (1715—1771), autor al lucrării *Despre spirit* şi apologet al senzualismului absolut.

conversaţia lui Volney[1], Cabanis[2] şi Tracy[3]. Discipoli ai marelui Condillac[4] legau direct de percepere şi senzaţie originea tuturor cunoştinţelor noastre. Îşi spuneau ideologi, erau cei mai cumsecade oameni din lume şi iritau spiritele vulgare refuzîndu-le imortalitatea. Căci oamenii de rînd, neştiind ce să facă din viaţa aceasta, jinduiau după o alta, care să nu mai cunoască sfîrşit. În timpul marii furtuni, mica noastră societate filosofică a cunoscut în umbra tihnită de la Auteuil cîteva momente de nelinişte, datorită unor patrule ale patrioţilor. Condorcet[5], marele nostru bărbat, era proscris. Eu însumi părui suspect prietenilor poporului, care, în ciuda înfăţişării rustice şi a vestei din postav de bumbac, mă credeau aristocrat; mărturisesc că pentru mine cea mai mîndră dintre aristocraţii este independenţa gîndirii.

Într-o seară, pe cînd pîndeam în pădurea Boulogne driadele licărind prin frunziş şi luna ivindu-se încet deasupra orizontului, am fost arestat ca suspect şi azvîrlit într-o celulă. A fost, desigur, o simplă eroare; dar iacobinii de atunci, după pilda călugărilor cărora le uzurpaseră locul, dădeau o înaltă preţuire supunerii unanime. După moartea doamnei Helvétius, societatea noastră se realcătui în salonul doamnei Condorcet. Bonaparte nu se da înlături să stea uneori cu noi la taifas.

Recunoscînd în el un bărbat de seamă, îl crezurăm ideolog de-al nostru. Ne bucuram de o destul de puternică influenţă în ţară. O folosirăm în avantajul lui şi îl împinserăm spre Imperiu, crezînd că vom putea arăta lumii un nou Marc

---

[1] Constantin de Volney (1757—1820) poet preromantic francez, autor al unor meditaţii elegiace pe teme istorice, cuprinse în volumul *Ruine*.

[2] George Cabanis (1757—1808) medic francez, discipol al lui Condillac şi membru al aşa-numitului „grup al ideologilor".

[3] Antoine Louis Claude, conte Destutt de Tracy (1754—1836), filosof senzualist şi raţionalist, salvat de Robespierre de la eşafod.

[4] Etienne Bonnot de Condillac (1715—1780), filosof iluminist francez, întemeietor al şcolii senzualiste, autor al *Tratatului despre senzaţii* şi al *Logicii*, inspirate de senzualismul materialist al lui Locke.

[5] Marie Jean Antoine Caritat, marchiz de Condorcet (1743—1794), filosof şi om politic francez. A fost preşedinte al Adunării legislative revoluţionare (1791—1792) şi membru al Convenţiei (1793). S-a otrăvit în timpul terorii, pentru a se sustrage eşafodului.

Aureliu[1]. Contam pe el pentru pacificarea universului: nu ne îndreptăţi aşteptările, şi furăm nedrepţi reproşîndu-i propria noastră amăgire.

Netăgăduit, întrecea cu mult ceilalţi oameni prin agerimea minţii, prin prefăcătoria de nepătruns şi destoinicia acţiunii. Dar ceea ce făcea din el un desăvîrşit stăpînitor era tocmai faptul că trăia cu întreaga-i fiinţă numai momentul, că nu concepea nimic dincolo de imediata şi trecătoarea realitate. Avea un geniu vast şi superficial. Imensă ca putere de cuprindere dar comună şi vulgară, inteligenţa lui putea îmbrăţişa toată umanitatea, dar nu s-o covîrşească. Gîndea cum gîndea oricare grenadir din armata lui, dar gîndea cu o putere neobişnuită. Iubea jocurile de noroc şi îi plăcea să-şi încerce şansa împingînd pigmeii cu sutele de mii unii contra altora, amuzamente de copil mare cît lumea. Era prea chibzuit ca să nu-l atragă în jocul său pe bătrînul Iahvé, încă puternic pe pămînt, şi care îi semăna prin caracterul violent şi tiranic. Îl ameninţă, îl flată, îl alintă, îl intimidă. Îl aruncă în închisoare pe papă, căruia îi pretinse cu cuţitul la beregată ungerea ce de la Saul încoace îi face puternici pe regi. Restaură cultul demiurgului, îi înălţă *Te Deum*-uri, şi prin el făcu să fie recunoscut drept Dumnezeul pămîntului, cu ajutorul micilor catehisme răspîndite în întregul Imperiu. Îşi uniră amîndoi tunetele şi fu tărăboi, nu glumă.

Pe cînd distracţiile lui Napoleon răvăşeau Europa, noi ne felicitam pentru înţelepciunea de care dădusem dovadă, deşi cam întristaţi, e drept, văzînd cum era filosofiei începe prin masacre, chinuri şi războaie. Cel mai rău fu cînd copiii secolului, căzuţi în cea mai jalnică sminteală, concepură un creştinism pitoresc şi literar care dovedea o debilitate spirituală de-a dreptul incredibilă, pentru a decade în cele din urmă în romantism. Războiul şi romantismul — îngrozitoare flagele! Te apuca mila văzîndu-i cum nutresc o pasiune copilărească şi furibundă pentru tobe şi puşti! Nu pricepeau că războiul, care oţelise inimile şi întemeiase aşezările oamenilor neştiutori şi barbari, pînă şi învingătorului nu-i aduce

[1] Marcus Aurelius Antoninus (121—180), împărat roman, învingător în numeroase campanii purtate împotriva barbarilor care ameninţau imperiul. Celebru pentru înţelepciunea sa stoică şi prin pasiunea pentru filosofie şi litere.

decît ruină şi mizerie, că nu e decît o crimă oribilă, stupidă, acum cînd popoarele sunt unite prin comunitatea artelor, ştiinţelor şi negoţului. Europeni nesăbuiţi, care nu visează decît să se gîtuie unii pe alţii, deşi una şi aceeaşi civilizaţie îi cuprinde şi-i uneşte!

Am renunţat să mai stau de vorbă cu nebunii ăia; m-am retras aici, în sat, făcîndu-mă grădinar. Piersicile din livadă mi-aduc aminte de pielea însorită a Menadelor. Păstrez pentru oameni aceeaşi veche prietenie, un pic de admiraţie şi multă milă, şi aştept, cultivînd ungherul ăsta, ziua aflată încă departe cînd marele Dionisos va veni urmat de faunii şi bacantele sale să înveţe din nou pămîntul ce înseamnă bucuria şi frumuseţea, şi iarăşi să-i dăruie vîrsta de aur. Atunci voi păşi vesel în urma carului său. Dar cine ştie dacă în viitorul nostru triumf îi vom mai întîlni pe oameni? Cine ştie dacă rasa lor vlăguită nu-şi va fi încheiat pe atunci destinul, dacă nu alte fiinţe se vor ridica pe scrumul şi ruina a tot ce-a fost omul şi geniul lui? Cine să ştie de nu cumva făpturi înaripate vor pune stăpînire pe împărăţia pămîntului? Atunci menirea bunilor îngeri n-ar fi încheiată: ar instrui în arte şi în desfătare rasa păsărilor.

CAPITOLUL XXII

În care vedem cum, într-un magazin de antichităţi, criminala fericire a lui moş Guinardon e tulburată de gelozia unei teribile îndrăgostite.

Moş Guinardon (aşa cum Zéphyrine arătase în fidela ei relatare d-lui Sariette) îşi mută pe şest tablourile, mobilele şi curiozităţile îngrămădite în podul căruia îi spunea atelierul său din strada Prinţesei, şi umplu cu ele o prăvălie închiriată pe strada Courcelles unde îşi stabili şi domiciliul, lăsînd-o pe Zéphyrine după cincizeci de ani de viaţă comună fără o saltea, fără o oală, fără un ban, exceptînd acel franc şi şaptezeci de centime din portmoneul bietei femei. Moş Guinardon deschise un magazin de tablouri vechi şi curiozităţi, instalînd-o aici şi pe juna Octavie.

Vitrina era arătoasă: puteai vedea acolo îngeri flamanzi cu mantii verzi, în maniera lui Gérard David[1], o Salomee din şcoala lui Luini[2], o sfîntă Barbara din lemn cioplit şi pictat în lucrătură franceză, emailuri de Limoges, sticlărie de Boemia şi Veneţia, ceramică de Urbino; se mai zăreau şi dantele în punct englezesc pe care în timpul strălucitoarei sale tinereţi Zéphyrine le primise, de-ar fi să-i dai crezare, de la împăratul Napoleon III. Înăuntru, aurituri scînteiau în umbră şi puteai deslusi ici şi colo crişti, apostoli, patriciene şi nimfe. O pînză sta întoarsă cu faţa la perete, spre a nu se oferi decît ochiului cunoscătorilor, care sunt rari; era o re-

[1] Gérard David (1460—1523), pictor primitiv flamand, apropiat mai întîi ca manieră de şcoala din Haarlem, apoi de Memling.

[2] Bernardino Luini (născut între 1480—1490, mort în 1532), pictor milanez, elev al lui Leonardo da Vinci. A excelat mai ales în fresce.

plică la *Gimblette* a lui Fragonard[1], pictură luminoasă părînd că nici nu avusese încă răgaz să se usuce. Așa spunea chiar moș Guinardon. În fundul magazinului, o comodă din lemn liliachiu adăpostea în sertarele ei raritățI, guașe de Baudouin, cărți ilustrate din secolul 18, miniaturi.

Pe un șevalet se odihnea sub un văl capodopera, minunea, juvaerul, perla — un Fra Angelico foarte duios în aur, bleu și roz, o *Încoronare a Fecioarei*, pe care moș Guinardon cerea o sută de mii de franci. Pe un scaun Ludovic XV, așezat în fața unei mese de lucru stil Empire avînd deasupra un vas cu flori, stătea cu o broderie în mînă juna Octavie, care, părăsindu-și în chichineața ei din strada Prințesei zdrențele lustruite, nu mai aducea cu un Rembrandt răscopt, ci cu dulcea lumină și limpezimea unui Vermeer din Delft[2], spre bucuria cunoscătorilor care veneau des pe la moș Guinardon. Liniștită și castă, rămînea singură toată ziua în magazin, în vreme ce moșneagul, sub acoperiș, lucra la nu se știe ce misterioasă pictură. Cobora către ora cinci să mai stea la taclale cu obișnuiții casei.

Cel mai asiduu era contele Desmaisons, un bărbat înalt și slab, gălbicios și gîrbov. O plasă de peri îi țîșnea sub pomeți din găvanele adînci ale obrajilor, cădea lățindu-se și se resfira în torente de zăpadă pe bărbie și piept. Mereu își clătea prin ea mîna lungă și descărnată, plină de inele de aur. Plîngîndu-și de douăzeci de ani soția răpită în floarea tinereții și frumuseții de tuberculoză, își consacrase viața căutării unor mijloace de comunicare cu lumea morților, și umplerii palatului său singuratic cu pictură proastă. Avea în Guinardon o încredere nemărginită. Dl Blancmesnil, administratorul unui mare așezămînt de credit, nu se arăta nici el mai rar în magazin. Era un bărbat ca la cincizeci de ani, proaspăt și durduliu, nu prea curios în ale artei, mediocru cunoscător — poate — dar atras de juna Octavie, așezată în mijlocul magazinului precum în cușca ei o păsărică de momeală.

Dl. Blancmesnil nu întîrzie să înfiripe cu ea un dialog de

---

[1] Jean Honoré Fragonard (1732—1806), faimos pictor francez de scene galante și portretist de talent (*Serbare la Saint-Cloud, Scăldătoarele, Leagănul, Abatele de Saint-Non, Sărutul pe furate* ș.a.).

[2] Jan Vermeer (1632—1675) vestit peisagist, pictor de interioare și portretist olandez. A. France face aluzie la *Dantelăreasa*, portretul celebru prin jocurile de lumini și armonia subtilă a coloritului.

tîlcuite semne pe care numai moș Guinardon nu le observa datorită lipsei de experiență, căci bătrînul era încă tînăr în iubirea Octaviei. Dl. Gaétan d'Esparvieu trecea uneori din curiozitate pe la moș Guinardon, pe care-l bănuia a fi un admirabil falsificator.

Dl Le Truc de Ruffec, vestitul spadasin, veni într-o zi la bătrînul anticar și-i destăinui proiectele sale. Dl Le Truc de Ruffec organiza la Palatul Mic o expoziție retrospectivă de arme albe, în folosul operei de Educare a micilor marocani, și cerea lui moș Guinardon să-i împrumute cîteva dintre cele mai prețioase piese ale colecției sale.

— Mai întîi ne gîndisem, arătă el, să organizăm o expoziție intitulată Crucea și Spada. Asocierea acestor două cuvinte vă ajunge pentru a avea idee de spiritul care ne prezida inițiativa. O cugetare eminamente patriotică și creștină ne îndemnase să reunim spada, simbol al onoarei, și crucea, semn al mîntuirii. Acțiunea urma să fie pusă sub înaltul patronaj al ministrului de război și al monseniorului Cachepot. Din nefericire, realizarea ei a întîmpinat dificultăți și trebuie să fie amînată. Pentru moment, organizăm expoziția Spadei. Am redactat o notă care indică sensul acestei manifestări.

Cuvîntînd astfel, dl Le Truc de Ruffec scoase din buzunar un portofel tixit de hîrtii și, pescuind dintre tot felul de procese-verbale de întruniri sau de păsuiri a datoriilor o bucățică de hîrtie mîzgălită în fel și chip:

— Iată, continuă el: „Spada e o fecioară neîmblînzită. E o armă franceză prin excelență. Într-o epocă în care sentimentul național, după o prea lungă eclipsă, radiază mai arzător ca niciodată etc ..." Simțiți ideea? ...

Și reînnoi cererea vreunei piese mai deosebite care să fie așezată în fruntea expoziției în folosul micilor marocani, de sub președinția de onoare a generalului d'Esparvieu.

Moș Guinardon se ocupa prea puțin de arme: vindea mai cu seamă tablouri, desene și cărți. Dar nu-l puteai niciodată lua pe neașteptate. Desprinse o spadă lungă cu garda în strecurătoare, gen Ludovic XIII[1] — de fapt teribil de caracteristică pentru vremea lui Napoleon III[2] — și o întinse antre-

[1] Rege al Franței între 1610—1643.

[2] Charles-Louis-Napoleon Bonaparte (1808—1873), împărat între 1851—1870.

prenorului expoziției, care o contemplă cu oarecare respect, într-o tăcere prudentă.

— Am ceva mai bun, făcu anticarul.

Și trase din partea din dos a prăvăliei, unde zăcea în tovărășia unor bastoane și a unor umbrele, o namilă de spădoi gravată cu flori de crin, într-adevăr regală: era aceea a lui Philippe-Auguste[1], purtată de un actor al Odeonului în reprezentația cu *Agnes de Méranie*, în 1846. Guinardon o țintui cu vîrful în dușumea, ca pentru a alcătui o cruce împreunîndu-și pios mîinile pe brațul gărzii, și părea tot atît de leal ca și spada.

— Puneți-o la vedere în expoziția dumneavoastră. Zgîtia asta de codană merită osteneala. Numele ei e Bouvines.

— Dacă aranjez să se vîndă, întrebă dl Le Truc de Ruffec răsucindu-și mustața cît toate zilele, îmi dați un mic comision?...

Cîteva zile mai tîrziu, moș Guinardon arăta cu un aer misterios contelui Desmaisons și dlui Blancmesnil un El Greco recent descoperit, un uluitor Greco[2] lucrat în ultima manieră a maestrului. Reprezenta un sfînt Francesco d'Assisi care, în picioare pe stînca din Alverna, se înălța către cer ca o coloană de fum și înfigea în îngrămădeala norilor un cap monstruos strîmtat, micșorîndu-se în depărtare. În sfîrșit un adevărat, foarte adevărat, prea adevărat Greco. Cei doi amatori contemplară opera cu atenție, în timp ce moș Guinardon ridica în slăvi tentele de negru profund și expresia sublimă. Înălță brațele în aer pentru a figura un Theotocopuli ca ieșit din mîna lui Tintoretto și depășindu-l cu o sută de coți:

— Era un cast, un pur, un puternic, un mistic, un apocaliptic.

Contele Desmaisons declară că El Greco e pictorul său preferat. În sinea lui, Blancmesnil nu-l admira pe de-a-ntregul.

---

[1] Filip II sau Philippe-Auguste Cuceritorul (1165—1223), însemnat rege francez. Învingîndu-l pe Richard Inimă de leu și pe Ioan fără de țară, a încorporat statului său întreg nordul Franței ocupat de englezi. A înființat prima universitate franceză și a reorganizat administrația, finanțele, justiția și armata.

[2] Domenikos Theotokopoulos, supranumit El Greco (1540—1614), pictor spaniol de origine greacă, celebru prin originalitatea și îndrăzneala desenului său, alungind formele (*Înmormîntarea contelui de Orgaz*, *Laocoon*, *Portretul Cardinalului Inchizitor* ș.a.).

Uşa se deschise şi apăru dl Gaétan, care nu era cîtuşi de puţin aşteptat.

Aruncă o privire asupra sfîntului Francisc şi exclamă:

— Drace!

Cum dl Blancmesnil, dornic să se instruiască, îl întrebă ce crede despre pictorul acesta atît de admirat astăzi, Gaétan răspunse fără să se lase rugat că nu credea că El Greco a fost un extravagant şi un nebun, cum se credea odinioară; mai degrabă presupunea că un cusur al vederii, de care Theotocopuli era lovit, îl obliga să-şi deformeze imaginile.

— Astigmat şi atins de strabism, continuă Gaétan, picta ce vedea el, şi cum vedea el.

Contele Desmaisons nu accepta cu uşurinţă o explicaţie atît de naturală, care, dimpotrivă, plăcea dlui Blancmesnil tocmai prin simplitatea ei.

Ultragiat, moş Guinardon strigă:

— Veţi spune, domnule d'Esparvieu, că sfîntul Ioan era astigmat pentru că a văzut o femeie înveşmîntată în soare şi încoronată de stele, cu luna la picioarele ei, ori fiara cu şapte capete şi zece coarne, şi cei şapte îngeri înveşmîntaţi în in care poartă cele şapte cupe umplute cu mînia Domnului celui viu?

— În definitiv, conchise dl Gaétan, El Greco e admirat pe drept cuvînt, de vreme ce a avut atîta geniu încît să-şi impună viziunea morbidă. De asemenea, torturile la care supune chipul omenesc pot satisface sufletele care îndrăgesc suferinţa, şi acestea din urmă sunt mai numeroase decît se crede.

— Domnule, interveni contele Desmaisons plimbîndu-şi mîna lungă prin barba sa înfloritoare, trebuie să iubim ce ne iubeşte. Suferinţa ne iubeşte şi ni se ataşează. Trebuie s-o iubim, dacă vrem să suportăm viaţa; tăria şi bunătatea creştinismului constă tocmai în faptul că a înţeles-o... Dar vai! Eu nu sunt credincios, şi aceasta mă umple de deznădejde.

Bătrînul îşi aduse aminte de aceea pe care o plîngea de douăzeci de ani, şi curînd raţiunea îl părăsi, iar gîndurile îi urmară fără împotrivire nălucirile nebuniei blînde şi triste.

Întrucît studiase, spunea el, ştiinţele psihice şi practicase cu ajutorul unui medium translucid unele experienţe asupra

naturii și duratei sufletului, obținuse rezultate surprinzătoare, care însă nu-l mulțumeau. Ajunsese să vadă sufletul moartei sub înfățișarea unei mase gelatinoase și transparente, dar nereamintindu-i prin nimic forma celei pe care o adorase. Încă și mai penibil în experiența de sute de ori repetată era faptul că, înzestrată cu tentacule extrem de subțiri, masa gelatinoasă le punea neîncetat în mișcare potrivit unui ritm în aparență destinat să formuleze semne, dar fără să se poată înțelege sensul acestor mișcări.

De-a lungul întregii povestiri, dl Blancmesnil comunică neîntrerupt cu liniștita, muta, juna Octavie, care-și tot apleca privirile.

Dar Zéphyrine nu se resemna să-și lase iubitul pe mîna unei rivale nedemne. Deseori se învîrtea dimineața cu coșnița la subțioară în jurul magazinului de antichități și, furioasă, dezolată, sfîșiată între gînduri contrare, plănuia ba să-i facă necredinciosului pălărie dintr-o oală cu vitriol, ba să i se arunce la picioare, scăldîndu-i în lacrimi și sărutări mîinile mult iubite. Într-o zi, pe cînd îl pîndea astfel pe acel Michel atît de drag și atît de vinovat, zărind-o prin geam pe juna Octavie brodînd în fața mesei pe care murea un trandafir într-un pahar de cristal, Zéphyrine pătrunse transportată de furie în magazin și își abătu umbrela pe creștetul blond al rivalei zicîndu-i iapă și scîrnăvie. Îngrozită, Octavie o rupse la fugă să caute un agent de poliție, în timp ce Zéphyrine, nebună de durere și iubire, brăzda cu fierul vechii umbrele acea *Gimblette* a lui Fragonard, afumatul sfînt Francisc al lui El Greco și fecioarele, și nimfele, și apostolii, și făcu țăndări auriturile lui Fra Angelico, urlînd:

— Toate tablourile astea, El Greco, Beato Angelico, Fragonard, Gérard David și Baudouinii, da, și Baudouinii, toate, toate, toate, Guinardon le-a pictat, nenorocitul, pramatia! Și pe Fra Angelico ăsta l-am văzut cum îl zugrăvea pe scîndura mea de călcat, și Gérard Davidul făcut pe-o firmă veche de moașă... Porcu' dracului! O să vă spintec, pe fîșneața ta și pe tine, cum spintec pînzele astea murdare!

Și, trăgînd de poala hainei un vechi amator de artă care se ascunsese tremurînd ca varga în cel mai întunecat cotlon din fundul prăvăliei, ea îl luă de martor al crimelor lui

Guinardon măsluitorul și sperjurul. Agenții trebuiră s-o smulgă cu forța din magazinul devastat. Dusă la comisariat și urmărită de o grămadă de lume, Zéphyrine ridică spre cer priviri arzătoare, strigînd printre hohote:

— Deci nu-l cunoașteți pe Michel? Dacă l-ați cunoaște, ați înțelege că nu se poate trăi fără el. Michel! E frumos, e bun, e minunat. E ca un zeu, el e dragostea! Îl iubesc, îl iubesc, îl iubesc! Am cunoscut eu bărbați sus-puși, duci, miniștri și chiar mai mari... Nici unul nu era vrednic să curețe de noroi pantofii lui Michel. Oamnei buni, dați-mi-l înapoi!

CAPITOLUL XXIII

În care se va vedea ce caracter admirabil are Bouchotte, care rezistă la violență, dar cedează la dragoste. Și să se mai zică pe urmă că autorul e misogin!

Ieșind de la baronul Max Everdingen, prințul Ițtar se duse să mănînce niște stridii și să bea o sticlă de vin alb într-un cabaret din Hale. Pe urmă, cum știa să adauge puterii prudența, plecă la prietenul său Teofil, ca să ascundă în dulapul din perete bombele care-i umpleau buzunarele. Autorul *Alinei, regina Golcondei* nu era acasă. Cherubul o găsi pe Bouchotte, care pregătea dinaintea dulapului cu oglindă rolul micii Zigouille. Căci tînăra artistă trebuia să joace rolul principal în opereta *Apașii*, pe atunci în repetiție la un mare music-hall. Personajul, o fată pietroasă, trebuia să atragă prin gesturi obscene un trecător în cursă, reluînd mai apoi cu o răutate sadică, în timp ce nenorocitul e legat fedeleș și i se pune căluș, îndemnurile lascive pe care el le urmase. În rolul acesta urma să apară și ca mimă, și ca dansatoare, deci era entuziasmată.

Acompaniatorul tocmai plecase. Prințul Ițtar se așeză la pian și Bouchotte reîncepu lucrul. Mișcările se înfiripau nerușinate și delicioase. N-avea pe ea decît o fustă scurtă și o cămașă a cărei bretea alunecîndu-i pe brațul drept descoperea o subțioară umbrită și stufoasă ca o grotă sacră din Arcadia; părul i se avînta în toate părțile, în șuvițe roșii ca focul, sălbatece; pielea i se umezise; răspîndea un miros de violete și de săruri alcaline, care făcea să palpite nările și cu care ea însăși se amețea. Dintr-o dată, îmbătat de mirosmele acestui trup arzînd, prințul Ițtar se ridică și, fără să

spună un cuvînt, măcar din priviri, o apucă strîns în braţe şi o aruncă pe canapea, pe canapeaua cea mică, înflorată, pe care Teofil o cumpărase într-un magazin celebru, urmînd să plătească o rată de zece franci pe lună un lung şir de ani. Cherubul căzu ca o bucată de stîncă deasupra trupului delicat; respiraţia îi şuiera ca nişte foale de forjă, mîinile enorme i se fixau aidoma unor ventuze pe formele cuprinse. Rugînd-o, Iştar ar fi îndeplecat-o pe Bouchotte la o îmbrăţişare grăbită dar totuşi reciprocă, pe care ea, în starea de tulburare şi de aţîţare în care se afla, n-ar fi refuzat-o. Dar Bouchotte era mîndră; orgoliu-i sălbatec se trezea la cea dintîi ameninţare a unei umiliri. Înţelegea să se dea, nu să se lase siluită. Ceda cu uşurinţă dragostei, curiozităţii, milei, ba chiar la mai puţin; dar mai degrabă ar fi preferat să moară decît să cedeze forţei. Surpriza i se preschimbă pe dată în furie. Întreaga ei fiinţă se îndîrji împotriva silniciei. Cu unghii făcute mai tăioase încă de mînie, sfîşie obrajii şi pleoapele cherubului şi, cum era prinsă sub muntele acela de carne, îşi încordă cu atîta putere arcul coapselor şi îşi destinse atît de ferm resorturile coatelor şi genunchilor, încît taurul antropocefal, orbit de sînge şi durere, zbură să se izbească de pianul care scoase un geamăt prelung, în timp ce bombele, scăpîndu-i din buzunare, se rostogoleau pe parchet cu un bubuit de tunet. Şi Bouchotte, cu părul răvăşit, cu un sîn gol, frumoasă şi teribilă, făcînd să vîjîie vătraiul pe deasupra colosului doborît, strigă:

— Întinde-o frumuşel, sau îţi crăp ochii!

Prinţul Iştar o-ntinse să se spele la bucătărie şi-şi cufundă faţa însîngerată într-o oală de pămînt în care se muia nişte fasole de Soissons[1], apoi se retrase fără mînie, fără să-i poarte pică, pentru că avea suflet nobil.

Abia ieşise, cînd soneria se auzi iarăşi. Bouchotte chemă zadarnic o bonă absentă, îşi puse un capot şi deschise în persoană. Un tînăr foarte corect îmbrăcat şi cu o înfăţişare destul de plăcută salută politicos, îşi ceru scuze că era nevoit să se recomande singur şi îşi spuse numele. Era Maurice d'Esparvieu.

[1] Mic orăşel din departamentul Arras vestit pentru culturile de fasole. Localitatea are însă şi o deosebită rezonanţă istorică, de care A. France se foloseşte: aici Clovis l-a învins pe Syagrius în 486, şi Hugues cel Mare pe Carol cel Simplu în 923.

Maurice își căuta neobosit îngerul păzitor. Îmbărbătat de speranța pe care i-o dădea disperarea, îl căutase prin cele mai ciudate locuri. Îl ceruse vrăjitorilor, magilor, taumaturgilor care, în cocioabe prăpădite, descoperă inefabilul viitor și care, stăpîni pe toate comorile pămîntului, poartă pantaloni rupți în spate și nu mănîncă decît tobă de resturi. Cum în ziua aceea fusese să consulte într-o străduță din Montmartre un preot satanic, practician în magie neagră și priceput în farmece, Maurice trecu apoi pe la Bouchotte din însărcinarea doamnei de la Verdelière, care, trebuind să dea în curînd un spectacol în folosul conservării bisericilor de la țară, dorea să o solicite și pe Bouchotte, devenită peste noapte, și fără să se prea știe de ce, o artistă la modă. Bouchotte își instală vizitatorul pe canapeaua cea mică, înfloratâ; la rugămintea lui Maurice, luă loc alături și tînărul de familie bună îi arătă cîntăreței dorința doamnei contese de la Verdelière; distinsa doamnă dorea ca Bouchotte să cînte de preferință unul din acele cîntece apașe care îi delectau atît de mult pe oamenii de lume; din nefericire, doamna de la Verdelière nu putea oferi decît un onorar foarte modest și cu totul disproporționat față de meritele artistei; dar era vorba de o operă de binefacere.

Bouchotte primi să-și dea concursul și acceptă onorariul redus, cu generozitatea obișnuită a săracilor față de bogați și a artiștilor față de oamenii de lume; Bouchotte era dezinteresată, iar opera de conservare a bisericilor de la țară o preocupa în mod deosebit. Își aduse aminte suspinînd și lăcrimînd de prima ei comuniune și mărturisi că încă și-acum mai era credincioasă. Cînd trecea pe lîngă vreo biserică simțea nevoia să intre, mai ales seara. Așa se face că nu-i plăcea Republica, pentru că aceasta se străduise să distrugă Biserica și Armata. Dar acum inima i se umplea de bucurie văzînd cum renaște sentimentul național. Franța se deștepta, și cel mai mult aplaudate în music-halluri erau cîntecele despre dragii noștri soldăței și bunele măicuțe.

În timpul acesta, Maurice respira mireasma părului roșu ca focul, parfumul pătrunzător și subtil al trupului ei, toate sărurile făpturii, și toate îi trezirâ apetitul. O simțea alături, pe canapeaua cea mică, foarte gingașă și foarte caldă. Com-

plimentă artista pentru frumosul ei talent. Ea îl întrebă ce preferă din repertoriul său. El habar n-avea din ce se compune; îi dădu totuşi răspunsuri mulţumitoare; de fapt, i le dictase chiar ea, fără să-şi dea seama. Vanitoasă, vorbea despre talentul şi succesele ei întocmai cum i-ar fi plăcut să se vorbească. Nu se mai oprea ridicîndu-şi în slavă triumfurile; în rest, era candoarea întruchipată. Maurice aduse elogii sincere frumuseţii lui Bouchotte, prospeţimii chipului şi taliei pline de eleganţă. Ea atribuia calitatea acestei însuşiri faptului că nu-şi sulemenea faţa niciodată. Cît priveşte formele, admitea că are deajuns, nimic în plus, şi pentru a-şi ilustra afirmaţia îşi trecu mîinile peste fiecare din contururile încîntătorului ei trup, săltîndu-se puţin pentru a urmări fericele rotunjimi pe care se reaşează. Maurice fu profund mişcat.

Ziua se sfîrşea; ea vru să aprindă lumina. El o rugă să n-o facă.

Tăifăsuiră mai întîi rîzînd cu voie bună, apoi intim, foarte blînd, un pic languros. Bouchotte avea impresia că-l cunoaşte pe dl Maurice d'Esparvieu de multă vreme, şi considerîndu-l un gentilom îi făcu confidenţe. Îi spuse că dispunea din naştere de toate calităţile unei soţii oneste, dar că avusese o mamă lacomă şi lipsită de scrupule. Maurice o readuse pe făgaşul aprecierii propriei ei frumuseţi şi exaltă, prin linguşiri savante, slăbiciunea pe care ea o avea pentru sine. Răbdător şi calculat, în ciuda aprinderii care creştea în el, făcu să se nască şi să sporească în fiinţa rîvnită rîvna de a fi încă mai mult admirată. Capotul se desfăcu şi lunecă de la sine, satinul viu al umerilor scînteie în lumina misterioasă a serii. El fu atît de prudent, atît de abil, atît de îndemînatic, încît o făcu să se topească arzîndă, pierdută, în braţele sale, înainte de a-şi da seama că el nu-i acordase nimic esenţial. Îşi contopiră respiraţia şi murmurele. Iar canapeluţa înflorată şi le sfîrşi pe ale ei odată cu ale lor.

Cînd sentimentele redeveniră exprimabile în cuvinte, cu faţa ascunsă în scobitura gîtului lui, ea îi şopti că are o piele mai fină chiar decît a ei.

El replică, ţinînd-o îmbrăţişată:

— Ce plăcut e să te strîng aşa. Parcă n-ai avea oase.

Ea răspunse închizînd ochii:

— Asta-i pentru că te iubesc. Dragostea îmi topește oasele, mă înmoaie toată și mă frăgezește ca pe o pulpă gătită după moda de la Sainte-Menehould[1].

Abia rostise aceste cuvinte, că Teofil intră și Bouchotte îl îndemnă să mulțumească dlui Maurice d'Esparvieu, care avusese amabilitatea să aducă un frumos onorariu din partea doamnei contese de la Verdelière.

Muzicianul era încîntat să simtă iar desfătarea și pacea căminului după o zi de demersuri zadarnice, de lecții insipide, de decepții și umilințe. I se impuseseră trei noi colaboratori care semnau alături de el opereta și încasau trei sferturi din drepturile de autor; mai mult, i se pretindea să introducă tangoul la curtea Golcondei. Strînse mîna tînărului d'Esparvieu și se năruí extenuat pe canapeluță, căreia, ajunsă de data aceasta la capătul puterilor, i se muiară tuspatru picioarele și căzu grămadă. Și trîntit la pămînt, îngerul se duse înfricoșat de-a dura pe ceasul, bricheta și portțigaretul căzute din buzunarul lui Maurice, și pe bombele aduse de prințul Ișțar.

---

[1] Mănăstire de maici în sud-vestul Franței, dispărută în urma unui lung asediu spaniol. Un străvechi dicționar franțuzesc dă următoarea rețetă pentru specialitatea culinară care, printre particularități încă mai laice, dusese departe faima măicuțelor: pulpa se fierbe pînă se desface de pe os, apoi carnea este scoasă din aspic și pusă la fript într-o tocătură de pătrunjel, usturoi și praz în unt, în sfîrșit este răcită, făcută pané, pusă la grătar și servită plutind într-un sos picant.

CAPITOLUL XXIV

Îmbrăţişînd avatarurile prin care trecu Lucreţiul *priorului de Vendôme.*

Léger-Massieu, succesor al lui Léger-senior legător pe strada Abaţiei, vizavi de vechea reşedinţă a abaţilor din Saint-Germain-des-Prés, unde puiesc grădiniţele de copii şi societăţile savante, folosea lucrători excelenţi dar puţini şi servea fără grabă o clientelă veche, deprinsă să aştepte. La şase săptămîni după ce primise teancul de cărţi trimis de dl Sariette, Léger-Massieu încă nu se atinsese de nici una. Abia după ce trecură cincizeci şi trei de zile încheiate, verificînd cărţile conform listei întocmite de dl Sariette, legătorul le împărţi lucrătorilor. Cum micul *Lucreţiu* cu însemnele priorului de Vendôme nu figura pe listă, se bănui că provenea de la un alt client. Şi cum nu se găsea menţionat pe nici o listă de trimiteri, fu închis într-un dulap, de unde tînărul Ernest, fiul lui Léger-Massieu, îl scoase într-o zi pe furiş şi-l strecură într-un buzunar. Ernest era îndrăgostit de o lenjereasă din vecinătate, pe nume Rose. Rose se da în vînt să meargă la ţară şi să asculte păsărelele ciripind prin păduri. Şi pentru a-şi procura cele necesare ca s-o ducă într-o duminică să prînzească la Chatou, Ernest cedă *Lucreţiul* contra sumei de zece franci lui moş Moranger, negustor de lucruri de ocazie în strada Sfîntul X..., care nu era curios să cunoască originea obiectelor achiziţionate. Moş Moranger cedă în aceeaşi zi volumul pentru şaizeci de franci dlui Poussard, librar la domiciliu din foburgul Saint-Germain. Acesta făcu să dispară de pe pagina de gardă timbrul care trăda proveniența acestui exemplar fără pereche şi îl vîndu pe cinci sute de franci dlui Joseph Meyer, amator binecunoscut, care îl cedă pe dată cu trei mii de franci dlui Ardon, librar, care-l oferi imediat

marelui bibliofil parizian, dl R... care îl plăti cu şase mii de franci şi îl revîndu cincisprezece zile mai tîrziu, cu un frumos beneficiu, doamnei contese de Gorce. Această doamnă, binecunoscută în înalta societate pariziană este ceea ce secolul 17 numea o „curioasă" de tablouri, cărţi şi porţelanuri; în reşedinţa de pe Avenue d'Iéna păstrează colecţii de obiecte de artă care constituie mărturia palpabilă a cunoştinţelor variate şi a bunului său gust. În luna iulie contesa de Gorce aflîndu-se în Normandia la castelul său de la Sarville, reşedinţa nelocuită din Avenue d'Iena primi vizita nocturnă a unui spărgător care, după cum se află, aparţinea aşa-zisei bande a *Colecţionarilor*, hoţi specializaţi în obiecte de artă.

Potrivit constatărilor legale, răufăcătorul se folosi de burlan pentru a urca la primul etaj, apoi încălecă balconul şi făcu să sară cu un speraclu jaluzelele unei ferestre, tăie un ochi de geam, acţionă cremona şi pătrunse în marea galerie. Acolo, după ce sparse cîteva dulapuri, strînse tot ce i se păru mai potrivit, în majoritate obiecte preţioase şi de mici dimensiuni — casete de aur, cîteva fildeşuri din secolul 14, două bogate manuscrise din 15 şi o carte pe care secretarul contesei o descrise drept „un marochin cu blazon" şi care nu era altul decît *Lucreţiul* din biblioteca d'Esparvieu.

Vinovatul — după cîte se bănuia, un bucătar englez — nu putu fi găsit. Or, la vreo două luni după furt, un bărbat tînăr, elegant, în întregime ras, trecînd la lăsarea nopţii prin strada Courcelles, îi oferi lui moş Guinardon *Lucreţiul* priorului de Vendôme. Anticarul i-l plăti cu o sută de bănuţi a zece centime, îl studie, îl socoti interesant şi frumos, şi îl aşeză în comoda din lemn liliachiu în care închidea lucrurile preţioase.

Acestea fură avatarurile prin care trecu, într-un singur anotimp, fermecătorul obiect.

CAPITOLUL XXV

În care Maurice își regăsește îngerul.

După reprezentație, în cabină, Bouchotte își scotea fardul. Bătrînul ei protector, dl Sandraque, intră încetișor, iar după el pătrunse și valul admiratorilor. Fără să se întoarcă, ea îi întrebă ce naiba caută acolo, la ce se holbează ca niște tîmpiți și dacă nu cumva se cred la bîlciul din Neuilly, în baraca papițoaicei-fenomen:

„— Doamnelor și domnilor, băgați zece parale-n pușculiță pentru zestrea domnișoarei și n-aveți decît să-i pipăiți pulpele: marmură, nu alta!" Așa, ai?

Și rotind deasupra cîrdului nu prea mare o privire iritată, ea strigă:

— Hai! Afară! Valea!

Expedia pe toată lumea, pînă și pe iubitul ei de suflet, Teofil, aflat acolo — pal, pletos, blînd, trist, miop, absent. Dar recunoscîndu-l pe micul ei Maurice, Bouchotte surîse. El se apropie, se aplecă peste spătarul scaunului pe care ea ședea, o felicită pentru jocul de scenă și pentru arta interpretării, încheind fiecare laudă cu cîte un plescăit și o bezea. Ea nu-l socoti achitat numai prin atîta și cu întrebări reluate, cu solicitări insistente, prefăcut neîncrezătoare, îl obligă să-și repete de două, de trei, de patru ori formulele admirative, iar dacă el se oprea, făcea o mină atît de dezamăgită, încît Maurice era nevoit să le reia fără întîrziere de la capăt. Îi venea greu, nepricepîndu-se la astfel de treburi; dar avea plăcerea să-i privească umerii rotunzi și plini, auriți de lumină și să cerceteze lacom frumosul chip din oglinda toaletei.

— Ai fost delicioasă.

— Într-adevăr?... Chiar o crezi?

— Adorabilă. Divi...

Dintr-o dată, Maurice scoase un strigăt pătrunzător. Ochii săi zăriseră în oglindă o figură apărînd în fundul cabinei. Se întoarse brusc, îşi deschise larg braţele şi se aruncă spre Arcadie, după care îl trase pe coridor.

— Poftim apucături! ţipă Bouchotte, sufocată.

Dar, strecurîndu-se printre o haită de cîini savanţi şi o familie de acrobaţi americani, tînărul d'Esparvieu era acum departe, tîrîndu-şi îngerul spre ieşire.

În întunericul şi răcoarea bulevardului, beat de bucurie şi îndoindu-se încă de fericirea lui:

— Iată-te, spunea el, iată-te! Şi te-am căutat atîta amar de vreme, Arcadie, Mirar, sau cum îţi place, în sfîrşit, te regăsesc! Arcadie, mi-ai luat îngerul păzitor, dă-mi-l înapoi. Arcadie, mai ţii la mine?

Arcadie răspunse că pentru a duce la bun sfîrşit misiunea supraangelică pe care şi-o impusese, a trebuit să calce în picioare prietenia, mila, iubirea şi toate sentimentele care înmoaie inima, dar că, pe de altă parte, noua sa condiţie expunîndu-l la suferinţă şi lipsuri, îl predispunea la afecţiune omenească şi că pentru bietul său Maurice nutrea în mod automat prietenie.

— Ei bine, strigă Maurice, oricît de puţin m-ai iubi, întoarce-mi-te, rămîne-mi. Nu mă mai pot lipsi de dumneata. Atîta vreme cît te-am avut alături, nu mi-am dat seama de prezenţa dumitale. Dar îndată după ce ai plecat, am simţit în mine un gol îngrozitor. Fără dumneata sunt asemeni unui trup lipsit de suflet. Să-ţi spun şi asta? În micul apartament din strada Romei, alături de Gilberte mă simt singur, te regret, vreau să te văd şi să te aud ca în ziua în care m-ai făcut să mă înfurii atîta... Mărturiseşte că aveam dreptate, şi că în ziua aia nu te-ai purtat ca un om de lume. Că dumneata, dumneata de obîrşie atît de înaltă, cu un spirit atît de nobil, ai putut comite o asemenea necuviinţă, e nemaipomenit, dacă stai să te gîndeşti. Doamna des Aubels nu te-a iertat încă. Îţi reproşează că ai speriat-o apărînd atît de deplasat şi că ai fost de o indiscreţie insolentă cînd i-ai încheiat rochia şi i-ai legat şireturile de la pantofi. În ce mă priveşte, am uitat tot. Îmi amintesc doar că eşti fratele meu ceresc, sfîntul însoţitor al copilăriei mele. Nu, Arcadie, nu

mai trebuie, nu mai poți să te desparți de mine. Ești îngerul meu, ești bunul meu.

Arcadie îi arătă tînărului d'Esparvieu că nu putea fi îngerul tutelar al unui creștin, de vreme ce se aruncase de bunăvoie în abis. Și se pictă în cele mai oribile culori, radie numai ură și mînie — în fine, un adevărat spirit infernal.

— Poveștì, făcu Maurice surîzînd cu ochii plini de lacrimi.

— Din păcate, ideile noastre, destinele noastre, totul ne desparte, tinere Maurice. Dar nu-mi pot înăbuși simpatia pe care o simt pentru dumneata, și candoarea dumitale mă face să te iubesc.

— Nu! suspină Maurice, nu mă iubești. Nu m-ai iubit niciodată. Venind din partea unui frate sau a unei surori, indiferența asta ar fi ceva natural; din partea unui prieten, ar fi ceva banal; din partea unui înger păzitor, e ceva monstruos. Arcadie, ești o ființă respingătoare. Te urăsc.

— Mi-ai fost tare drag, Maurice, și încă îmi mai ești. Îmi tulburi inima pe care o credeam închisă într-un întreit înveliș de bronz; mă faci să-mi dezvălui slăbiciunea. Pe cînd erai numai un băiețel nevinovat, te iubeam la fel de tandru și mai neprihănit decît guvernanta dumitale englezoaică, miss Kat, care te săruta cumplit de concupiscent. La țară, în anotimpul cînd coaja platanilor se desprinde în fîșii lungi dezgolind trunchiul de un verde cald, după cîte o ploaie care duce la vale nisipul fin pe drumurile în pantă, îți arătam cum să faci din nisip, din fîșii de scoarță, din cîteva flori de cîmp și din fire de ferigă podețe, colibe de sălbatici, terase și grădini ale lui Adonis care nu dăinuie decît un ceas. În mai, la Paris, împreună ridicam Fecioarei un mic altar și ardeam acolo tămîie a cărei mireasmă, răspîndită în toată casa, îi aducea aminte bucătăresei Marcelline de biserica din satul ei, de fecioria pierdută și o făcea să verse șiroaie de lacrimi, iar mamei dumitale îi dădea dureri de cap, copleșită cum era în mijlocul bogățiilor de plictisul comun tuturor fericiților pămîntului. Cînd ai intrat la colegiu, m-am interesat de progresele dumitale; cu dumneata am împărțit lucrul și joaca, împreună meditam asupra arzătoarelor probleme de aritmetică, ori căutam înțelesul de nepătruns al vreunei fraze din Iuliu Cezar. Și ce partide grozave de țurcă ori de fotbal n-am

mai tras amîndoi! Nu o dată am cunoscut beţia victoriei, şi tinerii noştri lauri nu erau mînjiţi de sînge sau lacrimi. Maurice, am făcut tot ce mi-a stat în putinţă ca să-ţi apăr inocenţa, dar nu te-am putut împiedica s-o pierzi, la paisprezece ani, în braţele cameristei mamei dumitale. Te-am văzut apoi cu mîhnire iubind femei de tot soiul, de felurite vîrste, şi nu toate erau frumoase — cel puţin în ochii unui înger. Întristat de spectacol, m-am aruncat în studiu; bogata bibliotecă îmi oferea surse cum rar găseşti. Am aprofundat istoria religiilor; restul, îl ştii.

— Dar acum, dragul meu Arcadie, conchise tînărul d'Esparvieu, nu mai ai nici poziţie, nici situaţie; eşti lipsit de orice fel de resurse. Eşti un declasat, un individ fără căpătîi. Un vagabond, un coate-goale.

Îngerul răspunse cu un strop de acreală că acum cel puţin era ceva mai bine îmbrăcat ca pe vremea cînd purta boarfele unui sinucigaş.

Maurice pretextă ca scuză că-şi îmbrăcase îngerul gol în boarfele sinucigaşului pentru că pe atunci era pornit nu glumă împotriva infidelităţii lui; dar n-avea nici un rost să se mai întoarcă la trecut ori la învinuiri; singurul lucru potrivit era să chibzuiască asupra hotărîrilor care trebuiau luate:

— Arcadie, ce ai de gînd să faci?

— Nu ţi-am mai spus-o, Maurice? Să lupt împotriva Celui care stăpîneşte în ceruri, să-l răstorn şi să-l pun pe Satan în locu-i.

— N-o să faci una ca asta. Mai întîi, pentru că nu e momentul potrivit. Nu s-a format încă o opinie favorabilă pentru aşa ceva. N-ai fi în ritm, cum zice papá. Acum e la modă să fii conservator şi autoritar. Guvernarea forte are trecere şi curînd Preşedintele Republicii se va întîlni să stea de vorbă cu papa. Nu te mai încăpăţîna, Arcadie, doar nu eşti atît de rău cît vrei să pari. La urma urmei, eşti ca toată lumea: îl adori pe bunul Dumnezeu.

— Cred că deja ţi-am arătat, dragul meu Maurice, că Acela pe care voi îl consideraţi Dumnezeu nu e de fapt decît un demiurg. Habar n-are de existenţa unei lumi divine superioare lui şi se socoteşte, de bună credinţă, singurul şi adevăratul Dumnezeu. Poţi afla din *Istoria Bisericii* a monseniorului Duchesne, volumul I, pagina 162, că demiurgul ăsta

orgolios și mărginit poartă numele de Ialdabaoth. Și poate vei da mai multă crezare măcar acestui istoric ecleziast dacă nu dai propriului tău înger. Trebuie să te părăsesc. Adio!

— Rămîi!

— Nu pot.

— N-am să te las să pleci în felul ăsta. M-ai lipsit de îngerul meu păzitor. Tu ești dator să îndrepți paguba pe care mi-ai pricinuit-o. Dă-mi alt înger!

Arcadie obiectă că îi era cu neputință să satisfacă o astfel de cerere. Că, întrucît se certase cu suveranul care repartiza spiritele tutelare, nu putea obține nimic din parte-i.

— Maurice dragă, adăugă el surîzînd. Cere-i tu însuți unul lui Ialdabaoth.

— Nu, nu și nu! Nu există nici un Ialdabaoth! strigă Maurice. Tu mi-ai luat îngerul păzitor, tu să mi-l dai înapoi!

— Din păcate, nu pot.

— Nu poți, Arcadie, pentru că ești un revoltat?

— Da.

— Dușman lui Dumnezeu?

— Da.

— Un spirit satanic?

— Da.

— Ei bine! strigă tînărul Maurice, eu voi fi îngerul tău păzitor! Nu te mai părăsesc.

Și Maurice d'Esparvieu îl duse pe Arcadie să mănînce niște stridii la P...

CAPITOLUL XXVI

Deliberarea.

În ziua aceea, convocaţi de Arcadie şi Zita, îngerii răzvrătiţi se întruniră la Jonchère, pe malurile Senei, într-o sală de spectacole părăsită şi căzută în paragină, pe care prinţul Iştar o închiriase de la un birtaş, pe nume Barattan. Trei sute de îngeri se îngrămădeau pe bănci şi în loji. O masă, un fotoliu şi nişte scaune erau aranjate pe scenă, unde spînzurau zdrenţele unui decor cîmpenesc. Zugrăviţi de mîntuială cu flori şi fructe mucegăite, crăpate, pereţii se scorojeau în plăci. Mizeria vulgară a locului făcea încă mai frapantă măreţia pasiunilor care se agitau aici. Cînd prinţul Iştar ceru adunării să aleagă un prezidiu şi să numească mai întîi un preşedinte de onoare, numele care umplea cosmosul veni în gîndul tuturor celor prezenţi; dar un respect religios închise gurile. Şi după un moment de tăcere, fu ales prin aclamaţii absentul Nectarie. Invitat să ia loc în fotoliu între Zita şi un înger japonez, Arcadie luă îndată cuvîntul:

— Fii ai cerului! Prieteni! V-aţi descătuşat din servitutea cerească; aţi scuturat jugul celui căruia i se spune Iahvé, dar căruia trebuie să-i spunem aici pe adevăratul său nume, Ialdabaoth, căci nu el este creatorul lumilor, ci numai un demiurg neştiutor şi barbar care, punînd stăpînire pe o infimă părticică din univers, a semănat-o cu durere şi moarte. Fii ai cerului, vă cer să vă pronunţaţi: vreţi să-l înfruntaţi şi să-l nimiciţi pe Ialdabaoth?

Un singur glas în care se unire toate răspunse:

— Vrem!

Şi vorbind mai mulţi deodată, jurară să escaladeze muntele lui Ialdabaoth, să răstoarne zidurile de jasp şi porfir şi să azvîrle tiranul cerurilor în întunericul veşnic.

Dar o voce cristalină străbătu zarva sumbră:

— Nelegiuiților, blestemaților, smintiților, cutremurați-vă! Domnul de pe acum întinde asupra voastră temutul lui braț!

Era un înger fidel, care, într-un elan de credință și iubire, invidios pe gloria mărturisitorilor și martirilor, jinduind, asemeni însuși Dumnezeului său, să egaleze omul în măreția jertfei, se aruncase în mijlocul hulitorilor spre a-i înfrunta, a-i demasca și a cădea sub loviturile lor.

Adunarea își întoarse asupră-i mînia unanimă. Cei din apropiere îl pocniră.

El strigă cu glas înalt și pur:

— Slăvit fie Domnul! Slăvit fie Domnul! Slăvit fie Domnul!

Un rebel îl strînse de gît, strivind acolo restul osanalelor. Fu răsturnat și călcat în picioare.

Prințul Ișțar îl adună de pe jos apucîndu-l cu două degete de aripi și, înălțîndu-se apoi ca o coloană de fum, deschise un vasisdas la care nimeni altul n-ar fi putut ajunge și-i făcu vînt prin el îngerului credincios. Ordinea fu îndată restabilită.

— Prieteni, reluă Arcadie, acum că ne-am arătat răspicat hotărîrea, trebuie să stabilim mijloacele de acțiune și să le alegem pe cele mai bune. Va trebui deci să hotărîți dacă vom ataca dușmanul direct, cu toată puterea, sau dacă n-ar fi mai util ca printr-o îndelungată și tenace propagandă să cîștigăm popoarele cerului pentru cauza noastră.

— Război! Război! strigă adunarea.

Și parcă se auzea sunetul trîmbițelor și răpăitul tobelor.

Teofil, pe care prințul Ișțar îl tîrîse cu forța la adunare, se ridică palid, abătut și spuse cu tulburare în glas:

— Fraților, nu luați în nume de rău cele ce vreau să vă spun. O fac numai din îndemnul prieteniei pe care o nutresc pentru voi. Nu sunt decît un biet muzicant. Dar credeți-mă: planurile voastre se vor sfărîma încă o dată de înțelepciunea divină care a prevăzut totul.

Teofil se așeză în mijlocul huiduielilor și Arcadie reluă:

— Ialdabaoth prevede totul, nu contest. Prevede totul; dar pentru a ne lăsa liberul arbitru, procedează față de noi ca și cum n-ar prevedea absolut nimic. Astfel încît fiecare moment îl surprinde, îl descumpănește; evenimentele cele mai

probabile îl iau pe neașteptate. Obligația pe care și-a asumat-o, de a concilia cu prestiința lui libertatea oamenilor și a îngerilor, îl aruncă mereu în dificultăți inextricabile și în teribile încurcături. Nu vede niciodată nimic dincolo de vîrful nasului. Nu se aștepta la neascultarea lui Adam și atît de puțin a presimțit nerecunoștința oamenilor, încît avu remușcări că i-a făcut și-i înecă în apele potopului dimpreună cu toate animalele cărora n-avea ce să le reproșeze. Prin orbire, poate fi comparat numai cu Charles X, regele lui preferat[1]. Dacă vom fi cît de cît prevăzători, lesne îl vom surprinde. Cred că reflecțiile acestea ajung pentru liniștea fratelui meu.

Teofil nu răspunse. Îl iubea pe Dumnezeu, dar se temea să nu aibă soarta îngerului fidel.

Pe unul din cele mai învățate spirite ale adunării, Mamon[2], nu-l liniștiră pe de-a-ntregul reflecțiile fratelui său Arcadie.

— Gîndiți-vă puțin, spuse acel spirit: Ialdabaoth nu prea are cultură generală, dar e soldat pînă-n măduva oaselor. Organizarea Raiului e una cu totul militară, întemeiată pe ierarhie și disciplină. Supunerea pasivă este impusă ca lege absolută. Îngerii alcătuiesc o armată. Comparați acest loc cu Cîmpiile Elizee pe care vi le înfățișează Virgiliu[3]. În Cîmpiile Elizee totul e libertate, rațiune, înțelepciune; fericitele umbre stau la taifas în crînguri de mirt. În cerul lui Ialdabaoth, populație civilă nu există; toată lumea e înregimentată, înmatriculată, numerotată. Totul e o cazarmă, un cîmp de instrucție. Gîndiți-vă!

Arcadie îi răspunse că trebuiau să-și vadă dușmanul sub adevărata lui înfățișare și că organizarea militară a Raiului amintea mai mult de satele de cocioabe ale regelui Gléglé, decît de Prusia marelui Frederic.

— Încă în timpul primei revolte de dinaintea vremilor, spuse el, bătălia a durat două zile și tronul lui Ialdabaoth

---

[1] Rege al Franței între 1824—1830; exponent al reacțiunii feudale din timpul restaurației, a fost detronat de revoluția din 1830.

[2] Cuvînt arameic desemnînd bogăția, averea; desemnînd în biblie idolul aurului și personificînd mai apoi, prin extensiune, avariția.

[3] Aluzie la *Divina Comedie* a lui Dante Alighieri, în care acesta este condus pe tărîmurile lumii de dincolo de vestitul poet latin Publius Vergilius Maro.

s-a clătinat. Cu toate acestea, demiurgul birui. Dar cui datorează victoria? Unei furtuni care izbucnise întîmplător în timpul luptei. Abătîndu-se asupra lui Lucifer şi a îngerilor săi, trăsnetul i-a prăvălit înnegriţi, sfărîmaţi. Ialdabaoth îşi datorează deci victoria trăsnetului. Trăsnetul e singura lui armă. Şi abuzează de ea. În mijlocul fulgerelor şi a tunetelor şi-a făcut cunoscută legea. „Focul merge dinaintea lui" spuse Profetul. Or, Seneca filosoful[1] arăta că, în cădere, trăsnetul este periculos pentru foarte puţini, dar îi înspăimîntă pe toţi. Remarca aceasta era adevărată pentru oamenii primului secol al erei creştine, dar nu şi pentru îngerii secolului 20. Că în ciuda trăsnetului el nu mai este atît de tare, o dovedeşte teama hidoasă pe care i-a inspirat-o un turn de cărămidă şi bitum[2]. Cînd miriade de spirite celeste, înarmate cu mecanismele pe care ştiinţa modernă le pune la dispoziţia lor, vor lua cu asalt cerul, credeţi, oare, camarazi, că bătrînul stăpîn al sistemului solar şi îngerii săi înarmaţi ca pe vremea lui Abraham[3] vor putea să le ţină piept? Războinicii demiurgului mai poartă încă şi-acum căşti de aur şi scuturi de diamant. Mihail, cel mai bun dintre căpitanii lui, nu cunoaşte altă tactică decît aceea a duelului. A rămas la era carelor de luptă ale faraonilor şi nici măcar n-a auzit încă de falangele macedonene ale lui Alexandru cel Mare.

Şi tînărul Arcadie dezvoltă apoi multă vreme o paralelă între cirezile înarmate ale lui Ialdabaoth şi miliţiile conştiente ale revoluţiei din 1789. Se puse apoi în discuţie problema resurselor pecuniare.

Zita arătă că avea destui bani pentru începerea războiului, că electrofoarele erau deja comandate, că o primă victorie le-ar furniza şi mai mult credit.

Discuţia se întinse violentă şi confuză. În acest parlament angelic, nu altfel decît în sinodurile oamenilor, curseră din belşug cuvinte deşarte. Zarva deveni tot mai vie şi izbucni tot mai des cu cît se apropia votul. Se admitea fără discuţie

---

[1] Lucius Annaeus Seneca (4 î.e.n.—65 e.n.), filozof latin, reprezentant al stoicismului tîrziu şi autor dramatic celebru prin tragediile *Medeea. Troienele, Agamemnon, Fedra.*

[2] Aluzie la turnul Babel.

[3] Patriarh evreu, una din figurile marcante ale bibliei. Strămoş al israeliţilor prin fiul său Isaac, născut din căsătoria cu Sara, şi al arabilor prin Ismail, fiu născut de Agar.

ca supremul comandament să aparţină Celui care întîiul ridicase stindardul revoltei. Dar, cum toţi aspirau să ajungă locotenenţi pe lîngă Lucifer, fiecare dintre ei, zugrăvind calităţile războinicului care merita această cinste, îşi zugrăveau propriul lui portret. Aşa se face că Alcor, cel mai tînăr dintre îngerii rebeli, rosti la repezeală următorul discurs:

— Din fericire, în oştirea lui Ialdabaoth, funcţiile de comandă se dau potrivit vechimii. În felul acesta, sunt puţine şanse ca ele să aparţină unor mari războinici. Nu prin îndelungată supunere înveţi să comanzi, şi nu migălind la cele mai mici detalii te pregăteşti să îmbrăţişezi ansambluri vaste. Istoria veche şi modernă ne învaţă că marii căpitani au fost regi ca Alexandru şi Frederic, aristocraţi ca Cezar şi Turenne[1], sau slabi militari, ca Bonaparte. Un om de meserie va fi totdeauna ori inferior, ori mediocru. Prieteni, să ne alegem şefi inteligenţi, în floarea puterii. Un bătrîn poate că păstrează obişnuinţa de a învinge; dar trebuie să fii tînăr ca să te impui victoriei.

Alcor fu înlocuit la tribună de un serafim filosof.

— Războiul n-a fost niciodată, începu el, nici ştiinţă sigură, nici artă bine definită. Şi totuşi geniul unui neam ori gîndirea unui om s-au făcut simţite. Dar cum să defineşti calităţile necesare unui general şef din războiul de mîine, cînd va trebui să ţină cont de mai multe mase în mişcare decît poate cuprinde inteligenţa unui om? Cantitatea din ce în ce mai mare a mijloacelor tehnice, multiplicînd la infinit cauzele erorii, paralizează geniul şefilor. La un anume grad de dezvoltare al expansiunii militare pe care modelele noastre, europenii, nu sunt departe de a-l atinge, cel mai inteligent şi cel mai nepriceput şef ajung să se confunde prin insuficienţă. O altă consecinţă a marilor arme moderne este că legea numărului tinde să se impună cu inflexibilă rigoare. Într-adevăr, e sigur că zece îngeri revoltaţi valorează mai mult decît zece dintr-ai lui Ialdabaoth; nu e deloc sigur însă că un milion de îngeri revoltaţi valorează mai mult ca un milion de îngeri de-ai lui Ialdabaoth. În război ca şi aiurea, marile numere anihilează inteligenţa şi superioritatea indi-

[1] Henri de la Tour d'Auvergne, viconte de Turenne (1611—1675), vestit comandant militar în timpul războiului de 30 de ani, mareşal al Franţei.

vidual spre folosul unui fel de suflet colectiv foarte rudimentar.

Zgomotul discuțiilor acoperi vocea îngerului filosof, care-și termină discursul în mijlocul indiferenței generale.

Apoi tribuna răsună de chemări la arme și de promisiuni de victorie. Fu celebrată spada care se ridică în apărarea cauzelor drepte. Triumful îngerilor revoltați fu de pe acum de douăzeci de ori celebrat în aplauzele mulțimii cuprinse de delir. Strigăte de „Trăiască războiul!" urcară spre cerurile mute.

În mijlocul însuflețirii, prințul Ișstar urcă pe estradă și dușumeaua gemu sub greutatea lui.

— Tovarăși, spuse el, vreți victoria, și dorința aceasta e cît se poate de naturală. Dar trebuie să fiți putrezi de atîta literatură și poezie ca să o cereți războiului. Ideea de a porni un război nu mai poate intra astăzi decît în creierele unor burghezi abrutizați sau ale unor romantici întîrziați. Ce este războiul? O mascaradă burlescă, în fața căreia se exaltează stupid lirismul ghitariștilor patriotarzi. Dacă Napoleon ar fi fost o inteligență practică, n-ar fi făcut războaie; dar era un visător îmbătat de Ossian[1]. Strigați: „Trăiască războiul!" Vă hrăniți cu iluzii. Cînd veți ajunge intelectuali? Intelectualii nu așteaptă forța și puterea de la toate năluciri care alcătuiesc arta militară — tactică, strategie, fortificații, artilerie și alte baliverne. Nu cred în război, care nu-i decît o fantezie; ei cred în chimie, care este o știință. Posedă arta de a închide victoria într-o formulă algebrică.

Și, trăgînd din buzunar o sticluță pe care o arătă adunării, prințul Ișstar strigă cu un surîs triumfător:

— Victoria? Iat-o!

---

[1] Bard legendar scoțian din secolul 3, fiu al lui Fingal. Sub numele său, poetul englez Macpherson își publică în 1760 ciclul baladelor sale romantice, celebrînd vitejia de arme și faptele cavalerești medievale.

CAPITOLUL XXVII

Cuprinzînd dezvăluirea unei cauze tainice şi adînci care în atîtea rînduri aruncă imperii contra altor imperii, pregătind ruina învingătorilor şi învinşilor, şi unde cititorul înţelept (dacă există vreunul, fapt de care mă îndoiesc), va medita asupra întemeiatei maxime: „Războiul este o afacere".

Îngerii se împrăştiară. Aşezaţi pe iarba de la poalele costişelor de la Meudon, Arcadie şi Zita contemplau Sena curgînd printre sălcii.

— Îu lumea asta, spuse Arcadie, în lumea asta căreia i se zice lume deşi e alcătuită mai puţin din lucruri făcute decît din lucruri nefăcute ca lumea, nici o fiinţă raţională n-ar putea să-şi imagineze că e în stare să suprime un singur atom. Ne e îngăduit cel mult să credem că am putea ajunge să modificăm ici şi colo ritmul cîtorva grupuri de atomi şi aranjamentul cîtorva celule. Şi dacă stai să te gîndeşti bine, la asta se va mărgini şi marea noastră întreprindere. Şi cînd vom fi pus pe Cel care s-a ridicat împotrivă în locul lui Ialdabaoth, tot nu vom fi făcut mai mult... Zita, răul se află în natura lucrurilor, sau în felul în care sunt orînduite? Iată ce ar trebui să cunoaştem. Zita, sunt adînc tulburat...

— Prietene, răspunse Zita, dacă pentru a porni la acţiune ar trebui să cunoaştem taina firii, n-am mai acţiona niciodată. Şi nici de trăit nu s-ar trăi, pentru că a trăi înseamnă a acţiona. Arcadie, de pe acum îţi lipseşte hotărîrea?

Arcadie o asigură pe frumoasa arhanghelă că era hotărît să azvîrle demiurgul în tenebrele eterne.

Pe drum apăru un automobil urmat de o lungă trenă de

praf. Se opri în dreptul celor doi îngeri şi nasul coroiat al baronului Everdingen apăru prin portieră.

— Bună ziua, cereşti prieteni, bună ziua, făcu capitalistul fiu al cerului. Sunt fericit că vă întîlnesc. Am să vă dau o ştire importantă. Nu vă lăsaţi cuprinşi de inerţie, nu vă lăsaţi învăluiţi de somn: înarmaţi-vă, înarmaţi-vă. Aţi putea fi surprinşi de Ialdabaoth. Dispuneţi pentru război de o întreagă comoară: cheltuiţi-o fără zgîrcenie. Tocmai am aflat că, în ceruri, arhanghelul Mihail a făcut comenzi masive de trăsnete şi de săgeţi de arbaletă. Dacă m-aţi asculta, v-aţi mai procura încă cincizeci de mii de electrofoare. Preiau eu comanda. Salutare, îngeri! Trăiască patria cerească!

Şi baronul Everdingen zbură spre malurile înflorite de la Louvencienne, în tovărăşia unei frumoase actriţe.

— Să fie-adevărat că a-nceput înarmarea la demiurg? întrebă Arcadie.

— S-ar putea, răspunse Zita, ca acolo, sus, un alt baron Everdingen să aţîţe la înarmări.

Îngerul păzitor al lui Maurice rămase cîteva clipe pe gînduri. Apoi murmură:

— Să fim oare jucăria financiarilor?

— Ah! La naiba! făcu frumoasa arhanghelă, războiul e o afacere. Şi totdeauna a fost o afacere.

Examinară apoi multă vreme mijloacele prin care puteau să-şi execute imensul lor proiect. Cum îndepărtaseră cu dispreţ procedeele anarhice ale prinţului Iştar, concepură o formidabilă invazie prin surprindere a împărăţiei cerurilor cu ajutorul unor miliţii entuziaste şi bine instruite.

*

Dar birtaşul din Jonchère, Barattan, care închiriase îngerilor rebeli sala de spectacol, era un informator al Siguranţei. În raportul înaintat prefecturii, denunţă membrii acelei întruniri particulare ca pregătind un atentat împotriva unui personaj pe care ei îl zugrăveau ca obtuz şi crud, numit *Alabalotte*. După părerea agentului, acesta era un pseudonim care desemna fie Preşedintele Republicii, fie Republica însăşi. Conspiratorii proferaseră în unanimitate ameninţări contra lui *Alabalotte*, iar unul din ei, individ foarte periculos, binecunoscut în cercurile anarhiste, care deja executase cîteva

condamnări pentru manifeste sau discursuri libertare și care își spune prințul Ițtar sau *Quéroube*, învîrtise deasupra capului o bombă de calibru foarte mic, dar constituind, după cîte se pare, o mașinărie înfricoșătoare. Pe ceilalți conspiratori Barattan nu-i cunoștea, cu toate că frecventa cercurile revoluționare. Cîțiva dintre ei erau foarte tineri, imberbi. Pe doi dintre aceștia, care ținuseră discursuri deosebit de vehemente, îi filase — unul numit Arcadie, domiciliat în strada Sfîntul Jacques, și o femeie de moravuri speciale, numită Zita, locuind în Montmartre — amîndoi fără mijloace de trai cunoscute.

Afacerea păru Prefectului de poliție destul de serioasă pentru a conferi despre ea înainte de toate cu Președintele Consiliului de Miniștri.

Era pe atunci una din acele perioade specifice climatului celei de a treia Republici, în timpul cărora poporul francez, ahtiat după autoritate, adorînd forța, se credea pierdut că nu era îndeajuns guvernat și cerea în gura mare apariția unui salvator al Patriei. Președintele Consiliului fiind și ministru al justiției, nu visa altceva decît să ajungă el salvatorul dorit. Dar pentru aceasta era necesar să existe un important pericol de îndepărtat. Așa că știrea complotului îi fu cît se poate de agreabilă. Îl interogă pe Prefectul poliției asupra caracteristicilor și importanței afacerii. Prefectul poliției arătă că oamenii aceia păreau că dispun de bani, de inteligență, de energie; dar că prea vorbeau mult și erau prea numeroși pentru a putea acționa în secret și în deplin acord. Răsturnat în fotoliul său, ministrul reflecta. Biroul stil Empire din fața lui, tapiseriile vechi care acopereau pereții, pendula și candelabrele din epoca Restaurației[1], tot ce se afla în cabinetul acesta tradițional îi amintea marile principii de guvernare care rămîneau imuabile în perindarea regimurilor — viclenia și cutezanța. După o scurtă meditație, conchise că era necesar să se permită complotului să crească și să prindă formă, că trebuia poate chiar alimentat, ornat, colorat, urmînd să fie înăbușit abia cînd s-ar fi putut trage toate foloasele cu putință.

---

[1] Epocă desemnînd în istoria Franței sfîrșitul perioadei napoleoniene și revenirea pe tron a familiei Bourbon prin Ludovic XVIII (1814—1824) și Carol X (1824—1830).

Deci, recomandă Prefectului poliției să urmărească îndeaproape afacerea, să-i raporteze zi de zi mersul evenimentelor și să se mărginească strict la rolul de informator.

— Mă bizui pe binecunoscuta prudență: observă și nu interveni.

Și ministrul își aprinse o țigaretă. Conta mult ca datorită acestui complot să poată reduce opoziția, să-și consolideze puterea, să o dilueze pe aceea a colegilor, să-l umilească pe Președintele Republicii și să devină mult așteptatul salvator.

Prefectul poliției se angajă să urmeze instrucțiunile ministeriale, promițîndu-și în sinea lui să nu acționeze decît după cum îl va tăia capul. Puse sub urmărire indivizii semnalați de Barattan și recomandă agenților să nu intervină, orice s-ar întîmpla. Văzîndu-se filat, prințul Ișțar, care adăuga forței prudența, scoase din jgheabul streșinii bombele ascunse acolo, și sărind din autobuz în metrou și din metrou în autobuz reuși prin cele mai savante ocolișuri să le depoziteze la îngerul muzician.

De fiecare dată cînd își părăsea locuința din strada Sfîntului Jacques, Arcadie găsea la poartă un bărbat din cale afară de distins, cu mănuși galbene și purtînd la cravată un diamant mai mare decît Regentul[1]. Străin de toate cele pămînțești, îngerul rebel nu acordă nici un fel de atenție faptului. Dar tînărul Maurice d'Esparvieu, care-și făcuse o datorie din a-l păzi pe îngerul său păzitor, îl măsură cu neîncredere pe acest gentleman tot atît de asiduu și încă mai vigilent decît dl Mignon, cel care-și plimba odinioară privirile scormonitoare prin strada Garancière, de la capetele de berbec ale reședinței de la Sordière și pînă spre absida bisericii Saint-Sulpice. Cum venea să-l vadă de două-trei ori pe zi pe Arcadie în camera lui mobilată, Maurice îl avertiză de primejdie și-l îndemnă să-și schimbe domiciliul.

În fiecare seară își ducea îngerul prin cabaretele de noapte unde cinau în tovărășia „fetelor". Acolo, tînărul d'Esparvieu făcea pronosticuri asupra viitorului meci de box, apoi se străduia să-i demonstreze lui Arcadie existența lui Dumnezeu, necesitatea de a avea o religie și cîte frumusețI cuprinde creștinismul, conjurîndu-l să renunțe la acțiunile lui nele-

[1] Celebru diamant (136 carate), cumpărat în 1717 pentru Coroana Franței de prințul Philippe d'Orléans, supranumit Regentul.

giuite şi criminale din care nu va culege decît amărăciune şi decepţie.

— Căci, în sfîrşit, spunea tînărul apologet, dacă creştinismul ar fi fost fals, s-ar fi descoperit asta.

Fetele îl aprobau pe Maurice în sentimentele lui religioase şi cînd frumosul Arcadie profera cine ştie ce blasfemie într-un limbaj care le era ininteligibil, îşi astupau urechile făcîndu-l să tacă, de teamă să nu fie trăsnite odată cu el. Căci ele credeau că Dumnezeu, în atotputernicia şi bunătatea lui supremă, răzbunînd pe neaşteptate injuriile care i se aduceau, era foarte capabil să izbească fără să vrea şi nevinovatul dimpreună cu păcătosul.

Cîteodată, îngerul şi păzitorul său se duceau să ia cina la îngerul muzician. Maurice, căruia acesta îi amintea din cînd în cînd că e amantul lui Bouchotte, nu vedea cu ochi buni cum Arcadie îşi permite faţă de cîntăreaţă libertăţi excesive. Ea i le permitea încă din ziua în care, îngerul muzician punînd să fie reparată canapeluţa înflorată, Arcadie şi Bouchotte se contopiseră imediat pe ea. Maurice o iubea mult pe doamna des Aubels, dar cum un pic o iubea şi pe Bouchotte, era cam gelos pe Arcadie, căci, sentiment firesc la oameni şi animale, gelozia le cauzează chiar şi în forme uşoare o durere perpelitoare. Aşa se face că, bănuind adevărul pe care temperamentul lui Bouchotte şi caracterul îngerului i-l dezvăluiau îndeajuns, Maurice îl copleşea pe Arcadie cu sarcasme şi invective, reproşîndu-i imoralitatea apucăturilor. Liniştit, Arcadie îi răspunse că este dificil să supui impulsurile fiziologice unor reguli perfect definite, şi că moraliştii întîmpină mari dificultăţi în privinţa unor anume secreţii.

— În rest, spuse Arcadie, recunosc bucuros că e aproape imposibilă constituirea sistematică a unei morale naturale. Natura n-are principii. Nu ne furnizează nici o dovadă pentru a crede că viaţa omenească este vrednică de respect. Indiferentă, natura nu face nici o distincţie între bine şi rău.

— Prin urmare, vezi că religia e necesară! replică Maurice.

— Morala pretins revelată, reluă îngerul, se inspiră în realitate din empirismul cel mai grosolan. Obişnuinţa, şi numai ea singură, reglează moravurile. Ceea ce prescrie cerul nu este decît consacrarea unor vechi obiceiuri. Legea divină promulgată în decor pirotehnic, pe un Sinai oarecare, nu e nimic

altceva decît codificarea unor prejudecăţi omeneşti. Şi datorită faptului că moravurile se transformă, religiile care dăinuie multă vreme, aşa cum este iudeo-creştinismul, variază în morală.

— În fine, spuse Maurice a cărui inteligenţă creştea văzînd cu ochii, eşti de acord cu mine că religia împiedică multe dezordini şi multe crime?

— Exceptînd cazurile în care nu ne sfătuieşte ea însăşi să le săvîrşim, ca de pildă uciderea Ifigeniei.

— Arcadie, strigă Maurice, cînd te aud raţionînd, mă bucur că nu sunt un intelectual.

În vremea asta, aplecat pe claviatura pianului, cu faţa acoperită de lungul văl al părului său blond, Teofil îşi lăsa din înalt mîinile inspirate pe clape, interpretînd şi vocal partitura întreagă a *Alinei, regina Golcondei.*

Prinţul Iştar sosea la aceste reuniuni amicale cu buzunarele pline de bombe şi de sticle de şampanie, datorate şi unele şi altele dărniciei baronului Everdingen. Bouchotte îl primea cu plăcere pe cherub, mai ales de cînd îl socotea şi martor, şi trofeu al victoriei pe care o repurtase pe canapeaua înflorată. Era în faţa ei asemeni căpăţînii tăiate a lui Goliat în mîna tînărului David. Şi îl mai admira pe prinţ pentru abilitatea sa de acompaniator, pentru vigoarea-i înfrîntă de ea şi pentru uluitoarea lui pricepere la băut.

Într-o noapte, pe cînd tînărul d'Esparvieu îl conducea în maşină pe Arcadie de la Bouchotte la locuinţa sa de pe strada Sfîntul Jacques, sub cerul negru al nopţii diamantul spionului străluci ca un far; trei ciclişti, reuniţi sub razele sale, se îndepărtară la apropierea automobilului în direcţii divergente. Îngerul nici nu băgă de seamă, dar Maurice trase concluzia că mişcările lui Arcadie interesau unele persoane deosebit de puternice în Stat. Consideră pericolul iminent; hotărîrea sa fu numaidecît luată.

A doua zi dimineaţă, veni să-l ia pe suspect pentru a-l duce în strada Romei. Îngerul se mai afla încă în pat. Maurice îl zori să se îmbrace şi să-l urmeze.

— Haide, îi spuse. Casa asta nu mai e sigură. Eşti urmărit. Într-o zi sau alta vei fi arestat. Vrei să dormi la-nchisoare? Nu. Ei bine, hai! Te voi duce într-un loc sigur.

Spiritul surîse naivului său salvator cu un pic de milă:

— Nu știi, oare, că un înger a sfărîmat porțile închisorii în care era închis Petru, eliberîndu-l pe apostol? Mă crezi, Maurice, mai slab decît acel frate ceresc și ai impresia că n-aș ști să fac pentru mine însumi ceea ce a făcut el pentru pescarul de pe lacul Tiberiada?

— Nu conta prea mult pe asta, Arcadie. El a făcut-o printr-o minune.

— Sau a făcut-o „ca prin minune", cum afirmă un modern istoric al bisericii. Dar n-are importanță. Te voi urma. Dă-mi voie numai să ard cîteva scrisori și să fac un pachet din cărțile de care am nevoie.

Aruncă niște hîrtii în șemineu, își îndesă cîteva volume prin buzunare și își urmă ghidul pînă la automobilul care-i aștepta nu departe, în fața lui Collège de France. Maurice se așeză la volan. Urmînd prudența cherubului, se lansă în asemenea tururi și contratururi, în asemenea viraje la mare viteză, că le-ar fi pierdut urma toți cicliștii, oricît de numeroși, oricît de rapizi, avîntați pe urmele sale. În fine, după ce au brăzdat orașul în lung și-n lat, se opriră în strada Romei, dinaintea parterului care văzuse apariția îngerului.

Pătrunzînd în locuința pe care o părăsise cu optsprezece luni în urmă spre a-și îndeplini misiunea, Arcadie își reaminti ireparabilul trecut și, respirînd mireasma Gilbertei, nările îi palpitară. Întrebă ce mai face doamna des Aubels.

— Foarte bine, răspunse Maurice, doar ceva mai plinuță și mult mai drăguță. Încă îți poartă pică pentru indiscreția dumitale de odinioară. Sper că o va ierta într-o zi, după cum și eu am iertat-o, și că-ți va uita conduita jignitoare. Dar încă e foarte pornită împotrivă-ți.

Tînărul d'Esparvieu făcu îngerului onorurile apartamentului în maniera unui om de stirpe aleasă și cu atenția tandră a unui prieten. Îi arătă patul pliant care avea să fie întins în fiecare seară în antecameră și care dimineața avea să fie împins într-o debara minusculă; îi arătă apoi masa de toaletă și garnitura sa, baia, dulapul de lenjerie, comoda, îi dădu îndrumările necesare pentru încălzire și iluminat, îl preveni că portarul va aduce mîncarea și va face curățenie, și-i arătă butonul pe care trebuia să-l apese pentru a-l chema pe acest servitor, în sfîrșit, îi spuse că se putea considera ca la el acasă și că putea primi pe cine credea de cuviință.

CAPITOLUL XXVIII

Consacrat unei penibile scene de familie.

Atîta vreme cît Maurice nu avu ca metrese decît femei cinstite, conduita sa nu dădu prilej nici unui fel de reproşuri. Altfel se petrecură lucrurile cînd începu s-o frecventeze pe Bouchotte. Mama lui, care închisese ochii cînd fusese vorba de legături condamnabile, e drept, dar elegante şi discrete, fu scandalizată aflînd că fiul ei se afişa cu o cîntăreaţă. Berthe, sora mai tînără a lui Maurice, aflase în timpul cursului de catehismul perseverenţei de aventurile fratelui, şi le povestea fără indignare junelor sale prietene. Micul Léon, care tocmai împlinise şapte ani, declară într-o bună zi mamei sale, în prezenţa mai multor doamne, că atunci cînd va fi mare o să chefuiască întocmai ca Maurice. Inima de mamă a doamnei René d'Esparvieu se simţi profund ulcerată.

Tot pe atunci, un incident domestic dar grav îl alarmă pe dl René d'Esparvieu. Îi fură înmînate polițe semnate cu propriu-i nume de către fiul său; scrisul nu era falsificat, dar era evidentă intenţia de a se da semnătura fiului drept a tatălui; deci, un fals moral. Reieşea de aici că Maurice trăia dezordonat, făcea datorii şi era pe punctul de a comite indelicateţe. Capul familiei îşi consultă soţia în această privinţă. Se conveni ca tatăl să facă fiului o morală aspră, să-i vorbească de sancţiuni riguroase, iar mama să apară după cîteva clipe foarte necăjită şi blîndă, pentru a-l îndupleca spre îngăduinţă pe tatăl iritat pe bună dreptate. Lucrurile fiind astfel puse la punct, dl René d'Esparvieu îşi chemă în dimineaţa următoare fiul în cabinet. Pentru mai multă solemnitate, îşi îmbrăcase redingota. După acest indiciu, Maurice îşi dădu seama că întrevederea va fi gravă. Capul familiei, puţin cam palid şi cu glas tremurat (era timid), declară

că nu mai putea tolera multă vreme dezmățul în care trăia fiul și că pretindea o schimbare imediată și absolută. Nici un fel de viață ușuratecă, nici un fel de datorii, nici un fel de legături nepotrivite, ci muncă, ordine, relații onorabile.

Maurice i-ar fi răspuns bucuros cu respect tatălui său care, la urma urmei, îi făcuse reproșuri întemeiate. Din nefericire, Maurice era și el un timid, iar redingota cu care dl d'Esparvieu se îmbrăcase pentru o mai demnă exersare a magistraturii domestice părea să interzică orice familiaritate. Maurice păstră o tăcere stîngace și care păru insolentă. Tăcerea aceasta îl sili pe dl d'Esparvieu să repete reproșurile, și încă să le repete sub o formă mai drastică. Deschise un sertar al istoricului său birou (era chiar acela la care Alexandre d'Esparvieu își scrisese *Eseul asupra instituțiilor civile și religioase ale popoarelor*) și scoase polițele semnate de Maurice.

— Știi tu, oare, fiule, spuse el, că ai săvîrșit un adevărat fals? Pentru a răscumpăra o greșeală atît de gravă...

Chiar în acel moment, după cum fusese înțelegerea, doamna d'Esparvieu apăru în rochie de oraș. Trebuia să întruchipeze îngerul iertării. Rolul, însă, nu i se potrivea nici ca înfățișare, nici ca fire. Era întunecată și aspră. Maurice avea într-însul germenul tuturor virtuților comune și necesare. Își iubea și își respecta mama. Și-o iubea mai mult din datorie decît din înclinație, și respectul său ținea mai degrabă de uzanță decît de sentiment. Doamna René d'Esparvieu avea fața acoperită de bubulițele cuperozei și, cum se pudrase pentru a fi cît mai impozantă în tribunalul domestic, arăta un obraz asemănător zmeurei tăvălite în zahăr. Maurice, care avea gust, nu se putu reține să o găsească urîtă, și încă de o urîțenie un pic respingătoare. Ea îl indispunea, deci, și cînd reluă, agravîndu-le, imputările sub care tatăl deja îl copleșise, fiul cel rătăcit întoarse capul pentru a nu lăsa să i se citească pe față iritarea.

Ea continuă:

— Mătușa ta de Saint-Fain te-a întîlnit pe stradă într-o atît de proastă companie, încît ți-e îndatorată că n-ai salutat-o.

La auzul acestor cuvinte, Maurice izbucni:

— Mătușa mea de Saint-Fain! N-are decît să se-arate scandalizată! Toată lumea știe că și-a dat poalele peste cap mai-

mai să şi le smulgă, şi-acum ipocrita asta bătrînă ar vrea să...

Dar nu mai continuă. Privirea i se opri pe faţa tatălui, care exprima încă mai multă mîhnire decît indignare. Maurice îşi regretă cuvintele ca pe o crimă odioasă şi nu putea concepe cum de-i scăpaseră. Era cît pe ce să izbucnească în lacrimi, să cadă în genunchi implorînd iertare, cînd mama suspină cu ochii în tavan:

— Cu ce ţi-am greşit, Doamne, de am adus pe lume un fiu atît de păcătos!

Dezmeticit de parcă i s-ar fi turnat o găleată cu apă rece în cap odată cu cuvintele acestea pe care le socotea afectate şi ridicole, Maurice trecu subit de la amara căinţă la orgoliul delicios al crimei. Se năpusti furios în insolenţă şi revoltă, împroşcînd pe nerăsuflate cuvinte pe care o mamă n-ar fi trebuit niciodată să le audă.

— Dacă vrei să ţi-o spun deschis, mamă, decît să-mi interzici mie să frecventez o artistă lirică plină de talent şi dezinteresată din fire, mai bine ai opri-o pe sora mea mai mare, doamna de Margy să se afişeze în fiecare seară la teatru şi în lume cu un individ netrebnic şi dezgustător despre care se ştie că e amantul ei. La fel de bine ar trebui s-o supraveghezi şi pe surioara mea, Berthe, care îşi scrie epistole obscene contrafăcîndu-şi sorisul, se preface că le descoperă în cartea de rugăciuni, şi ţi le înmînează cu simulată inocenţă ca să te alarmeze şi să te tulbure. N-ar fi deloc rău, de asemenea, nici dacă l-ai împiedica pe scumpul meu frăţior, Léon, să consume (la şapte ani!) pînă şi ultimele violenţe asupra domnişoarei Caporal; şi ai putea spune şi cameristei dumitale să nu...

— Ieşiţi afară, domnule, vă alung din casa aceasta, strigă dl René d'Esparvieu, care, alb de mînie, arătă spre uşă cu un deget tremurător.

CAPITOLUL XXIX

În care se va vedea cum îngerul devenit om se poartă asemeni unui om, adică rîvnind la femeia altuia şi trădîndu-şi prietenul. Capitolul acesta va face să se vădească şi conduita corectă a tînărului d'Esparvieu.

Îngerului îi plăcu de minune noua sa locuinţă. În cursul dimineţii lucra, ieşea după-amiaza, fără să se sinchisească de agenţi, şi se întorcea la culcare. Ca şi în trecut, Maurice o primea pe doamna des Aubels de două-trei ori pe săptămînă în camera aparţiei.

Lucrurile merseră astfel foarte bine pînă într-o dimineaţă cînd Gilberte, care îşi uitase în seara din ajun micul ei sac de mînă, din catifea, pe masa din camera albastră, veni să-l caute şi îl găsi pe Arcadie în pijama, savurînd întins pe canapea o ţigaretă şi visînd la cucerirea cerurilor. Ea scăpă un ţipăt de surpriză:

— Dumneata, domnule! ... de-aş fi ştiut că te găsesc aici, fii sigur că ... Venisem să-mi iau sacul de mînă, din camera de alături ... Îmi dai voie ...

Şi ea trecu prin faţa îngerului cu multă băgare de seamă şi foarte repede, de parcă ar fi ocolit o grămadă de jăratec.

În taiorul de culoarea rezedei, doamna des Aubels era în acea dimineaţă de un farmec fără pereche. Fusta strîmtă îi mula fiecare mişcare, şi fiecare pas constituia unul din acele miracole firesti care umplu de uluire inimile bărbaţilor.

Reapăru cu săculeţul în mînă:

— Încă o dată, îţi cer iertare. Eram departe de a-mi închipui că ...

Arcadie o rugă să ia loc şi să rămînă o clipă.

— Nu mă aşteptam, domnule, spuse ea, ca tocmai dumnea-

ta să-mi faci onorurile apartamentului. Știam cît de mult ține domnul d'Esparvieu la dumneata; nu mă îndoiam totuși că...

Cerul se întunecă dintr-o dată. O umbră roșietică invadă încăperea. Doamna des Aubels spuse că venise pe jos, din motive de igienă, dar iată, furtuna e pe cale de-a izbucni. Întrebă dacă nu i s-ar putea chema o trăsură.

Arcadie se aruncă la picioarele Gilbertei, o cuprinse în brațe ca pe un vas prețios și înșiră cuvinte care, fără să aibă vreun înțeles în ele însele, exprimau prea bine dorința. Ea îi acoperi cu mîinile ochii, gura, strigînd:

— Te urăsc!...

Și zguduită de suspine, ceru un pahar cu apă. Se sufoca. Îngerul o ajută să-și deschеie rochia. Aflată în acest pericol extrem, ea se apără curajos. Zise:

— Nu, nu!... Nu vreau să te iubesc: te-aș iubi prea mult!...

Totuși sucombă.

În dulcea familiaritate care urmă mutualei lor uluiri, ea îi spuse:

— Mă interesam adesea cum îți merge. Știam că frecventezi cabaretele din Montmartre, că ai fost des văzut cu domnișoara Bouchotte, care nu-i totuși deloc drăguță, că ai început să fii foarte elegant, să cîștigi mulți bani. Nu mă mira. Erai făcut pentru a reuși... În ziua...

Ea arătă cu degetul colțul dintre fereastră și dulapul cu oglindă.

— ...apariției dumitale, m-a șocat că Maurice ți-a dat boarfele unui sinucigaș. Îmi plăceai... Ah, nu pentru frumusețea dumitale! Să nu crezi că femeile sunt atît de sensibile, pe cît se spune, la calitățile exterioare. Altceva ne interesează în dragoste. E-n ea un nu știu ce... În sfîrșit, te-am iubit din prima clipă.

Întunericul se făcu încă mai dens.

Ea întrebă:

— Nu-i așa că nu ești înger? Maurice așa crede, dar atîtea mai poate crede Maurice...

Îl cerceta din priviri pe Arcadie, și ochii îi surîseră maliții:

— Mărturisești că ți-ai bătut joc de el și că nu ești înger?

Arcadie răspunse:

— Nu năzuiesc decît să-ţi fac plăcere; voi fi totdeauna ceea ce vei dori să fiu.

Gilberte hotărî că nu era înger mai întîi pentru că nu poţi fi înger, şi apoi din motive mai particulare, care o îndemnau să ţină seama de unele lucruri în legătură cu dragostea. El nu o contrazise şi o dată mai mult cuvintele nu fură de ajuns spre a le exprima sentimentele.

Afară ploaia cădea grea şi deasă, pe ferestre şiroiau pîrîiaşe, fulgere luminau perdelele de muselină, tunetul făcea să vibreze geamurile. Gilberte îşi făcu semnul crucii şi rămase ghemuită la pieptul noului amant.

Îi spuse:

— Ai pielea mai albă decît mine.

În chiar clipa în care doamna des Aubels rostea aceste cuvinte, Maurice pătrunse în încăpere. Venea muiat pînă la piele, surîzător, înorezător, liniştit, fericit, să-l anunţe pe Arcadie că, participînd alături de el cu jumătate de sumă la cursele de la Longchamp, din ajun, îngerul cîştigase de douăsprezece ori miza.

Surprinzînd femeie şi înger într-o voluptuoasă dezordine, îl cuprinse furia; mînia îi încordă muşchii gîtului, îi inundă cu sînge faţa stacojie şi-i îngroşă vinele pe frunte. Se năpusti cu pumnii strînşi spre Gilberte, dar se opri brusc.

Mişcarea aceasta întreruptă se transformă în căldură: Maurice fumega. Turbarea nu îl înarmă, ca pe Arhiloc[1], cu un lirism răzbunător. Se mărgini să-i strige infidelei că-i o juncă fecundată.

Între timp, ea îşi regăsise, odată cu corectarea toaletei, şi demnitatea atitudinii. Se ridică plină de pudoare şi graţie, întorcînd spre acuzator o privire care exprima în acelaşi timp şi virtute ofensată, şi iubire care iartă.

Dar cum tînărul d'Esparvieu nu înceta să reverse asupră-i invective grosolane şi monotone, se supără la rîndu-i:

— Ia te uită! Ştii că eşti bine, iubiţel? Ce, eu am umblat după Arcadie al dumitale? Dumneata l-ai adus aici, şi încă în ce hal!... N-ai avut decît un gînd: să mă arunci în braţele

---

[1] Poet antic grec (cca 712—664 î.e.n.), creator al versului iambic şi autor de muşcătoare satire.

prietenului. Ei bine, domnule, n-ai decît să te iei de gît cu el, eu n-am să-ţi fac plăcerea asta.

Maurice d'Esparvieu răspunse fără complicaţii:

— Spală putina, capră!

Şi se prefăcu că vrea să o scoată afară cu o lovitură de picior. Arcadie suferea văzîndu-şi amanta atît de ruşinos tratată; dar nu socoti că ar avea autoritatea necesară pentru a-i face scene lui Maurice. Doamna des Aubels, care-şi păstrase intactă demnitatea, îl ţintui pe tînărul d'Esparvieu cu o privire poruncitoare şi-i spuse:

— Du-te să-mi cauţi o trăsură.

Şi o astfel de înrîurire au femeile asupra unui suflet de aleasă obîrşie, la un popor galant, că tînărul franţuz se duse fără să mai stea pe gînduri la portar, şi-i spuse să caute un taxiu. Doamna des Aubels plecă aruncîndu-i lui Maurice privirea dispreţuitoare pe care femeia o datorează bărbatului înşelat, şi străduindu-se să dea fiecăreia din mişcările ei un farmec delicios, iar Maurice o privi plecînd cu expresia unei indiferenţe pe care în realitate nu o încerca. Apoi se întoarse spre îngerul îmbrăcat în pijamaua înflorată pe care el însuşi o purtase în ziua apariţiei, şi împrejurarea aceasta, în sine lipsită de importanţă, crescu resentimentul gazdei atît de nevrednic trădate.

— Ei bine! făcu el, te poţi lăuda că eşti un individ demn de tot dispreţul. Te-ai purtat abject şi absolut inutil. Dacă femeia asta îţi plăcea, n-aveai decît să mi-o spui. Oricum, mă obosise. N-o mai doream. Ţi-aş fi lăsat-o bucuros.

Vorbea astfel doar ca să-şi ascundă durerea, căci o iubea pe Gilberte mai mult decît oricînd, şi trădarea acestei creaturi îl făcea să sufere profund. Continuă:

— Tocmai aveam de gînd să-ţi cer să mă scapi de ea. Dar dumneata ţi-ai urmat firea josnică; te-ai purtat ca un porc.

Dacă în acel moment solemn Arcadie ar fi rostit un cuvînt din inimă, tînărul Maurice, izbucnind în lacrimi, şi-ar fi iertat prietenul şi iubita, şi tustrei ar fi fost împăcaţi, fericiţi. Dar Arcadie nu se hrănise deloc cu laptele bunătăţii omeneşti. Nu suferise niciodată şi nu ştia să compătimească suferinţa. Răspunse cu o rece înţelepciune:

— Dragul meu Maurice, necesitatea, care conduce şi înlănţuie acţiunile existenţelor însufleţite, produce efecte adesea neprevăzute şi uneori absurde. Aşa am fost împins să-ţi dis-

plac. Nu mi-ai face nici un fel de reproş, dacă ai stăpîni o temeinică filosofie a naturii; ai şti atunci că voinţa e doar iluzie, şi că afinităţile psihologice sunt tot atît de exact determinate ca şi combinaţiile chimice şi ar putea fi formulate în acelaşi chip. Cred că ţi-aş putea insufla aceste adevăruri; ar cere însă multă vreme şi mult efort, şi poate că nu ţi-ar aduce seninătatea care te-a părăsit. Deci, e mai bine să plec de aici şi . . .

— Rămîi, făcu Maurice.

Maurice avea un simţ foarte exact al obligaţiilor sociale. Cînd se gîndea la ele, punea onoarea mai presus de orice. Or, în acel moment, îşi închipui cu extremă tărie că ultragiul pe care îl suferise nu putea fi spălat decît cu sînge. Ideea aceasta, venind din tradiţie, imprimă pe loc atitudinii şi limbajului său o noblеţe neaşteptată:

— Eu sunt acela, domnule, spuse el, care trebuie să părăsească acest apartament spre a nu mai reveni niciodată. Dumneata vei rămîne aici, pentru că eşti proscris. Aici vei primi şi martorii mei.

Îngerul surîse:

— Îi voi primi, ca să-ţi fac plăcere; dar gîndeşte-te, dragă Maurice, că sunt invulnerabil. Chiar cînd sunt materializate, spiritele celeste nu pot fi atinse de vîrful unei spade sau de glonţul unui pistol. Trebuie să ţii cont, Maurice, de împrejurarea care-mi asigură într-o înfruntare inegalitatea aceasta fatală, şi gîndeşte-te că pentru a refuza să-mi numesc martori n-aş putea argumenta că dispun de o natură cerească: ar fi fără precedent.

— Domnule, replică urmaşul stirpei Bussart d'Esparvieu, ar fi trebuit să te gîndeşti la toate acestea înainte de a mă ofensa.

Şi ieşi semeţ. Dar îndată ce fu afară, se clătină ca un om beat. Încă mai ploua. Merse la voia întîmplării, fără să vadă, fără să audă nimic, tîrîndu-şi picioarele prin rigole, prin băltoace, prin noroi. Rătăci multă vreme de-a lungul bulevardelor mărginaşe şi, vlăguit, căzu în cele din urmă la marginea unui maidan. Era mînjit de noroi pînă-n creştet; subţiată de lacrimi, mîzga îi mînjea faţa; muiate, borurile pălăriei picurau. Un trecător îl luă drept cerşetor şi îi aruncă două parale. El culese de pe jos banul de aramă, îl puse cu grijă în buzunarul vestei şi plecă să-şi caute martorii.

CAPITOLUL XXX

Relatînd o afacere de onoare şi unde se va judeca dacă, aşa cum pretinde Arcadie, experienţa greşelilor noastre ne face mai buni.

Terenul duelului îl forma grădina colonelului Manchon, aflată în bulevardul Reginei, la Versailles. Domnii de la Verdelière şi le Truc de Ruffec, care-şi făcuseră din onoare o practică statornică şi îi cunoşteau precis regulile, îl asistau pe Maurice d'Esparvieu. Nu se putea concepe un duel în lumea catolicilor fără dl de la Verdelière şi, adresîndu-se acestui bărbat al spadei, Maurice se conformase uzanţei, nu fără oarecare repulsie, căci fusese amantul notoriu al doamnei de la Verdelière; dar dl de la Verdelière nu putea fi considerat soţ: era o instituţie. Cît îl priveşte pe dl le Truc de Ruffec, onoarea constituia singura sa profesie cunoscută şi unica resursă materială mărturisită; şi cînd răutăcioşii aminteau de asta în lume, erau întrebaţi ce altă carieră mai frumoasă decît aceea a onoarei ar fi putut parcurge dl le Truc de Ruffec. Martorii lui Arcadie erau prinţul Iştar şi Teofil. Nu de bună voie şi cu inima uşoară lua parte îngerul muzician la această afacere. Avea oroare de orice fel de violenţă şi dezaproba duelurile. Bubuitul pistoalelor, zăngănitul săbiilor îi erau insuportabile şi vederea sîngelui curgînd îl făcea să leşine. Acest blînd fiu al cerului refuzase cu încăpăţînare să servească drept secund fratelui Arcadie şi, pentru a-l hotărî, heruvimul a trebuit să-l ameninţe că-i sparge în cap o sticlă de panclastită. În afara luptătorilor, a martorilor şi a medicilor, în grădină se mai aflau numai cîţiva ofiţeri din garnizoana Versaillesului şi nişte ziarişti. Cu toate că tînărul d'Esparvieu nu era cunoscut sub altă calitate decît aceea de tînăr din lumea bună, iar Arcadie fusese ignorat de întreaga planetă, duelul

prilejui o mare afluență de curioși; ferestrele caselor din jur erau tixite de fotografi, reporteri și oameni de lume. Ceea ce atîțase în mod deosebit curiozitatea era zvonul că în realitate motivul disputei îl constituia o femeie. Cîțiva pomeneau numele lui Bouchotte, cei mai mulți o desemnau pe doamna des Aubels. Se observase, dealtfel, că duelurile în care dl de la Verdelière era mator atrăgeau tot Parisul.

Cerul era de un albastru mîngîietor, toată grădina inundată de trandafiri, o mierlă șuiera pe o creangă. Dl de la Verdelière, care cu un baston de trestie în mînă conducea lupta, aduse spadele vîrf la vîrf și spuse:

— Începeți, domnilor!

Maurice d'Esparvieu atacă prin dublete și prin lovituri repetate cu lama. Arcadie degajă ținînd spada în linie. Prima angajare nu dădu rezultate. Martorii avură impresia că dl d'Esparvieu se găsea într-o neplăcută stare de iritabilitate nervoasă și că adversarul se arăta neobosit.

În repriza a doua, iată că Maurice își precipită atacurile, depărtează brațele și își descoperă pieptul. Atacă marșînd, aplică o lovitură directă; vîrful spadei atinge umărul lui Arcadie. Toată lumea are impresia că e rănit. Dar martorii constată că Maurice e acela care are o zgîrietură la încheietura mîinii. Maurice susține că nu simte nimic și după un scurt examen doctorul Quille declară că dl d'Esparvieu, clientul său, poate continua lupta.

După un sfert de ceas de pauză reglementară, duelul e reluat. Maurice atacă violent. Adversarul îl menajează vizibil și, fapt care îl neliniștește pe dl de la Verdelière, pare prea puțin grijuliu la apărare. La începutul reprizei a cincea, un cîine sîrmos, negru, care intrase în grădină cine știe pe unde, dă buzna dintr-un boschet de trandafiri, pătrunde în spațiul rezervat luptătorilor și, în ciuda loviturilor de bastoane și a strigătelor, trece printre picioarele lui Maurice. Se pare că acesta are brațul îngreunat și că nu se mai avîntă decît din umăr asupra invulnerabilului său adversar. Aplică o lovitură directă și se aruncă singur în spada lui Arcadie, care-i străpunge adînc îndoitura cotului.

Dl de la Verdelière oprește lupta care durase o oră și jumătate. Maurice are impresia unui șoc dureros. E așezat pe o bancă verde, rezemată de un zid acoperit cu glicine. În timp ce chirurgii pansează plaga, el îl cheamă pe Arcadie, în-

tinzîndu-i brațul rănit. Și cînd învingătorul întristat de victorie se apropie, Maurice îl îmbrățișează tandru, spunîndu-i:

— Fii generos, Arcadie, și iartă-mi trădarea ta. Acum că ne-am bătut, pot să-ți cer să te împaci cu mine.

Își strînge plîngînd prietenul în brațe și-i suflă la ureche:

— Vino să mă vezi și ad-o și pe Gilberte.

Încă fiind certat cu părinții, Maurice puse să fie condus în micul apartament care da în strada Romei.

Abia întins pe patul din camera de culcare ale cărei perdele erau trase ca în ziua apariției, îi văzu apropiindu-se pe Arcadie și Gilberte. Rana începea să-l chinuie serios: temperatura i se ridicase, dar era împăcat, mulțumit, fericit. Plîngînd, înger și iubită se aruncară la picioarele patului. El le uni mîinile în mîna lui stîngă, le zîmbi și dădu fiecăruia o sărutare blîndă:

— Sunt acum sigur că nu mă voi mai certa niciodată cu voi doi: n-o să mă mai înșelați, vouă orice vă e cu putință.

Înlăcrimată, Gilberte îi jură lui Maurice că se lăsase indus în eroare de aparențe deșarte, că nu-l înșelase cu Arcadie, că de fapt nu-l înșelase niciodată. Și cuprinsă de marele elan al sincerității, se convinse și pe sine.

— Nu te mai necăji, Gilberte, îi răspunse rănitul. Ce-a fost, a fost. Așa trebuia să se întîmple. Și e bine așa. Gilberte, ai avut dreptate să mă înșeli nedemn, cu cel mai bun prieten și în încăperea asta. Dacă n-ai fi făcut-o, n-am fi astăzi aici toți trei împreună și nu mi-ar fi fost dat să gust cea mai mare bucurie a vieții mele. Oh, Gilberte! Rău faci negînd niște lucruri care au trecut și, la urma urmei, destul de bine.

— Dacă vrei tu, dragule, replică Gilberte cu un pic de amărăciune, nu voi nega. Dar numai ca să-ți facă ție plăcere.

Maurice o făcu să se așeze pe pat și-l rugă pe Arcadie să ia loc în balansoar.

— Dragă prietene, spuse Arcadie, eram inocent. Mă făcui om. Îndată și săvîrșii răul. În felul acesta am devenit mai bun.

— Să nu exagerăm, spuse Maurice, mai bine am face un bridge.

Dar abia avu bolnavul trei ași în mînă și licită fără atu, că vederea i se împăienjeni; cărțile îi lunecară printre degete, capul îngreunat îi căzu pe perne și Maurice se plînse că îl chinuia o amețeală teribilă. Aproape îndată după aceea, doam-

na des Aubels plecă să facă niște vizite; ținea să apară neapărat în lume pentru a dezminți prin calm și seninătate zvonurile care circulau despre ea. Arcadie o conduse pînă la ieșire, aspirîndu-i cu un sărut mireasma pe care o readuse în camera unde somnola Maurice.

— Sunt foarte mulțumit, spuse Maurice, că lucrurile s-au petrecut în felul acesta.

— A fost ce trebuia să fie, răspunse duhul. Toți îngerii răzvrătiți ca mine, ca mine s-ar fi puntat față de Gilberte. „Femeile, spuse Apostolul, trebuie să se roage acoperite cu văluri, din pricina îngerilor". Și astfel cuvîntează Apostolul, pentru că el știe că îngerii se tulbură văzîndu-le frumoase. Abia ajung pe pămînt, că și jinduiesc și pînă la urmă săvîrșesc dragostea ca toți muritorii. Îmbrățișarea lor e copleșitoare și delicioasă; posedă secretul unor mîngîieri inefabile, care cufundă fiicele oamenilor în abisurile voluptății. Punînd pe buzele fericitelor victime o miere pîrjolitoare, fac să le curgă prelung în vine torente de flăcări răcoritoare și le lasă frînte, vrăjite.

— Tacă-ți gura, lighioană murdară! strigă rănitul.

— Numai un cuvînt! făcu îngerul. Un singur cuvînt, dragă Maurice, să mă justific și pe urmă te las să te odihnești în liniște. Ca să te conving că nu te duc cu vorba, consultă, dragă Maurice, despre iubirile îngerilor cu femeile: Justinian, *Apologiile*, tomul I și II; Flavius Josephus, *Antichitățile iudaice*, cartea I, capitolul III; Athenagor, *Asupra învierii;* Lactențiu, cartea a II-a, capitolul XV; Tertulian, *Asupra vălului fecioarelor;* Marcu din Efes în *Psellus;* Eusebiu, *Pregătirea evanghelică*, tomul V, capitolul IV; sfîntul Ambrozie, în lucrarea despre *Noe și Arca*, capitolul V; sfîntul Augustin, *Cetatea Domnului*, cartea XV, capitolul XXIII; părintele iezuit Meldonat, *Tratatul demonilor*, pagina 218; Pierre Lebyer, consilier al regelui ...

— Fie-ți milă, Arcadie. Mai taci odată! Taci! Taci! Și alungă cîinele ăsta, strigă Maurice stacojiu la față, cu ochii holbați, crezînd în delir că vede năpustindu-se în pat cîinele negru.

Doamna de la Verdelière, care practica toate eleganțele mondene și naționale, era socotită printre cele mai grațioase infirmiere din înalta societate franceză. Veni în persoană să se intereseze de Maurice și se oferi să îngrijească rănitul. Dar,

la consemnul hotărît al doamnei des Aubels, Arcadie îi închise uşa în nas. Mărturiile de simpatie curgeau gîrlă. Îngrămădite pe o tavă, o mulţime de cărţi de vizită iveau nenumărate colţuri îndoite ca nişte corniţe. Dl le Truc de Ruffec aduse, printre primii, mărturia simpatiei sale virile şi, întinzîndu-i tînărului d'Esparvieu o mînă loială, îi ceru ca de la bărbat de onoare la bărbat de onoare douăzeci şi cinci de ludovici pentru achitarea unei datorii de onoare.

— La naiba! Ce să-i faci, dragă Maurice, sunt servicii pe care nu le poţi cere oricui!

În aceeaşi zi, dl Gaétan veni să strîngă mîna nepotului. Acesta i-l prezentă pe Arcadie:

— Iată-l pe îngerul meu păzitor unchiule, despre care spuneai că are un picior deosebit de frumos, cînd i-ai descoperit urma pasului în pudra revelatoare. Mi s-a arătat anul trecut, chiar în camera asta... Nu-ţi vine să crezi, nu-i aşa?... Şi totuşi, ăsta-i adevărul!...

Apoi, întorcîndu-se către duh:

— Ce zici, Arcadie? Abatele Patouille, care este un mare teolog şi bun preot, nu crede că eşti înger; iar unchiul Gaétan, care nu mai ştie boabă din catehism şi n-are nici un fel de religie, nu crede nici el. Te neagă amîndoi: unul pentru că are credinţă, celălalt pentru că n-are deloc. Poţi să-ţi dai seama din asta că dacă vreodată aş povesti cuiva istoria ta, nimeni n-ar crede-o. Dealtfel cel căruia i-ar trăsni prin minte să o povestească nu s-ar dovedi de bun gust şi n-ar fi deloc apreciat pentru asta. Pentru că, trebuie să mărturiseşti, nu e una prea grozavă! Te iubesc, dar te judec. De cînd ai decăzut'în ateism, ai devenit un nelegiuit abominabil. Rău înger, rău prieten, trădător şi homicid. Asta fiindcă socot că ai dat drumul pe teren cîinelui ăluia negru între picioarele mele ca să mă asasinezi.

Îngerul ridică din umeri, adresîndu-se lui Gaétan:

— Din păcate, domnule, nu mă surprinde să găsesc atît de puţin credit la dumneavoastră: mi s-a spus că v-aţi certat cu cerul iudeo-creştin din care sunt originar.

— Domnule, răspunse Gaétan, nu cred destul în Iehova pentru a crede în îngerii lui.

— Domnule, cel căruia îi spuneţi Iehova este în realitate un demiurg ignorant şi grosolan, pe care îl cheamă Ialdabaoth.

— În acest caz, domnule, sunt gata să cred în el. Este inculț și mărginit: existența lui nu mă deranjează cîtuși de puțin. Cum o mai duce?

— Rău! Îl vom răsturna luna viitoare.

— Nu vă lăudați, domnule. Îmi aduceți aminte de cumnatul Cuissart care, de treizeci de ani, e sigur că a doua zi dimineața va auzi că a căzut Republica...

— Vezi, Arcadie? strigă Maurice. Unchiul Gaétan crede ca și mine. Știe că nu vei izbuti.

— Și de ce anume, vă rog, domnule Gaétan, credeți că nu voi izbuti?

— Ialdabaoth al dumneavoastră este încă destul de tare pe lumea asta, dacă nu și în cealaltă. Odinioară era susținut de preoți și de cei care credeau în el. Astăzi se bizuie pe cei care nu cred în el, pe filosofi. S-a găsit recent un pîrlit de profesoraș, pe nume Picrochole, care voia să declare știința în faliment, cu scopul de a ameliora afacerile bisericii. Și mai zilele trecute a fost inventat pragmatismul, expre pentru a face religia ispititoare spiritelor raționale.

— Ați studiat cumva pragmatismul?

— Nici pomeneală! Odinioară, fiind cam frivol, m-am ocupat de metafizică. Îi citeam pe Hegel și Kant. Cu vîrsta am devenit mai serios și mă preocupă numai formele sensibile, tot ce impresionează ochiul sau urechea. Arta concentrează omul în totalitatea lui. Restul nu e decît himeră.

Discuția continuă astfel pînă seara, și se spuseră atîtea obscenități că ar fi putut face să roșească nu numai un cuirasier, ceea ce nu înseamnă mare lucru pentru că adesea cuirasierii sunt caști, ci pînă și o pariziancă.

Dl Sariette veni de asemenea să-și vadă fostul elev. Cînd intră în încăpere, apăru și bustul lui Alexandre d'Esparvieu deasupra capului chel al bibliotecarului. Se apropie de pat. Perdelelor albastre, dulapului cu oglindă, șemineului, li se substituiră pe loc dulapurile pline cu cărți din sala sferelor și busturilor, și aerul fu brusc înăbușit de cartoteci, dosare și fișe. Dl Sariette nu se deosebea suficient de biblioteca sa pentru a putea fi închipuit ori măcar văzut fără ea. Bătrînul era mai palid, mai șters, mai vag, mai nălucă decît nălucile pe care le evoca.

Maurice, devenit foarte bun, se arătă sensibil la acest gest de prietenie.

— Ia loc, domnule Sariette, pe doamna des Aubels o cunoşti. Ţi-l prezint pe Arcadie, îngerul meu păzitor. El e acela care, pe cînd era invizibil, ţi-a jefuit doi ani de zile biblioteca, te-a făcut să pierzi pofta de mîncare şi te-a adus la două degete de nebunie. El transporta din sala sferelor în pavilionul meu grămezile de cărţi vechi. El a ridicat în ziua aceea sub nasul dumitale nu ştiu ce hîrţoagă preţioasă şi te-a făcut să cazi pe scară. Altădată, a luat o broşură a domnului Salomon Reinach şi, obligat să iasă odată cu mine (căci nu mă părăsea niciodată, aşa după cum am aflat pe urmă), a lăsat-o să cadă în rigola de pe strada Prinţesei. Iartă-l, domnule Sariette, n-avea buzunare. Era invizibil. Regret amar, domnule Sariette, că toate cărţoaiele dumitale n-au fost devorate de vreun incendiu ori înecate de vreo inundaţie. Din cauza lor îngerul meu şi-a pierdut capul. S-a făcut om, şi nu mai are nici credinţă, nici lege. Acum eu am ajuns îngerul lui păzitor. Numai Dumnezeu ştie cum se vor termina toate astea!

La auzul discursului, faţa dlui Sariette căpătă o tristeţe nesfîrşită, iremediabilă, veşnică, o tristeţe de mumie. Sculîndu-se să plece, dezolatul bibliotecar şopti la urechea lui Arcadie:

— Bietul copil, e bolnav rău; delirează.

Maurice îl chemă pe bătrîn:

— Mai stai puţin, domnule Sariette. Ai să faci un bridge cu noi. Ascultă-mi sfatul, domnule Sariette. Să nu faci ca mine, nu te împrieteni cu cine nu trebuie. Altfel, ai să fii pierdut. Nu pleca încă, domnule Sariette, vreau să-ţi cer ceva foarte important: cînd ai să mai vii să mă vezi, adu-mi o carte despre temeinicia religiei; vreau să studiez. Trebuie să-mi readuc îngerul păzitor la credinţa pe care şi-a pierdut-o.

CAPITOLUL XXXI

În care se va admira cu cîtă uşurinţă un om onest, timid şi blînd poate comite o crimă oribilă.

Profund întristat de încîlcitele spuse ale tînărului Maurice, dl Sariette luă autobuzul şi se duse la moş Guinardon, prietenul său, unicul său prieten, singura fiinţă din lume pe care ar fi vrut s-o vadă şi s-o audă. Cînd dl Sariette intră în magazinul din strada Courcelles, Guinardon era singur şi moţăia, tolănit într-un fotoliu străvechi. Sub părul buclat şi barba răsfirată i se zărea faţa stacojie; firişoare vineţii îi brăzdau aripile nasului împurpurat de vinul de Bourgogne. Căci nu mai încăpea putinţă de tăgadă — moş Guinardon bea. La doi paşi de el, pe masa de lucru a junei Octavie, un trandafir se usca de-a binelea într-un pahar cu apa evaporată, iar în coşuleţ zăcea o broderie neisprăvită. Juna Octavie părăsea din ce în ce mai des magazinul şi dl Blancmesnil nu se mai ivea niciodată în lipsa ei. Motivul era că se întîlneau de trei ori pe săptămînă, la ora cinei, într-o casă din apropiere de Champs-Elysées. Moş Guinardon nu ştia nimic. Nu-şi cunoştea întregul rău, dar suferea din cauza lui.

Dl Sariette strînse mîna vechiului său prieten; nu-l întrebă ce mai face juna Octavie; căci nu recunoştea legăturile care-i uneau pe cei doi. Mai degrabă ar fi vorbit de Zéphyrine, cea atît de crud abandonată şi pe care ar fi vrut ca bătrînul să şi-o facă soţie legitimă. Dar dl Sariette era prudent. Se mulţumi să-l întrebe pe Guinardon cum o mai duce.

— De minune, îl încredinţă Guinardon, care se simţea bolnav dar afecta vigoarea şi sănătatea, de cînd începuseră să-l părăsească... Slavă Domnului! Mi-am păstrat puterea

trupului și spiritului. Sunt cast. Fii cast, Sariette; numai cei curați sunt puternici.

În seara aceea, moș Guinardon scosese din comoda de lemn liliachiu cîteva cărți prețioase, pentru a le arăta unui bibliofil distins, dl Victor Meyer; după ce clientul plecase, ațipise fără să le mai pună la loc. Dl Sariette, pe care cărțile îl atrăgeau, le zări pe marmura comodei și se apucă să le examineze curios. Prima pe care o răsfoi fu *La Pucelle*, legată în marochin, ediția cu adăugirea engleză. Fără îndoială, nu-i venea ușor inimii lui franceze și creștine să admire un asemenea text și asemenea ilustrații, dar un exemplar frumos îi părea totdeauna virtuos și pur. Pălăvrăgind mereu foarte afectuos cu Guinardon, luă rînd pe rînd în mînă cărțile pe care anticarul le degusta pentru legăturile lor, pentru stampe, proveniență sau raritate, apoi dintr-o dată scoase un sublim strigăt de bucurie și iubire. Tocmai dăduse peste acel *Lucrețiu* al prioratului de Vendôme, *Lucrețiul* lui, și-l strînse la inimă.

— În sfîrșit, te revăd, suspină el ducîndu-l la buze.

Moș Guinardon nu înțelese prea bine la început ce vroia să spună vechiul lui prieten; dar după ce acesta declară că volumul făcea parte din biblioteca d'Esparvieu, că lui îi aparținea, lui Sariette, și că îl va lua fără să mai recurgă la nici un fel de formalități, trezindu-se pe de-a-ntregul, anticarul se ridică în picioare și declară categoric că volumul lui îi aparținea, lui Guinardon, că îl cumpărase cum se cuvine și încă scump și că nu-l va da decît pe cinci mii de franci bătuți pe muche.

— Nu înțelegi ce-ți spun, replică Sariette: cartea aceasta aparține bibliotecii d'Esparvieu; trebuie să i-o reintegrez.

— Mai pune-ți pofta-n cui!...

— Cartea asta îmi aparține.

— Ești nebun, dragă Sariette.

Observînd că într-adevăr bibliotecarul avea un aer rătăcit, îi trase cartea din mîini și încercă să schimbe discuția.

— Ai văzut, Sariette, că porcii ăia vor să spintece palatul Mazarin și să acopere cu nu știu ce așa-zise opere de artă culmea Cetății, locul cel mai măreț, cel mai încîntător din Paris? Sunt mai răi ca vandalii, că vandalii distrugeau monumentele antichității, dar nu puneau în locul lor clădiri scîrboase ori poduri nenorocite, cum ar fi podul Alexandre. Și

biata noastră stradă Garancière, Sariette, a căzut pradă barbarilor. Ce-au făcut cu frumosul mascaron de bronz de la fîntîna palatină? ...

Dar Sariette nici nu voia să asculte.

— Guinardon, nu m-ai înţeles. Ascultă-mă. Cartea asta aparţine bibliotecii d'Esparvieu. A fost furată de acolo. Cum? de cine? nu ştiu. S-au petrecut în biblioteca asta lucruri teribile, misterioase. Pe scurt, cartea a fost furată. Cred că nu mai e nevoie să fac apel la înaltul dumitale simţ al probităţii, dragă prietene. Doar nu vrei să treci drept tăinuitor. Dă-mi cartea. O voi restitui domnului d'Esparvieu, care te va despăgubi, poţi să fii sigur. Ai încredere în generozitatea lui, şi vei proceda întocmai ca omul de lume care eşti.

Anticarul surîse cu amărăciune:

— Să am înoredere în generozitatea acestui bătrîn zgîrie-brînză d'Esparvieu, care ar gîtui un purice ca să-l jupoaie de piele! Uită-te la mine, dragă Sariette, şi spune-mi dacă am eu mutra unui Jocrisse[1]. Ştii foarte bine că d'Esparvieu a refuzat să dea unui negustor de lucruri de ocazie cincizeci de franci pentru portretul lui Alexandre d'Esparvieu, străbunul lui, lucrat de pictorul Hersent, şi marele străbun a rămas în bulevardul Montparnasse, vizavi de cimitir, pe taraba unui ovrei, unde vin să se uşureze toţi cîinii din cartier ... Să am încredere în generozitatea domnului d'Esparvieu! ... Ştii că ai haz?

— Ei bine! Guinardon, mă angajez să-ţi dau eu indemnizaţia pe care o vor fixa arbitrii. Mă asculţi?

— Nu fă pe nababul cu nişte ingraţi, dragă Sariette. D'Esparvieu ăsta a pus mîna pe ştiinţa, pe munca şi pe toată viaţa dumitale pentru un salar pe care l-ar refuza pînă şi un valet. Las-o moartă ... Dealtfel e prea tîrziu. Cartea a fost vîndută ...

— Vîndută? ... Cui? întrebă cu groază Sariette.

— Ce te interesează? N-ai s-o mai vezi, n-ai să mai auzi de ea: pleacă în America.

— În America! *Lucreţiul* cu blazonul lui Philippe de Vendôme, cu note scrise de mîna lui Voltaire! *Lucreţiul* meu, în America!

Moş Guinardon începu să rîdă.

---

[1] Personaj tradiţional în farsa franceză, simbolizînd naivitatea neghioabă şi credulitatea.

— Dragul meu Sariette, mi-aduci aminte de cavalerul des Grieux[1], cînd află că scumpa lui iubită va fi dusă pe Mississippi. „Scumpa mea iubită, pe Mississippi! . . ."

— Nu, replică Sariette foarte palid, nu, cartea asta nu va pleca în America. Se va întoarce, aşa cum se cuvine, în biblioteca d'Esparvieu. Guinardon, dă-mi-o!

Pentru a doua oară, anticarul încercă să curme abil conversaţia care părea să capete o întorsătură urîtă:

— Dragă Sariette, nu mi-ai spus încă nimic despre El Greco ăsta. Nici măcar nu te-ai uitat la el. Şi totuşi, e admirabil.

Şi Guinardon aşeză tabloul într-o lumină mai prielnică:

— Uită-te la sfîntul Francisc ăsta, sărmanul Domnului, frate lui Isus; trupul lui ca de funingine se înalţă spre cer asemeni fumului unei jertfe plăcute, ca jertfa lui Abel.

— Cartea! făcu Sariette fără să-şi întoarcă privirea; Guinardon, dă-mi cartea!

Dintr-o dată, tot sîngele urcă în faţa lui moş Guinardon: roşu tot şi cu vinele de pe frunte umflate, spuse:

— Ajunge!

Şi puse *Lucreţiul* în buzunarul vestonului.

Fără să mai stea pe gînduri, moş Sariette tăbărî pe anticar cu neaşteptată furie, şi, pe cît era de anemic, îl răsturnă pe robustul bătrîn în fotoliul junei Octavie.

Ameţit şi furios, Guinardon îl copleşi pe bătrînul maniac cu înspăimîntătoare injurii, trimiţîndu-l dintr-un pumn la patru paşi, peste *Incoronarea fecioarei*, operă a lui Fra Angelico, care se nărui cu vuiet mare. Sariette se năpusti iar şi încercă să smulgă cartea din buzunarul în care fusese ascunsă. Moş Guinardon l-ar fi făcut de data asta grămadă, dacă orbit de sîngele care i se urcase la cap n-ar fi izbit alături, în masa la care lucra juna absentă. Sariette se agăţă de adversarul uimit, îl ţintui răsturnat în balansoar, strîngîndu-l cu mînuţele lui descărnate de gîtul care, deja foarte roşu, deveni stacojiu. Guinardon se zbătu să scape; dar simţind sub ele carnea caldă şi moale, degetele mititele ale lui Sariette se încleştară şi mai şi. O putere neştiută le înfigea în pradă. Guinardon horcăia, o dîră de salivă i se prelinse pe la colţul gurii. Sub apăsare, trupul îi tresărea din cînd în cînd; dar tresări-

[1] Erou din romanul *Manon Lescaut*, al abatelui Prévost (1697—1763).

rile deveneau din ce în ce mai sacadate și mai rare. Încetară cu totul. Mîinile ucigașe nu mai voiau să se desprindă. Sarietele trebui să facă un efort violent ca să și le smulgă. Îi bubuiau tîmplele. Cu toate acestea, deslușii afară ploaia căzînd, pași abia distincți trecînd pe trotuar și, departe, strigătele vînzătorilor de ziare. Oameni sub umbrele se estompau în întuneric. Scoase cartea din buzunarul mortului și fugi.

În seara aceea, juna Octavie nu se întoarse la magazin. Se dusese să se culce în micul mezanin de deasupra cvartalului de antichități din aceeași stradă Courcelles, cumpărat de puțină vreme pe numele ei de către dl Blancmesnil. Paznicul care trebuia să închidă magazinul găsi corpul anticarului cald încă. O chemă pe madam Lenain, portăreasa, care îl întinse pe moș Guinardon pe o canapea, aprinse două lumînări, puse o ramură de cimbrișor într-o farfurioară cu agheazmă și închise ochii defunctului. Medicul însărcinat să constate decesul îl atribui unei congestii cerebrale.

Anunțată de madam Lenain, Zéphyrine alergă să vegheze mortul. Părea că doarme. În licărul tremurător al lumînărilor, sfîntul lui El Greco se înălța ca un fum; auriturile primitivilor scînteiau în umbră. Aproape de patul funerar se putea distinge o femeie miniaturală de Baudouin, care lua un hap. Toată noaptea, pînă la cincizeci de pași se auziră în stradă bocetele lui Zéphyrine. Se deslușea:

— A murit, a murit prietenul meu, idolul meu, comoara mea, dragostea mea... Nu, n-a murit, mișcă! Eu sunt, Michel, eu sunt, Zéphyrine a ta: scoală-te, ascultă-mă! Răspunde-mi: te iubesc; dacă te-am necăjit, iartă-mă... E mort, mort! Oh, Dumnezeule, uită-te ce frumos mai e! Era atît de bun, atît de deștept, atît de plăcut! Doamne! Doamne! Doamne! Dacă eram lîngă el, nu murea. Michel! Michel!

Dimineața, tăcu. Ai fi crezut că doarme: era moartă.

CAPITOLUL XXXII

În care răsună în cabaretul lui Clodomir flautul lui Nectarie.

Cum nu putuse forța intrarea ca infirmieră, doamna de la Verdelière reveni cîteva zile mai tîrziu, în absența doamnei des Aubels, ca să-i ceară lui Maurice d'Esparvieu obolul pentru bisericile Franței. Arcadie o introduse la căpătîiul convalescentului.

Maurice îi suflă îngerului la ureche:

— Trădătorule, scapă-mă imediat de furia asta, sau vei fi vinovat de nenorocirile care se vor petrece aici nu peste multă vreme.

— Stai liniștit, făcu Arcadie sigur de sine.

După complimentele de rigoare, doamna de la Verdelière făcu semn lui Maurice să îndepărteze îngerul. Maurice se prefăcu a nu pricepe. Și doamna de la Verdelière atacă de-a dreptul scopul vizitei:

— Bisericile noastre, scumpele noastre biserici de la țară, ce se va întîmpla cu ele?

Arcadie o privi cu un aer angelic, ridicînd din umeri:

— Se vor prăbuși, doamnă; vor cădea în ruină. Și ce păcat! Nu mă voi putea mîngîia niciodată. Printre casele de la țară, biserica e ca o găină în mijlocul puișorilor ei.

— Așa este, făcu doamna de la Verdelière cu un fermecător surîs, chiar așa și este!

— Și clopotele, doamnă?

— Oh, domnule, clopotele!

— Clopotele, doamnă, se înalță spre cer ca niște seringi gigantice spre fundurile goale ale heruvimilor.

Fără să mai stea pe gînduri, doamna de la Verdelière o luă din loc.

În aceeași zi, dl abate Patouille veni să aducă rănitului poveţe şi întărire. Îl îndemnă să renunţe la prieteniile nepotrivite şi să se împace cu familia. Îi zugrăvi o mamă înlăcrimată gata să-şi întîmpine cu braţele deschise fiul regăsit. Renunţînd printr-un efort bărbătesc la o viaţă uşuratecă şi la plăcerile deşarte, Maurice şi-ar fi recăpătat pacea inimii şi tăria sufletului, s-ar fi eliberat de himerele mistuitoare, ar fi scăpat de duhul răului.

Tînărul d'Esparvieu mulţumi dlui abate Patouille pentru atîta bunătate şi protestă în privinţa sentimentelor sale religioase:

— Niciodată n-am fost atît de credincios. Şi niciodată n-am simţit atîta nevoie să fiu. Închipuiţi-vă, domnule abate, că trebuie să reiau catehismul de la capăt cu îngerul meu păzitor care l-a uitat.

Dl abate Patouille suspină din adîncul inimii şi-l îndemnă pe scumpul lui fiu să se roage, rugăciunea fiind singurul sprijin împotriva primejdiei în care se află un suflet atacat de demoni.

— Domnule abate, întrebă Maurice, vreţi să vă fac cunoştinţă cu îngerul meu păzitor? Aşteptaţi doar o clipă, a plecat să-mi cumpere ţigări.

— Copil nefericit!

Şi bucălaţii obraji ai abatelui Patouille căzură în semn de mîhnire. Şi aproape îndată se ridicară în semn de înveselire, căci avea toate motivele să fie mulţumit.

Opinia publică se însănătoşea. Iacobinii, francmasonii, blocarzii erau peste tot rău văzuţi. Elita dădea o pildă sănătoasă iar Academia Franceză una de conformism. Tineretul din Cartierul Latin dovedea supunere bisericii, iar Şcoala Normală răspîndea miresme de seminar. Crucea triumfa. Dar trebuiau bani, mulţi bani, mereu mai mulţi bani.

După şase săptămîni de odihnă, medicul îi îngădui lui Maurice d'Esparvieu să facă o plimbare cu maşina. Mai purta braţul în eşarfă. Prietenul şi iubita îl întovărăşeau. Se duseră în Bois de Boulogne şi gustară încîntarea de a vedea iarba proaspătă şi copacii. Surîdeau întregii lumi şi lumea întreagă le surîdea. Cum spusese Arcadie, greşelile îi făcuseră mai buni. Prin neprevăzutele întorsături ale geloziei şi mîniei, Maurice ajunsese la calm şi bunăvoinţă. O mai iubea încă pe Gilberte, o iubea cu o dragoste îngăduitoare. Îngerul o poftea ca femeie mai mult ca oricînd, dar prin posesiune dorinţa îşi pierduse

veninul curiozității. Gilberte se simțea bine plăcînd, și plăcea și mai mult. Băură la Cascadă un lapte care li se păru delicios. Toți trei trăiau din plin nevinovăția. Arcadie uită de nedreptățile vechiului tiran al lumii. Aveau să-i fie curînd reamintite.

Întors la locuința prietenului său, o găsi pe Zita așteptîndu-l. Părea o statuie de fildeș și aur.

— Îmi faci milă, îi spuse ea. A venit ziua așteptată încă de pe cînd timpul nu exista, și care nu va mai veni, poate, înainte ca soarele și întregul lui cortegiu să nu se piardă în constelația lui Hercule; ne aflăm în ajunul momentului în care îl vom surprinde pe Ialdabaoth în palatul său de porfir și dumneata, care ardeai de dorința de a dezrobi cerurile, dumneata, care abia așteptai să te întorci învingător în patria eliberată, îți uiți dintr-o dată generoasele planuri și adormi în brațele fiicelor oamenilor. Ce plăcere poți oare gusta în legăturile cu animalele astea mici, necurate, alcătuite din elemente atît de schimbătoare, că s-ar putea spune că mereu curg? Ah! Arcadie! Aveam toate motivele să nu cred în tine. Nu ești decît un intelectual; deci numai un curios. Nu ești capabil de acțiune.

— Mă judeci rău, Zita, răspunse îngerul. E-n firea fiilor cerului să iubească fiicele oamenilor. Deși coruptibilă, carnația femeilor ori a florilor nu farmecă mai puțin simțurile. Dar niciuna din vietățile astea mici n-ar putea să mă facă să uit ura și dragostea; sunt gata să mă ridic împotriva lui Ialdabaoth.

Dacă îl văzu atît de hotărît, Zita se declară mulțumită. Și îl îndemnă să urmărească fără slăbiciune împlinirea marii misiuni. Nimic nu trebuia făcut în pripă, nimic amînat.

— O acțiune măreață, Arcadie, este alcătuită dintr-o mulțime de altele mici; cel mai majestuos ansamblu se compune dintr-o mie de detalii infime. Să nu scăpăm nimic din vedere.

Îl căutase pentru a-l duce la o întrunire unde prezența lui era necesară. Acolo aveau să fie trecute în revistă forțele răsculaților.

Și ea nu mai adăugă decît un cuvînt:

— Vine și Nectarie.

Cînd Maurice dădu ochii cu Zita, o găsi fără vino-ncoa; îi displăcea pentru că era frumusețea întruchipată, și pentru că frumusețea deplină îl uluia totdeauna pînă la penibil. Zita îi fu de-a dreptul antipatică de îndată ce află că era un înger revoltat și că îl căuta pe Arcadie pentru a-l duce la o întru-

nire a conjuraților. Bietul băiat încercă să-și rețină tovarășul prin toate mijloacele pe care deșteptăciunea și împrejurările i le furnizau. Dacă îngerul păzitor accepta să rămînă cu el, avea să-l ducă la un extraordinar meci de box, la o trecere în revistă de trupe care urma să constituie apoteoza lui Poincaré[1], în sfîrșit, la un local unde puteau fi văzute femei extraordinare prin frumusețea, darurile, viciile sau diformitățile lor. Îngerul nu se lăsă însă ispitit și spuse că pleacă împreună cu Zita.

— De ce?

— Ca să punem la cale cucerirea cerului.

— Iarăși nebunia asta! Cucerirea... Dar ți-am demonstrat că așa ceva nu e nici cu putință, și nici de dorit.

— La revedere, Maurice.

— Cum, pleci?... Ei bine, vin și eu.

Și Maurice, cu brațul în ghips, îi urmă pe Arcadie și Zita pînă în Montmartre, la cabaretul lui Clodomir, unde se trăsese un coviltir deasupra unui separeu cu pereții de viță agățătoare.

Prințul Ișțar și Teofil erau deja acolo împreună cu o mutrișoară galbenă care semăna cu un copil și care era un înger japonez.

— Nu-l mai așteptăm decît pe Nectarie, spuse Zita.

Și chiar în aceeași clipă apăru fără zgomot bătrînul grădinar. Se așeză, și cîinele i se întinse la picioare.

Bucătăria franceză e cea mai bună din lume. Gloria asta va străluci mai presus de toate celelalte cînd umanitatea, mai înțeleaptă, va pune frigarea mai presus decît sabia. Clodomir servi îngerilor și muritorului care-i întovărășea o garbură[2], un fileu de porc și niște frigărui de rinichi în sos de vin, dovedind că bucătarul acesta din Montmartre nu fusese dat gata de americanii care corup pînă și pe cei mai buni bucătari ai Orașului-Ospătărie.

Clodomir desfundă un vin de Bordeaux care, deși neînscris pe lista podgoriilor din Medoc, își dovedi prin aromă și buchet nobila lui origine. E important să amintim că după vinul acesta, și după altele cîteva, pivnicerul aduse grav un *romané* roșu, tare și ușor, robust și delicat, bogat în adevărată măduvă burgundă, focos, fumegînd îndestul, voluptate a spiritului și a simțurilor.

---

[1] Raymond Poincaré, om de stat francez (1860—1934), președinte al Franței între 1913—1920.

[2] Supă gasconă alcătuită din legume mărunțite, o varză și slănină, la care se adaugă jumări de gîscă sau de rață.

Bătrînul Nectarie ridică paharul şi zise:

— În sănătatea ta, Dionisos, cel mai însemnat dintre Zei, în sănătatea ta, cel care reîntronînd vîrsta de aur, se va întoarce să dea vajnicilor muritori ciorchinii pe care Lesbos[1] demult i-a desprins de pe butaşii de Methymne[2], viţele de Thasos[3] şi strugurii albi de pe malul lacului Mareotis[4], şi teascurile de Falerno[5] şi vinurile din Tmolus[6], şi prinţul vinurilor, Phanul. Şi sucul viilor acestora va fi dumnezeiesc, şi ca pe vremea bătrînului Silen oamenii se vor îmbăta de înţelepciune şi dragoste.

Cînd fu servită cafeaua, Zita, prinţul Iştar, Arcadie şi îngerul japonez expuseră pe rînd situaţia forţelor strînse împotriva lui Ialdabaoth. Părăsind beatitudinea veşnică pentru suferinţele vieţii pămînteşti, îngerii sporeau în inteligenţă, dobîndeau mijloacele de a se înşela şi facultatea de a fi de altă părere. Aşa se face că adunările lor se manifestă ca şi acelea ale oamenilor, tumultuos şi confuz. Cînd unul din conjuraţi amintea o cifră, ceilalţi se grăbeau să o tăgăduiască. Nu mai puteau aduna două numere fără să se certe şi însăşi aritmetica, devenită pătimaşă, îşi pierdea certitudinea. Cherubul, care-l adusese cu forţa pe piosul Teofil, se făcu foc şi pară auzindu-l cum îl laudă pe Domnul, şi-i trase în cap cîţiva pumni, care ar fi năruit un bou. Dar capul unui muzician e chiar mai tare decît ornamentul arhitectonic în formă de ţeastă de taur. Şi loviturile încasate nu-i schimbară lui Teofil opinia despre providenţa divină. Cum Arcadie a opus multă vreme idealismul său ştiinţific pragmatismului Zitei, frumoasa arhanghelă îi reproşă că gîndeşte prost.

— Şi asta te miră! strigă îngerul păzitor al tînărului Maurice. Gîndesc exact ca şi dumneata, în limbaj omenesc. Şi ce altceva e limbajul omenesc, dacă nu strigătul fiarelor pădurii ori ale munţilor, complicat şi corupt de orgolioasele primate? Fă-mi dacă poţi, o, Zita, din adunătura asta de sunete iritate sau plîngăreţe, un raţionament ca lumea! Îngerii nu gîndesc; superiori îngerilor, oamenii gîndesc prost. Ce să mai vorbesc de profesorii care încearcă să definească absolutul cu ajutorul unor strigăte moştenite de la antropopiteci,

[1] [2] şi [3] insule din Arhipelag vestite pentru vinurile lor; [4] lac şi promontoriu pe care este ridicat oraşul egiptean Alexandria, fostă colonie grecească; [5] localitate viticolă din provincia italiană Campagna; [6] munte şi oraş în Asia Mică.

de la maimuțe, marsupiale și reptile — strămoșii lor. Ce bufonerie! Cum s-ar mai distra demiurgul, dacă ar fi destul de deștept!

Noaptea era zugrăvită cu stele. Grădinarul rămînea tăcut.

— Nectarie, îi spuse frumoasa arhanghelă, cîntă puțin din flaut, dacă nu te temi că se vor tulbura pămînt și cer.

Nectarie luă flautul. Tînărul Maurice aprinse o țigară. Flacăra străluci o clipă, alungă în umbră cerul și stelele lui, și muri. Și Nectarie prinse flacăra pe inspiratul lui flaut și o cîntă. Sunetele de argint se înălțară, înfiripînd:

— Flacăra aceasta este un univers care și-a împlinit destinul în mai puțin de un minut. Se născură în ea sori și planete. Venus Urania a măsurat orbitele globurilor rătăcitoare în spațiile fără de sfîrșit. La suflarea lui Eros, primul născut dintre zei, se zămisliră plante, animale și gînduri. În cele douăzeci de secunde care s-au scurs între nașterea și moartea acestor universuri, s-au perindat civilizații, imperii și-au tîrît o leșinată decadență. Mame au plîns și spre cerurile mute au urcat cîntecele dragostei, strigătele urii, gemetele victimelor. Proporțional cu micimea lui, acest univers a durat tot atît cît durează și va dura acela căruia îi zărim cîțiva atomi licărind deasupra capetelor noastre. Sunt și unul și celălalt doar un licăr în infinit.

Și pe măsură ce sunetele limpezi și pure țîșnesc în văzduhul fermecat, pămîntul se preschimbă într-un nor molatec, stelele descriu traiectorii repezi. Ursa Mare se dislocă și alcătuirea i se împrăștie în toate părțile. Eșarfa sabiei lui Orion se rupe. Steaua Polară își părăsește axul magnetic. Sirius, care își arunca la orizont flacăra incandescentă, se face albastru, apoi se-mpurpurează, tresare și se stinge într-o clipă. Stîrnite, constelațiile formează noi zodiace, care se destramă la rîndul lor. În descîntecul lui, flautul magic condensase într-o clipă viața și mișcările universului acestuia, care pare imuabil, veșnic, îngerilor și oamenilor. Flautul tăcu, și cerul își reluă străvechea înfățișare. Nectarie dispăru.

Clodomir își întrebă oaspeții dacă sunt mulțumiți de garbura lui, care pentru a scădea cît trebuie rămăsese douăzeci și patru de ore pe foc, și înălță osanale vinului de Beaujolais pe care îl băuseră.

Noaptea era blîndă. Arcadie împreună cu îngerul său păzitor, Teofil, prințul Iștar și îngerul japonez plecară s-o conducă pe Zita pînă la apartamentul ei.

CAPITOLUL XXXIII

Cum un îngrozitor atentat răspîndeşte teroarea în Paris.

Totul dormea în oraş. Paşii răsunau sonor pe asfaltul pustiu. Ajuns pînă la jumătatea coastei de la Butte, în colţul străzii Feutrier, înaintea porţii frumoasei arhanghele, micul grup se opri. Arcadie discuta despre Scaune şi Domnii cu Zita, care cu degetul pe butonul soneriei, nu se hotăra să apese. Cu vîrful bastonului, prinţul Iştar trasa pe trotuar schemele unor noi dispozitive cu explozibil şi scotea asemenea mormăituri mugite, că trezea burghejii adormiţi şi crispa şalele Pasifaelor[1] din vecinătate. Teofil cînta cît îl ţinea gura barcarola din actul doi al *Alinei, regina Golcondei.* Cu braţul în eşarfă, Maurice duela cu stînga cu îngerul japonez, făcînd să sară scîntei din pavaj şi strigînd „atins!" cu glas ascuţit.

În vremea aceasta, brigadierul de poliţie Grolle, la colţul străzii vecine, visa. Era spătos ca un legionar roman şi avea toate trăsăturile acelei rase trufaş servile care, de pe cînd oamenii clădiseră cetăţi, apără imperiile şi susţin dinastiile. Brigadierul Grolle era vînjos foarte, şi totuşi foarte obosit. Era plămădit din aluatul pe care-l alcătuiau o meserie dură şi o hrană mediocră; om al datoriei, dar om, nu putea rezista descîntecelor, farmecelor şi nurilor acelor fete galante pe care le întîlnea în cîrduri, în umbra bulevardelor pustii, ori pe lîngă terenurile virane; le iubea. Le iubea ca un soldat ce era, cu toate armele gata, şi îl încerca o obosea-

[1] Pasiphaë, soţia regelui cretan Minos, mama lui Androgeos, a Ariadnei şi a Fedrei. Din dragostea lui Pasifae pentru taurul care devasta insula, s-a născut Minotaurul.

lă pe care o înfrunta cu curaj. Cum nu ajunsese încă la cumpăna vieţii, jinduia la bucatele alese şi liniştita muncă de la ţară. În noaptea aceasta dulce, la colţul străzii Muller, visa; visa la căsuţa în care se născuse, la mica livadă de măslini, la via părintească, la bătrîna lui mamă gîrbovită de muncă şi pe care n-avea s-o mai vadă. Smuls din visare de zarva nocturnă, agentul Grolle înaintă pînă la răspîntia străzilor Muller şi Feutrier, şi măsură fără îngăduinţă banda asta de pierde-vară în care instinctul lui social bănuia nişte duşmani ai ordinii. Era răbdător şi hotărît. După un lung moment de tăcere, cu un calm de temut decise:

— Circulaţi.

Dar Maurice şi îngerul japonez continuau să scrimeze şi nu auzeau nimic; muzicianul nu asculta decît propriile-i melodii, prinţul Iştar era absorbit de formulele explozibilelor lui, Zita dezbătea cu Arcadie cea mai măreaţă acţiune care fusese concepută de cînd sistemul solar ieşise din nebuloasa originară, şi cu toţii rămîneau străini de ceea ce îi înconjura.

— V-am spus să circulaţi, repetă brigadierul Grolle.

De data asta, îngerii auziră ordinul solemn, dar fie din indiferenţă, fie desconsiderîndu-l, nu se supuseră şi continuară să strige, să cînte, să peroreze.

— Va să zică vreţi să vă înhaţ, urlă brigadierul Grolle abătîndu-şi mîna lui mare pe umărul prinţului Iştar.

Indignat de asemenea grosolană apucătură, cu un pumn formidabil cherubul îl trimise pe brigadier în rigola străzii. Dar deja agentul Fesandet alerga în ajutorul superiorului său şi se năpustiră amîndoi asupra prinţului, izbind furioşi ca într-un sac, pe care, în ciuda puterii şi greutăţii lui, l-ar fi tîrît poate însîngerat la postul de poliţie, dacă îngerul japonez nu i-ar fi năruit fără efort pe unul după celălalt, făcîndu-i să se zvîrcolească urlînd în mîzgă înainte ca Maurice, Arcadie şi Zita să aibă timp să intervină. În ce-l priveşte pe îngerul muzician, care tremura într-o parte, acesta implora sprijinul cerului.

În acel moment, doi tineri brutari care frămîntau aluatul într-o pivniţă din vecini, auzind zarvă alergară aşa cum erau, în şorţuri albe şi pieptul gol. Dintr-un instinctiv sentiment de solidaritate socială, luară partea agenţilor doborîţi. La vederea lor, Teofil fu cuprins de o îndreptăţită spaimă şi o luă

la goană; ei îl înşfăcară şi erau cît pe-aici să-l predea păzitorilor ordinii, cînd Arcadie şi Zita îl smulseră din mîinile lor. Lupta continuă inegală şi teribilă între cei doi îngeri şi ucenicii brutari. Asemănător în forţă şi frumuseţe unui atlet de Lysippe[1], Arcadie îşi strînse îndesatul adversar în braţe, de mai-mai să-l înăbuşe. Frumoasa arhanghelă lovi cu un pumnal brutarul care se repezise asupră-i. Pe pieptul lui păros apăru o şuviţă de sînge negru şi amîndoi brutarii, prieteni ai legii, căzură pe pavaj.

Agentul Fesandet rămăsese leşinat, cu faţa în rigolă. Dar brigadierul Grolle, ridicîndu-se, suflă cu putere în fluier, semnal care trebuia să fie auzit la postul vecin şi se năpusti asupra tînărului Maurice. Neavînd pentru a se apăra decît un braţ, cu mîna stîngă acesta îşi descărcă pistolul asupra agentului, care îşi duse palma la inimă, se clătină şi se prăbuşi. Scoase un suspin prelung şi umbrele veşniciei îi acoperiră ochii.

În timpul acesta, ferestrele se deschideau una după alta, ivind capete care se aplecară deasupra străzii. Răsunară paşi grei apropiindu-se. În capul străzii Feutrier apărură doi poliţişti alergînd pe lîngă biciclete. Atunci prinţul Iştar aruncă o bombă care răscoli pămîntul, stinse gazul, dărîmă nişte case şi învălui într-un nor gros de fum fuga îngerilor şi a tînărului Maurice.

Arcadie şi Maurice socotiră că după aventura aceasta e mai sigur să se întoarcă acasă, în micul apartament din strada Romei. Era sigur că n-aveau să fie imediat căutaţi şi foarte probabil că niciodată, pentru că bomba cherubului suprimase din fericire toţi martorii afacerii. Adormiră în zori şi încă nu se treziseră pe la zece dimineaţa, cînd portarul aduse ceaiul. Mîncîndu-şi felia de pîine prăjită cu unt şi cu jambon, tînărul d'Esparvieu îi spuse îngerului:

— Credeam că o crimă e ceva extraordinar. Ei bine, mă înşelam! E acţiunea cea mai simplă, cea mai naturală din lume.

— Şi cea mai tradiţională, replică îngerul. De-a lungul secolelor, omului i-a fost ceva obişnuit, ceva necesar să ucidă şi să despoaie alţi oameni. Fapt încă recomandabil în război.

[1] Sculptor grec din secolul 4 î.e.n., celebru pentru aparenţa de vitalitate pe care reuşea să o insufle statuilor sale.

E de asemenea onorabil să atentezi la viaţa omenească în anumite circumstanţe, şi ţi s-a dat dreptate, Maurice, cînd ai vrut să mă asasinezi pentru că ţi s-a părut că aş fi avut nu ştiu ce familiarităţi cu metresa dumitale. Dar să ucizi un brigadier, asta nu face un om de lume.

— Taci, strigă Maurice, mai tacă-ţi gura, sceleratule! L-am omorît instinctiv pe bietul brigadier, fără să ştiu ce făceam. Asta mă înnebuneşte. Dar nu eu sunt vinovatul, ci tu, tu eşti asasinul. Tu m-ai tîrît pe calea rebeliunii şi violenţei, care duce la prăpastie. Tu m-ai pierdut, tu ai sacrificat tihna şi onoarea mea orgoliului şi răutăţii tale. Şi chiar pe degeaba. Căci te avertizez, Arcadie, că n-ai să reuşeşti în ceea ce întreprinzi.

Portarul aduse ziarele. Văzîndu-le, Maurice păli. Toate anunţau, în titluri groase, atentatul din strada Feutrier. Un brigadier ucis, doi agenţi ciclişti şi doi ucenici brutari grav răniţi; trei imobile năruite, numeroase victime.

Maurice scăpă ziarul şi zise cu glas slab, plîngăreţ:

— Arcadie, de ce nu m-ai ucis în grădiniţa aia din Versailles, în mijlocul trandafirilor, cînd fluiera mierla?

•

In vremea asta, asupra Parisului domnea teroarea. In pieţe şi pe străzile aglomerate, gospodine cu plasa în mînă ascultau pălind povestirea crimei şi cereau pentru vinovaţi cele mai crude suplicii. În pragul dughenelor, prăvăliaşii puneau nelegiuirea pe seama anarhiştilor, sindicaliştilor, socialiştilor, radicalilor şi cereau ca legea să-şi spună cuvîntul. Gîndiri mai profunde descopereau mîna Jidanului şi Neamţului, şi reclamau expulzarea străinilor. Cîţiva, lăudînd moravurile americane, recomandau linşajul. Ştirilor tipărite li se adăugară zvonuri sinistre. În diferite puncte fuseseră auzite explozii; peste tot se descopereau bombe. Pretutindeni indivizii care erau luaţi drept răufăcători erau doborîţi de braţul mulţimii şi predaţi fărîme justiţiei. În Piaţa Republicii, trecătorii făcură bucăţi un beţivan care striga: „jos sticleţii!"

Preşedintele Consiliului şi ministru al justiţiei conferi îndelung cu Prefectul poliţiei şi convenira să procedeze imediat, pentru calmarea efervescenţei parizienilor, la arestarea a cinci sau şase din cei treizeci de mii de apaşi cît poseda capitala. Şeful poliţiei ruse, considerînd că recunoaşte în aten-

tat stilul nihiliştilor, ceru să fie predată guvernului său o duzină de refugiaţi, care îi şi fu imediat acordată. Se procedă, de asemenea, la cîteva extrădări în favoarea siguranţei regelui Spaniei.

Aflînd aceste energice măsuri, Parisul răsuflă uşurat şi ziarele de seară felicitară guvernul. Ştirile privitoare la soarta răniţilor erau excelente. Aceştia se aflau în afara oricărui pericol şi în toţi indivizii care li se arătau erau convinşi că-i recunosc pe agresori.

E drept, brigadierul Grolle era mort, dar două surori de caritate îl vegheau, şi Preşedintele Consiliului de miniştri veni în persoană să depună crucea de onoare pe pieptul acestei victime a datoriei.

Noaptea, în cîteva locuri se stîrni panică. În Avenue de la Révolte, nişte agenţi luară la ochi pe un maidan o rulotă de saltimbanci, care li se păru că ar fi un adăpost de banditi. Chemară ajutoare şi cînd fură destui asediară căruţa. Li se adăugară şi nişte cetăţeni săritori; cincisprezece mii de focuri de revolver fură trase; rulota fu aruncată în aer cu dinamită şi printre sfărîmături fu găsit cadavrul unei maimuţe femele.

CAPITOLUL XXXIV

În care asistăm la arestarea lui Bouchotte şi a lui Maurice, la dezastrul bibliotecii d'Esparvieu şi la plecarea îngerilor.

Maurice d'Esparvieu petrecu o noapte îngrozitoare. La cel mai mic zgomot pe care-l deslușea, apuca revolverul pentru a nu cădea viu în mîinile justiției. Dimineața smulse pur şi simplu ziarele de la portar, le parcurse avid şi scoase un strigăt de ușurare: citi că brigadierul Grolle fiind transportat la morgă în vederea autopsiei, medicii legişti nu constatară pe corp decît echimoze, plăgi şi contuziuni foarte superficiale, moartea sus-numitului datorîndu-se rupturii unui anevrism al aortei.

— Vezi, Arcadie, strigă el cu un aer triumfător, vezi? Nu sunt un asasin! Sunt nevinovat! Nici nu mi-ar fi trecut prin minte cît de plăcut e să fii nevinovat!

Apoi căzu pe gînduri şi, fenomen firesc, meditația îi risipi veselia.

— Sunt nevinovat. Dar n-am de ce să mi-o ascund, spuse el clătinînd din cap, fac parte dintr-o bandă de răufăcători; m-am înhăitat cu niște bandiți. Printre ei te afli la locul tău, Arcadie, tu care eşti un individ echivoc, crud şi pervers. Dar eu, eu care sunt de familie bună şi am primit o educație excelentă, roşesc de ruşine.

— Eu în egală măsură, făcu Arcadie, am primit o educație excelentă.

— Unde asta?

— În cer.

— Nu, Arcadie, nu; tu n-ai primit nici o educație. Dacă ți s-ar fi insuflat principii, le-ai mai avea. Principiile nu se pierd niciodată. Din copilărie am învățat să respect familia,

patria și religia. N-am uitat nimic, nici nu voi uita vreodată. Știi oare ce mă șochează mai mult la tine? Nu perversitatea, cruzimea, neagra ingratitudine, nu agnosticismul tău care la nevoie s-ar mai trece cu vederea, nu scepticismul tău cu toate că e demodat (căci după redeșteptarea națională, nu se mai află sceptic în Franța), nu, ceea ce mă dezgustă e lipsa ta de gust, e urîta nuanță a ideilor tale, ineleganța doctrinelor tale; gîndești ca un intelectual, ca un liber cugetător, ai teorii care miros a demagogie, put a combism[1], ai concepții infame. Pleacă! Mă dezgușți... Arcadie, singurul meu prieten, Arcadie, bătrînul meu înger, Arcadie, scumpul meu copil, ascultă-ți îngerul păzitor: cedează rugăminții mele, renunță la ideile tale nebune, fii iarăși bun, simplu, inocent, fericit. Pune-ți pălăria; hai cu mine la Notre-Dame. Vom spune o rugăciune și vom aprinde o lumînare.

*

În vremea asta, opinia publică mai era încă tulburată; marea presă, organ al redeșteptării naționale, în articole de o veritabilă elevație și reală profunzime dezvăluiau filosofia acestui atentat monstruos care revolta conștiințele. Îi erau descoperite adevărata origine și cauzele indirecte dar eficace, în doctrinele revoluționare nepedepsit răspîndite, în slăbirea legăturilor sociale, în prăbușirea disciplinei morale, în repetata aţîţare a tuturor apetiturilor și cupidităților. Pentru a smulge răul din rădăcini trebuiau repudiate cît mai repede himerele și utopiile de teapa sindicalismului, impozitului pe venituri etc., etc., etc... Mai multe ziare, și nu din cele mici, vedeau în recrudescența crimelor fructul natural al necredinței, conchizînd că izbăvirea societății se află numai în întoarcerea unanimă și sinceră spre religie.

În prima duminică de după crimă, fu observată în biserici o neobișnuită afluență.

Judecătorul Salneuve, însărcinat cu instrucția cazului, interogă mai întîi indivizii arestați de Siguranță și se rătăci pe piste ispititoare, dar false; raportul informatorului Montremain, care îi fu adus la cunoștință, îi îndreptă însă atenția pe

[1] Aluzie la politica anticlericală a lui Émile Combes, prim-ministru al Franței între 1902 și 1905, care a propus legea separării bisericilor de Stat.

calea cea bună și-l făcu să vadă curînd în autorii crimei de pe strada Feutrier pe banditii de la Jonchère. Trimise după Arcadie și Zita și lansă un mandat de arestare împotriva prințului Ișstar, pe care doi agenți și puseră mîna pe cînd acesta ieșea de la Bouchotte, unde ascunsese niște bombe de un model nou. Aflînd intențiile agenților, cherubul surîse cu gura pînă la urechi și-i întrebă dacă dispuneau de un automobil solid. La răspunsul lor că într-adevăr aștepta unul la poartă, îi asigură că era exact tot ceea ce-și dorea. Și fără să mai stea pe gînduri doborî cei doi agenți pe scară, se îndreptă spre mașina care-l aștepta, îl aruncă pe șofer sub un autobus care trecea la țanc pe acolo, și sub privirile mulțimii îngrozite se instală la volan.

În aceeași seară, dl Jeancourt, comisar de poliție la parchet, pătrunse în apartamentul lui Teofil în momentul în care Bouchotte tocmai înghițea un ou crud ca să-și limpezească vocea, căci în seara aceea trebuia să cînte la *Eldorado național* noul său șlagăr, *N-au ei asta în Germania.* Muzicianul lipsea. Bouchotte îl primi pe magistrat cu o aleasă curtoazie, care înnobila simplitatea ținutei. Era în cămașă. Onorabilul magistrat confiscă partitura *Alinei, regina Golcondei* și scrisorile de dragoste pe care cîntăreața le păstra cu grijă în sertarul noptierei, căci era ordonată. Era gata să se retragă, cînd observă un dulap pe care-l deschise neglijent și unde găsi bombe capabile să arunce în aer jumătate din Paris și o pereche de aripi mari, albe, cărora nu le putea explica nici natura, nici rostul. Bouchotte fu invitată să-și completeze toaleta și, în ciuda țipetelor, condusă la arest.

Dl Salneuve era neobosit. După examinarea hîrtiilor confiscate la domiciliul cîntăreței și pe baza informațiilor lui Montremain, el lansă împotriva tînărului d'Esparvieu un mandat de arestare care fu executat miercuri 27 mai, la șapte dimineața, cu multă discreție. De trei zile, Maurice nu mai dormea, nu mai mînca, nu mai iubea, nu mai trăia. Nu se îndoi nici o clipă asupra naturii matinalei vizite pe care o primea. La vederea comisarului de poliție, un calm neașteptat se revărsă peste simțurile lui. Arcadie nu venise să se culce în strada Romei. Maurice îl rugă pe comisar să aștepte un moment și se îmbrăcă grijuliu, apoi îl urmă pe magistrat la taxiul oprit în fața porții. Îl încerca o serenitate care se tulbură abia cînd grilajul închisorii Conciergerie se

închise în urma sa. Rămas singur în celulă, urcă pe masă pentru a putea privi afară. Zări un colț de cer albastru și surîse. Calmul său izvora din oboseala spiritului, din amorțirea simțurilor și din aceea că nu-l mai încolțea teama de arestare. Nenorocirea îi inspira o înțelepciune superioară. Simțea pogorînd asupră-i harul divin. Nu se prețuia, nici nu se disprețuia prea tare și își punea soarta în mîinile Domnului. Fără a încerca să tăinuiască păcatele pe care nici sieși nu și le ascundea, se adresă în gînd Providenței pentru a-i atrage atenția că, dacă se prăbușise în neorînduială și răzvrătire, o făcuse pentru a-și readuce pe calea cea bună îngerul rătăcit. Se întinse pe cușetă și adormi liniștit.

Aflînd de arestarea unei stele din teatru și a unui tînăr de familie, Parisul și provinciile încercară o surpriză penibilă. Impresionată de tablourile tragice pe care i le prezenta marea presă, opinia cerea ca legea să tîrască în fața tribunalului niște anarhiști neîmblînziți, fumegînd de incendii și mustind de crime, și nu înțelegea ca cineva să se atingă de lumea artelor și a eleganței. Aflînd noutatea și fiind printre ultimii care o aflară, Președintele Consiliului de miniștri, ministru al justiției, sări din jilțul său împodobit cu sfincși mai puțin teribili decît el și, în frămîntarea meditației lui furioase, tăie cu cuțitul de birou, precum odinioară Napoleon, acajoul mesei imperiale. Și cînd somat de el judecătorul Salneuve i se arătă înaintea ochilor, Președintele azvîrli cuțitul în șemineu, cum își azvîrlise Ludovic XIV bastonul pe fereastră cînd i se înfățișase Lauzun[1]; și numai grație unui mare efort se stăpîni și spuse cu un glas alterat:

— Ești nebun?... Și totuși am repetat destul că vreau ca acest complot să fie anarhist, antisocial, funciarmente antisocial și antiguvernamental, cu o nuanță sindicalistă; mi-am exprimat destul dorința de a-l păstra între aceste limite, și dumneata ce-mi faci? Jocul anarhiștilor și liberaliștilor. Îmi arestezi pe cine? O cîntăreață adulată de publicul naționalist, și fiul unui bărbat care se bucură de o înaltă considerație în partidul catolic, care-i primește pe episcopii noștri și este primit la Vatican, un bărbat care poate fi trimis de la o

[1] Antonin Nompar de Caumont, duce de Lauzun (1633–1723), ofițer aventuros și curtezan, căsătorit în cele din urmă cu la Grande Mademoiselle, verișoara regelui.

zi la alta ambasador pe lîngă papă. Îmi înstrăinezi dintr-o lovitură o sută şaizeci de deputaţi şi patruzeci de senatori de dreapta, chiar în ajunul unei interpelări asupra pacificării religioase; mă învrăjbeşti cu prietenii mei de astăzi şi cu cei de mîine. Numai ca să-ţi dai seama dacă eşti încornorat ca imbecilul ăla de des Aubels ai confiscat scrisorile de dragoste ale tînărului Maurice d'Esparvieu? În privinţa asta, te pot asigura: eşti, şi tot Parisul o ştie. Dar nu ca să-ţi răzbuni afronturile te afli la Parchet.

— Domnule Păstrător al Sigiliului, murmură sugrumat sub un val brusc de sînge judecătorul, sunt un om cinstit.

— Eşti un imbecil... şi un provincial. Ascultă-mă: dacă Maurice d'Esparvieu şi domnişoara Bouchotte nu vor fi liberi într-o jumătate de oră, te strivesc ca pe un vierme. Du-te!

*

Dl René d'Esparvieu merse în persoană la Conciergerie după fiul său, şi îl aduse în vechea casă din strada Garancière. Întoarcerea fu triumfală; fusese răspîndit zvonul că tînărul Maurice se angajase cu o generoasă imprudenţă într-o tentativă de restauraţie monarhică, şi că judecătorul Salneuve, infam francmason, creatura lui Combes şi a lui André[1], încercase să-l compromită pe curajosul tînăr, pretinzînd că ar fi în relaţii cu nişte banditi. De asta părea convins dl abate Patouille, care garanta pentru Maurice ca pentru sine însuşi. Dealtfel se ştia că, rupînd relaţiile cu tatăl său raliat Republicii, tînărul d'Esparvieu se apropiase de regalismul integral. Persoanele bine informate vedeau arestarea sa ca o răzbunare a evreilor. Nu era oare Maurice un antisemit notoriu? Tineretul catolic se adună să-l huiduiască pe judecătorul Salneuve sub ferestrele apartamentului pe care acesta îl ocupa în strada Guénégaud, vizavi de Monetărie.

În bulevardul Palatului, un grup de studenţi îi înmînă lui Maurice o ramură de palmier.

Maurice se înduioşă revăzînd vechiul palat în care-şi petrecuse copilăria şi căzu plîngînd în braţele mamei sale.

[1] Louis André (1838—1913), general francez, ministru de război (1901—1904) în guvernul prietenului său Emile Combe, a cărui lege privind separarea bisericilor de Stat a sprijinit-o.

A fost o zi memorabilă, tulburată, din păcate, de un eveniment penibil. Dl Sariette, care-şi pierduse minţile după drama din strada Courcelles, devenise subit furios. De mai bine de douăzeci şi patru de ore se închisese în bibliotecă, scotea nişte strigăte oribile şi în ciuda ameninţărilor şi rugăminţilor refuza să iasă afară. Petrecuse noaptea într-o extremă agitaţie, căci o lampă fusese văzută alergînd fără încetare în spatele perdelelor. Dimineaţa, auzindu-l pe Hippolyte care-l chema în curte, deschise o fereastră din sala sferelor şi filosofilor şi azvîrli două sau trei cărţoaie destul de grele în capul bătrînului valet. Întregul personal de serviciu, bărbaţi, femei, tineri, alergară afară şi bibliotecarul începu să arunce asupra lor vrafuri de volume. Într-o astfel de situaţie, dl René d'Esparvieu nu întîrzie să intervină. Apăru cu bonetă de noapte şi în halat, şi încercă să-l facă pe bietul nebun să asculte glasul raţiunii. În chip de răspuns, acesta împroşcă torente de injurii asupra omului pe care pînă mai ieri îl venera ca pe binefăcătorul său, şi se strădui să-l strivească sub toate bibliile, talmudurile, cărţile sacre ale Indiei şi Persiei, ale tuturor Părinţilor greci şi latini, ale sfinţilor Ioan Crisostomul, Grigore din Nazianza, Augustin, Ieronim, sub tomurile tuturor apologeţilor şi ale *Istoriei Schimbărilor*, adnotată de însuşi Bossuet. Volume in-octavo, in-quarto, in-folio se prăbuşeau jalnic pe pavajul curţii. Scrisorile lui Gassendi, ale părintelui Mersenne, ale lui Pascal se risipiră în vînt. Aplecîndu-se să culeagă cîteva file dintr-o rigolă, camerista se trezi în cap cu un masiv atlas olandez. Doamna René d'Esparvieu, înspăimîntată de zgomotul sinistru, apăru abia fardată. La vederea sa, furia lui moş Sariette se dublă. Lansate în zbor unul după altul cu toată puterea, busturile poeţilor, filosofilor, istoricilor antichităţii, Homer, Eschil, Sofocle, Euripide, Herodot, Tucidide, Socrate, Platon, Aristotel, Demostene, Cicero, Virgiliu, Horaţiu, Seneca, Epictet se sparseră de pavaj, iar globul terestru şi sfera celestă se năruiră cu o larmă îngrozitoare, pe care o urmă liniştea ororii, străbătută cînd şi cînd de rîsetele limpezi ale micului Léon ce contempla spectacolul de la înălţimea unei ferestre. Cînd un lăcătuş deschise uşa, toţi oamenii casei pătrunseră în bibliotecă şi îl găsiră pe moş Sariette fortificat în spatele unor mormane de cărţi, sfîşiind *Lucreţiul* priorului de Vendôme, adnotat de mîna lui Voltaire. A fost nevoie să se deschidă o breşă în baricadă. Însă nebunul, vă-

zîndu-şi forţată întăritura, se strecură în mansardă şi de acolo pe acoperiş. Timp de două ceasuri urlă acolo de răsuna pînă departe. O mulţime din ce în ce mai numeroasă se înghesuia în strada Garancière, urmărindu-l cu privirea şi scoţînd strigăte de spaimă cînd nenorocitul se clătina pe ţiglele de ardezie care i se spărgeau sub paşi. Amestecat în mulţime, aşteptîndu-se să-l vadă de la o clipă la alta prăbuşindu-se în gol, dl abate Patouille recita pentru el rugăciunile celor în agonie şi se pregătea să-i dea absolvirea *in extremis*. Poliţiştii supravegheau casa şi alcătuiră un serviciu de ordine. Fură chemaţi pompierii, ale căror goarne răsunară curînd. Ei ridicară o scară pe peretele clădirii şi după o luptă teribilă puseră mîna pe furios care, în rezistenţa lui disperată, îşi dislocă un muşchi al braţului. Fu imediat condus într-o casă de sănătate.

Maurice cină în familie şi cu toţii surîdeau îndulcioşaţi cînd Victor, bătrînul majordom servi friptura de viţel. Dl abate Patouille, aşezat la dreapta creştinei mame, contempla cu o privire care parcă mirui această familie binecuvîntată de cer. Totuşi doamna d'Esparvieu era îngrijorată. Primea în fiecare zi scrisori anonime atît de injurioase şi grosolane, că le atribuise mai întîi unui valet dat afară, dar acum ştia că proveneau de la cea mai tînără dintre fetele ei, Berthe, o copilă! Micul Léon îi prilejuia şi el motive de nelinişte şi mîhnire. Nu învăţa şi deprinsese obiceiuri proaste. Se arăta crud. Jumulise de vii canarii surorii sale; împăna cu ace scaunul pe care se aşeza domnişoara Caporal şi furase patrusprezece franci bietei fete, care nu făcea decît să plîngă şi să se smiorcăie de dimineaţa pînă seara.

*

Îndată ce se sfîrşi cina, nerăbdător să-şi regăsească îngerul, Maurice alergă în micul apartament din strada Romei. Auzi prin uşă un zgomot asurzitor de glasuri; în camera apariţiei îi zări adunaţi pe Arcadie, Zita, îngerul muzician şi cherubul, care, întins pe pat, fuma dintr-o pipă enormă arzînd neglijent perne, cearceafuri şi cuverturi. Cu toţii îl îmbrăţişară pe Maurice şi-i anunţară plecarea. Chipurile lor străluceau de bucurie şi îndrăzneală. Numai inspiratul autor al *Alinei, regina Golcondei* vărsa şiroaie de lacrimi, înălţînd spre cer

priviri îngrozite. Cherubul îl adusese de urechi în tabăra revoltei arătîndu-i două alternative: sau rămînea să mucezească în temniţele pămîntului, sau accepta să poarte sabia şi focul în palatul lui Ialdabaoth.

Maurice îşi dădu îndurerat seama că abia mai ţinea puţin de pămînt. Plecau plini de o speranţă imensă şi care le era îngăduită. Fără îndoială, aveau puţini luptători pe care să-i rînduiască împotriva nenumăraţilor oşteni ai Sultanului cerurilor; dar ei socoteau să compenseze inferioritatea numerică prin irezistibilul elan al atacului prin surprindere. Nu pierdeau din vedere că Ialdabaoth, care se laudă că e atotcunoscător, se lasă uneori surprins. Şi părea cît se poate de adevărat că prima revoltă l-ar fi luat pe nepusă masă dacă n-ar fi fost prevenit de arhanghelul Mihail. Oştirea cerească nu progresase deloc după victoria asupra rebelilor de dinaintea începutului timpurilor. Ca armament şi material, ea era tot atît de înapoiată ca armata marocană. Generalii erau toropiţi de moleşeală şi ignoranţă. Copleşiţi de onoruri şi bogăţii, preferau oboselilor războiului veselia serbărilor. Mihail, generalisimul, mereu loial şi viteaz, îşi pierduse odată cu perindarea veacurilor înflăcărarea şi îndrăzneala. Dimpotrivă, conjuraţii din 1914 cunoşteau aplicaţiile cele mai noi, cele mai rafinate ale ştiinţei şi artei distrugerii. În sfîrşit, totul era gata şi definitiv hotărît. Armia revoltei, adunată pe corpuri de cîte o sută de mii de îngeri în toate pustiurile pămîntului: pampasuri, stepe, deşerturi, gheţuri, zăpezi, era gata să se avînte spre cer.

Modificînd ritmul mişcării atomilor care-i compun, îngerii pot traversa mediile cele mai diferite. Duhurile coborîte pe pămînt, formate după întrupare dintr-o substanţă prea compactă, nu mai pot zbura de la sine; pentru a se ridica în regiunile eterate, pentru a se volatiliza pe nesimţite în ele, spiritele întrupate au nevoie de ajutorul fraţilor lor, revoltaţi şi ei, dar aflaţi totuşi în Empireu şi rămaşi nu imateriali (căci totul este materie în univers), ci glorios subtili şi diafani. E-adevărat că Arcadie, Iştar şi Zita se pregăteau să treacă de la atmosfera densă a pămîntului în abisurile limpezi ale cerului nu fără o anxietate dureroasă. Pentru a plonja în eter trebuiau să dezvolte o asemenea energie, că pînă şi cei mai cutezători ezitau să se avînte. Pătrunzînd în mediul subtil al eterului, substanţa lor trebuie să se subtilizeze ea însăşi, să

se vaporizeze, trecînd de la dimensiunile omeneşti la volumul celor mai întinse straturi de nori care au învăluit vreodată globul nostru. Curînd vor fi depăşit apoi în mărime planetele telescopice, cărora invizibili, imponderabili le vor traversa orbita fără să le-o tulbure. În efortul acesta, cel mai mare pe care îl pot depune îngerii, substanţa lor devine rînd pe rînd mai arzătoare ca focul şi mai îngheţată ca gheaţa, şi ei încearcă o durere mai crîncenă decît moartea.

În ochii lui Arcadie, Maurice citi îndrăzneala şi groaza unei asemenea încercări.

— Pleci, îngăimă el plîngînd.

— Ne ducem împreună cu Neotarie să-l căutăm pe marele arhanghel care să ne conducă spre victorie.

— Cui îi spui tu astfel?

— Preoţii demiurgului te-au făcut să-l cunoşti calomniindu-l.

— Nefericitule! suspină Maurice.

Şi cu capul în mîini plînse îndelung.

CAPITOLUL XXXV

Și ultimul, în care se desfășoară visul sublim al lui Satan.

După ce au urcat cele șapte terase care suie de pe țărmul rîpos al Gangelui pînă la templele învelite în liane, cei cinci îngeri ajunseră pe șterse cărări pînă în grădina sălbatecă plină de ciorchini parfumați și de maimuțe zglobii, în fundul căreia îl găsiră pe Acela pe care veniseră să-l caute. Arhanghelul sta rezemat în coate pe niște perini negre brodate cu flăcări de aur. La picioarele sale se odihneau lei și gazele. Înfășurați în jurul arborilor, șerpi domestici întorceau spre el priviri prietenoase. La vederea angelicilor săi vizitatori, fața i se umbri de melancolie. Încă pe vremea cînd cu fruntea încoronată de ciorchini și purtînd sceptrul de trestii îi învăța și-i îmbărbăta pe oameni, inima i se umpluse de atîtea ori de tristețe; însă niciodată după glorioasa cădere chipul lui mîndru nu arătase atîta durere și zbucium.

Zita îi înșiră stindardele negre adunate puzderii prin toate pustiurile globului; vorbi apoi despre dezrobirea pusă la cale și pregătită în ținuturile cerului unde se urzise odinioară prima revoltă. Și ea adăugă:

— Prințe, oștirea ta te-așteaptă. Vino s-o conduci la izbîndă.

— Prieteni, răspunse marele arhanghel, cunoșteam motivul vizitei voastre. Coșuri cu fructe și faguri de miere vă așteaptă la umbra copacului aceluia înalt. Soarele e gata să coboare în apele trandafirii ale fluviului sacru. După ce vă veți ospăta, veți dormi cu plăcere în grădina aceasta în care domnesc inteligența și desfătarea, de cînd am alungat de aici spiritul bătrînului demiurg. Mîine vă voi da răspunsul.

Noaptea își întinse deasupra grădinii vălurile albastre. Și Satan adormi și avu un vis, și plutind în vis deasupra pămîntului, îl văzu acoperit de îngeri răzvrătiți, frumoși ca zeii și cu priviri care aruncau fulgere. Și de la un pol la celălalt, un singur strigăt născut din miriade de strigăte urcă spre el, greu de speranță și de iubire. Și Satan zise:

— Haideți! Să căutăm străvechiul dușman în înaltu-i lăcaș.

Și el conduse prin plaiurile cerești armia fără de număr a îngerilor. Și i se dădu de știre lui Satan de cele ce se petreceau în cetatea celestă. Cînd știrea acestei a doua revolte ajunse pînă la dînsul, Tatăl îi spuse Fiului:

— Neîmpăcatul potrivnic se ridică din nou. Să cumpănim cum se cuvine și în ceasul primejdiei să ne plănuim apărarea spre a nu se năruí înalta noastră casă.

Și Fiul, de-o ființă cu Tatăl, răspunse:

— Vom birui sub semnul care l-a dus spre izbîndă pe Constantin.

Pe Muntele Domnului izbucni indignarea. Serafimii credincioși mai întîi afurisiră spre cazne de spaimă rebelii; apoi se gîndiră la împotrivire. Aprinsă în toate inimile, mînia înflăcăra fiecare chip. Nimeni nu se îndoia de izbîndă; însă era temută trădarea și de pe acum se cerea ca iscoadele și zavistnicii să fie dați întunericului veșnic. Se răcnea, se cîntau vechile imnuri, se înălțau osanale Domnului. Se benchetuia cu vinuri sfințite. Semețiile prea umflate erau gata să plesnească și o tainică neliniște se strecura în străfundurile umbrite ale sufletelor. Arhanghelul Mihail luă comanda supremă. Prin calmul lui, întărea spiritele. Oglindindu-i sufletul, chipul arăta cît disprețuiește primejdia. Din ordinul său, căpeteniile trăsnetelor, cherubii, îngrășați de lunga pace, străbătură cu pas greu întăriturile Muntelui Sfînt și, plimbîndu-și pe norii fulgerători ai Domnului privirea înceată a ochilor lor bovini, se străduiră să pună în bătaie bateriile divine. După ce inspectară meterezele, jurară Prea-Înaltului că totul era pregătit. Se sfătuiră asupra rînduielii de bătaie. Mihail se arătă pentru neîntîrziată năvală. Era, zicea el ca războinic hîrșit prin multe, cea mai sfîntă rînduială. Ori afurisești, ori ești afurisit. Cale de mijloc nu se află. Și apoi, adăugă el, o purtare bătăioasă se potrivește de minune ațîțării Scaunelor și Domniilor.

În rest, nu se mai putu smulge un singur cuvînt din gura

vitezei căpetenii, și tăcerea lui fu socotită drept semnul unui geniu sigur pe sine.

Îndată ce se vesti apropierea dușmanului, Mihail îi trimise în întîmpinare trei oștiri comandate de arhanghelii Uriel, Rafael și Gavril. Flamuri în culorile Răsăritului fluturară deasupra cîmpiilor eterului și trăsnete se rostogoliră pe pavajul de stele. Trei zile și trei nopți nu se știu nimic pe Muntele Domnului de soarta mîndrelor și înfricoșătoarelor oștiri. În zorii celei de a patra zi sosiră vești vagi și tulburi. Se vorbea de victorii nedeslușite, de triumfuri potrivnice. Glorioase fapte de arme se săvîrșeau și se iroseau în cîteva ceasuri. Se spunea că, azvîrlite asupra rebelilor, trăsnetele lui Rafael mistuiseră cu siguranță escadroane întregi. Trupele comandate de necurata Zita, susțineau oameni bine informați, fuseseră îngropate sub vîrtejurile unei furtuni de foc. Sălbatecul Ișter se zicea că fusese prăvălit în genune răsturnîndu-se cu capul în jos atît de brusc, încît afuriseniile pe care le voma gura lui se terminaseră printr-un pîrț furios. Se vorbea cu încîntare că Satan, cetluit în lanțuri de diamant, fusese din nou azvîrlit în hău. În tot acest timp însă, căpeteniile celor trei armate nu trimiseseră nici un fel de mesaje. Zvonurilor despre victorii li se adăugară murmure surde care dădeau glas temerii că avuseseră loc bătălii nedecise și retrageri în grabă. Niște neobrăzați pretindeau că un duh din cel mai umil cin, un neînsemnat înger păzitor, Arcadie, dăduse peste cap și risipise strălucitoarea oștire a celor trei mari arhangheli.

Se mai vorbea și de dezertări în masă din cerul de miază-noapte, unde izbucnise și prima răscoală de dinaintea timpurilor, și unii chiar văzuseră nori negri de îngeri neorediniești trecînd de partea armiilor rebele alcătuite pe pămînt. Dar adevărații buni cetățeni nu-și plecau urechea la zvonurile scîrbavnice și credeau în veștile de izbîndă, care zburau din gură în gură ici susținîndu-se, colo întărindu-se. Înaltele lăcașuri răsunară de imnuri de veselie; pe harfe și psalterioane, serafimii îl celebrară pe Sabaot, dumnezeul tunetului. Glasurile aleșilor se uniră cu acelea ale îngerilor pentru a-l slăvi pe Cel Nevăzut. La gîndul masacrelor săvîrșite de înalții dregători ai mîniei sfinte, suspine satisfăcute urcară din Ierusalimul celest către Prea-Înalt. Dar veselia preafericiților fiind de la bun început preadeplină nu mai putea crește, iar excesul fericirii îi făcea de-a dreptul nesimțitori.

Nici nu încetaseră bine cîntecele, cînd străjile care vegheau pe metereze vestiră primii fugari din oştirea divină, serafimi jumuliţi de pene zburînd în dezordine şi cherubi informi, şchiopătînd în trei picioare. Cu o privire impasibilă, Mihail, prinţul războinicilor măsură întinderea dezastrului şi inteligenţa lui luminoasă îi pătrunse cauzele. Oştirile Domnului luaseră ofensiva; dar, printr-una din fatalităţile care-i descumpănesc în război pînă şi pe cei mai mari căpitani, duşmanii luaseră la rîndul lor ofensiva, iar rezultatele se vedeau. Abia se deschiseseră porţile citadelei pentru a primi glorioasele şi informele resturi ale celor trei armate, că o ploaie de foc începu să cadă asupra Muntelui Domnului. Armata lui Satan încă nici nu se ivise şi zidurile de topaz, cupolele de smaragd, acoperişurile de diamant şi începură să se fărîme cu un zgomot asurzitor sub descărcările electrofoarelor. Bătrînele turme de nori încercară să răspundă; dar tunau prea scurt şi trăsnetele lor se pierdeau în cîmpiile pustii ale cerurilor.

Loviţi de un inamic invizibil, îngerii fideli părăseau întăriturile. Mihail se duse să-şi anunţe Dumnezeul că în douăzeci şi patru de ore Muntele Sfînt va cădea în puterea demonilor şi că singura salvare care i-a mai rămas stăpînului lumii e fuga. Serafimii aşezară în lăzi juvaerurile coroanei celeste. Mihail îşi oferi braţul Reginei Cerurilor şi divina familie părăsi palatul printr-o subterană de porfir. Pe citadelă cădea un potop de foc. Întors la postul de comandă, gloriosul arhanghel declară că nu va capitula niciodată şi puse să fie aduse de îndată flamurile Dumnezeului celui viu.

În aceeaşi seară, armata revoltei îşi făcu intrarea în oraşul de trei ori sfînt. Satan se afla în fruntea demonilor, pe un cal de foc. Înapoia lui mărşăluiau Arcadie, Iştar şi Zita. Ca odinioară la tiasele lui Dionisos, bătrînul Nectarie îşi călărea asinul. Veneau apoi, fluturînd pînă departe, stindardele negre. Garnizoana depuse armele înaintea lui Satan. Mihail îşi lăsă la picioarele arhanghelului victorios sabia lui de flăcări.

— Ridică-ţi spada, Mihail, spuse Satan, Lucifer ţi-o înapoiază. Poart-o, întru apărarea păcii şi legii.

Apoi, rotindu-şi privirea deasupra căpeteniilor falangelor cereşti, strigă cu glas răsunător:

— Arhanghele Mihail, şi voi, Puteri, Scaune şi Stăpînii, juraţi cu toţii credinţă Dumnezeului vostru.

— Jurăm, răspunseră ei într-un singur glas.

Și Satan zise:

— Puteri, Scaune și Stăpînii, din toate războaiele trecute nu vreau să-mi amintesc decît de nebiruitul vostru curaj, de credința pe care ați păstrat-o puterii, și care stă chezășie jurămîntului ce mi-l veți face mie.

A doua zi, pe întinderile eterate Satan puse să fie împărțite trupelor stindardele negre pe care soldații înaripați le acoperiră de sărutări și le scăldară în lacrimi.

Și Satan se încoronă Dumnezeu. Înghesuindu-se pe zidurile scînteietoare ale Ierusalimului ceresc, apostoli, pontifi, fecioare, martiri, duhovnici, întregul popor al aleșilor care, bucurîndu-se de o netulburat delicioasă liniște în timpul înverșunatei lupte, gusta acum din spectacolul încoronării o nesfîrșită desfătare. Aleșii priviră extaziați cum Prea-Înaltul e azvîrlit în iad iar Satan se așează pe tronul Domnului. Potrivit voinței lui Dumnezeu care le interzisese durerea, ei cîntau după vechiul canon osanale noului Stăpîn.

•

Și Satan cufundîndu-și în spațiu pătrunzătoarea-i privire, contemplă micul glob de pămînt și apă, unde odinioară plantase vița de vie și alcătuise primele coruri tragice. Și își opri privirile asupra acelei Rome în care zeul doborît își întemeiase prin fraudă și minciună puterea. În vremea aceasta, biserica era cîrmuită de un sfînt. Satan îl văzu cum se ruga și plîngea.

Și-i spuse:

— Îți dau în grijă mireasa mea. Păzește-o cu credință. Îți întăresc puterea și dreptul de a hotărî dogma, de a orîndui folosirea sfintelor taine, de a întocmi legi care să păstreze curățenia moravurilor. Și orice credincios dator va fi să le dea ascultare. Biserica mea e veșnică și porțile iadului n-au nici o putere asupră-i. Tu ești nesmîntnic. Nimic nu s-a schimbat.

Și urmașul apostolilor se simți copleșit de desfătare. Se prosternă, și cu fruntea lipită de dalele pardoselii răspunse:

— Doamne, Dumnezeul meu, îți recunosc glasul. Suflarea ta s-a răspîndit asemeni unui balsam în inima mea. Fie numele Tău binecuvîntat. Facă-se voia ta, precum în cer așa și pre

pămînt. Şi nu ne duce pre noi în ispită, ci ne izbăveşte de cel viclean.

Iar Satan se desfăta în laude şi rugăciuni fierbinţi de mulţumire; îi plăcea să i se ridice în slăvi înţelepciunea şi puterea. Asculta bucuros cîntecele heruvimilor care-i proslăveau binefacerile, şi nu încerca nici un strop de plăcere ascultînd flautul lui Nectarie pentru că acesta celebra natura, dînd gîzei şi firului de iarbă partea lor de putere şi de iubire, şi pentru că flautul preamărea bucuria şi libertatea. Satan, care odinioară fremăta pînă în ultima fibră a trupului la gîndul că în lume domnea durerea, simţea acum că devenise inaccesibil milei. Socotea suferinţa şi moartea drept nişte fericite efecte ale atotputerniciei şi ale bunătăţii lui supreme. Şi sîngele victimelor fumega către el ca o parfumată tămîie. Condamna inteligenţa şi ura curiozitatea. Refuza să mai cunoască el însuşi ceva, de teamă că dobîndind o ştiinţă nouă să nu lase să se întrevadă că nu cunoscuse totul şi de la bun început. Se complăcea într-un aer de taină şi, crezîndu-se micşorat dacă era înţeles, se prefăcea că e de nepătruns. O deasă ceaţă teologică îi afuma creierul. Într-o zi îi trecu prin gînd să se proclame, urmînd pilda predecesorului său, o întreită divinitate într-una. Văzîndu-l pe Arcadie surîzînd în timpul ceremoniei proclamării, îl alungă de lîngă sine. Iştar şi Zita se întorseseră de multă vreme pe pămînt.

Astfel trecură veacuri ca tot atîtea clipe. Or, într-o zi, coborîndu-şi din înaltul tronului privirea spre străfundurile genunii, îl zări pe Ialdabaoth în Gheena în care-l prăvălise după ce el însuşi fusese atîta amar de vreme înlănţuit. În beznele veşnice, Ialdabaoth îşi păstra mîndria. Înnegrit, sfărîmat, înfricoşător, sublim, ridică înspre palatul regelui cerurilor o privire dispreţuitoare, apoi îşi întoarse capul. Şi observîndu-şi adversarul, noul dumnezeu văzu trecînd pe faţa lui îndurerată inteligenţa şi bunătatea. Acum Ialdabaoth contempla pămîntul, şi văzîndu-l cufundat în rele şi suferinţă îi nutri în adîncul inimii un gînd bun. Pe neaşteptate, se înălţă bătînd cu braţele sale imense în chip de vîsle eterul şi se avîntă pentru a-i instrui şi consola pe oameni. De pe acum umbra lui imensă învăluia nefericita planetă într-o umbră tot atît de mîngîioasă ca o noapte de dragoste.

Şi Satan se trezi, scăldat într-o sudoare de gheaţă.

Nectarie, Ištar, Arcadie și Zita se aflau lîngă el. Bengalii cu pene albastre ciripeau.

— Nu, prieteni, spuse marele arhanghel, nu vom cuceri cerul. E destul că ne stă în putință. Războiul cheamă război și victoria, înfrîngere.

Dumnezeu cel învins va deveni Satan, Satan învingător va deveni Dumnezeu. Fie ca ursitoarele să mă cruțe de o asemenea soartă îngrozitoare! Mi-e drag infernul care mi-a format geniul, mi-e drag pămîntul pe care am făcut o fărîmă de bine, dacă așa ceva este cu putință în lumea asta groaznică în care ființele nu dăinuie decît prin omor. Acum, mulțumită nouă, vechiul Dumnezeu a fost deposedat de împărăția lui pămînteană, și tot ce gîndește pe glob îl disprețuiește sau nu-l bagă în seamă. Dar ce importanță are faptul că oamenii nu-i mai sunt supuși lui Ialdabaoth, dacă spiritul lui Ialdabaoth încă trăiește în ei, dacă ei sunt asemeni lui pizmași, violenți, certăreți, cupizi, dușmani ai artelor și ai frumuseții; ce contează că l-au respins pe crudul demiurg, dacă nu-i ascultă pe demonii prieteni care-i învață să cunoască adevărurile — Dionisos, Apolo și Muzele? În ce ne privește, noi, duhurile cerești, demonii sublimi, l-am nimicit pe Ialdabaoth tiranul, dacă am nimicit în noi ignoranța și frica.

Și Satan se întoarse spre grădinar:

— Nectarie, tu ai luptat alături de mine încă înainte de nașterea lumii. Am fost învinși pentru că n-am înțeles că victoria este Spirit și că în noi și numai în noi trebuie să-l atacăm și să-l nimicim pe Ialdabaoth.

SFÎRȘIT